

ADERTON PERSPEKTIV PÅ POLISARBETET

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR
LÄMNA R MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

ADERTON PERSPEKTIV PÅ POLISARBETET

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR
LÄMNA R MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Redigerat av Marko Vesterbacka

NÄR MAN GÅR I STORA LÄMNAS MAN STORA

Aderton perspektiv

Polisyreshögskolan

Studiematerial för Polisyreshögskolans inträdesprov 2020–2021

SKOR
SPÅR EFTER SIG
på polisarbetet

TILL LÄSAREN	7
SAARA ASMUNDELA	
FRÅN ÖVERSÄTTARE TILL KONSTAPEL – SOM AKADEMISK YRKESBYTARE HOS POLISEN	9
ARI EVWARAYE	
”DET HANDLAR INTE BARA OM ATT AVLÄGSNA DET ONDA UTAN OCKSÅ OM ATT ÖKA DET GODA”	19
JUHA-MATTI HUHTA	
FÖRST MÅSTE DU LÄRA DIG ATT ANVÄNDA DITT HUVUD	35
SAMI HÄTÖNEN	
ALLTID POLIS	57
HELI KANNISTO	
TJÄNSTETECKNETS KRAFT	79
MIA KARIHTALA	
LIVSTRÅDEN	105
MIKKO KARPPI	
BROTT LÖNAR SIG INTE	127
ELINA KATAJAMÄKI	
SVÄRDET I ROCKÄRMEN, PENNAN I HANDEN	149
TIMO KORANDER	
FORSKARE OCH UTREDARE VID POLISEN	173
MARKKU LAAKSO	
”INGENJÖRER UTREDER JU INGA BROTT”	201
IDA PIETILÄ	
EN POLIS ÄR ALLTID POLIS	221
MIKKO PORVALI	
ETT VÄRDEVAL OBEROENDE AV TIDSPERIODEN	237
PAULIINA POTILA	
FRÅN POLISSTUDERANDE TILL TILLÄMPARE AV LAGEN	257
MIKA RAUTANEN	
I FÅNGARNAS VÄRLD	291
SARI RAUTARINTA	
MELLAN TVÅ VÄRLDAR	315
ROOSA RENTOLA	
SPÅR I SPRÅKET LEDER TILL SYLTFABRIKEN	345
PANU RISSANEN	
FRÅN SYRTUT TILL FÄLTOVERALL	371
SIUKU TUOHI	
SKULLE DU KLARA DIG INOM GRUNDUTREDNINGEN?	393

TILL LÄSAREN

Vilken typ av människa passar som polis? Vad är det som gör att polisens arbete är krävande och tungt? Hur förväntas en polis uppföra sig? Fäster man tillräcklig uppmärksamhet vid oegentligheter som poliser gör sig skyldiga till? Varför är det viktigt att kunna lita på polisen?

Dessa är några av de frågor som de som sökt till polisutbildningen har fått fundera på i essäuppgiften i urvalsprovet under de senaste åren. Dessa frågor – och även många andra – behandlas även i den här boken, eftersom boken är avsedd som studiematerial för urvalsprovet.

Kanske du är annars bara intresserad av polisens arbete eller kanske du överväger polisycket. Det är även möjligt att du redan har beslutat dig för att söka in till polisutbildningen. I det fallet kommer du sannolikt att läsa den här boken flera gånger.

På yrkeshögskolans webbplats hittar du grunduppgifter om urvalsprovet, om du efter att ha läst boken eventuellt konstaterar att just du är en person som passar som polis.

På skribenternas vägnar vill jag önska trevliga lästunder!

Vid Polisykeshögskolan
Tammerfors 29.11.2019

MARKO VESTERBACKA

SAARA ASMUNDELA

FRÅN ÖVERSÄTTARE TILL KONSTAPEL – SOM AKADEMISK YRKESBYTARE HOS POLISEN

SAARA ASMUNDELA BLEV POLIS 2009. HON JOBBAR SOM KRIMINALKOMMISSARIE VID VÅLDSBROTTSUTREDNING VID POLIS-
INRÄTTNING I HELSINGFORS.

FÖRE POLISSTUDIERNÄ HADE ASMUNDELA AVLAGT FILOSOFIE
MAGISTEREXAMEN MED ENGELSK
ÖVERSÄTTNING OCH TOLKNING
SOM HUVUDÄMNE. ASMUNDELA
HAR ERFARENHET AV ÖVERSÄTT-
NINGARBETE, UNDERVISNING I
ENGELSKA, HAMBURGERSTEKNING
OCH VÄGPLOGNING.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2013.

För ganska exakt tio år sedan höll jag som ordförande för ämnesföreningen ett tal på institutionen för översättningsvetenskap vid Helsingfors universitet i samband med inskriptionen. ”Kun isolla kengällä astuu, jää iso jälki” (När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig), började jag. Jag talade frimodigt om den akademiska friheten och dess avigsida, ansvaret. Ordleken kommer från min morfar, liksom också en annan folkslig visdom som jag spann vidare på i mitt tal: ”Kun lumeen kusee, siihen tulee reikä.” (När man pissar i snön blir det ett hål) Jag talade om att handlingar alltid har konsekvenser. Högstämt uppmanade jag mina studiekamrater att låta bli att vältra sig i den akademiska friheten men att ta ansvar för sina val. Efter att jag hållit talet fortsatte jag till min föreläsning för att studera konsekutivtolkning, textning, språkvård och textanalys.

Fyra år senare drog jag som polisaspirant på mig den blå overallen i cell-

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

rummet i den dåvarande Polisskolan och började på riktigt förstå vad det är att bära ansvar i arbetet och hurdana följder mina handlingar i värsta eller i bästa fall kan få.

Jag kan inte säga att mitt yrkesbyte byggde på noggrant övervägande. Närmast berodde det på stundens ingivelse. Som nyutexaminerad filosofie magister genomgick jag frivillig militärtjänst för kvinnor, och efter att jag sprungit i skogarna med ryggsäck på ryggen i tolv månader kändes det svårt att återvända till arbetet vid skärmen på översättningsbyrån. Arbetet var intressant i sig och arbetsplatsen utmärkt, men det kändes meningslöst att översätta bruksanvisningar. Jag saknade starkt en känsla av meningsfullhet i arbetet. Under de sista veckorna av militärtjänstgöringen hittade jag ansökningsguiden till Polisskolan på bordet i vår stuga. Jag beslöt att utan vidare funderingar pröva min lycka. Den stod mig bi och ett par månader efter hemförlövningen väntade ett tjockt kuvert från Hervanta på mig på tamburgolvet.

Att byta bransch kändes som ett ordentligt hopp ut i det okända. Övergången från översättare till polis underlättades en aning av att mina band till den akademiska världen kändes ganska lösa. Yrket som översättare, tolk och lärare, som jag hade stude-

rat till, var närmast hantverk, arbete som man lär sig genom att göra det. Jag upplevde inte att jag bytte ner mig från en akademisk bransch till yrkesskola, utan att jag flyttade från en gesällsyssla till en annan – även om jag inte kan säga att jag då visste just någonting om polisens arbete. Jag studerade till polis med någorlunda framgång, blev färdig och fick genast tjänst på fältet. Efter ett par år flyttade jag

över till utredningen, och nu utreder jag som huvudsyssla familjevåldsbrott mot vuxna och barn och verkar som vice gruppledare för en familjevåldsgrupp.

De akademiska yrkena har sin egen högstämda charm. Tankearbete, kreativitet, vetenskapande, ett högre tänkande, alltihopa är ädla och fina saker. I studierna inom översättningsvetenskap var det akademiska ändå ibland lite frustrerande. Trots storstilat tal kändes det som om jag inte fick tag i det riktiga livet – och om vi tangerade något konkret kändes det konstgjort. Under studietiden satt jag och lyssnade på ett föredrag där en forskare som nyss fått sin doktorsavhandling godkänd berättade om sitt forskningsstema. Hon hade i årtal studerat texterna på brödpåsar och

analyserade dessa med översättnings- och språkvetenskapliga metoder. Det är klart att jag beundrade hennes långsiktiga engagemang i saken, men jag hade svårt att se vad forskningen hade för praktisk betydelse.

I polisarbetet har jag sedan kommit i kontakt med verkligt handgriplig konkreti. Jag har grävt upp lillajulsfirare ur snön och kuskat dem till värmen på tillnykt-ringsstationen, återbördat stulen egen-dom till den ursprungliga ägaren, räddat en vingbruten mås från lidande och stängt in en brottsmisstänkt bakom järn-dörren till hans cell. När det är som bäst i det här jobbet ser man genast spåren av sitt arbete och får omedelbar feedback.

Det vore ändå fel att påstå att allt jag gör som polis känns viktigt och värdefullt. När jag skriver ut en böteslapp till en seriesnattare som genast river sönder den eller förhör en person som slår sin make eller maka för femte gången inom ett år, då får jag nog leta med ljus och lykta efter meningsfullheten. I mitt föregående arbete var jag i huvudsak ordbrukare.

I mitt nya arbete varken ville eller kunde jag göra mig kvitt språket. I översättaryrket lärde jag mig se språket som betydelseinnehåll och tolkningar, och som sådant behandlar jag det också som polis. Polisen tar en bit verklighet och formar en mening av den. Meningen ska sedan till läsaren förmedla den del av verkligheten i så oförändrad form som möjligt. Förmågan att skilja det väsentliga från det oväsentliga och att uttrycka sig exakt framhävs.

Polisens språk förblir i högsta grad le-

I POLISARBETET HAR JAG SEDAN
KOMMIT I KONTAKT MED VERKLIGT
HANDGRIPLIG KONKRETI.

POLISEN TAR EN BIT VERKLIGHET
OCH FORMAR EN MENING AV DEN.

MENINGEN SKA SEDAN TILL
LÄSAREN FÖRMEDLA DEN DEL AV
VERKLIGHETEN I SÅ OFÖRÄNDRAD
FORM SOM MÖJLIGT.

vande. Beskrivningen av gärningen angående en bot, observationer antecknade vid en djurskyddsinspektion, grunder för gripande, rapportdelen i en brottsanmälan antecknad i villervalan under ett stressigt veckoslutspass, nyanser i en förhørsberättelse – de här är polistexter, som vid behov exempelvis i domstolen styckas och skivas och hackas allt till skiljetecknen och de minsta betydelseinnehållen.

Enligt polislagen kan en polis gripa en person för att skydda denna mot allvarlig fara som direkt hotar livet, den kroppsliga integriteten eller hälsan, ifall personen inte kan ta hand om sig själv och faran inte kan avlägsnas på annat sätt eller man inte kan skydda personen med andra metoder. I folkmun kallas sådana gripanden vanligen fyllegripanden. Gripandet måste ske på lagenliga grunder och dessa ska antecknas bland uppgifterna om gripandet. I Helsingfors hade en sådan motivering för en tid sedan sammanfattats i två ord: ”Saknar förmåga.” Den som gjort gripandet och motiverat det på det sättet kan få svårt att förklara för laglighetsövervakaren hur gripandet av den ifrågavarande personen följde polislagen. Man ska verkligen kunna stå för sina ord.

I teorin hade jag kunnat ansvara för människoliv när jag översatte bruksanvisningen till en respirator eller när jag korrekturläste installationsguiden

för en clapparat. Som polis måste jag emellertid under varje arbetspass acceptera att vad som helst kan hända när som helst. Eventuellt våld eller till och med död ligger alltid i luften när jag drar på mig skyddsvästen och fäster vapenhölstret vid bältet. Å andra sidan måste man vid behov

vara beredd att också själv ta extrema krafttag.

Man bör ändå samtidigt själv kunna välja sina ord också i sådana situationer där människan är som mest sårbar. Som motvikt till allt härjande ska man kunna väga sina ord när man står och väntar på ambulansen tillsammans med en man som ögonblicket förut i djup ångest har tänt eld på sitt hår, eller när man måste berätta för en ung kvinna som öppnar dörren med en baby i famnen att hon för en timme sedan blivit änka.

Situationskänsla och förmåga att anpassa sig till varje uppkommande kommunikationssituation är väsentliga. Ena stunden gräver man i fickorna på en man som hamnat under metrotåget för att utreda hans identitet och i nästa skriver man ut en böteslapp för körning mot rött ljus, när ett akut trafikbrott inträffar när man är på väg för att registrera en anmälan om utredning av dödsorsak. I vartdera fallet ska man agera ändamålsenligt och sakligt. Personen som har underlåtit att följa trafikljuset kan inte och bör inte heller veta att konstapeln som

SITUATIONSKÄNSLA OCH
FÖRMÅGA ATT ANPASSA
SIG TILL VARJE UPPKOM-
MANDE KOMMUNIKATIONS-
SITUATION ÄR VÄSENT-
LIGA.

skriver ut böterna för en stund sedan har stått inför en illa sargad människokropp. Med den som gjort sig skyldig till trafikförseelsen är man igen i en ny kommunikationssituation, och polisen hanterar sin eventuella traumatiska upplevelse på annat håll och annat sätt. Emellanåt kräver behärskningen av de egna känslorna och av vad man visar utåt en stor flexibilitet.

För en klient hos polisen kan mötet med ordningsmakten vara en unik, traumatisk eller terapeutisk upplevelse. Jag träffar klienter varje arbetsdag, men en medborgare råkar knappast ansikte mot ansikte med polisen mer än en gång under sitt liv. Det här glöms ibland bort när arbetet bokstavligen har blivit vardag för en själv.

När jag som yngre konstapel praktiserade trafikövervakning träffade jag under en blåsrazzia en medelålders manlig förare som inte gick med på att blåsa i alkometern. Hans reaktion förvånade mig. Efter en kort stunds ordbrottnings berättade han att orsaken var hans motvilja mot kvinnliga poliser. När jag försiktigt frågade mera berättade han att han för en tid sedan hittat sin pappa död i dennes bostad. Den kvinnliga medlemmen i den polispatrull som kom till platsen hade först av allt frågat mannen: "Var det du som först hittade det här kadavret?" Ett enstaka ordval hade under ett känsligt ögonblick träffat honom under bältet, och alla kvinnliga poliser förvandlades till okänsliga tölp. Jag bad om ursäkt för min kollega, och till slut blåste mannen i alkometern – med resultatet noll – och gasade iväg, förhoppningsvis lättare till sinnes. Min värdefullaste lärdom från

DET HÄR GLÖMS IRLAND BORT
NÄR ARBETET BOKSTAVLIGEN HAR
BLIVIT VARDAG FÖR EN SJÄLV.

den razzian torde handla om polisyrket överlag, inte så mycket om själva trafikövervakningen.

Det skämtas om försvarsmakten att man alltid har bråttom till att vänta. Polisen har inte alltid så bråttom, men vänta får man nog och ofta tillsammans med en klient. Jag har tillbringat timmar med gripna eller fångslade som ska föras till rättegång eller transporteras, mentalt sjuka människor som ska tas in för vård mot sin vilja och med våldtäktsoffer på rättsmedicinska institutionen under nattens timmar. Kanske de viktigaste stunderna av väntan och tidsfördriv har varit timmarna med patrullkamraten i polisbilen. Också en tjänsteman kan vara förvånande naken och sårbar när han eller hon är trött eller har upplevt något exceptionellt, överraskande eller uppskakande under ett uppdrag. Ibland är den bästa kommunikationen att vara tyst. Humorn har sin plats både tillsammans med kollegorna och ibland med klienterna, och ett garanterat sätt att få kommunikationen att löpa bättre är att vara sig själv. Ibland förmedlas betydelser bara genom ett tonfall eller en min. Under studietiden intervjuade jag för ett föredrag en kvinna som blivit offer för våldtäkt. Hon berättade att hon efter det skedda ringt till polisen och osäkert uppgett att hon "kanske hade blivit våldtagen". Polismannen som svarade hade bestämt uppmanat kvinnan att söka sig till ett sjukhus och talat om

IRLAND ÄR DEN BÄSTA
KOMMUNIKATIONEN ATT
VARA TYST.

att en patrull var på väg. Kvinnan sade att hon aldrig skulle glömma polisens röst. Redan tonfallet hade gjort klart

för henne att man tog henne på allvar.

En översättare är professionell på interkulturell kommunikation, men det är också polisen. Vad annat än ett möte mellan kulturer kan det vara fråga om när en polis försöker förhöra en representant för den organiserade brottsligheten som valt linjen "inga kommentarer" eller tilltalar en man som lever på gatan och har tillbringat årtionden med flaskan i handen? Klienterna är emellanåt från en så annan värld och kultur att man får anstränga sig för att försöka förstå deras dagliga liv. Man kan visserligen studera situationskänsla och förmåga att tolka en annan människa, men bäst lär man sig nog genom livserfarenhet och arbete.

Jag studerade engelska som huvudämne och mina studier har verkligen inte gått till spillo. Det är emellertid lönlöst att tro att man skulle klara sig med engelska alltid och överallt. Det sägs också att det vanligaste främmande språket är dålig engelska. Seppo Rätty berättade en gång från en tävlingsresa att "När jag for till Atlanta beslöt jag att jag jävlar inte talar ett ord engelska på hela resan – jag ska klara mig på finska". Många som är födda utanför Finland har tagit samma attityd när de har kommit till Finland. En ryss vill tala ryska och en rumän rumänska. Också dålig

engelska kan vara en avlägsen dröm. Med engelska kommer man visserligen ofta framåt, men den öppnar inte alla dörrar. Därifrån måste man kryssa fram på något annat språk, med en kollegas hjälp, med gester eller med hjälp av tolk.

* * *

Det är svårt att tänka sig vad jag vore utan mina tidigare studier och hurdan jag skulle vara som polis utan min utbildningsbakgrund. Jag studerade språk, skrivande, talande och kommunikation mellan människor i fem år. De här sakerna är ständigt i centrum också i mitt arbete som brottsutredare. Polisens arbetsprofil är så mångfasetterad att man egentligen har nytta av vilken arbets- och livserfarenhet som helst. På min egen kurs fanns det bland annat en skogsarbetare, en flamenkodansör, en ekonom och en butiksförsäljare, och jag påstår att var och en kunde utnyttja sina egna erfarenheter på något område av studierna, i inläringen i arbetet och själva arbetet.

En av finesserna i polisarbetet ligger i att man med samma grundexamen kan arbeta med de mest olika uppgifter: som huvudsyssla kan man pensla fingeravtryck och dammsuga fibrer, rida till häst på Helsingfors gator, åka båt på Saimen, läxa upp fartdårar eller utreda utlänningsärenden, våldsbrott eller ekonomiska brott. Lateralt avancemang begränsas egentligen bara av den egna förmågan, lämpligheten och intresset. Man hinner byta också senare och många gånger, och som polis kan man på sätt och vis göra flera olika karriärer inom en. En tidigare

KLIENTERNA ÄR EMELLANÅT FRÅN
EN SÅ ANNAN VÄRLD OCH KULTUR ATT
MÅN FÅR ANSTRÄNGA SIG FÖR ATT
FÖRSÖKA FÖRSTÅ DERAS DAGLIGA
LIV.

EN TIDIGARE EXAMEN ELLER TIDIGARE
STUDIER KAN OCKSÅ FUNGERA
SOM SPRÅNGBRÄDA FÖR LATERALT
OCH VERTIKALT AVANCEMANG.

examen eller tidigare studier kan också fungera som språngbräda för lateralt och vertikalt avancemang.

Polisens arbete består i hög grad av problemlösning av olika grad: vad kan jag göra i den här situationen, vad bör jag göra, på vilka grunder, vad är det mest ändamålsenliga, det lindrigaste eller minst skadliga sättet. Samtidigt ska man analysera och observera situationen, omständigheterna och de närvarande personerna. Ibland har man tre sekunder på sig, ibland tre månader.

Jag tror att högskolestudierna har gett mig färdigheter för ett sådant problemlösningstänkande. Särskilt i brottsutredningar, där arbetet som bäst är mycket självständigt och kräver ett uppmärksamhet men också kreativt grepp, har man fördel av att ha lärt sig att söka kunskap, se orsakssamband, förhålla sig kritiskt till vad man läser och hör och ta tag i inkonsekvenser men också koncentrera sig på det väsentliga. De tidigare studierna tränar de här färdigheterna, men inte lär man sig dem heller bara genom att slita byxbaken på skolbänken. När jag hör ljud från trappuppgången av en man som slänger omkring möbler i sin bostad i ett tillstånd av delirium och vet att någon måste gå dit, och att den som ska göra det är jag, ger inte den akademiska slutexamen mycket tröst.

Det vore lätt att tänka att allt jag tidigare gjort har styrt och lett mig till den här punkten. Redan fattade avgöranden borde man inte bedöma enligt resultatet. Ett avgörande är antingen

bra eller dåligt oberoende av vart det leder. I varje fall har jag via ett antal krokvägar blivit brottsutredare, och ångrar ingenting av vad jag hittills har gjort.

Slumpen eller min egen vilja kan leda mig till många nya utmaningar, och sådana råder det inte brist på i det här arbetet. Lärandet fortsätter, och utmaningarna i arbetet gör en emellanåt ödmjuk. Ansvar är kännbart och tynger ibland, men å andra sidan får jag uppleva den meningsfullhet i arbetet som jag har varit ute efter. Jag är stolt över mitt arbete och min yrkeskår. Polisen går i stora skor och lämnar stora spår efter sig.

LÄS MER

- Dobelli, Rolf 2012: *Selkeän ajattelun taito*. Lettland: Helsingin Sanomat.
- Ellonen, Noora m.fl. 2013: *Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa*. Tammerfors: Polisyrkeshögskolan
- Myllylä, Markku 2010: *Maisteripoliisi. Akateemisen poliisin identiteetin rakentuminen ja ammattiin sitoutuminen*. Pro gradu-avhandling. Tammerfors universitet.
- Kahneman, Daniel: *Tänka, snabbt och långsamt*. Volante 2012. (Ursprungsverk *Thinking, fast and slow* 2011.)
- Loftus, Elizabeth: *Eyewitness testimony: Civil & Criminal*, 4th edition. Lexis Law Publishing 2008.

ARI EVWARAYE

”DET HANDLAR INTE BARA OM ATT AVLÄGSNA DET ONDA UTAN OCKSÅ OM ATT ÖKA DET GODA”

STRATEGICHEF ARI EVWARAYE JOB-
BAR PÅ INRIKESMINISTERIET MED
OMFATTANDE FRÅGOR SOM GÄL-
LER DEN INRE SÄKERHETEN SAMT
TVÄRADMINISTRATIVT SAMARBETE.
HAN PRO GRADU-AVHANDLING
I STATSVETENSKAP FRÅN 2011
BEHANDLADE POLISENS FÖREBYG-
GANDE ÅTGÄRDER FÖR ATT MINSKA
ALLVARLIGA VÅLDSBROTT.

EVWARAYE BLEV POLIS 2007.
INNAN HAN FÖRFLYTTADES TILL
MINISTERIET JOBBADE HAN VID
DEN LOKALA POLISEN OCH SKYDDSS-
POLISEN.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2015.

Med dessa ord sammanfat-
tade statsminister Jyrki
Katainen i november 2013
slutrapporten ”Modell för hållbar
tillväxt” för det internationella forsk-
ningsprojekt som leddes av filosof
Pekka Himanen. Framtidsrapporten
som beställts av Katainens regering
väckte i stor utsträckning offentlig de-
batt. Den anklagades både för att vara
en ”bästa broder”-konstellation, där
en forskare som statsministern kände
från förut fick leda ett stort ekono-
miskt forskningsprojekt, och för att
vara meningslöst ordsvammel som
inte hade någon som helst samhälls-
politisk betydelse. Oberoende av hur
meningsfull rapporten var för Fin-
lands framtid skulle det i dess centrala
tes – ”öka det goda” – ändå kunna
finnas någonting sådant som skulle
kunna präglå åtminstone det framtida
polisarbetet.

Enligt 1 § i polislagen är polisens
uppgift att trygga rätts- och samhälls-
ordningen, upprätthålla allmän ord-
ning och säkerhet samt att förebygga,

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

avslöja och utreda brott och föra brott till åtalsprövning. På grundkursen för poliser lärde jag mig att åtminstone uppgifter som anknyter till brottsbekämpning finns med i lagen, liksom i prioriteringsordningen: det är viktigare att förebygga brott än att avslöja brott eller föra brott till åtalsprövning. Det förklarades att detta till exempel innebär att om det bara är möjligt ska man hindra en person som är påverkad av rusmedel

att sätta sig bakom ratten i stället för att vänta på att personen ska köra iväg och sedan låta personen blåsa när brottet redan har begåtts.

Polisutbildningen ger en bra beredskap att upprätthålla den allmänna ordningen och säkerheten samt att utreda brott. Under utbildningen lär man sig bland annat hur man patrullerar med fordon eller till fots, vilka krav som gäller för utfärdande av en strafforder och färdigheter som behövs vid förhör. Eftersom polisen utövar en stor offentlig makt, går hälften av studietiden åt till att lära sig lagar och regler som berör sådana saker. Det räcker inte att bara ”lära sig ett trick”. Det är viktigare att lära sig när man får ta till ett trick och under vilka förutsättningar.

Man skulle till och med kunna säga att laglighetsprincipen är kärnan i polisverksamheten i en rättsstat som

Finland – allt görs enligt reglerna och det finns regler för allt man gör. Kan det vara så att detta leder till att det som det inte finns exakta regler för inte är en riktig verksamhet?

När jag benade upp lagstiftningen om och anvisningar för polisens förebyggande verksamhet inom ramen för mitt slutarbete råkade jag nämligen överraskande märka att det inte just finns några regler. I förarbetet för polislagen och rättslitteraturen berättas att den förebyggande verksamheten kan omfatta till exempel närpolisverksamhet, skyddsrådgivning, övervakning av yrkesbrottslingar, projekt för utveckling av vägtrafikmiljön, utbildning samt vetenskaplig forskning. Också ungdoms- och skolpolisverksamheten samt upplysning om trafiksäkerhet nämns ofta då polisens förebyggande arbete beskrivs. Det finns alltså verksamhet, och den är helt klart till och med mycket brokig. Däremot är vår uppfattning om vad allt den kan innehålla eller vad den borde innehålla inte alldeles tydlig.

Samma regler gäller vid förhör av en person som misstänks för brott, oberoende av om man förhör en person som misstänks för mord eller en förstagångssnattare. Den finländska rättssäkerheten innebär också att brottsutredningen framskrider på

PÅ GRUNDKURSEN FÖR
POLISER LÄRDE JAG
MIG ATT ÅTMINSTONE
UPPGIFTER SOM
ANKNYTER TILL
BROTTSBEKÄMPNING FINNS
MED I LAGEN, LIKSOM I
PRIORITETSORDNINGEN:
DET ÄR VIKTIGARE ATT
FÖREBYGGA BROTT ÄN
ATT AVSLÖJA BROTT
ELLER FÖRA BROTT TILL
ÅTALSPRÖVNING.

samma, högklassiga sätt överallt i Finland, oberoende av om det är polisen i Kajana eller Böle som genomför en utredning. Det enda som är gemensamt för skyddsverksamheten och skolpolisens arbete är det faktum att bägge handlar om förebyggande verksamhet. Man kan alltså inte ens fastställa några gemensamma regler för dem. Skyddsrådgivning fås inte vid varje polisinsättning, övervakningen av yrkesbrottslingar varierar mycket mellan olika regioner och i vissa regioner finns skolpoliser, i andra inte. Det förebyggande arbetet är mycket splittrat. Man kan inte fastställa regler för förebyggandet på samma sätt som för den övriga verksamheten.

Även om det säkert är svårare att skapa täckande system för förebyggande än för utredning av brott är det ändå inte den enda orsaken till att brottsutredningen har etablerats som en del av den dagliga polisverksamheten, medan förebyggandet inte har gjort det.

En förklaring är att det förebyggande arbete som avses i lagen inte är, och ska heller inte vara, en separat verksamhet. Enligt den här uppfattningen sköter poliser sin egen del av förebyggandet av brott när de genomför synlig övervakning och effektivt avslöjar och utreder brott: risken att åka fast är hög och rädslan för straff får människor att låta bli att begå brott. De som trots den synliga övervakningen och risken för att åka fast begår allvarliga brott, tas fast och döms till fängelse av en domstol. Då kan förbrytarna åtminstone inte begå brott i samhället under den tid de sitter fängslade. Dessa faktorer – den allmänna rädslan för straff och isolering-

MAN SKULLE TILL OCH MED KUNNA
SÄGA ATT LAGLIGHETSPRINCIPEN
ÄR KÄRNAN I POLISVERKSAMHETEN I
EN RÄTTSSSTAT SOM FINLAND - ALLT
GÖRS ENLIGT REGLERNA OCH DET
FINNS REGLER FÖR ALLT MAN GÖR.

MAN KAN INTE FASTSTÄLLA
REGLER FÖR FÖREBYGGANDET PÅ
SÄMMA SÄTT SOM FÖR DEN ÖVRIGA
VERKSAMHETEN.

en av förbrytare – är hörnstenarna i den så kallade straffteorin. Problemet är bara att de inte riktigt fungerar. Polisens traditionella metoder är dåliga med tanke på förebyggande.

Jag har sällan så koncentrerat följt med presentationen av resultaten av en akademisk forskning som under det internationella kriminologseminariet i Stockholm 2014, där två festtalare, amerikanerna Daniel Nagin och Joan Petersilia, berättade om resultaten av sin forskning. Nagin och Petersilia hade båda skapat en karriär genom att undersöka hur olika skeden i straffprocessen påverkar begåendet av brott och huruvida brotten begås på nytt.

I sin presentation i den somriga föreläsningssalen gick Nagin på amerikanskt tydligt vis igenom hur sannolikheten för att åka fast, arresteras, få ett åtal väckt mot sig och få en dom påverkar huruvida en förbrytare begår ett brott. Dessutom granskade han hur den eventuella domens stränghet påverkar personer som börjar begå brott. Han hade samlat material på olika håll i världen i flera årtionden. Resultatet av Nagins forskning visade grovt sagt att endast risken för att bli fast har en förebyggande effekt. Också denna effekt var ringa, och den hade ingen koppling till sannolikheten

för att få ett straff för ett brott eller hur strängt straffet är. Snarare kan effekten kopplas till människans primitiva önskan om att undvika själva ögonblicket då man åker fast och upplevelsen av att åka fast.

Joan Petersilias upptäckt kan anses ännu mer förbryllande. Enligt hennes forskning ökar stränga straff brottsligheten. Om två förbrytare åker fast för samma gärning och får olika långa straff, kommer den som frigges senare att begå både fler och allvarigare brott än den som frigges tidigare. Med andra ord är tanken om att en förbrytare åtminstone inte kan gå ute på gatorna och begå brott under den tid personen sitter i fängelse i princip riktig, men på samhällsnivå och längre sikt ökar fängelsestraff brottsligheten. Petersilias upptäckter grundar sig på att långt straff gör att fången i högre grad marginaliseras från samhället. Det försvagar personens förmåga att återvända till ett icke-brottsligt liv i samhället. En lång tid i fängelse stärker den kriminella identiteten och fel sorts sociala nätverk.

Nagins och Petersilias forskning utgör en liten med välkänd del av en stor grupp internationella kriminologiska forskningar, vars slutresultat nästan utan undantag pekar i samma riktning. Upptäckterna spelar en stor

DE INNERÄR ATT INTE
ENS EN TÄCKANDE
ALLMÄN ÖVERVAKNING,
UPPRÄTTHÅLLET
AV RISKEN FÖR
ATT BLI FAST
ELLER EN EFFEKTIV
BROTTSUTREDNING
ÄR TILLRÄCKLIGA
ELLER EFFEKTIVA
FÖREBYGGANDE METODER.

roll för polisens förebyggande verksamhet. De innebär att inte ens en täckande allmän övervakning, upprätthållandet av risken för att bli fast eller en effektiv brottsutredning är tillräckliga eller effektiva förebyggande metoder.

Finland har det lägsta antalet poliser i förhållande till den totala befolkningen, cirka 150 poliser per 100 000 invånare, i hela Europa. På det europeiska fastlandet är det inte ovanligt att förhållandet är tredubbelt. För oss innebär det här att till och med i de fall där det skulle vara effektivt att öka övervakningen, har vi dåliga möjligheter att öka den så mycket att den i betydande grad skulle minska antalet brott. Brotten och förberedandet av dem sker också i allt större utsträckning på sådana platser dit den synliga övervakningen når – i slutna organisationer, hem, på arbetsplatser och på internet.

Forskningsinformationens effekter på den finländska straffpraxisen syns också i polisarbetet. Det torde inte vara endast en eller två konstuplar som har lagt märke till att cirkulationen är dålig inom polisens klientkrets. De domar som våra domstolar ger, och som i den offentliga debatten ofta anses vara för lindriga, kommer fram genom att förbrytarna snabbt efter föregående brott igen sysselsätter polisen. Det är enkelt att identifiera sig med den frustration många poliser känner till exempel när de ser en ung återfallsförbrytare tredje gången. Såsom Petersilias forskning visar skulle vi dock sannolikt ha mycket mer brottslighet om domarna var dubbelt strängare.

Den svaga cirkulationen i polisens klientkrets avslöjar dock också någonting

BROTTE OCH FÖRBEREDANDET AV
DEM SKER OCKSÅ I ALLT STÖRRE
UTSTRÄCKNING PÅ SÅDANA PLATSER
DIT DEN SYNLIGA ÖVERVAKNINGEN
NÅR - I SLUTNA ORGANISATIONER,
HEM, PÅ ARBETSPLATSER OCH PÅ
INTERNET.

annat, som vid första anblick endast ser ut som dystert statistik: under tre procent av befolkningen begår hälften av alla brott. Brottligheten hopas kraftigt hos en mycket liten del av befolkningen. I fråga om våldsbrott är anhopningen ännu kraftigare hos offren för brotten än hos gärningsmännen: en procent av befolkningen får utså två tredjedelar av allt våld. Denna procentandel av befolkningens utsätts för våld fler än tio gånger per år. En sak som ofta glöms bort är det faktum att gärningsmännen och offren ofta är samma personer. Det samlas också andra sociala och sanitära problem hos den här delen av befolkningen: arbetslöshet, avhopp från skolan samt psykiska problem och missbruksproblem. Polisens lilla klientkrets är också klienter vid andra instanser.

* * *

Anhopningen av brott och sociala problem kan verka svår, men den innebär en möjlighet med tanke på det förebyggande perspektivet. Genom att påverka endast en liten del av befolkningen kan man eventuellt minska en betydande del av all brottslighet.

Flera forskningar visar att förebyggandet av brott och säkerhetsproblem är ekonomiskt lönsamt. Till exempel visade en kostnadsanalys som gjordes

i Sverige 2013 att en person som hör till en endast aningen våldsam extrem rörelse kostar samhället närmare 100 000 euro per år. Ett litet lokalt och högerextremistiskt gäng bestående av 15–20 personer medför kostnader på cirka 30 miljoner euro på 15 år. Dessa kostnader uppstår till följd

ANHOPNINGEN AV BROTT
OCH SOCIALA PROBLEM
KAN VERKA SVÅR,
MEN DEN INNEBÄR EN
MÖJLIGHET MED TANKE
PÅ DET FÖREBYGGANDE
PERSPEKTIVET.

av utredning av brotten, reparation av de skador de orsakat, sjukvård för offer och gärningsmän, skatteförluster på grund av frånvaro från arbetet och arbetslöshet samt alla andra utgifter som en sådan marginalisering medför. Med

dess 100 000 euro skulle man till exempel kunna anställa två poliser, en ungdomsarbetare eller organisationsarbetare att arbeta mot förebyggande av våldsam extremism på lokal nivå. Och, såsom samma forskning visar, dessa anställda skulle ha en mycket större genomslagskraft än om man endast hindrar en ung person från att gå med i en extrem rörelse. Förebyggandet betalar sig tillbaka.

Utifrån den här informationen skulle man kunna tänka att förebyggandet av säkerhetsproblem är polisens eller någon annan myndighets faktiska huvudarbete redan i dag. Inte kan det ju vara så att endast bristfällig information om i hur liten grad risken för att bli fast förebygger brott skulle utgöra ett hinder för det riktiga förebyggande arbetsgreppet. Så är det knappast heller, utan ett annat stort hinder för

verksamheten är förvaltningens karaktär. De inbesparingar som det förebyggande arbetet medför syns inte endast som inbesparingar för polisen, socialväsendet eller FPA, utan de bildar små bäckar som syns lite i allas budgetar. Ingen enskild myndighet gynnas alltså ensam av dessa inbesparingar, utan hela samhället gör det. När produktiviteten inom myndigheternas verksamhet sedan följs i form av konkreta prestationer, till exempel hur lång tid det tar att utreda ett brottsfall, hur många böter som delats ut eller hur många som alkoholtestats i trafiken, är den svåra ekvationen klar: nyttan med den förebyggande verksamheten delas med "andra" och varje årsverke som används för den förebyggande verksamheten är bort från de resultat som mäts som "egna", till exempel alkoholtester.

Även om förebyggandet i första hand är bra för samhället, gynnar det dock även polisen själv. Det förebyggande arbetet behöver inte ens vara särskilt effektivt med traditionella mått mätt för att vara meningsfullt. Ett exempel som kan nämnas är modellen Väkivallan katkaisu (stoppa våldet) som polisinsättningen i Västra Nyland och föreningen Lyömätön Linja Espoossa ry har utvecklat tillsammans. I den hänvisar polisen personer som misstänks ha utövat våld i en nära relation antingen redan då de först träffas eller senast vid förhöret till det program för minskande av våld som tillhandahålls inom tredje sektorn. Förbrytarens deltagande i programmet påverkar inte på något sätt själva straffprocessen och hänvisningen till programmet tar kanske fem minuter av en sakkunnig

DET FÖREBYGGANDET ARBETET
BEHÖVER INTE ENS VARA SÄRSKILT
EFFEKTIVT MED TRADITIONELLA
MÅTT MÄTT FÖR ATT VARA
MENINGSFULLT.

polis arbetstid. När man beaktar hur mycket ett fall av våld i en nära relation binder polisens resurser, från alarmering till det färdiga förundersökningsprotokollet, måste programmet för att stoppa våldet endast lyckas för var tionde förbrytare för att det arbete polisen besparas genom de brott personen inte begår ska spara mer än den tid som används för hänvisning av personer som utövar våld i familjen. Det kan hända att den kalkylmässiga ”procenten av framsteg” inte ens behöver vara så stor. Såsom konstateras ovan begår en gärningsman ofta många gärningar. I de fall där undersökningen och ett eventuellt straff utgår från den egentliga gärningen riktar sig förebyggande i stil med modellen Väkiwallan katkaisu till gärningsmannen själv och därigenom även till alla gärningsmannens framtida gärningar. En sådan effektivitetskalkyl åsidosätter dock den allra viktigaste följden av polisens handledande verksamhet: det faktum att minst vart tionde offer, var tionde gärningsman och ofta en hel familj tack vare verksamheten kan fortsätta sitt liv utan våld.

Modellen Väkiwallan katkaisu visar på ett bra sätt på vad förebyggandet av brott och polisens roll i förebyggandet bygger. Under de senaste 3,5 åren har jag arbetat med ett nationellt program för intern säkerhet. Ett av de centrala målen för programmet har varit att

GENOM ATT FÖRSTÅ
ORSAKERNA TILL
PROBLEMEN FÖRSTÅ
MÅN SAMTIDIGT VILKA
FAKTORER MÅN BÖR
PÅVERKA FÖR ATT KUNNA
FÖREBYGGA PROBLEMEN.

utveckla och sprida handlingsmodeller som effektivt förebygger olika säkerhetsproblem. För att man ska kunna utveckla sådana här handlingsmodeller förutsätts kontinuerlig bedömning och att man studerar vad säkerhetsproblemen beror på. Riktat våld på arbetsplatser är en annan typ av fenomen än våldsamma gärningar till följd av extremisttänkande, och försäljning av narkotika på gator är ett annat fenomen än exempelvis hatbrott. Genom att förstå orsakerna till problemen förstår man samtidigt vilka faktorer man bör påverka för att kunna förebygga problemen. Genom att göra den här analysen hittar man polisens roll och möjligheter. Nyckeln är att identifiera de områden där polisen ensam eller tillsammans med någon annan effektivt kan påverka den negativa utvecklingen. Det varken går eller lönar sig att försöka förebygga alla fenomen, åtminstone inte inom ramen för polisens verksamhet.

Få säkerhetsproblem eller brottsfenomen är sådana att inte en omfattande grupp yrkesutbildade skulle kunna arbeta med att påverka dem innan problemen uppstår. Polisen är en av dessa yrkesutbildade aktörer. Polisens roll ser dock annorlunda ut i fråga om att påverka de bakomliggande orsakerna till brott än i fråga om exempelvis brottsutredning: polisen arbetar inte ensam, utan som en del av en sektorsövergripande kedja av aktörer.

Det här är en lättnad med tanke på resurserna. Man behöver inte bära "bördan" ensam – i alla fall inte om samarbetet med de övriga aktörerna fungerar. Det här förutsätter ofta att det för samarbetet finns avtal, strukturer och, framför allt, ett starkt förtroende mellan polisen och de övriga aktörerna.

I fråga om till exempel skolattacker vet man att obehandlade upplevelser av mobbning, mentala problem med anknytning till ångest och depression, möjligheten att synas på webbplatser där massattacker beundras samt enkel tillgång till skjutvapen ofta finns i bakgrunden till gärningarna. Polisen kan vara den aktör för vilken mobbningen avslöjas eller den som delges oroväckande inlägg på diskussionsforum, men polisen kan inte vara den aktör som tar hand om personens traumatiska mobbningsupplevelser eller mentala problem ur en professionell synvinkel. Polisen kan dock förmedla denna viktiga information till exempelvis skolan eller hälso- och sjukvården, om dessa inte annars skulle vara medveten om den. Dessutom tar polisen naturligtvis hand om den uppgift som hör till dess befogenheter, det vill säga att begränsa tillgången till skjutvapen i de fall där det finns orsak till och lagliga grunder för det. Polisens egen direkt förebyggande verksamhet kan i olika situationer innebära till och med ringa konkreta åtgärder, men polisen har en viktigare roll både i fråga om att dra igång verksamheten och att leda samarbetet.

Polisen är, precis som förut, en expert på säkerhetsfrågor. Ofta är det också så att polisen har en laglig skyldighet att förebygga ett brott, men andra aktörer har

POLISENS ROLL SER DOCK ANNORLUNDA
UT I FRÅGA OM ATT PÅVERKA DE
BAKOMLIGGANDE ORSAKERNA TILL
BROTT ÄN I FRÅGA OM EXEMPELVIS
BROTTSUTREDNING: POLISEN ARBETAR
INTE ENSAM, UTAN SOM EN DEL AV
EN SEKTORSÖVERGRIPANDE KEDJA AV
AKTÖRER.

OFTA ÄR DET OCKSÅ SÅ ATT
POLISEN HAR EN LAGLIG SKYLDIGHET
ATT FÖREBYGGA ETT BROTT, MEN
ANDRA AKTÖRER HAR DE BÄSTA
VERKTYGEN FÖR DETTA.

de bästa verktygen för detta. Det kan till exempel hända att det faktum att en deprimerad ung person som är intresserad av vapen besöker webbplatser med anknytning till människohat utan polisens initiativ kan förbli betydelselöst för andra aktörer i närheten av fallet.

Så här gick det nästan i ett visst fall som nyligen skedde. Polisen fick en anmälan om oro för en ung vuxen som hade gett en antydning om en skolattack på nätet och vars profil på sociala medier hänvisade till finländska och amerikanska skolattacker. Polisen utredde fallet, men det uppdagades snabbt att saken ur en straffprocessuell synvinkel var klar: det fanns inte tillräckligt med bevis på att personen höll på att förbereda ett grovt brott mot liv eller hälsa som personen skulle kunna dömas för. Utifrån det man vet om personer som utför skolattacker kopplades personen dock till flera riskfaktorer med anknytning till massattacker. Man kunde inte låta fallet vara. Det uppdagades att ett av problemen kunde kopplas till den mentala hälsan. Precis som i många andra fall där en person genomfört eller hotat att genomföra en massattack kunde de mentala problemen dock inte kopplas samman med sådana hallucinationer, våldsamhet eller självdestruktivitet att personen på basis av dessa skulle ha kunnat ordineras vård

mot sin vilja. Ur ett hälso- och sjukvårdsperspektiv hade personen inte ens ett akut behov av tjänster.

Polisen var i en svår situation. Den enda som återstod av de traditionella metoderna var observation eller gripande av en person för att skydda mot brott och störande beteende i enlighet med polislagen. Hotets karaktär var

problematiske: även om sannolikheten var stor att personen i fråga skulle utföra någon form av skolattack, fanns det inga antydningar om när dådet skulle inträffa. Gripande i enlighet med polislagen är en mycket kortsiktig lösning och det kan ifrågasättas huruvida en person ens kan gripas på den grunden om det vid tidpunkten för gripandet inte tydligt framgår att personen inom kort kommer att begå ett brott, som man skyddar mot genom att gripa personen. Å andra sidan är med polislagen förenlig observation utan några uppgifter om när något kan hända mycket tidskrävande och dyrt.

Man hittade en lösning genom ovan nämnda samarbete och polisens aktivitet. Polisen diskuterade med anordnare av mentalvårdstjänster och klargjorde för dem vilka risker dylika situationer förknippas med. Personen fick rätt tjänster även om personen inte utifrån endast en medicinsk bedömning skulle ha fått dem, åtmins-

OM MÅN MED MJUKT
ARBETE DOCK AVSER
SÅDANT SOM INTE HÖR
TILL DEN HÅRDA KÄRNAN
I POLISVERKSAMHETEN
SÅ KAN DET
KONSTATERAS ATT DET
INTE FINNS NÅGOT
MJUKT I FÖREBYGGANDET
AV MASSATTACKER.

tone inte lika snabbt eller i samma utsträckning. Genom det team bestående av flera olika myndigheter som leddes av polisen fick personen också socialservice och stöd av organisationer. För närvarande bidrar polisen själv genom att en polis som utbildats i förebyggande verksamhet regelbundet håller kontakt med personen. Det att den här polisen några gånger i veckan eller månaden träffar personen och frågar ”hur går det för dig?” kan kallas för mjukt säkerhetsarbete. Om man med mjukt arbete dock avser sådant som inte hör till den hårda kärnan i polisverksamheten så kan det konstateras att det inte finns något mjukt i förebyggandet av massattacker.

* * *

Den förebyggande verksamhetens betydelse för polisverksamheten i sin helhet har skissats upp i strategin för den förebyggande verksamheten för åren 2014–2018. Enligt strategin utgörs den förebyggande verksamheten av en helhet som å ena sidan omfattar daglig polisverksamhet som genomförs på ett förebyggande sätt och å andra sidan specialverksamhet, där polisen vidtar åtgärder med det främsta syftet att förbättra den förebyggande säkerheten.

Polisens åtgärder inom ramen för modellen Väkivallan katkaisu är säkert ett bra exempel på daglig polisverksamhet som genomförs i förebyggande syfte. Likaså är till exempel det att polisen bemöter ungdomar som tillhör etniska minoriteter på ett icke-diskriminerande och sakligt sätt en utmärkt metod för

att öka förtroendet för de finländska myndigheterna och förebygga sådana säkerhetsproblem som bristen på förtroende kan leda till.

Förebyggande verksamhet som genomförs på ett informationslett sätt är inte ideologisk utan ett val som baseras på forskningsinformation. Frågan är vilket som är det mest kostnadseffektiva sättet att utföra polisarbetet, det vill säga uppnå ett så bra resultat som möjligt i fråga om den allmänna ordningen och säkerheten samt rätts- och samhällsordningen. Ett av de intressantaste exemplen på nytt, holistiskt tänkande kom nyligen från Sverige. Rikskriminalpolisen publicerade i oktober 2014 en rapport om de konsekvenser och hot som organiserad brottslighet medför på lokal nivå. I stället för att som slutsats för rapporten presentera ytterligare legislativa metoder i syfte att försvåra de kriminella gängens verksamhet eller öka polisens befogenheter, presenterades hur närpolisen riktar sig till socialt marginaliserade områden för att göra det svårare för gängerna att rekrytera nya, unga medlemmar. Förebyggande förutsätter rätt verktyg. Visserligen går det att fästa en skruv med en hammare, men det är betydligt lättare med en skruvmejsel.

Hur skulle polisarbetet då kunna se ut i framtiden? Det framtida polisarbetet är en del av det samhälle där det utförs. Självändamålet med arbetet är inte att utföra uppgifter genom att stirra på prestationer. Polisen är en viktig del av ”säkerhetens värde-

kedja”, där man i stället för att endast avlägsna det onda satsar på de länkar som kan öka människors säkerhet och känsla av säkerhet. I det framtida polisarbetet kommer polisen att förebygga uppkomsten av brottslighet tillsammans med andra aktörer och på ett högklassigt sätt utreda de brott som begås trots att alla tillsammans gör sitt bästa för att förebygga dem.

KÄLLOR

- Castells, Manuel och Himanen, Pekka (red.) 2013: Kestävän kasvun malli. (Modell för hållbar tillväxt) Helsingfors: Statsrådets kansli.
- Elonheimo H, Gyllenberg D, Huttunen J, Ristkari T, Sillanmäki L, Sourander A (2014: Criminal Offending among Males and Females between Ages 15 and 30 in a Population-based Nationwide 1981 Birth Cohort: Results from the FinnCrime Study. *Journal of Adolescence*, 37:8, 1269–1279.
- En nationell översikt av kriminella nätverk med stor påverkan i lokalsamhället. Rikskriminalpolisen 2014.
- Evwaraye, Ari, Mankkinen, Tarja ja Vertio, Kia 2012: Varför dödar den unga? Sammandrag om systematiskt dödligt våld som begåtts av unga och om bakgrundsfaktorerna till detta (sammandrag på svenska). Helsingfors: Inrikesministeriets

- publikationer.
- Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av polislagen (RP 57/1994 rd).
 - Hautamäki, Jari 2013: Mikä miinuun meni? Tositarinoita suomalaisesta perheväkivallasta. Nørhaven: Gummerus.
 - Helminen, Klaus, Kuusimäki, Martti och Rantaeskola, Satu 2012: Polislagen. Helsingfors: Talentum.
 - Melander, Sakari 2010: Rikosoikeus 2010-luvulla. Helsingfors: Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet.
 - Nagin, Daniel 2013: Deterrence in the twenty-first century. Crime and Justice.
 - Nilsson Lundmark, Eva och Nilsson, Ingvar 2013: Sammanfattning av intoleransens pris. En socioekonomisk analys av vit makt-rörelsen och Kungälvsmodellen. Stockholm: Ätta.45 Tryckeri AB.
 - Petersilia, Joan 2009: When Prisoners Come Home. New York: Oxford University Press.
 - Polisens strategi för förebyggande verksamhet 2014–2018 (sammandrag på svenska). Inrikesministeriets publikation 2/2014.
 - Smolej, Mirka 2013: En översikt av upprepad utsatthet för brott och dess förebyggande (sammandrag på svenska). Helsingfors: Justitieministeriets utredningar och anvisningar.

JUHA-MATTI HUHTA

FÖRST MÅSTE DU LÄRA DIG ATT ANVÄNDA DITT HUVUD

KOMMISSARIE JUHA-MATTI HUHTA ARBETAR VID POLISYRKESHÖGSKOLAN MED UNDERVISNINGS-, FORSKNINGS- OCH UTVECKLINGSUPPGIFTER. HUHTA UTEXAMINERADES SOM POLIS 2001. HAN HAR MÅNGA ÅRS ERFARENHET AV ATT ARBETA I POLISHUNDPATRULL OCH I GRUPPEN FÖR KRÄVANDE UPPDRAG.

HUHTA HAR VERKAT SOM UTBILDARE I ANVÄNDNING AV MAKTMEDEL BÅDE VID SINA EGNA POLISENHETER OCH VID POLISYRKESHÖGSKOLAN. HUHTA HÅLLER PÅ MED SIN AVHANDLINGSFORSKNING I PEDAGOGIK I VILKEN HAN UTVECKLAR UNDERVISNINGSMETODERNA I SYFTE ATT FÖRBÄTTRA ARBETARSKYDDET I POLISENS OPERATIVA VERKSAMHET.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

En äldre, numera pensionerad, kollega sa en vacker somrardag under en skytteutbildning på arbetsplatsen: "I verkliga livssituationer ska du alltid komma ihåg att identifiera målet och säkra bakgrunden." De här orden visade sig vara mycket värdefulla i en verklig situation endast några veckor senare och jag har följt rådet många gånger under min arbetskarriär. Även den här artikeln grundar sig på dessa visdomsord som jag fick som ung polis. Tack Hanski!

"With great power comes great responsibility." Dessa visdomsord ger Peter Parkers farbror sin brorson i filmen Spindelmannen (Spider-Man 2002). I filmen Braveheart (1995) tar den unge William Wallace ett stort slagsvärd i sin hand och ser med beundran på det. Hans farbror tar svärdet ur pojakens hand och säger medan han pekar på pojakens huvud: "Först måste du lära dig att använda det här och sedan lär jag dig att använda svärdet."

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Vad har de här att göra med polisens användning av maktmedel och dess träning? Man kan tro att de inte har någon betydelse, eftersom de är citat ur filmer. De har ändå många samband med polisens användning av maktmedel och dess träning.

Polisen har enligt lag rätt att använda maktmedel. För att polisen ska få använda maktmedel krävs det alltid ett laglig tjänsteuppdrag. Utöver det lagliga tjänsteuppdraget måste polisen förstå och kunna tillämpa lagarnas syften i praktiken. Polismannen måste alltså först kunna använda sitt huvud.

I 2 kap. 17 § i polislagen (22.7.2011/872) konstateras: ”I tjänsteuppdrag får en polisman använda maktmedel som behövs och kan anses försvarliga för att bryta motstånd, avlägsna en person från en plats, gripa en person, hindra att en frihetsberövad flyr, avlägsna ett hinder eller förhindra ett överhängande brott eller någon annan farlig gärning eller händelse. Frågan om maktmedlen kan försvaras ska bedömas utifrån hur viktigt och brådskande uppdraget är, motståndets farlighet, vilka resurser som står till förfogande samt övriga omständigheter som är relevanta för en helhetsbedömning av situationen.”

Hur tycker du det här låter? Tror du att det är lätt för dig att under polisuppdrag i överraskande situationer som förändras snabbt välja ”maktmedel som behövs och kan anses försvarliga”?

Eller hur lätt är det att göra en bedömning ”utifrån hur viktigt och brådskande uppdraget är, motståndets farlighet, vilka resurser som står till förfogande samt övriga omständigheter som är relevanta för en helhetsbedömning av situationen”?

Lärdom av Braveheart – först måste du lära dig att använda huvudet – kanske det inte längre verkar så avlägset? Rätten att använda maktmedel ger stor makt och den medför ett stort ansvar.

* * *

Vad allt kan hända i verkliga situationer, vilka åtgärder krävs av polisen i olika situationer i polisarbetet och hur ska du träna dig för att bli en professionell polis?

Maktmedlen är indelade i fysiska maktmedel och maktmedelsredskap, varav det yttersta redskapet är skjutvapen. Vi måste lära oss att använda och behärska dem alla. Det centrala i träningen är att öva sina färdigheter så att man behärskar redskapen.

I läroplanen för examensutbildning för polis (2016–2017) beskrivs användning av maktmedel på följande sätt:

Under studieperioden inhämtar den studerande färdigheter i fysiska maktmedel samt i säker hantering och användning av maktmedelsredskap. Den studerande bildar sig en uppfattning om personliga stressmekanismer och lär sig att tillämpa polistaktiska verksamhetsmodeller i

maktmedelsituationer. Dessutom bekantar sig den studerande med arbetssäker verksamhet och lär sig använda passiv och/eller annan nödvändig skyddsutrustning.

Av beskrivningen framgår det alltså att användning av maktmedel innefattar mycket mer än ”skicklighet” med eller utan redskap. I polisarbete är det alltid frågan om en större helhet där fokus ligger på arbets säkerhet.

Enligt Polisyrkeshögskolans läroplan (2016–2017) är kunskapsmålen för maktmedel och taktik för maktmedel följande:

Efter att ha anlagt studieperioden kan den studerande

– använda fysiska maktmedel och maktmedelsredskap ändamålsenligt samt säkert med avseende på omgivning, förhållanden och objekt

– motivera sin åtgärd

– tillämpa polistaktiska handlingsmodeller som en del av maktmedelsituationer med beaktande av arbets säkerhets synpunkter

– bedöma den personliga maktmedelsberedskapen och utveckla denna.

Användningen av maktmedel har en stark koppling till all polisverksamhet och den är en grundpelare i arbets säkerheten. Användningen av maktmedel kan och ska aldrig separeras från det tänkesätt och den taktik som polisen använder i olika situationer. Den ingår i varje tjänsteuppdrag oberoende av om uppdraget gäller snatteri (butiksstöld), störande oväsen (störande oväsen från grannen, till exempel högljudd musik) eller misshandel. Den ingår i förhörssituationer, husrann-

RÄTTEN ATT ANVÄNDA MAKTMEDEL
GER STOR MAKT OCH DEN MEDFÖR
ETT STORT ANSVAR.

sakan och i gripande av personer som i förväg är kända som farliga.

Varför? För alla uppdrag gör polisen upp planer och följer bestämda taktiska verksamhetsmodeller för att maximera arbetssäkerheten samt uppnå ett så gott slutresultat som möjligt. Det är alltså inte möjligt att avskilja användning av maktmedel från någon polisuppgift, utan den ingår i all verksamhet, även om polisen inte behöver använda maktmedel under uppdraget.

Om maktmedel på ett eller annat sätt ingår i allt polisarbete och i alla uppdrag, hur är det då möjligt att polisen trots många uppdrag mycket sällan behöver använda maktmedlen i praktiken? Varför möter polisen med tanke på arbetets karaktär relativt sällan våld och varför skadas poliser till all lycka sällan?

I polisens vardag förekommer det dagligen situationer där den person som är föremål för polisåtgärden i förväg har beslutat att skada de poliser som anländer till platsen. Målpersonen har eventuellt beslutat sig för att gå till anfall, slå med knytnävarna, använda en kniv eller stekpanna som tillhygge. Sådana beslut fattar polisens kunder i vårt land dagligen. Varför verkställs dessa beslut till all lycka mycket sällan?

Svaret är förebyggande verksamhet. Polisen kan genom sitt eget agerande – med taktiska metoder samt övertygande och förstående diskussioner med målpersonen – förhindra det planerade våldsbeteendet hos denna målperson för polisarbetet. Avsikterna omsätts inte i praktiken. Målpersonen inser kanske att den tilltänkta planen ändå inte skulle lyckas. Målpersonen skulle inte hinna eller klara av eller träffa målet.

Eventuellt inser målpersonen att följderna av verksamheten skulle bli oåterkalleliga. Och eftersom en erfaren polisman uppträder bestämt och samtidigt lugnande kan polismannen genom sitt eget beteende ge målpersonen ett respektabelt sätt att skrinlägga sina planer.

Jag vågar alltså påstå att den finländska polisen skulle råka ut för betydligt fler våldshandlingar om polisens yrkeskunskap och verksamhetssätt inte låg på nuvarande nivå. Detta faktum är dock svårt att bevisa vetenskapligt. Hur kan man bevisa stor livsfara? Hur kan man bevisa ett olyckstillbud i arbetet, om det inte ens hann börja?

När du har utfört ditt uppdrag och inget har hänt, måste du inse, att det inte betyder att det inte fanns någon allvarlig fara för liv eller hälsa. En kollega som numera är pensionerad berättade om ett uppdrag där de skulle hämta en man som uppträtt aggressivt i mannens hem. Kollegan berättade att det på den tiden inte

FÖR ALLA UPPDRAG GÖR
POLISEN UPP PLANER OCH
FÖLJER BESTÄMDA TAKTISKA
VERKSAMHETSMODELLER
FÖR ATT MAXIMERA
ARBETSSÄKERHETEN SAMT
UPPNÅ ETT SÅ GOTT
SLUTRESULTAT SOM MÖJLIGT.

fanns några taktiska verksamhetsmodeller eller i övrigt någon undervisning om operativa situationer och användning av maktmedel. Poliserna hade lyckats övertala mannen att följa med dem.

När de tillsammans med mannen gick genom köket mot tamburen fick han tag på kökskniven. Han utnyttjade situationen och försökte skada en polis men utan att lyckas. Påföljden var ett häftigt slagsmål där alla trots allt klarade sig utan skador.

Kollegan konstaterade att mannen erbjöds en chans att försöka skada dem och just den gången försökte han utnyttja situationen. Enligt kollegan "erbjöds" denna möjlighet på grund av deras något bristfälliga verksamhet med tanke på arbetssäkerheten.

Dålig insikt i polisarbetets faror kan också medföra risker i situationer där målpersonen trots att möjligheter inte erbjuds ändå försöker skada poliser. Många sådana här händelser kan förbli helt oregistrerade. Samtidigt förblir konkreta riskfaktorer helt obeaktade, och därför kan vi kanske inte heller framöver ändra på våra verksamhetssätt.

* * *

Målet är alltid att polisuppdragen ska utföras på ett säkert sätt och att behovet av maktmedel ska minimeras. Men du måste ha en verklig beredskap att använda maktmedel om situationen så kräver.

Ofta är det också så att maktmedel som används tillräckligt tidigt minskar det totala behovet av maktmedel och förhindrar allvarigare påföljder. Vi föreställer oss en situation där målpersonen ger sig iväg för att hämta en kniv i andra

VARFÖR MÖTER POLISEN MED TANKE
PÅ ARBETETS KARAKTÄR RELATIVT
SÄLLAN VÅLD OCH VARFÖR SKADAS
POLISER TILL ALL LYCKA SÄLLAN?

POLISEN KAN GENOM SITT EGET
AGERANDE - MED TAKTISKA
METODER SAMT ÖVERTYGANDE OCH
FÖRSTÅELSEFULLA DISKUSSIONER
MED MÅLPERSONEN - FÖRHINDRA
DET PLANERADE VÅLDSBETEENDET
HOS DENNA MÅLPERSON FÖR
POLISÄRBETET.

ändan av rummet. Om du vet att du hinner förhindra det här till exempel med ett snabbt fysiskt gripande kan slutresultatet bli bra, det behövs kanske endast ett fysiskt kontrollgrepp för att avstyra situationen. Men om målpersonen hinner få tag i kniven kan i värsta fall det lindrigaste men samtidigt det enda fungerande maktmedelsredskapet vara det yttersta av redskapen, nämligen ett skjutvapen.

Den stora utmaningen är att användningen av maktmedel som en del i den operativa verksamheten alltid är situationsbunden, och beslutet om det bästa tillvägagångssättet i den aktuella situationen ska fattas av den enskilda patrullen, dvs. du och din arbetspartner.

Hur ska vi då kunna veta vilket det bästa tillvägagångssättet är i den aktuella situationen? Naturligtvis genom erfarenhet, om vi har lärt in en god förmåga till självreflektering. Med reflekterande förmåga avses generellt övervägande utifrån egna erfarenheter, tankar och åtgärder och kritisk bedömning samt granskning ur olika synvinklar. Målet med reflektering är att bättre förstå sina egna åtgärder och resultatet är en mer strukturerad lärandeupplevelse.¹

Det räcker inte alltid med ökat antal tjänsteår för att man ska lära sig och utveckla sitt eget handlande. Man måste aktivt ta lärdom av situationer

och händelser. Man måste våga ifrågasätta de egna åtgärderna och överväga alternativa metoder. Det är mycket viktigt att man lär sig att göra en kritisk och sund bedömning av sin egen verksamhet redan i början av studierna.

DET RÄCKER INTE ALLTID
MED ÖKAT ANTAL TJÄNSTEÅR
FÖR ATT MAN SKA LÄRA SIG
OCH UTVECKLA SITT EGET
HÄNDLANDE.

Situationskänslan utvecklas i viss mån redan under examensutbildningen till polis, men man måste utveckla den under hela arbets-

karriären. Man kan säga att *situationsmedvetenhet* hör till användningen av maktmedel och dess träning. Utan den rätta situationsmedvetenheten kan alla åtgärder bli ungefärliga och därmed kan det bli svårt att motivera användningen av maktmedel, även om användningen av dem var nödvändig i situationen.

Mica Endsley delar in situationsmedvetenhet i tre faser: att observera, att förstå den aktuella situationen och att förutspå den kommande situationen. Det är mycket svårt att lära sig och lära ut det här, eftersom det är omöjligt att simulera alla eventuella situationer, oberoende av om vi skulle ha obegränsat med tid för undervisning och arbetsplatspraktik. Därmed är detta en förmåga som utvecklas under hela livet i arbetslivet och genom praktisk erfarenhet.

I arbetslivet gör poliserna bedömningar och fattar beslut som kräver situationsmedvetenhet fortgående, men hittills har situationsmedvetenhet inte terminologiskt sett behandlats särskilt systematiskt i utbildningen. Jag tror

¹ Se t.ex. Pohjonen 2000, Poikela 2005.

att terminologisk behandling och systematisk användning av termen *situationsmedvetenhet* skulle vidareutveckla och underlätta polisens taktiska tänkande. Med hjälp av terminologin kan man bättre beskriva och gestalta vad som krävs inom polisverksamhet och vad som föregår en eventuell användning av maktmedel. När ett ämne bryts ner i mindre helheter och ämnet eller händelsen ”namnges” och kan hanteras abstrakt är det ofta lättare att hantera och förstå det på ett helhetsmässigt sätt. Det här anses vara en viktig utgångspunkt vid erfarenhetsbaserat lärande.²

* * *

Polisens användning av maktmedel är starkt förknippad med såväl varning om användning av maktmedel som att ”visa sin makt”. Att visa sin makt innebär att vi med vårt uppträdande och i våra göranden visar att polisen klarar av att utföra sitt tjänsteuppdrag. I en idealvärld kunde detta genomföras på så sätt att minst tre polispatruller skickas till varje polisuppdrag – inklusive vår fyrfotade vän, polishunden, vars förebyggande effekt empiriskt sett är imponerande. I bästa fall kan vi genom att enbart visa vår makt och vid behov ge varningar om maktmedel bryta ner motståndet, varvid vi inte behöver använda några egentliga maktmedel.

Det ovan nämnda anknyter delvis till varning, som regleras i 2 kap. 18 § i polislagen (22.7.2011/872) ”Beredskap för och varning om användning av maktmedel” enligt följande:

JAG TROR ATT TERMINOLOGISK
BEHANDLING OCH SYSTEMATISK
ANVÄNDNING AV TERMEN
SITUATIONSMEDEVETENHET SKULLE
VIDAREUTVECKLA OCH UNDERLÄTTA
POLISENS TAKTISKA TÄNKANDE.

² Se *Eteläpelto 1993; Kolb 1984*.

Den som utför ett tjänsteuppdrag och har anledning att befara motstånd eller ett obehörigt angrepp enligt 4 kap. 4 § 1 mom. i strafflagen ska på ett lämpligt och ändamålsenligt sätt bereda sig på användning av maktmedel.

Det finns situationer då polisens meddelande till målpersonen är mycket befallande och målmedvetet. Avsikten är att sätta en tydlig gräns för vad målpersonen inte får göra och vad målpersonen ska göra för att inte bli föremål för polisens maktmedel. Här är det frågan om varning om att maktmedel kan användas enligt polislagen:

En person som är föremål för ett tjänsteuppdrag ska varnas för risken att bli utsatt för maktmedel, om det är möjligt och ändamålsenligt att varna denne. Varningen ska ges på ett för ändamålet lämpligt och begripligt sätt.

Inte heller i dessa situationer är endast en kraftig röst den enda metoden och kanske inte heller den effektivaste. Det är alltså viktigt att vi kan bedöma vårt handlande kritiskt och särskilja ett sturskt och till och med överlägset befallande uppträdande som eventuellt är stressbetingat från effektiv kommunikation. Kommunikationen måste i varje fall vara mycket klar och entydig. Det är också frågan om polisens rättsskydd.

POLISENS
BEREDSKAP ÄR
INTE ALLTID
SYNLIG OCH
DEN SKA INTE
HELLER SYNAS
UTÅT.

Polisens beredskap är inte alltid synlig och den ska inte heller synas utåt. Då är det frågan om taktisk beredskap hos den enskilda polisen, polispatrullen eller mellan olika patruller för en kommande situation eller ett kommande uppdrag. Den kan omfatta föregripande genomgång inför ett kommande uppdrag

där olika taktiska alternativ övervägs. Man kan komma överens om vem som bereder sig på att använda maktmedelsredskap, vem som öppnar dörren och så vidare.

Beredskap kan också innebära att den enskilde polisen förbereder sig på psykisk nivå och förberedelser inför en krävande situation. När du börjar studera vid Polisyrkeshögskolan får du möjlighet att lära dig även denna färdighet, dvs. stresshantering och efter hand färdigheter som du behöver för att reglera sinnestillståndet och kroppen. Detta lärostoff grundar sig på vetenskaplig forskning och enligt forskningsresultaten har dessa undervisningsmetoder en betydande inverkan på hur polisen klarar av krävande situationer.³

Träningen i maktmedel och användningen av dem ska ses som en del i en helhet där polisen fungera som en individ med personliga känslor, tankar och egenskaper. Om vår stressnivå blir för hög förlorar vi vår förmåga att tänka klart, och även våra motoriska färdigheter blir klart sämre. Med

³ Andersen, J. P. & Gustafsberg, H. A. 2016.

andra ord räcker det inte att vi uppvisar goda färdigheter i träningsituationer om vi i reella situationer inte kan utnyttja en stor del av våra kunskaper. Och även om vi som resultat av systematisk träning till exempel kan hantera ett skjutvapen rätt och säkert och vår träffsäkerhet hålls på åtminstone en nöjaktig nivå, är det inte säkert att vi kan anpassa oss till situationen så att vi kan använda skjutvapnet om det skulle behövas. För hög stressnivå har nämligen en betydande inverkan på vår situationsmedvetenhet och därmed även på vårt taktiska tänkande.

Därför bör man se maktmedelsträningen som en helhet där det inte lönar sig att överbetona någon delfaktor på bekostnad av andra delfaktorer. I det verkliga livet är det naturligt att även polisens stressnivå stiger och i viss mån orsakar den ovannämnda nedsättningen av handlingsförmågan. Därför är det viktigt att vi har utmärkta färdigheter i till exempel fysiska rörelser som maktmedel och användning av maktmedelsredskap i träningsmiljöer, eftersom en eventuell nedsatt förmåga i verkliga situationer inte får inverka på tjänsteuppdragets slutresultat.

En fortgående bedömning av eventuella följder av polisens användning av maktmedel är viktig för att polisens uppdrag ska kunna utföras så säkert som möjligt. Det här kräver kunskaper i första insatsen av polisen. Efter användning av maktmedel följer vanligen en ny bedömning av situationen och därefter en bedömning av behovet av vårdåtgärder och vid behov av livräddande första hjälpen, i nämnda ordning. Polisen måste först få kontroll över den person som är föremål för användning av maktmedel och den övriga omgivningen och först därefter

kan man inleda vårdåtgärderna. Polisens lejonfigur på överarmen får inte allt för snabbt omvandlas till ett rött kors, för då kan den egna arbetssäkerheten samt säkerheten för målpersonen och även andra personer i omgivningen äventyras.

Jag och min patrullkamrat fick en gång ett larmuppdrag som enligt larmmeddelandet gällde en man som blivit knivhuggen i överkroppen. I höghuslägenheten fanns det många personer och största delen av dem var berusade. Vi fick information om att gärningsmannen hade gått till en lägenhet en våning ned. Min patrullkamrat begav sig iväg för att söka det stället medan jag ensam stannade kvar i lägenheten där människorna uppträdde mycket aggressivt. De var helt förstäligt oroliga över sin vän som hade blivit knivhuggen och låg på golvet, och ropade att de behövde en ambulans och inte en polis.

På den tiden var polisens utbildning och kunskaper i livräddande första hjälpen inte på långt när så högklassig som den är idag. Min enda kunskap var den jag den jag hade fått av min far i min ungdom när vi förberedde oss på de värsta scenariorna inför en vildmarkstur. Under det här uppdraget var min bedömning jag att offrets tillstånd var livshotande och att de vårdåtgärder som de andra i lägenheten försökte utföra förvärrade situationen. Inte ens i denna situation

kunde jag rusa fram och hjälpa offret utan jag måste först kommendera de andra personerna åt sidan, eftersom de uppträdde hotfullt mot mig. Även offret måste fås under kontroll så att han inte skulle skada mig och samtidigt sig själv. Först därefter inledde jag första hjälpen.

Det var frågan om ett knivhugg som gått ända in i lungan, dvs. en allvarlig skada i bröstkorgen, som kan leda till livshotande ventilpneumothorax. Med mina dåvarande kunskaper och tillgängliga hjälpmedel försökte jag förhindra eller dämpa uppkomsten högt tryck i lungsäcken och samtidigt trygga funktionen i offrets friska lunga.

Ambulansen kom också snabbt till platsen. Akutvårds- och räddningspersonalen kan inte heller komma till riskområdet innan polisen har fått kontroll över situationen eller kan trygga deras verksamhet på annat sätt. Därför kan de första hjälpenåtgärder som polisen utför vara av största vikt.

* * *

Skytteutbildningen på arbetsplatsen, där Hanski sa de betydelsefulla orden till mig "identifiera målet, säkra bakgrunden", realiserades alltså några veckor senare. Nödcentralen meddelade om ett fall där en man sköt på förbipasserande bilar med ett gevärslignande vapen. Jag arbetade till-

POLISENS LEJONFIGUR PÅ
ÖVERARMEN FÅR INTE ALLT FÖR
SNABBT OMVANDLAS TILL ETT
RÖTT KORS, FÖR DÅ KAN DEN
EGNA ARBETSSÄKERHETEN SAMT
SÄKERHETEN FÖR MÅLPERSONEN
OCH ÄVEN ANDRA PERSONER I
OMGIVNINGEN ÄVENTYRAS.

sammans med min kurskamrat, vi hade arbetat som äldre konstaplar i cirka sex månader.

Vi gjorde en utryckningskörning till brottsplatsen där vi konstaterade att anmälarna var vid sina sinnens fulla bruk, dvs. de hade inte sett smågubbar på grund av rusmedelsanvändning. Dessutom konstaterade vi att åtminstone anmälarna inte hade drabbats av personskador. Strax därefter öppnades dörren i nedersta våningen i ett intilliggande höghus och ut steg en man med ett gevär hängande mellan benen.

När han fick syn på oss vände han om och började gå åt andra hållet. Vi närmade oss snabbt mannen till fots så att vi kom inom ett avstånd där vi kunde använda våra maktmedelsredskap för att påverka mannens verksamhet. Jag kommer ännu mycket väl ihåg hur jag med mitt tjänstevapen varnade mannen om att jag var beredd att använda skjutvapnet. Jag beordrade honom att avstå från sitt vapen och lägga ner det på marken. Mannen lydde inte utan fortsatte sin promenad med geväret bort från höghuset och gårdsområdet och mot en livligt trafikerad vägkorsning.

I mina tankar snurrade hela tiden Hanskis ord: identifiera målet, säkra bakgrunden. Jag siktade hela tiden på mannens ben medan jag själv rörde mig så att höghusets stenfot hela tiden låg bakom mannen. Om jag inte hade rört på mig skulle bakgrunden ha varit den livligt trafikerade vägkorsningen där många människor rörde sig till fots, med cykel och bil denna vackra sommardag. Användning av ett skjutvapen mot den bakgrunden skulle ha utsatt utomstående människor för stor fara.

I MINA TANKAR SNURRADE HELA
TIDEN HANSKIS ORD: IDENTIFIERA
MÅLET, SÄKRA BAKGRUNDEN.

Om mannen hade fortsatt sin promenad några sekunder till skulle min handlingsförmåga ha prövats. Jag hade beslutat att använda mitt skjutvapen för att stoppa personens farliga verksamhet som orsakade omedelbar och allvarlig fara. När det återstod mindre än två meter av den "säkra bakgrunden" gav mannen lyckligtvis upp sitt motstånd och släppte sitt vapen på marken.

I situationen gjorde vi ett stort antal taktiska fel beträffande närmandet och användningen av skydd. Vi blev medvetna om det här efteråt och vi hade lärt oss en del av händelsen. Att vi måste ha en så säker bakgrund som möjligt för att kunna använda polisens vapen hade vi i alla fall kommit ihåg.

När man sköter en offentlig tjänst hör det till tillförlitligheten att verksamheten är öppen och transparent och att övervakningen av lagligheten i den egna verksamheten är av hög kvalitet. Därför startar en process där lagligheten i polisens verksamhet bedöms och säkerställs varje gång det uppstår situationer där polisen måste använda skjutvapen.

Men vi ska komma ihåg att samma process kan startas också på grund av att polisen har underlåtit att använda skjutvapen. Föreställ dig att den polisman som leder verksamheten un-

der tjänsteuppdraget har beordrat dig att använda skjutvapen ifall vissa bestämda faktorer framskrider till en viss punkt. Situationen framskrider på ett ofördelaktigt sätt och tröskeln för användning av skjutvapen uppfylls, varvid din uppgift är att stoppa den farliga personens farliga verksamhet genom att använda skjutvapnet. Av någon anledning använder du inte

DET FINNS ALLTSÅ
SITUATIONER DÄR NÅGON
ANNAN KAN SKADAS
ALLVÄRLIGT ELLER DÖ
OM POLISEN AVSTÅR
FRÅN ATT ANVÄNDA
MAKTMEDEL MOT DEN
PERSON SOM ÄR FÖREMÅL FÖR
POLISVERKSAMHETEN.

skjutvapnet, vilket leder till att den farliga verksamheten kan fortgå och utomstående utsätts för allvarlig livsfara. Då kommer man att utföra en bedömning av lagligheten i att du underlåtit att handla.

Ännu värre kan din ställning bli om det är frågan om en snabb situation där ingen annan hinner ge riktlinjer för uppdraget, utan du själv måste fatta ett beslut om att använda skjutvapen snabbt och helt självständigt. Och fortfarande kan följderna för utomstående vara oåterkalleliga, om den farliga personens farliga verksamhet inte kan stoppas med polisverksamhet.

Det finns alltså situationer där någon annan kan skadas allvarligt eller dö om polisen avstår från att använda maktmedel mot den person som är föremål för polisverksamheten. Därmed finns det situationer där användning av maktmedel moraliskt sett är både rätt och nödvändigt.⁴ Samtidigt

⁴ Miller, Blackler och Alexandra 1997.

kan användning av maktmedel leda till att målpersonen skadas allvarligt eller omkommer. Att det moraliskt sett är nödvändigt att handla mot målpersonen avlägsnar inte det faktum att personen alltid också har närstående, kanske barn eller föräldrar.

Nästa gång du läser en nyhetsartikel som handlar om att polisen använt maktmedel, ska du göra en kritisk bedömning av nyhetsinnehållet. Fundera över vad som kunde ha inträffat om polisen inte skulle ha handlat i situationen. Eller när dina ögon faller på en nyhetsartikel om att en polishund under ett polisuppdrag har bitit en människa och orsakat allvarliga skador. Tänk över vilka maktmedelsredskap polisen skulle ha kunnat använda i stället för polishunden. Vilken skulle följden för bråkmakaren beväpnad med kniv ha varit om polisen hade använt ett skjutvapen i stället? På vilket sätt skulle du ha försökt stoppa den farliga verksamhet som en våldsamt person försedd med eggvapen, yxa, lövhacka eller skjutvapen utövar?

Det är bra om polisen har ett tjockt skinn som tål det som behandlas om polisens verksamhet i nyhetsmedier. Det händer sällan att någon tackar polisen. Antingen utdömer man polisens användning av maktmedel och anser att de var överdrivna eller så undrar man varför polisen inte ingrep i en situation eller händelse tidigare.

I själva verket väljer vi inte larmuppdrag, utan det är larmuppdragen som väljer oss. Och när vi får ett uppdrag eller ett jobb har vi inte förmånen att låta bli att blanda oss i situationen på det sätt som en vanlig medborgare kan. Oberoende av hur svårt eller farligt jobb det är

ÅNTINGEN UTDÖMER MÅN POLISENS
ANVÄNDNING AV MAKTMEDEL OCH
ANSER ATT DE VAR ÖVERDRIVNA
ELLER SÅ UNDRAR MÅN VÄRFÖR
POLISEN INTE INGREP I EN
SITUATION ELLER HÄNDELSE
TIDIGARE.

frågan om, är det vårt uppdrag och vi som måste sköta det. Försäljaren i glasskiosken behöver i allmänhet inte försöka få bukt med en härjande person. Den uppgiften tillhör polisen.

Jag kommer ihåg ett nyhetsinslag om en händelse där en man som var aggressiv och desorienterad stannade en buss och hindrade den att fortsätta. Den polispatrull som kallades till platsen var tvungen att använda maktmedel i sitt tjänsteuppdrag. Vem skulle annars ha skött uppgiften?

En medborgare hade fotograferat händelsen och bildupptagningen publicerades i olika medier. I tidningsspalterna och i sociala medier fick polisens verksamhet mycket negativ kritik. Bland annat en person inom den privata säkerhetsbranschen, som titulerade sig som någon slags säkerhetsutbildare, gjorde en offentlig bedömning av polisens verksamhet. Den här "experten" kritiserade i skarpa ordalag polisens åtgärder och hänvisade till bestämmelserna om användning av maktmedel. I verkligheten var den information som denna "expert" gav juridiskt sett fullständigt felaktiga. Men det kunde ju inte en vanlig tidningsläsare veta.

Tidningsläsaren fick inte heller veta att en polisman skadades under ifrågavarande händelse när bråkmakaren bet honom. Den här nyheten publicerades först i ett senare skede. Strax efter händelsen var de många som

ansåg att polisen åtgärder var överdimensionerade. Ungefär ett halvt år senare gav åklagarmyndigheten sitt beslut enligt vilket åtal inte väcks mot polisens åtgärder. Men bilden av "den misshandlande polisen" skapades redan strax efter händelsen.

Polisens verksamhet granskas, bedöms och värderas utöver av medier även i rättegångsförhandlingar som kan pågå i flera år. Ändå kan det hända att polisen har haft mindre än en sekund på sig att besluta vilket makt-

medel han eller hon ska använda, bedöma maktmedlets effekter och även vilka risker utomstående utsätts för om maktmedel inte används. Det här är polisens verklighet. Och oro för vad som kommer att behandlas i media får aldrig

påverka polisens beslutsfattande.

Det grundläggande i polisens fältarbete är att patrullmedlemmarna och andra kollegor kan lita på varandra. Lindriga misslyckanden och dåliga dagar är i viss mån även tillåtna i polisens yrke, vi är ju bara människor. Men i utmanande och farliga situationer gäller andra regler: då finns det inte någon ursäkt för misslyckanden eller dåliga dagar. Av denna anledning kommer också vanligen den kraftigaste kritiken från de egna kollegorna om någon saknar handlingsförmåga i en avgörande situation. Om det har gällt en mycket kritisk situation är det mycket svårt att återfå förtroendet.

Det här är ett problem som är svårt

BLAND ANNAT EN PERSON
INOM DEN PRIVATA
SÄKERHETSBRANSCHEN, SOM
TITULERADE SIG SOM NÅGON
SLAGS SÄKERHETSUTBILDARE,
GJORDE EN OFFENTLIG
BEDÖMNING AV POLISENS
VERKSAMHET.

att lösa, eftersom en sådan här händelsekedja är mänsklig ur alla synpunkter. Det är mänskligt att misslyckas i farliga situationer, även om det inte över huvudtaget finns någon ursäkt för detta – och å andra sidan är det mänskligt att tappa förtroendet för en kollega som sviker i en allvarlig situation.

Kanske den nya polisgenerationen finner en lösning även på detta problem. Ett tips som jag vill ge är att den lättaste metoden är att vara så säker i sitt yrke så att säkerheten aldrig kan rubbas. Men det ska också finnas utrymme för en förlåtande kultur.

Jag kommer ihåg när vi tränade taktik för inomhussökning med specialgruppen. I gruppen hade vi diskuterat olika taktiska utmaningar och konstaterat att det fanns vissa kritiska punkter. Själv var jag säker på att de inte skulle vålla mig några problem. Jag var alldeles säker på att jag inte skulle begå dessa fel.

Men under dagen gick det i alla fall så här: till följd av mina åtgärder skulle målpersonen ha kunnat skjuta en av mina kollegor. Även om det var frågan om en träning i syfte att lära sig och upptäcka risker och utmaningar i konkret verksamhet, hade jag personligen svårt att komma över det här.

Med lätt överdrift kan jag säga att jag ännu då och då vaknar på natten av mitt eget rop när jag inser vilket fel jag gjorde. Självkritik är hälsosamt endast till en viss gräns och till en förlåtande kultur hör också att man kan förlåta sig själv.

* * *

Examensutbildningen till polis erbjuder dig en utmärkt grund i färdigheter att an-

ÄNDÅ KAN DET HÄNDA ATT POLISEN
HAR HAFT MINDRE ÄN EN SEKUND
PÅ SIG ATT BESLUTA VILKET
MÄKTMEDEL HAN ELLER HON SKA
ANVÄNDA, BEDÖMA MÄKTMEDELS
EFFEKTER OCH ÄVEN VILKA RISKER
UTOMSTÅENDE UTSÄTTS FÖR OM
MÄKTMEDEL INTE ANVÄNDS.

vända maktmedel. När du går ut i arbetslivet för att göra din praktikperiod har du utmärkta färdigheter i användningen av maktmedel. Det är säkert. För om du inte behärskar ämnet så kan du inte gå ut.

Det primära är ändå att du får färdigheter att utveckla dig själv under din arbetskarriär. Allt beror på dig själv. Livslångt lärande är inte enbart en fras, utan det är det enda sättet att fortgående utveckla sin yrkesskicklighet. I polisarbetet gäller det här särskilt utveckling av arbetssäkerheten i verksamheten. Du måste vara flexibel och kunna anpassa din roll i olika polisuppdrag och ändå alltid se till att du utför dina uppdrag på ett arbetssäkert sätt och är beredd att använda maktmedel.

Oberoende av din befattningsbeskrivning på polisenheten är du polis och samhället förutsätter att du kan handla på ett professionellt sätt i varje situation. Under polisens servicejour samtalar du med människor och tar samtidigt emot brottsanmälningar, hjälper äldre personer över gatan, bär en skadad måsfågel till polisbilen, återglass på torget och pratar och skratrar tillsammans med människor. Och samtidigt måste du ständigt ha beredskap och handlingsförmåga även för de mest extrema situationerna.

Vi fick ett larmuppdrag, enligt vilket

en man hade knivhuggit flera människor i stadens centrum. Vår körtid till uppdraget tog endast ungefär 20 sekunder. Under den här tiden kom jag och min patrullkamrat överens om hur vi ska handla.

Vi påminde varandra om att granska omgivningen noggrant, eftersom det fanns många människor där och gärningsmannen kunde vara vem som helst. Vår handlingsplan var att stoppa den farliga personens verksamhet så snabbt som möjligt för att förhindra att fler personer blev offer, men ändå beakta de utomstående som fanns på gatan när vi använde våra maktmedel. Men i den här situationen behövde vi inte använda polisens maktmedel. Utomstående personer som fanns på plats lyckades ta fast knivmannen innan vi hann fram. Då hade mannen redan hunnit kniv-

hugga tre personer och alla hade livshotande skador.

Föreställ dig nu att du befinner dig i en motsvarande situation, där utomstående personer och ditt

eget liv är i omedelbar fara. Föreställ dig också en nattsvart stadsmiljö, där ett kraftigt regn piskar dig i ansiktet och försvårar observationerna; du ser och hör inte ordentligt. En farlig person som bär ett eggvapen försöker aktivt skada allt som rör sig. Och fastän det regnar är det mycket folk i rörelse, eftersom restaurangerna strax ska stänga. Berusade människor inser inte faran och lyder inte dina befallningar om att de ska förflytta sig längre bort.

LIVSLÅNGT LÄRANDE ÄR INTE
ENBART EN FRAS, UTAN DET
ÄR DET ENDA SÄTTET ATT
FORTGÅENDE UTVECKLA SIN
YRKESKICKLIGHET.

En av dem försöker i stället komma fram till dig för att berätta att de vägrade att sälja den sista ölen till honom på restaurangen. När du inte visar förståelse för hans livssituation just då blir han provocerad och griper tag i framsidan av din rock. Och under tiden försöker en aktiv person med ett farligt verktyg i handen skada alla som går förbi på gatan. Allas liv ligger i din och din patrullkamrats händer.

Anser du att det är bra om du medan du genomför det tjänsteuppdrag som hör till polisen vet att du kan hantera dina maktmedelsredskap? Och att du vet att du har upprätthållit och utvecklat din kunskap systematiskt under hela din yrkeskarriär? Att du vet att du kan reglera din kropp och ditt sinne och att de negativa effekterna av stressen inte sänker din kompetensnivå eller din situationsmedvetenhet? Att du vet att du innan eller under arbetsskiftet har kontrollerat att dina arbetsredskap är i skick och att fordonets ficklampa som du nu håller i handen säkert fungerar? Att du vet att du har tränat skytte i mörker och att skjuta med en hand, att du har övat dig i att använda andra maktmedelsredskap och att du är särskilt skicklig när det gäller fysiska maktmedelsrörelser? Att du känner din egen förmåga och förstår de begränsningar i användningen av olika maktmedelsredskap och taktiker som de aktuella förhållandena medför?

Eller skulle du hellre bege dig ut för att utföra samma tjänsteuppdrag osäker på din kompetens och din beredskap? Vilket alternativ är bättre? Om du vill välja det första alternativet måste du aktivt utveckla din kompetens genom hela livet.

OCH SAMTIDIGT MÅSTE DU
STÄNDIGT HA BEREDSKAP OCH
HANDLINGSFÖRMÅGA ÄVEN FÖR DE
MEST EXTREMA SITUATIONERNA.

Ingen annan gör det för din skull.

Och eftersom vi lever i den verkliga världen så händer det ett och annat ibland. Trots att du försöker göra allt på rätt sätt händer det ibland att målpersonen försöker skada dig och även kan lyckas med sitt uppsåt.

Jag vill här citera en god kollega, vars mycket träffande beskrivning av polisens arbete lyder så här: "I polisens arbete ingår att sköta vanliga människors vanliga ärenden." Och så här är det i stor utsträckning. Till all lycka behöver polisen inte kämpa för att hållas vid liv i varje arbetsskifte. Vi måste förstå att skötseln av dessa "vardagliga" och vanliga ärenden kan ha väldigt stor betydelse för den enskilda människan. Den här människan kommer kanske alltid att minnas polisens bemötande.

I polisens arbete ingår utöver detta mycket svåra och farliga situationer, där människors liv och hälsa är i fara. Då kan polisen påverka många människors liv och i extrema fall även avgöra om livet fortsätter.

Varje möte bereder väg för nästa möte. I dessa förberedelser har du stor makt och ett stort ansvar. Du måste inse att polisens arbete inte innebär att betrakta världen genom svartvita glasögon, trots att det ibland skulle verka enkelt.

Vi förde en man till häktet under ett

nattskifte. i samband med gripandet av honom var vi tvungna att använda maktmedel. I slutet av mitt arbetsskifte beslutade jag mig för att gå och se hur det stod till med mannen. Jag berättade för vakten att jag tänkte gå in och prata lite med en av de häktade. Mannen var vaken.

– Får jag stiga in?

– Stig på bara, svarade mannen lite förvånat

– Hur går det?

– Nå nog har det funnits bättre situationer.

– Jag förstår det sa jag och satte mig mitt emot mannen. – Minns du vad som hände under natten?

– Ja, svarade han.

– Hur kom det sig att det blev en brottningsmatch, frågade jag skämtsamt.

– Nå int vet jag.

– Blev du skadad?

– Nä, och hur gick det med dig och din arbetskamrat?

– Nej. Men vi blev nog lite svettiga.

– Sablar vad det harmar mig. Jag ångrar det jag gjorde.

– Nå, huvudsaken är att det inte hände något värre. Inte förändras världsalltet så värst mycket fastän vi har våra svagare stunder ibland. Så fundera inte allt för mycket på det här. Redan i morgon mår du bättre. Och hördu, om inte det här hade inträffat, skulle vi aldrig ha träffats. Jag heter Juha-Matti.

– Toni (namnet är ändrat).

Efter en stunds tystnad tittade jag

TROTS ATT DU FÖRSÖKER
GÖRA ALLT PÅ RÄTT SÄTT
HÄNDER DET IRLÄND ATT
MÅLPERSONEN FÖRSÖKER SKADA
DIG OCH ÄVEN KAN LYCKAS
MED SITT UPSÅT.

på klockan. Nattskiftet var strax slut.

– Ska vi inte ta och ge oss iväg hem båda två.

– Det passar bra.

Mannen gick till häktets disk och ordnade sina papper och jag gick för att plocka utrustning ur bilen.

Men att gå in i häktet för att föra diskussioner som inte har att göra med tjänsteuppdraget är inget som jag rekommenderar som en verksamhetsmetod. Särskilt om det är frågan om en brottsmisstänkt för vilken en förundersökning eventuellt ska inledas. Då kan sådana här diskussioner i häktet i hög grad äventyra alla inblandades rättssäkerhet. Det här verkar i sig ganska absurt: ett humant beteende kan begränsas av lagar som har stiftats för att garantera en human behandling.

I varje fall är det viktigt att förstå att vår verksamhet alltid lämnar spår i de människor som vi möter i olika arbets-situationer. De kommer kanske inte ihåg ditt namn men nog det intryck polisen gav. Visade polisen respekt eller var han snorkig? Hjälpssam eller oförskämd? Var polisen rättvis?

Ett särskilt intryck ger situationer där vi måste möta någon människa med makt-medel. Hur vi handlar, uppträder och talar och hur vi bemöter målpersonen kan ha en avgörande betydelse för hur den ifrågavarande personen eller utomstående personer upplever situationen – och därmed hur någon av dem betar sig när de möter polisen nästa gång.

Vi förbereder alltså alltid också de människor vi möter inför ett eventuellt nytt möte med polisen. Se till att du med ditt eget obetänksamma beteende eller prat aldrig ger upphov till att någon av

VARJE MÖTE BEREDER VÄG FÖR
NÄSTA MÖTE.

DE KOMMER KANSKE INTE IHÅG
DITT NAMN MEN NOG DET INTRYCK
POLISEN GAV.

våra kollegor råkar i en svår situation, när han eller hon i framtiden möter den person som du tidigare har haft som målperson i ditt tjänsteuppdrag. I filmen *Gladiator* (2000) säger Maximus Decimus Meridius till sin trupp: ”What we do in life echoes in eternity.”

voitteena.” – I verket Poikela, Esa (red.): *Osaaminen ja kokemus*. Tampere University Press, 2005. S. 9–18.

- Miller, S., Blackler, J., Alexandra, A.: *Police ethics*. Allen & Unwin 1997.
- Polislag (22.7.2011/872).
- Läroplanen för polis (YH) 2016–2017. Polisyrkeshögskolan 2016.

KÄLLOR

- Andersen, J. P. & Gustafsberg, H. A.: *Training Method to Improve Police Use of Force Decision Making: A Randomized Controlled Trial*. Sage Open 2016. April-June. 1–13 DOI: 10.1177/2158244016638708
- Endsley, M.R. & Kokar, M.M.: *Situation Awareness and Cognitive Modeling*. Issue No.03 - May-June (2012 vol. 27). Published by the IEEE Computer Society 2012.
- Eteläpelto, A. & Miettinen, R.: *Ammattitaito ja ammatillinen kasvu*. Painatuskeskus 1993.
- Huhta, Juha-Matti: *Työturvallisuuden ymmärtäminen osana poliisin ammattiin perehdytystä ja järjestyspoliisin ammatillista kehitystä*. Pro gradu-avhandling. Tammerfors universitet 2012.
- Kolb, D., A.: *Experiential learning. Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall 1984.
- Pohjonen, P (2000) *Työsaippiminen – Ammatillisen osaamisen perusta*. PS-kustannus 2000.
- Poikela, Esa: ”Työ ja kokemus oppimisen lähtökohtana ja ta-

POLIIS

SAMI HÄTÖNEN

ALLTID POLIS

ÖVERKOMMISSARIE SAMI HÄTÖNEN ARBETAR I UNDERVISNINGSOCH SAKKUNNIGUPPGIFTER INOM LEDNING AV ÖVERVAKNINGS- OCH LARMVERKSAMHET VID POLISYRKESHÖGSKOLAN. HAN ANSVARAR OCKSÅ BLAND ANNAT FÖR UTVECKLINGEN AV VERKSAMHETEN MED OBEMANNADE LUFTFARTYG INOM POLISVÄSENDET.

HÄTÖNEN UTEXAMINERADES SOM POLIS ÅR 1999 OCH HAR SEDAN DESS SLUTFÖRT EXAMEN FÖR POLISUNDERBEFÄL, EXAMEN FÖR POLISBEFÄL OCH MAGISTEREXAMEN I FÖRVALTNINGSVETENSKAP. SINA FÖRSTA TIO ÅR I TJÄNSTEN ARBETADE HAN VID LOKALPOLISEN OCH DÄREFTER VID POLISYRKESHÖGSKOLAN OCH POLISSTYRELSEN.

HÄTÖNEN ÄR OCKSÅ FOTOGRAF. FOTOGRAFIER SOM HAN TAGIT FINNS ÄVEN I DENNA BOK.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Jag sitter i ett klassrum där det finns lärarstuderande i många olika åldrar. En efter annan stiger upp för att presentera sig mer eller mindre generat. Jag är överraskad, för det framgår av presentationerna att få av dem vet varifrån de kommer och vart de är på väg. När det blir min tur går jag med målmedvetna steg fram i klassen och ställer mig framför de andra.

– Jag är polis och kommer alltid att vara det. Och som son till en polis har jag alltid varit nästan polis. Och jag är här eftersom det föreskrivs så i lag.

Den som utses till lärare vid Polisyrkeshögskolan ska utöver de övriga behörighetsvillkoren också avlägga de pedagogiska studierna för lärare inom tre år från utnämmandet. För mig blev det aktuellt med dessa studier när jag blivit utnämnd till en ordinarie tjänst som överkommissarie vid Polisyrkeshögskolan år 2010.

När jag fick min examen som polis för tjugo år sedan kunde jag verkligen inte ana vad begreppet livslångt lärande skulle komma att innebära för

mig personligen. Nu vet jag det. Inte länge efter grundexamen fortsatte på underbefälskursen och därefter via befälskursen till magisterstudier inom säkerhetsförvaltning. Och lärandet har inte endast begränsats till avläggande av examina: jag har också gått många fortbildningar. Läger man upp mina studier på en tidslinje, ser man att jag varit ett slags polisstuderande i hela mitt liv.

Studierna eller de behörigheter som de gett har ändå inte varit någon självklarhet för mig. Jag är av den människotypen som lär sig bäst genom att göra själv – genom försök och misstag. Jag tror fullt och fast på att erfarenhetsbaserat kunskapsförvärg inte kan ersättas ens med den bästa pedagogik. Redan under arbetspraktiken beslutade jag att tillägna mig de bästa sidorna hos varje handledare. Jag anser fortfarande att modellinläring fungerar, bara man också har förmåga att se svagheterna även hos de mest ikoniska idolerna.

Polisen uppträder som en externt enhetlig och oundvikligen lite ansiktslös organisation. Trots detta består polisorganisationen av olika individer. Enligt den slitna frasen representerar polisen hela samhället i genomskärning. Och det stämmer. När vi tar av oss uniformerna, smälter vi fullständigt in bland alla andra. Det finns stor visdom i kedjestenen som står på Polisyrkeshögskolans innergård: En kedja är lika stark som dess svagaste länk.

Även om vi är olika ska vi arbeta smidigt tillsammans. Och samtidigt som vi är medlemmar i en sällsynt kollegial gemenskap, blir vi tvungna att möta till och med mycket stora utmaningar som individer. Ensamma.

– Sami, det finns fotspår i snön. Kontrollera dem.

Jag stiger ut från polisbilen mitt i den beckmörka nordkarelska skogen, långt borta hemifrån. Jag vet inte var jag är, men det är uppenbarligen mycket långt avsides, någonstans utanför alla hörbarhetsområden. Året är 1998 och jag jobbar vid polisinspektionen i Joensuu, där jag gör min arbetspraktik i anslutning till polisstudierna. Vi har kört flera tiotals kilometer under larmutryckning till händelseplatsen, där en bankomat tagits loss från bankkontorets vägg med en hjullastare. Gärningen ägde rum alldeles nyss, vilket betyder att de misstänkta inte kommit långt. Jakten är på gång.

Jag följer spåren i snön. Färden känns oändlig. Jag kastar en blick bakom mig och ser att patrullbilen försvinner i mörkret. Vart leder spåren? Den gamla analoga polisradion har slutat höras för länge sedan, och det finns inte heller något fält i min telefon. Men vart skulle jag ringa med den – till nödnumret? Och hur långt ska jag gå, egentligen?

POLISEN UPPTÄDER SOM
EN EXTERNT ENHETLIG
OCH OUNDVIKLIGEN
LITE ANSIKTSLÖS
ORGANISATION.
TROTS DETTA BESTÅR
POLISORGANISATIONEN
AV OLIKA INDIVIDER.

Huvudet är fullt av frågor som lärdomarna från Polisskolan inte ger några svar på. Jag vänder tillbaka till bilen. Jakten fortsätter.

Vi påträffade inte de misstänkta under jakten, men brottet blev utrett vid den senare undersökningen. Uppdraget lämnade ett starkt minnesspår hos mig eftersom det var fråga om ett av mina första arbetsskift. Dessutom fick jag senare följa med behandlingen av målet i tingsrätten. Och ja, visst upplever många polisstuderande mycket mer krävande och farliga situationer i arbetspraktiken, men vissa uppdrag har bara det där särskilda som gör att vi ännu minns dem när vi sitter i gungstolen. På det här uppdraget var ensamheten det där särskilda.

* * *

– Polis! Rör er inte!

Jag stiger från den mintgröna Volkswagen Polo samtidigt som jag ger befallningen till biltjuvarna, som närmar sig mig. Jag beslutar att ta fram mitt tjänstevapen i beredskapsgrepp. Det är ju ännu inte användning av vapen, såsom Olli Sainio och Tomppa Kataja lärt oss på lektionerna i användning av maktmedel. Men nu måste jag vara förberedd på det värsta.

Jag blev färdig polis i februari 1999 och fick jobb i min hemstad Hyvinge. Det fanns inte jämna par i min fältgrupp, och när jag artigt tackade nej till att bli det tredje hjulet i en patrull med äldre kollegor fick jag ofta patrullerade ensam med en polisbil av civil modell. Kriminalpolisens gröna Polo saknade servo och hade en motor på 60 hästkrafter. Den såg verkligen inte ut som en polisbil och där-

för var den ett bra val för mig. Dessutom hade den en bra musikanläggning.

Polisbilar utan märkning är överraskande behändiga verktyg också i övrigt. Överraskande, eftersom när man kör med en sådan bil ser man mycket sådant som polisens emblem skulle skrämja bort. Det är inte ofta som biltjuvar skulle frivilligt närma sig en polisbil som bär polisens tecken.

Tidigare på kvällen hade biltjuvarna flytt patrullen i Vichtis, och jag deltog i efterspaningen med en annan patrull från Hyvinge – med den gröna Polon, så klart. Efterspaningarna har inte gett något resultat och de övriga patrullerna har redan gett upp. Det gör jag inte. Jag underrättar fältledaren i polisradion att jag fortsätter efterspaningen på de bekanta landsbygdsvägarna. Vi har många gånger kört längs dem till mormor och hem igen, så jag vet var jag ska leta.

Plötsligt kommer den stulna bilen mot mig. Nyss var Polon full av rytmisk musik från en CD som jag bränt själv, nu är den full av händer. Jag underrättar de övriga patrullerna om observationen och vänder mig för att följa efter Hondan. Nu måste jag hålla huvudet kallt och se till att avståndet är lämpligt, så att jag inte blir upptäckt, men så att jag inte heller tappar bort målet. Jag är ensam, igen, och hjälpen är långt borta.

Jaktinstinkten. Den får en att göra oöverlagda handlingar. Jag kör in i en högerkurva med för lite hög fart. Plötsligt står den stulna Hondan framför mig. Jag kurar mig bakom instru-

mentbrädan och rapporterar om läget i polisradion. Stödpatrullernas sirener hörs i bakgrunden när de tar kontakt på radion, och det tröstar mig, men det hjälper inte länge: jag ser att männen närmar sig.

Min befallning om att männen ska stanna leder inte till önskat resultat, men biltjuvarna vänder i alla fall 180 grader. Förutsättningarna för användning av vapen? Förhindra flykten? Nej, det går inte. Jag stoppar vapnet i hölstret. Biltjuvarna hoppar in i Hondan, som snart störtar i väg med tjutande däck.

Jag, en Polo och 60 hästkrafter. Jag ger inte upp, beslutar jag.

En gång i aderton års ålder var det trendigt att köra bil med en hand. Nu har jag för en gångs skull nytta av denna färdighet. Min

ena hand håller i ratten, den andra i polisradions monofon. Den högra foten trycker gaspedalen hårt mot golvet. Jakten fortsätter flera kilometer genom landsbygden, genom kurvor och över backar. Jag känner en viss glädje när jag märker att Hondan, som är minst dubbelt effektivare och flerdubbelt sportigare än Polon, inte tänjer ut försprånget. Jag måste vara en bättre bilförare än genomsnittet – precis som största delen av alla som är ute i trafiken med bil.

Biltjuvarnas flykt slutar i en spikmatta som Vichtispatrullen lagt ut. När polisarbetet är som bäst, är det lagarbete, och jag tror att det här var en perfekt passning av mig. Och ett säkert minnesspår, check.

JAKTINSTINKTEN.
DEN FÅR EN ATT GÖRA
OÖVERLAGDA HANDLINGAR.

Några månader senare byts Polon ut mot en Passat, som är några klasser större. Det blir också aktuellt med det tredje hjulet, men det är jag inte alls missbelåten med. Passaten har ännu bättre stereon än Polon, och det tredje hjulet är inte jag utan min patrullkompis Tömmis polishund Vili. Uppgiften som hundpatrullman var verkligen cool. Vi fick tuffa uppdrag och ofta körde vi på uppdrag till andra polisinsattningsområden. Uppgiften krävde kunskaper som inte ingick i polisstudierna, till exempel förmåga att läsa kartor och orientera.

Många hundpatrullmän blir senare hundförare. Jag upptäckte ändå rätt snart att hundförarens uppgift inte var för mig. Jag ville någonting annat. Jag skulle inte klara mig som brottsutredare, men alla tilläggsuppgifter på fältet intresserade mig. Jag blev nästan samtidigt cykelpolis, skoterpolis, närpolis, vadsomhelstpolis och dessutom praktikhandledare. Och körutbildare. Jag hade ju bevisligen hållit mig efter den där effektiva Hondan med distriktets minsta bil.

Arbetet som närpolis var den totala motsatsen till polishundsverksamheten. Samtidigt var det ett utmärkt exempel på hur många sidor polisarbetet har. Jag hittade mig själv på de mest märkliga evenemang, tillrättavisande unga, och allt oftare även i tidningsspalterna. På den tiden hade vi ännu inte ens hört talas om sociala medier och därför gällde det för polisen att göra sig till genom att skriva kolumner i lokaltidningen. Mina texter blev slutligen så populära att jag inte längre fick vara i fred ens i kassakön i butiken. Alla ville klappa mig om ryggen. Det var generande att uppleva en sådan popularitet som enskild polisman. Men

UPPGIFTEN KRÄVDE KUNSKAPER SOM INTE INGICK I POLISSTUDIERNÄ, TILL EXEMPEL FÖRMÅGA ATT LÄSA KARTOR OCH ORIENTERA.

framgången hade också sina frånsidor, som ju ofta är fallet.

Det kan verka som om målinriktade trakasserier av myndigheter är ett fenomen som uppstått under de sociala mediernas tid, men jag fick uppleva det redan under dagstidningarnas tider. Ibland ringde dörrklockan mitt i natten, ibland ropade någon i kassakön. Även då var jag ensam. Till all lycka förstod jag att en polis inte behöver tåla osakligt bemötande, särskilt inte bemötande som uppfyller rekvisiten för brott. De som ägnade sig åt trakasserier fick vad de förtjänade, och jag fick frid i sinnet.

Den som jobbar med många olika saker samlar fler minnesspår än den som endast jobbar med basuppgifterna. De bästa ögonblicken i mitt eget arbete på fältet upplevde jag i cykelpatrullen, vilket var lite överraskande. I cykelsadeln ser man världen på ett helt annat sätt än när man sitter inne i patrullbilens plåtskal. Cykelpatrullen har någonting gemensamt med polisbilar som saknar polisens emblem. Vi levererade resultat. De bilpatruller som fungerade som vårt stöd fick uppleva cykelpatrullens förvånansvärt stora sysselsättande effekt – vi kunde ju inte transportera dem som vi tog fast till finkan på cykelns pakethållare.

Det är förargligt att polisen inte längre har möjlighet att använda cyklar för baspatrullverksamheten. Till all lycka har alla fordon på två hjul ändå inte slopats: motorcyklar används

kanske mer än någonsin för övervaknings- och larmverksamhet.

Att få börja på underbefälskursen år 2002 var en dröm som gick i uppfyllelse. Undervisningen i chefs- och ledarskapsfärdigheter träffade mitt i prick. Människor av olika slag skulle ledas på olika sätt i olika situationer efter deras varierande motivations- och kompetensnivåer.

Snart efter underbefälskursen blev jag chef för min gamla fältgrupp. Konstellationen förändrades: med bara några års poliserfarenhet blev jag chef för dem som varit mina handledare. Jag överraskade till och med mig själv när jag uppnådde det här karriärmålet flera år i förtid.

I efterhand blir jag nästan förskräckt när jag tänker på vilken kort poliserfarenhet jag hade när jag fick lov att sköta den krävande uppgiften som grupp- och fältledare. Jag klarade ändå alla uppgifter genom att satsa allt på dem.

* * *

– Harju 1, vi har flera brådskande uppdrag i kö och alla patruller är upptagna.

Harju 1 var radioanropet för fältledaren vid polisinsättningen i Hyvinge. Jag svarar på anropet stående mitt på dansgolvet på en restaurang. Orkestern har slutat spela, ljusen i restaurangsalen är tända och festpubliken har dragit sig till dansgolvet kanter. Stämningen är teatralisk. Den

blå overallen och utrustningsbältet som är fullspäckat med maktmedelsredskap passar helt enkelt inte in i bilden. Jag håller en dam som är ungefär i samma ålder som min mor om axeln. Hon har blivit änka bara några ögonblick tidigare. De tröstande orden fastnar i strupen, och det är kanske bäst så. Nu är det viktigast att vara närvarande.

Samtidigt manar radion oss att skynda på. Men vad skulle kunna vara viktigare än att stödja en änka som nyss bevitnat hur hennes man avled? Jag minns inte längre vilket beslut jag gjorde i den här situationen, men jag minns klart hur svårt och fel det kändes att lämna stället.

I dag handlar fältledarens arbete i högre grad om arbetsledningssuppgifter än tidigare. Patrullresurserna är ofta mycket knappa i relation till de uppdrag som väntar och därför är det nödvändigt att prioritera. Fältledaren har ett stort ansvar. Viktiga beslut: vilket uppdrag sköter vi först? Vilka avstår vi från helt? Varför är en människas nöd större än en annans? Vad om?

Att fatta beslut är ett inslag i polisens vardag. Särskilt i fältarbetet måste vi hela tiden göra olika val. Vi måste fatta beslut som påverkar människornas liv, fysiska integritet eller frihet.

I brottmål är målet att göra det absolut riktiga avgörandet med hjälp av en obruten och smidig följd av omsorgsfull förundersökning, åtalsprövning och domstolsförhandling. Inom polisens fältarbete är vi tvungna att fatta minst lika viktiga beslut i ett ögonblick. Besluten görs svårare av tidspressen. Dessutom är bakgrundsuppgifterna ofta bristfälliga eller till och med felaktiga. Även om vi handlar i ett gott syfte och gör vårt bästa

SAMTIDIGT MANAR RADION OSS ATT
SKYNDAS PÅ. MEN VAD SKULLE KUNNA
VARA VIKTIGARE ÄN ATT STÖDJA
EN ÄNKÅ SOM NYSS BEVITTNAT HUR
HENNES MÅN AVLED?

I BROTTMÅL ÄR MÅLET ATT GÖRA
DET ABSOLUT RIKTIGA AVGÖRANDET
MED HJÄLP AV EN OBRUTEN OCH
SMIDIG FÖLJD AV OMSORGSFULL
FÖRUNDERSÖKNING, ÅTALSPRÖVNING
OCH DOMSTOLS FÖRHANDLING. INOM
POLISENS FÄLTARBETE ÄR VI
TVUNGNA ATT FATTA MINST LIKA
VIKTIGA BESLUT I ETT ÖGONBLICK.

riskerar vi att bli utpekade som skyldiga.

* * *

– Nu meddelas det att tre skulle ha blivit skjutna. Det låter ruskigt, det här.

Jag är på väg till skolcentret i Jokela, dit jag fått ett brådskande larmuppdrag för ett ögonblick sedan. De första uppgifterna är oklara, men man talar om en studerande som ligger på marken, och även om skottlossning.

Snart preciseras uppgifterna. Eller de blir åtminstone allvarligare, vilket man kan sluta sig till från nödcentraloperatörens ord. Kan det vara sant? Tre har blivit skjutna i skolcentret? Förbryllande. Till all lycka hanterar området fältledare läget enligt konstens alla regler. Det här måste tas på allvar.

Vid den här tiden tillhör Jokela, som ligger endast tio kilometer från Hyvinge, granndistriktet Träskändas område. Därför känner jag inte till exakt var skolcentret ligger. Jag kör vilse.

Nu skjuter man mot polisen där. Är det där åkern dit någon flytt gärningsmannen? Har jag kört in i en farozon?

Under den här tiden hade endast larmpatruller maktmedels- och skyddsutrustning med sig på fältet. Min egen utrustning hänger tryggt i klädsåpet på polisstationen i Hyvinge. Jag känner mig otrygg. Jag är klädd i skjorta, slips och raka byxor. De sitter inte bra i den här situationen.

Samtidigt som en trygg led till kommandoplatsen öppnas, börjar den tills vidare mest minnesvärda arbetsuppgiften som jag haft under min karriär. Den mest minnesvärda, trots att jag inte kommer att ha några klara minnesspår av det intensiva arbetet under flera timmar. Avsaknaden av minnen orsakas av stressen.

Jag berättar för överkonstapeln som leder situationen att jag kommit för att hjälpa honom. Hjälpen behövs eftersom överkonstapeln hamnat mitt i den värsta möjliga situationen. Jag får senare läsa i undersökningskommitténs rapport att jag skulle ha arbetat som ledare för situationen genast efter att jag anlät till platsen.

Uppenbarligen flera skadade, möjligen också omkomna. Skott har avlossats mot polisen. En eller flera gärningsmän är fortfarande försvunna.

Vilken som helst av de där barnen som springer förbi polisbilen skulle kunna vara skytten.

Flera timmar senare sätter jag mig framför mitt klädsåp och tänker på dagens händelser. Tankarna pilar fram och tillbaka. Det

är svårt att greppa vad som hänt. Jag läser textmeddelanden som kommit till min telefon under dagen.

Du är väl trygg där?

Sami, mitt barn är där och jag är orolig. Vad är det som händer egentligen?

Bra Sami! Fint ledarskap.

Skolskjutningarna i Jokela förändrade det finländska samhället för alltid. Varje liv som gick förlorat, varje trauma – varför måste detta ske? Professionellt sett är jag tvungen att medge att det endast var en tidsfråga när den första skolskjutningen skulle hända i Finland. Någonstans måste det hända, tyvärr.

Polisens verksamhet kritiserades, men vi fick också mycket beröm. Jag vågar påstå att vi agerade i situationen så bra som vi kunde med den utbildning och den erfarenhet som vi hade vid den tiden. Och det är viktigt att vi gjorde det tillsammans. Ingen kunde ha gjort det bättre.

För mig kom händelserna i Jokela att betyda mer än jag förstod när jag satt i omklädningsrummet och läste textmeddelanden. Få poliser hamnar i ett sådant elddop under sin karriär, och ännu färre gör det i slips, skjorta och raka byxor. Jag har aldrig ställt frågan, men det kan hända att elldopet i Jokela bidrog till den största förändringen som skett under min karriär.

* * *

– Hej, det är Kake! Vi vill att du börjar jobba här på skolan.

Jag hade slutfört befälskursen i slutet av år 2005 och arbetat sedan dess – och i själva verket sedan praktikperioden som ingick i studierna – som kommissarie vid polisinsättningen i Hyvinge. Jag hade många uppgifter, precis som alltid. Ett av mina ansvarsområden var polisinsättningens kommunikationsärenden. Jag var på väg till ett möte för de kommunikationsansvariga vid polisinsättningarna i Södra Finland, när ett telefonsamtal från min tidigare lärare gjorde att mitt liv för-

ändrades.

Att få arbeta i undervisnings- och sakkunniguppgifter inom fältverksamhet vid Polisyrkeshögskolan kändes som en dröm som gick i uppfyllelse. Jag kände att jag behövdes. Mitt kunnande uppskattades så högt att jag fick dela med mig av det helt officiellt. Jag hade varit en ung polis, en ung överkonstapel och en ung kommissarie. Nu var jag mycket ung i denna uppgift, där största delen av de studerande var äldre än jag. Det här måste vara ett verkligt kall, för jag hade ju särskilt ombetts ta uppgiften, och dels visste jag hur det var att jobba i den krävande uppgiften som lärare. I början av min karriär vid polisen hade jag nämligen arbetat som klasslärarvikarie i min tidigare lågstadieskola. I polisarbetet hade jag blivit van med undervisningsuppgifter eftersom jag haft utbildningsansvar av olika slag. Som närpolis hade jag hållit många lektioner i laglighetsfostran.

Polisyrkeshögskolan var ett särskilt kapitel bland alla läroanstalter. Den kan endast jämföras med Räddningsinstitutet, Gräns- och sjöbevakningsskolan och Försvarshögskolan. Polisyrkeshögskolan är en intressant kombination av polisenhet och läroanstalt. Många blir överraskade när de upptäcker att största delen av personalen är civila tjänstemän och att poliserna är en minoritet. De polisstuderande står någonstans mittemellan: de har uniformer, men inga polisbe-

fogenheter. Med hjälp av uniformen är det ändå lätt för dem att identifiera sig med de riktiga poliserna, vara en del av någonting speciellt, en av dem.

Polisyrkeshögskolan har otvivelaktigt en betydande inverkan på samhället. Dess ansvarsfulla uppgift är att säkerställa polisernas kunnande och välja de bästa bland alla sökande till utbildningen. Vid ansökningsprocessen fattas beslut som har en direkt inverkan på den enskilda människans framtid, men samtidigt också en oväntat stor indirekt inverkan på hela samhället. Eftersom polisen utövar of-

EFTERSOM POLISEN
UTÖVAR OFFENTLIG MÅKT
ÄR POLISEN FÖREMÅL
FÖR HELA SAMHÄLLET
UPPMÄRKSAMHET BÅDE
SOM ORGANISATION OCH
PÅ INDIVIDUELL NIVÅ.

fentlig makt är polisen föremål för hela samhällets uppmärksamhet både som organisation och på individuell nivå. Uppgifterna blir alltmer mångsidiga och kraven blir allt hårdare, men polisen måste klara av sin uppgift. Det finns

ingen plats för misstag – varken vid rekryteringen eller i verksamheten.

Brottsligheten internationaliseras i allt högre grad, vilket gör att det blir allt viktigare med samarbete mellan lagövervakningsmyndigheterna i olika länder. I dag betonas inte samarbetets betydelse endast i festtalen, utan samarbete bedrivs även i verkligheten på alla nivåer. I den dagliga verksamheten vid Polisyrkeshögskolan syns den internationella dimensionen bland annat i form av utbyteselever och som utländska besök på skolan nästan varje vecka. Vi här i vårt lilla hemland gör många saker bättre än vi kan ana. Ett bra exempel är den finländska

polisutbildningen, som står sig väl i en jämförelse med de bästa i branschen och som till många delar är en exportprodukt av toppklass. Vi har orsak att vara stolta över resultaten av vårt arbete.

Jag sitter i ett kontorsrum med en mörk träinredning, vid ett långt bord av ädelträ. Mittemot mig sitter en storväxt, gråhårig herre. Genom det öppna fönstret hörs taktfasta marschsteg, som avbryts plötsligt av en skarp befallning på ryska. Ögonblicket av tystnad avbryts av att den gråhåriga börjar trumma med fingrarna på ädelträbordet. Jag är nervös. Svetten ringlar längs ryggen i den kvalmiga hettan under skjortan och kavajen.

Jag har fått till uppdrag att resa som Polisyrkeshögskolans representant till S:t Petersburg för att träffa rektorn för universitetet för säkerhetssektorn i Ryssland. Nu sitter den högt uppsatte generalen framför mig och väntar på min första replik. I gymnasiet valde jag ryska som D-språk i gymnasiet, men det fanns för få deltagare och kursen ordnades aldrig. Därför öppnar jag samtalet på rallyengelska som en tolk översätter till ryska.

Nu har det gått ett helt årtionde sedan resan till S:t Petersburg. Jag har fått minnesspår av många tjänsteresor runt om i världen och av de mest sällsamma situationer och händelser. De spännande händelserna i fältarbetet har bytts till ett prestationstryck av ett annat slag. På fältet gällde det att samla sig innan dörren till mållägenheten öppnades, men nu ska jag göra det innan jag stiger upp i talarstolen. Min viktigaste uppgift är inte längre att sköta om min och andras säkerhet. Och rallyengelskan har blivit bättre. Jag känner att jag är privilegierad. Det har varit en ära att ha fått representera Finland

POLISYRKESHÖGSKOLAN ÄR EN
INTRESSANT KOMBINATION AV
POLISENHET OCH LÄROANSTALT.
MÅNGA BLIR ÖVERRÄSKADE NÄR DE
UPPTÄCKER ATT STÖRSTA DELEN AV
PERSONALEN ÄR CIVILA TJÄNSTEMÄN
OCH ATT POLISERNA ÄR EN
MINORITET. DE POLISSTUDERANDE
STÅR NÅGONSTANS MITTEMELLAN:

och polisväsendet i Finland och att berätta om vårt kunnande för andra ute i världen.

Min uppgift som heltidsanställd befälsutbildare vid Polisyrkeshögskolan har varit en verklig utsiktsplats därifrån jag kunnat betrakta många sidor av polisarbetet, särskilt den operativa fältverksamheten. Jag har fått utveckla människornas kunnande, men också polisverksamhetens taktik och teknik tillsammans med ledande experter i min bransch. Det bästa är att arbetet gett resultat och varit belönande.

Drömjobbet, skulle man kunna tänka sig. Men brinner lågan för evigt – även om man har det bästa av alla jobb?

Klichén om att det inte finns två arbetsdagar som är lika varandra passar bra in på polisens fältarbete. I praktiken börjar arbetsdagarna ändå oundvikligen påminna om varandra. Då måste varje enskild polisman själv ta ansvar för att vårda om sin professionella låga och se till att den inte slocknar. Enligt min erfarenhet slocknar lågan alltför tidigt hos många som jobbar i polisens basuppgifter, på fältet eller i undersökningen. Jag undrar varför människor låter det hända. Det är svårt att tända en låga som fått slockna, även om det finns sällsynt goda möjligheter att göra det inom polisen. Vi kan ju utbilda oss till experter, chefer och ledare inom många olika specialkompetensområden – eller till lärare.

När jag blickar tillbaka hittar jag svar på frågan hur jag själv kunnat bevara mitt brinnande intresse för polisarbetet.

I början av karriären ser jag ett ungt energiknippe, som fördomsfritt och fullt av självsäkerhet tar emot vilket uppdrag som helst. I nattskiftet gräver energiknippen i registren för att ta ut uppdragsstatistik som han själv toppar som den flitigaste i hela polisinsättningen, och han hänger upp pappret på fältpersonalens anslagstavla. Energiknippen hoppar upp på cykeln på morgonnatten och åker ensam ut för att patrullera medan de andra trycker huvudet i kudden eller mot kontorsstolens nackstöd. Energiknippen gör det och det. Han är pliktrogen, han. Men lågan slocknar åtminstone inte.

Några år senare ser jag en karriärmänniska som avancerar målmedvetet, söker inflytande och är genuint inspirerad av att leda. En ung chef som anser att trupperna ska ledas från täten, genom att föregå med eget exempel. En polisman som gått den långa vägen och som anser att man ska skaffa sina sporrar stegvis: i manskapet, som underbefäl och som befäl. I princip för att man inte kan få uppskattning och auktoritet enbart genom sin tjänsteställning; det gäller att också ha visat prov på sitt kunnande. I praktiken för att arbete i olika uppgifter vidgar vyerna och främjar samarbetet och förståelsen.

Sedan ser jag en ung kommissarie som fortfarande söker sin plats och som gör mycket längre arbetsdagar än arbetstidslagen egentligen skulle tillåta. Lite senare ser jag överkommisariern vars närstående, arbetskamrater och till och med hälsovårdare oroar sig för hans krafter i arbetet. Så här fick det inte fortsätta, drömjobb eller

inte.

Mitt mått började vara rågat också av en annan orsak. I dag vet jag av erfarenhet att människor av min typ helt enkelt inte kan jobba med samma uppgifter år efter år.

* * *

– Sami, du har ju redan hört om det här: vi vill att du börjar jobba här vid Polisstyrelsen. Jag uppmantrar dig inte att tacka nej.

Det var våren 2015. Den som ringde var polisdirektör vid tidpunkten, i dag polisöverdirektör. Jag stod åter inför ett enkelt val. Arbetet som lärare i ledarskap vid Polisyrkeshögskolan hade varit ytterligare en dröm som gått i uppfyllelse, men inte ens det mest belönande och intressanta jobbet verkade hålla lågan brinnande. Jag behövde nya utmaningar.

Arbetet vid Polisstyrelsen öppnade nya perspektiv på polisens verksamhet. Jag fick en ännu klarare uppfattning om stora helheter och jag fick också mer inflytande. Jag var naturligtvis med på många olika håll, men många av de viktiga och intressanta utvecklingsprojekten verkade avancera alldeles för långsamt. Hur kunde allting vara så svårt?

Den styva förvaltningen och särskilt det låga tempot när det gällde att utveckla datasystemen skulle sannolikt ha fått mig att återvända till mitt drömjobb, om det inte hade varit för en viktig händelse.

– Sami, jag vill att du tar hand om den där luftfartygsfrågan.

Med de här avskedsorden lämnade min chef Polisstyrelsen för att njuta av sina välförtjänta pensionsdagar. Jag måste ju respektera hans önskan, så jag kavlade

upp ärmarna och tog itu med saken. Det är kanske bra att precisera att uppdraget inte handlade om att grunda en modellflygplansklubb utan om att utreda om obemannade luftfartygssystem kan användas i polisverksamhet.

Obemannat eller fjärrstyrt luftfartygssystem, RPAS, UAS, drone, drönare – vad allt de nu heter.

Ett par år tidigare hade jag träffat den TV-kände polisen och författaren från Kuopio, nuvarande riksdagsmannen Marko Kilpi på en utbildning. Han berömde fotograferingshelikoptrar för mig. Jag försäkrade för Marko att polisen skulle få den kapacitet som behövdes som handräckning från Försvarsmakten och Gränsbevakningsväsendet. Marko har senare i all vänskaplighet bråkat med mig om hur avvisande jag förhöll mig till hans idé. Jag hade fel och jag har erkänt det offentligt. Jag är en kappvändare.

Uppdraget som jag fått av min avgående chef blev en av de viktigaste milstolparna under hela min karriär. På några år lyfte vi polisväsendet i Finland till världstoppen inom obemannad luftfart. Arbetets resultat har omsatts i praktiken i form av räddade människoliv, arbetarskyddsrisiker som undvikits och en förbättring av polisarbetets produktivitet och kvalitet, för att nämna några av de fördelar som vi fått.

– Den som vill, finner lösningar. Den som inte vill, finner förklaringar.

Klienter slutar i allmänhet käbbla emot och hitta på förklaringar när de hör dessa odödliga ord, som jag lärde mig i början av min karriär av en rask och ordfyndig kollega. Jag har insett visdomen i orden under de år som gått. Efter det har jag satsat allt på att främja saker som jag genuint upplever som viktiga. Att grunda ”modellflygplansklubben” var en av dem, av många anledningar och på ett alldeles särskilt sätt.

– Sami, jag vill på det här sättet tacka dig för att du möjliggjort det bästa året under min tid i tjänsten.

Det är dagarna inför jul år 2017, och jag har fått ett mystiskt presentpaket av en äldre konstapel. Han vill tacka mig för samarbetet inom utvecklingen av den obemannade luftfarten inom polisväsendet. Ännu viktigare är det att han vill tacka för möjligheten att blåsa liv i lågan som börjat flämta under hans långa karriär. Den äkta känslan av att ha lyckats och den uppriktiga tacksamheten gör ett mycket större intryck på mig än de utmärkelser, priser och dekorationer som jag senare fick för samma jobb.

Om du har orkat läsa min berättelse ända hit har du förhoppningsvis upptäckt att jag understryker polisarbetets mångsidighet, möjligheterna till förändring och varje enskild individs eget ansvar för sin arbetshälsa. Enligt min erfarenhet bygger en lång och lycklig

OBEMANNÄT ELLER
FJÄRRSTYRT
LUFTFARTYGSSYSTEM,
RPAS, UAS, DRONE,
DRÖNARE - VAD ALLT DE
NU HETER.

karriär på ett par centrala faktorer.

För det första är det bra om jobbet innehåller både uppgifter som ligger i din komfortzon och uppgifter som ligger utanför den, i ett lämpligt förhållande. Var och en av oss behöver framgångar, och sådana når vi mest sannolikt i vår komfortzon. Ibland kan till och med basarbetet utvecklas till en komfortzon, men då är det viktigt att inte bli alltför rutinerad. Krävande uppgifter eller uppgifter som till och med känns omöjligt svåra ger omväxling till rutinerna, så länge som du kan bevara känslan av kontroll över arbetet. Känslan av kontroll uppkommer i sin tur genom framgångar, som man ibland når via försök och misstag. Erfarenhet ger säkerhet.

För det andra kan en polis som står i början av sin karriär bli överraskad av verkligheten i det dagliga arbetet. Fältarbetet är någonting helt annat än högt tempo och blinkande blåljus. Den som jobbar inom undersökningen kan drunkna i den strida strömmen av fall som ska undersökas. Trots allt är jag övertygad om att var och en har möjlighet att hitta just den rätta arbetsuppgiften i polisorganisationen. En uppgift där man får använda sina starka sidor, leverera resultat och till och med trivas på jobbet. Förändring är en möjlighet – och det lönar sig att ge sig själv möjlighet till förändring.

För det tredje kan du vara rätt person, men på fel ställe vid fel tidpunkt. Även om vi kan välja vår arbetsuppgift, kan vi inte välja våra chefer och arbetskamrater. Få har möjlighet att välja sina underställda. Gott chefsarbete har väldigt stor betydelse i alla arbetsgemenskaper. Var och en av oss förtjänar ett rättvist, uppmuntrande och belönande bemötande.

OM DU HAR ORKAT LÄSA MIN
BERÄTTELSE ÄNDA HIT HAR DU
FÖRHOPPINGSVIS UPPTÄCKT ATT
JAG UNDERSTRYKER POLISARBETETS
MÅNGSIDIGHET, MÖJLIGHETERNA
TILL FÖRÄNDRING OCH VARJE
ENSKILD INDIVIDIS EGET ANSVAR
FÖR SIN ARBETSHÄLSA.

En bra chef får sina medarbetare att stråla, medan en dålig chef får dem att förtvina.

Jag har fått uppleva chefsarbete av många olika slag under min karriär. En gång blev jag tvungen att ringa polischefen med både goda och dåliga nyheter. Chefen bad att få höra de goda nyheterna först. Jag sade att jag nyss fått veta att jag antagits till underbefälskursen. Det var ju en god nyhet, eftersom chefen uppmuntrat mig att söka till kursen.

De dåliga nyheterna?

En kultur av experiment och data-skydd passar tydligen inte samman. På den tiden kunde en användare på basnivå göra överraskande många inställningar på polisens arbetsstationer. Mina fördomsfria försök som jag gjorde i ett gott syfte hade den här gången lett till att en arbetsstation drabbats av ett ilsket virus.

Jag hade redan tillrättavissats för min gärning och därför blev jag glad över polischefens godmodiga svar:

– Misstag är tillåtna för bra män.

Jag arbetade flera år vid polisinspektionen i Hyvinge, där min chef var Lasse Aapio, som numera är poliskommendör vid polisinspektionen i Helsingfors. Under denna period lärde jag mig mer om ledarskap och chefsrollen än under hela min övriga karriär sammanlagt. Lasse genomförde flitigt förändringar – stora och små, och de var många och kom ofta. Arbetsgemenskapen indelades klart i två grupper: de som svor i förändringens

namn och de för vilka motstånd mot förändringar var ett självändamål.

En uppskattning för kontinuitet och traditioner är en väsentlig del av poliskulturen. Ofta betraktas till och med förändringar som obestriddligen är bra som något slags troll, tills de blir allmänt accepterade. Men den allmänna acceptansen kommer ju från individerna. Ju mer de starka personligheterna underblåser förändringsmotståndet, desto svårare blir det för arbetsgemenskapen som helhet att anpassa

sig till förändringarna. Och ja: förändringsmotståndet urholkar dem som inte anpassar sig.

Om en medarbetare upplever brist på uppskattning eller direkt orättvisa från chefens håll, gäller det att ta hand om saken. Å andra sidan är det till och med alltför lätt att skylla på cheferna, om man mår illa. I jakten på skyldiga glömmar vi ofta att göra en utförlig genomsökning av närområdet: den som tittar i spegeln hittar lätt åtminstone en medskyldig.

Även om det i första hand lönar sig att reda ut sakerna på tumanhand med chefen, är det i varje fall bra att hålla i minnet att chefer också har chefer. Få av oss är så stora direktörer att vi inte har en chef.

Om skuldfrågan blir olöst och det inte går att hitta en gemensam melodi med chefen lönar det sig att söka sig till någon annan chefs läger.

* * *

OM EN MEDARBETARE
UPPLEVER BRIST PÅ
UPPSKATTNING ELLER
DIREKT ORÄTTVISA FRÅN
CHEFENS HÅLL, GÄLLER
DET ATT TA HAND OM
SAKEN.

– Det verkar som om du inte har några lediga patruller, men den här BMW:n kör norrut tvåhundra kilometer i timmen, och jag följer efter den.

Vad gör en polis när han upptäcker ett brott? Tar fast gärningsmannen eller låter saken vara? Saken är inte så enkel.

Det är år 2018 och jag är åter en gång på väg från Helsingfors till Tammerfors, på tjänsteresa, med tjänstebil och i uniform. Jag har tjänstevapnet hängande i bältet, vilket numera är standardförfarande. Någonstans nära Riihimäki kör en personbil förbi mig med en hastighet som överskrider hastighetsbegränsningen avsevärt, ungefär med 40 kilometer i timmen eller så. En hastighet som räcker till för att körkortet kan läggas på hyllan ett tag.

Jag kör en polisbil som inte har beteckningar men som till sin utrustning motsvarar en normal patrullbil. I fältsystemet ser jag att det finns en ledig patrull ungefär vid servicestationen Linnatuuli. Jag frågar i polisradion om patrullen har möjlighet att ta uppdraget. Det ordnar sig. Tillsammans stannar vi fortköraren och den tavastländska patrullen blir kvar på platsen för att ta hand om pappersjobbet.

Jag har endast kört några kilometer hemåt när en mörk BMW störtar förbi mig. Den måste köra tvåhundra kilometer i timmen. En snabb blick på fältsystemet visar att det inte finns lediga stödpatruller framför mig på samma sätt som nyss. Jag följer efter BMW:n, och jag vet att jag är ensam om någonting skulle hända. Områdets fältledare bekräftar detta.

Färden fortsätter mot Tammerfors, men BMW:n saktar inte farten som skulle kunna ta livet av någon. Dessutom kan

det vara farligt för mig att stanna en så där vettlös förare ensam. Det skulle vara lättare att ge upp, så gör ju de andra, man måste ju tänka på arbetarskyddet... Men jag ger inte upp. Kollegorna i kafferummet får sedan göra sig lustiga bäst de vill över Hätönen, som åter försökte göra hjältebragder, precis som då i tidernas gryning med den gröna Polon, ensam.

Jag frågar ytterligare en gång om det finns stödpatruller, trots att jag redan sett den tröstlösa situationen på kartan i fältsystemet. Nej, inga stödpatruller är tillgängliga. Och det är inte första gången. Samma händelser har utspelat sig här så många gånger tidigare. Den enda lösningen vore att sluta ögonen. Men skulle det vara rätt?

Situationen får ett lyckligt slut efter många plågsamma kilometer strax före Tammerfors, när en patrull kommer till undsättning. BMW-föraren gör ett blåstest, och siffrorna är långt över gränsen för grovt rattfylleri. Han ställs senare inför ansvar för sin gärning.

Den här berättelsen är sann till punkt och pricka. Samtidigt är den ett utmärkt exempel på polisens vardag. Vi ser brott vart vi än vänder blicken. Än handlar det om en cyklist utan ljus i mörkret, än om en elsparkcykel som kör för full fart på en gångväg, än om en ung grabb som dricker mellanöl i centrumkvarteren. Är de så små saker att vi inte gitter ingripa i dem?

I en rättsstat har polisen sina givna uppgifter. Att se på brott genom fingrarna borde i princip inte vara en av dem. Men det gör vi, på tjänstens vägnar, för vi har ju inte möjlighet att in-

gripa i alla brott. Eller har vi det, trots allt?

Den som vill, finner lösningar. Den som inte vill, finner förklaringar.

LÄS MER

- Hersey, Paul ja Blanchard, Kenneth H.: Tilannejohtaminen – tuloksiin ihmisten avulla. (Alkuteos Management of Organizational Behavior.) Yritysvalmennus-kirjat. Gummerus 1990.
- Jokelan koulusurmat 7.11.2007, Tutkintalautakunnan raportti: https://turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/poikkeuksellisetapahtumat/SdaOKoQr9/Jokelan_koulusurmat_7.11.2007.pdf
- Mantere, Saku, Suominen, Kimmo och Vaara, Eero (red.): Toisinajattelua strategisesta johtamisesta. WSOYpro 2011.
- Poliisi on poliisi 24/7, Vlog i Poliisitube: https://youtu.be/wkKf-3sI_kcY
- Poliisin RPAS-toiminta, Vlog i Poliisitube: <https://youtu.be/Vm-meln4rykU>

HELI KANNISTO

TJÄNSTETECKNETS KRAFT

ÄLDRE KRIMINALKONSTAPEL
HELI KANNISTO ARBETAR MED
YRKESMÄSSIG BROTTSLIGHET VID
BROTTSUTREDNINGSENHETEN VID
POLISINRÄTTNINGEN I HELSING-
FORS, DÄR HON UNDERSÖKER
RÅNBROTT.

KANNISTO UTEXAMINERADES SOM
POLIS I JANUARI 2003 OCH ARBE-
TADE DÄREFTER VID JOUREN I BÖLE
POLISDISTRIKT I HELSINGFORS OCH
EN KORT TID PÅ FÄLTET SOM ORD-
NINGSPOLIS. HON HAR ARBETAT
SOM FORSKARE I SAMMANLAGT 12
ÅR.

TILL KANNISTOS FRITIDSINTRESSEN
HÖR LÖPNING, TRÄNING PÅ GYM,
YIN YOGA OCH ATT LÄSA. ÄVEN
GOD MAT, NATUREN, RESOR, BAS-
TUBAD OCH ATT PRÖVA NYA SAKER
LIGGER NÄRA HENNES HJÄRTA.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

I slutet av 2010 talade jag med kriminalkommissarie Seppo Sillanpää, som nyligen hade gått i pension från min dåvarande enhet, våldsbrottsenheten i Helsingfors, efter att ha tjänstgjort ett helt yrkesliv. Jag frågade Seppo hur det kändes för honom att ge ifrån sig sitt tjänstetecknet till enhetens dåvarande chef Kari Tolvanen.

Seppos svar blev kvar i mina tankar. Han konstaterade att överlåtelsen av tjänstetecknet kändes nästan likadant som när en närstående dör. Det var något som fattades.

Jag kunde inte glömma hans svar. Jag insåg hur stor betydelse polisens tjänstetecken kan ha. Inte bara för dem som polisen uppvisar tjänstetecknet för i arbetet, utan också för polisen som bär tjänstetecknet.

När jag funderade på detta mer på djupet, förstod jag att mitt tidigare arbete inom fängelsevärlden och därefter mitt arbete vid polisen också har format min egen identitet. Förutom identiteten har arbetet också i övrigt påverkat min tankevärld och mitt be-

teende, mitt civila liv och hur människor förhåller sig till mig.

Även om arbetet förändrar människor, är det viktigt att vi trots detta och på grund av detta kommer ihåg varifrån vi kommer och vilka vi var innan vi förändrades. Jag anser att människor medvetet bör dra nytta av olika erfarenheter, både bra och dåliga, som de har upplevt i livet. Jag tror att våra erfarenheter påverkar hur vi förstår världen och andra människor.

Det lönar sig att utnyttja sin bakgrund och sina erfarenheter i synnerhet i polisarbetet. Å andra sidan får vi inte låta dem definiera oss som människor i för stor utsträckning, så att de inte hindrar oss att utvecklas i den riktning vi vill gå.

Så kallade normala människor, som inte utför det här arbetet, kan ha en positivare och mer tillitsfull attityd till det omgivande samhället och människorna än vi, som ständigt ser tråkiga saker och direkt ondska i vårt arbete.

Redan de vardagliga människomötena kan vara annorlunda. Om en obekant person som ser lite misstänkt ut är på väg in i samma trappuppgång, har en polis kanske lägre tröskel att fråga vad personen har där att göra. En normal människa kan för sin del endast hälsa vänligt på en sådan per-

son och släppa in honom eller henne i trappuppgången utan att tänka mera på det.

SÅ KALLADE NORMALA
MÄNNISKOR, SOM INTE
UTFÖR DET HÄR ARBETET,
KAN HA EN POSITIVARE
OCH MER TILLITSFULL
ATTITYD TILL DET
OMGIVANDE SAMHÄLLET
OCH MÄNNISKORNA ÄN
VI, SOM STÄNDIGT SER
TRÅKIGA SAKER OCH
DIREKT ONDSKA I VÅRT
ARBETE.

Å andra sidan kan en som arbetar som polis vara mer avslappnad och orädd än andra i fråga om överraskande händelser och olika människor. En polis måste ju våga gå till platser som andra vill avlägsna sig från.

Detta innebär dock inte att en polis inte kan känna rädsla. Rädsla är en viktig känsla

som i bästa fall hjälper människor att ta sig ur olika typer av hotfulla situationer och bemöta farliga människor. Huvudsaken är att man kan hantera rädslan och leva med den.

En normal människa kan till exempel i ett offentligt färdmedel vara rädd för att ingripa i en situation där en förvirrad passagerare börjar bete sig aggressivt. En person som arbetar som polis har å sin sida sannolikt mer mod och större förmåga att ingripa på ett eller annat sätt i situationen, även om han eller hon inte är i tjänst. Ibland är polisen till och med skyldig att ingripa i situationer som inträffar på fritiden.

En person som arbetar som polis kan utifrån sina egna erfarenheter och sin utbildning göra hotbedömningar av olika situationer och människor. Ganska ofta träffar bedömningarna rätt.

För en som arbetar som polis kan larmklockorna till exempel börja ringa när han eller hon bläddrar bland

försäljningsannonser på nätet och märker att en Jopo-cykel säljs väldigt billigt på webbsidan. Polisen drar kanske slutsatsen att Jopon är stulen och kommer inte nödvändigtvis först att tänka på att säljaren också kan vara Jopons riktiga ägare, som säljer sin cykel på grund av stor brist på pengar.

Normala människor känner för sin del stor glädje över att ha lyckats, när de hittar en billig Jopo av samma typ som de har planerat att skaffa i stället för en tidigare stulen Jopo. Verkligheten kanske kommer emot först i det skedet när de upptäcker att den billiga Jopon som säljs på nätet har stulits från dem själva...

Det går inte att undvika att tråkiga och hemska saker som man ser i arbetet sätter sina spår. Ett ständigt pessimistiskt tankesätt kan göra en människa mer cynisk och misstänksam. I värsta fall kan psyket bli så chockat att man till och med blir sjuk. Vi skyddar ofta oss själva från rädsla och besvikelse genom att redan i förväg förbereda oss på det värsta.

En av mina yngre kollegor är väldigt öppen och tillitsfull för att vara polis. Denna kollega, som vanligtvis är så positivt inställd till andra människor, konstaterade en gång att det här jobbet gör att han inte längre tycker om människor lika mycket som tidigare. Dessa svaga stunder kommer när han i sitt arbete träffar på individer som begått nedriga brott. Samtidigt konstaterade han ändå att han fortfarande strävar efter att bevara sin grundläggande tillit till människor och tycka om dem.

I arbetslivet kan också besvikelse med arbetet och arbetsgivaren bidra till denna soppa av attitydproblem. Till exempel svårigheter att erhålla en tjänst, brist på

Å ANDRA SIDAN KAN EN SOM
ARBETAR SOM POLIS VARA MER
AVSLAPPAD OCH ORÄDD ÄN ANDRA I
FRÅGA OM ÖVERRÄSKANDE HÄNDELSE
OCH OLIKA MÄNNISKOR.

DENNA KOLLEGA, SOM VANLIGTVIS
ÄR SÅ POSITIVT INSTÄLLD TILL
ANDRA MÄNNISKOR, KONSTATERADE
EN GÅNG ATT DET HÄR JOBBET
GÖR ATT HAN INTE LÄNGRE TYCKER
OM MÄNNISKOR LIKA MYCKET SOM
TIDIGARE.

tacksamhet, ständiga förändringar i arbetsmiljön, brist på resurser, arbetsredskap som inte fungerar, föreskrifter som medför extra arbete, missnöjdhet med chefen och minskade möjligheter att påverka innehållet i det egna arbetet kan göra en person frustrerad och bitter och leda till att personen får en negativ attityd.

Sådana bittra och negativa känslor är allra mest påfrestande för den som upplever dem. De är också tunga för de kollegor som försöker anpassa sig till omständigheterna och förändringarna och trots allt försöker utföra sitt arbete på ett bra sätt. Mitt i alla förändringar är det bra att försöka komma ihåg att en förändring ibland också kan vara en möjlighet. Det inser man inte nödvändigtvis genast, utan det visar sig först senare. Efter att känslan av besvikelse har lagt sig, händelsen har bearbetats och man har kommit vidare i livet.

Min egen tankevärld har alltid varit ganska realistisk, ibland till och med överdrivet realistisk. En lagom mängd realism är visserligen till nytta i polisarbetet, men när det går till överdrift kan den börja störa i synnerhet det civila livet.

Längs vägen har jag ibland varit tvungen att ifrågasätta min attityd samt mitt sätt att tänka och arbeta. Under de senaste åren har jag försökt utvecklas som människa bland annat så att jag oftare ska se glaset som

halvfullt i stället för halvtomt. Jag har också försökt lära mig en attityd där jag låter sådant som jag inte själv kan påverka vara. Trots att livet inte alltid är rättvist och trots att jag inte alltid tycker att till exempel arbetsgivarens eller chefens åtgärder är förnuftiga.

Det är bra att komma ihåg att chefernas ställning ibland är svår, som

att välja mellan pest och kolera – mellan arbetsgivaren och de underlydande. Min omtyckta, uppskattade och rättframma chef kriminalkommisarie Mikko Halme har någon gång konstaterat att de underlydande måste kunna fungera som underlydande, dvs. förstå sin ställning. Mikkos budskap får inte uppfattas som förakt för de underlydande. I och med sitt uttalande ifrågasätter han också sin egen roll under sina chefer.

När jag tänker på chefens ställning kommer jag ihåg president Sauli Niinistö's fina tal vid president Mauno Koivistos jordfästning, där han beskrev vår hädangångne president bland annat så här:

– President Koivistos unika karaktär låg inte i att han kände folket, utan i att folket kände honom.

Jag tror att denna beskrivning innehåller den faktor som gjorde Koivisto till hela folkets ”Manu”. Att man ger något äkta av sig själv, både som chef och en i ledet, gör en lättare att närma sig och mer mänsklig. Detta värde-

EN LAGOM MÄNGD
REALISM ÄR
VISSERLIGEN TILL
NYTTA I POLISARBETET,
MEN NÄR DET GÅR
TILL ÖVERDRIFT KAN
DEN BÖRJA STÖRA I
SYNNERHET DET CIVILA
LIVET.

satte jag hos Koivisto och värdesätter jag hos chefer i allmänhet – pålitlighet, ansvarstagande, emotionell begåvning, rättvishet, hederlighet, vid sidan av att stå upp för sina underlydande och fatta välgrundade beslut.

För att återkomma till den pessimistiska attityden: jag förstår att det i mitt eget fall är så att mitt tidigare negativa tankesätt av naturliga skäl grundar sig på mina tidigare erfarenheter. OJag har inte bara i mitt arbetsliv, utan också i mitt personliga liv, upplevt och sett sådant som inte kan betraktas genom rosafärgade glasögon. Jag har varit tvungen och således också vant mig vid att ta ansvar ända sedan jag var barn samt klara mig med de resurser jag har blivit given.

Utan att redogöra för mitt privatliv i någon större detalj kan jag konstatera att jag lyckligtvis har lyckats bearbeta mitt tankesätt i en positivare riktning och lyckats relativt bra i livet. Jag tror att min livserfarenhet har varit till nytta i polisarbetet och ökat min emotionella begåvning.

I bästa fall kan negativa upplevelser göra en människa lyckligare och mer förstående mot livet och andra människor. Sådana upplevelser kan öppna ögonen så att man ser hur mycket bättre man själv har det än någon annan. Samtidigt lär man sig kanske uppskatta de små goda sakerna i vardagen, som gör livet tryggt och värt att leva.

Att se sorgliga öden kan också hjälpa en att förstå vad som får en människa att begå onda handlingar. Vi behöver inte acceptera orsakerna, men i vissa fall kan det vara lättare att förstå handlingarna. Till exempel kan det vara förstäligt var-

ATT SE SORGLIGA ÖDEN KAN OCKSÅ
HJÄLPA EN ATT FÖRSTÅ VAD SOM
FÅR EN MÄNNISKA ATT BEGÅ ONDA
HANDLINGAR.

för ett offer för kontinuerligt psykiskt och fysiskt familjevåld slutligen dödar sin partner, även om man inte kan acceptera själva handlingen.

* * *

När jag tidigare arbetade som fängelsevakt hade jag annorlunda principer. Jag ville till exempel inte att fångarna skulle tilltala mig med mitt förnamn, även om det är ganska vanligt när vaktens är en kvinna. Jag upplevde att det var för familjärt att använda mitt förnamn; jag ville på detta sätt distansera mig från dem.

En annan av mina principer var att jag inte ville förlora tålmodet framför en fånge. Om det skulle ha hänt, skulle jag ha upplevt att fången liksom fick övertaget och hade makten i situationen.

Under årens lopp har jag tvingats skrota vissa av mina principer. I synnerhet när jag arbetat som forskare vid polisen har jag märkt att man ibland uppnår ett bättre slutresultat med en klient om man strävar efter att verkligen vara sig själv trots arbetssituationen.

Med det menar jag inte att polisen ska vara klienternas vän eller berätta om sitt eget privatliv, utan att man ger klienterna något av sin egen personlighet och försöker skapa något slags kontakt till dem.

Att jag låter en misstänkt som sitter i polisfängelse tilltala mig med mitt förnamn gör inte mig till personens vän, men det kan göra det lättare för

personen att närma sig mig. I bästa fall kan det vara ett tecken på att den misstänkta börjar lita på mig och till slut kanske vill öppna sig för mig.

Jag uppfattade det som en form av positiv feedback när en misstänkt en gång efter ett förhör konstaterade att det var lätt att tala med mig trots att han inte gillar poliser i allmänhet. När jag har diskuterat med misstänkta har det ofta tydligt framkommit att de sist och slutligen har ett stort behov att tala med någon.

Alltid då och då träffar jag också på klienter som betar sig dåligt. I sådana situationer måste man dra upp gränser för klienten och kräva att han eller hon betar sig sakligt. Ibland har jag i dessa situationer kunnat höja rösten med en klient, men jag har inte själv upplevt det som ett problem och jag tycker inte heller att det har gjort mig mindre trovärdig.

Ofta konstaterar jag till sådana kunder att vi kan gå till väga på två sätt, så att det är trevligt

eller så att det är besvärligt, och att klienten får avgöra vilket det blir. Jag ger klienten alternativen, och han eller hon får själv välja. I regel fungerar det och klienten väljer det sätt som är trevligast för alla.

När jag skrev utkastet till den här artikeln pratade jag om de här sakerna med min vän och tidigare kollega Marjut ”Maiju” Anttila, som under sin arbetskarriär samlade på sig ett gediget kunnande inom fängsvården. Maiju konstaterade att det egna sättet att arbeta finslipas med tiden och

UNDER ÅRENS LOPP
HAR JAG TVINGATS
SKROTA VISSA AV MINA
PRINCIPER.

att arbetsstilen blir mer flexibel, avslappnad och självsäker. Dessutom utvecklas instinkten och förmågan att läsa människor. Jag håller absolut med henne om detta.

Jag tror att jag själv oavsiktligt i viss mån var nitisk när jag var yngre. Trots att jag hade bestämt att jag vill lära mig hur saker ska göras rätt i teorin och hur de sedan ska skötas i praktiken, var jag ibland i början för detaljfixerad när det gäller teorisidan.

Under årens lopp har mitt eget sätt att arbeta lyckligtvis blivit mer likt karaktären i tv-serien Reinikainen. Jag har skapat ett eget sätt att utföra mitt arbete inom gränserna för det tillåtna. Även sunt bondförnuft har en betydande roll och har bidragit till att göra arbetet mer avslappnat. Det har inte alltid varit lätt i alla situationer, eftersom jag är en ganska stor pedant när det gäller arbetet.

För dem som inte känner till Reinikainen, en karaktär som finska folket älskade, rekommenderar jag Google. På tidningen Rumbas webbsidor beskriver redaktör Jarkko Fräntilä den lite klantiga polisen från Tammerfors, spelad av framtidne Tenho Saurén, som en av 1980-talets ikoniska tv-figurer som samlade alla familjer framför tv-skärmen.

Jag tror att många föreställer sig att polisens nitiskhet beror på ett behov att trycka ner klienterna och ett rent självhävdelse- och maktbehov. Självt tror jag däremot att den bakomliggande orsaken till nitiskheten snarare är brist på erfarenhet och rädsla för att göra fel. En nitisk polis är för osäker för att vara sig själv inför en klient.

Ett exempel på flexibilitet kunde vara en situation där en medelålders genom-

OFTA KONSTATERAR JAG TILL SÅDANA KUNDER ATT VI KAN GÅ TILL VÄGA PÅ TVÅ SÄTT, SÅ ATT DET ÄR TREVLIKT ELLER SÅ ATT DET ÄR BESVÄRLIGT, OCH ATT KLIENTEN FÅR AVGÖRA VILKET DET BLIR.

UNDER ÅRENS LOPP HAR MITT EGET SÄTT ATT ARBETA LYCKLIGTVIS BLIVIT MER LIKT KARAKTÄREN I TV-SERIEN REINIKAINEN.

SJÄLV TROR JAG DÄREMOT ATT DEN BAKOMLIGGANDE ORSAKEN TILL NITISKHETEN SNARARE ÄR BRIST PÅ ERFARENHET OCH RÄDSLÅ FÖR ATT GÖRA FEL.

snittsperson med arbete och familj under en lillajulfest blir i ett sånt skick att han eller hon inte längre kan ta hand om sig själv. I en sådan situation har polisen rätt att ta personen i förvar för att skydda personen mot sig själv. Å andra sidan har polisen också möjlighet att föra hem personen, om man kan anta att personen klarar sig hemma och han eller hon bor så pass när att transporten inte tär för mycket på polisens resurser. Detta trots att det inte ingår i polisens primära uppgifter att fungera som "taxi" för berusade människor.

Jag tycker själv att det är bättre att en sådan person transporteras hem eller till exempel till en tillnyktringsstation än till häktet. I synnerhet under högtidshelger är häktena ofta så fulla att det ibland kan vara ett bättre alternativ också för polisen att föra hem personen.

När jag har diskuterat med nyutexaminerade poliser, har jag för min egen del försökt framhäva vikten av att känna sig själv samt vikten av att hitta en personlig stil och egna arbetsätt. Det finns en risk att man börjar spela en hård roll för klienterna och kollegorna, som också är främmande för en själv.

En person som spelar en sådan roll försöker kanske skapa en så trovärdig bild som möjligt av sig själv som auktoritet och stenhårt proffs. Det kan emellertid vara ganska tungt att stän-

diget spela en hård roll ända fram till pensionsåldern.

När man använder uniform finns det också en risk att den egna identiteten och personligheten försvinner i för stor utsträckning. För att låna några tankar av min yngre kollega som jag nämnde tidigare kan jag konstatera att människan ändå i grund och botten

är ett flockdjur, som har ett behov att tillhöra en flock. Det här kan påverka oss så att våra egna värderingar inskränks och vi börjar göra förenklingar. Utöver behovet att tillhöra en flock utsätts människan också för grupptryck: han eller hon vill tycka likadant och vara likadan som de övriga medlemmarna i flocken

och vågar inte trotsa dem.

När jag funderat på det här tycker jag för egen del att man inom polisen måste få vara en individ, vare sig det är fråga om karaktär, sexuell läggning, utseende, religion, etniskt ursprung eller åsikter. En anställd måste ha möjlighet att vara sig själv utan att behöva vara rädd för konsekvenser eller för att frysas ut ur flocken.

Lyckligtvis har det under de senaste åren skett en positiv utveckling i fråga om hur man förhåller sig till dessa saker, även om till exempel övervakningen av anställda från arbetsgivarens sida har ökat på andra sätt. Det krävs inte längre att personer med en iögonenfallande hårfärg färgar håret rättfärgat eller att män klipper håret

NÄR JAG HAR
DISKUTERAT MED
NYUTEXAMINERADE
POLISER, HAR JAG FÖR
MIN EGEN DEL FÖRSÖKT
FRÄMHÄVA VIKTEN AV
ATT KÄNNA SIG SJÄLV
SAMT VIKTEN AV ATT
HITTA EN PERSONLIG
STIL OCH EGNA
ARBETSSÄTT.

kort, vilket tidigare har varit fallet.

När man försöker hitta sin egen stil är det emellertid viktigt att tänka på att man inte börjar avvika för mycket från arbetsgemenskapens riktlinjer och inte drar undan mattan för kollegorna. Arbetstagaransvar upphävs inte för att man får vara sig själv. På arbetsplatsen ska man kunna klä sig och bete sig sakligt på det sätt som situationen kräver och kunna skilja mellan arbete och fritid.

Man ska också kunna respektera sina kollegor och framföra synpunkter på ett konstruktivt sätt. Om man till exempel vill ge en kollega och i synnerhet en underlydande negativ respons eller diskutera personens avvikande arbetssätt, lönar det sig att göra det på tu man hand och inte göra personen generad inför kollegor eller klienter.

För några år sedan hamnade jag i en lärorik situation under en hemutryckning. Jag gick tillsammans med en patrullkollega in i en familjs hem, där det fanns en berusad far som hade misshandlat sina minderåriga barn samt en mamma och barn som var rädda. När vi kommit in började vi tala med familjefadern, som betedde sig mycket arrogant och aggressivt mot sin familj och mig. Detta ledde till att jag blev provocerad av mannens beteende.

Min patrullkollega, yngre konstapel Heikki Virtanen som vid den tiden var praktikant, kunde lyckligtvis läsa situationen. Heikki kom fram till oss och började tala lugnt med familjefadern. Samtidigt insåg också jag att Heikkis lösning var bra och jag gick i stället och talade med mamman i familjen.

Slutresultatet blev att vi förde fadern till häktet. Därefter gick jag och Heikki

EN ANSTÄLLD MÅSTE HA MÖJLIGHET
ATT VARA SIG SJÄLV UTAN
ATT BEHÖVA VARA RÄDD FÖR
KONSEKVENSER ELLER FÖR ATT
FRYSAS UT UR FLOCKEN.

igenom situationen. Vi konstaterade båda att om han inte hade ingripit i situationen, och jag inte hade förstått att backa, hade det kunnat leda till att jag hamnat i en fysisk kamp med familjefadern.

Jag anser att Heikki agerade fint i det här läget. Den svåra situationen, som kanske delvis också förvärrades av att jag blev provocerad, kunde skötas utan att mattan dragits undan för en kollega inför en klient. Om Heikki det läget högt hade kommenterat att jag blev provocerad av familjefadern eller beordrat mig att gå undan, hade jag upplevt att situationen sköttes på ett dåligt sätt av Heikki.

Jag tycker inte alls att det är en dålig sak att praktikanter eller nyligen utexaminerade är ivriga Duracell-kaniner. Det vore värre om de redan från början utförde sitt arbete på ett helt slentrianmässigt sätt. Med tiden förbättras intuitionen, man lär sig läsa och hantera människor bättre och reagerar lugnare på olika situationer, vilket ofta leder till att arbetsstilen blir jämnare.

Även om mer erfarna poliser ibland kan bli irriterade av onödigt brådska, borde vi äldre ändå sträva efter att uppmuntra färskpoliser till flitigt och företagsamt arbete samt till att ta reda på och ifrågasätta saker.

Vi kan också visa exempel på rätt

sorts kommunikation, som är till hjälp i hanteringen av klienter och ärenden. Mer erfarna poliser har ett rätt så stort ansvar när det gäller vilka slags arbetskamrater de utbildar sina yngre kollegor till.

En färsk polis bör å sin sida vara medveten om när en mer erfaren kollega gör ett bra arbete och när han el-

ler hon gör ett sämre arbete. När någon utför sitt arbete på ett exemplariskt sätt lönar det sig att ta efter. När någon däremot gör ett dåligt arbete, lönar det sig att lära sig av situationen på ett annat sätt.

Om till exempel en kollega ofta går in i fysisk kamp med klien-

ter, innebär det inte att kollegan nödvändigtvis är en bra arbetstagare, även om han eller hon är tillräckligt modig för att gå nära och använda maktmedel. Då kan man fundera över varför kollegan är tvungen att vara fysisk så ofta och om han eller hon kunde göra något annorlunda för att sådana situationer inte alltid skulle uppstå.

Vi mer erfarna poliser bör för vår del försöka vara mer öppet inställda till nya polisars arbetssätt, även om det ibland kan inkräkta på någons auktoritet. Vi kan lära oss nya saker som de yngre poliserna har lärt sig i skolan och ta till oss deras fräscha tankesätt. Att arbeta innebär ju trots allt att ständigt lära sig. Ännu efter 20 arbetsår är det bra om man kan ifrågasätta sina arbetssätt och försöka lära sig något i situationer där man inte lyckas. Det

VI KONSTATERADE BÅDA
ATT OM HAN INTE HADE
INGRIPIT I SITUATIONEN,
OCH JAG INTE HADE
FÖRSTÅTT ATT BACKA,
HÅDE DET KUNNAT LEDA
TILL ATT JAG HAMNAT
I EN FYSISK KAMP MED
FAMILJEFADERN.

här har jag själv fått lära mig i synnerhet när det har skett förändringar i arbetet.

Förutom förändringarna i arbetet har också jag själv förändrats i takt med att jag blivit äldre. Jag upplever till exempel att jag numera är mycket mjukare i mitt bemötande av klienter än jag var i början. Även om jag aldrig har varit hård, strävar jag mer omsorgsfullt än tidigare efter att behandla dem rättvist och mänskligt.

Jag förlorar inget på att hålla mina löften och respektera klienternas människovärde. Tvärtom. Det är dock inte alltid lätt. Det är naturligt och mänskligt att känna hat, avsky och förakt mot en människa som har gjort något mot en annan människa som är svårt eller till och med omöjligt att förlåta. I det här skedet kommer emellertid polisens yrkeskunskap in i bilden. Ett delområde av denna yrkeskunskap är att kunna kontrollera sina känslor medan man arbetar. Om arbetsuppgiften är svår, behandlas de negativa känslor som arbetet väcker i ett senare skede.

Jag upplever att jag under årens lopp har hittat min egen stil också i fråga om hur jag bemöter klienterna till exempel i en förhörssituation och hur jag reagerar på överraskningar som uppstår i förhörssituationer.

Det är mycket vanligt att en polis före ett förhör enbart utifrån uppgifterna i brottsanmälan och det som framkommit under samtal skapar egna antaganden om vad som har skett vid tidpunkten för brottet och hurdan den person som ska förhöras kommer att vara. Sist och slutligen kan det under förhöret visa sig att antagandena inte alls stämmer. Det lönar sig att vara beredd på sådana situationer genom att i förväg förbereda sig så väl

JAG TYCKER INTE ALLS ATT DET ÄR EN DÅLIG SAK ATT PRAKTIKANTER ELLER NYLIGEN UTEXAMINERADE ÄR IVRIGA DURACELL-KÄNINER.

JAG UPPLEVER TILL EXEMPEL ATT JAG NUMERA ÄR MYCKET MJUKARE I MITT BEMÖTANDE AV KLIENTER ÄN JAG VAR I BÖRJAN.

SIST OCH SLUTLIGEN KAN DET UNDER FÖRHÖRET VISA SIG ATT ANTAGANDENA INTE ALLS STÄMMER.

som möjligt för förhörssituationen och sträva efter att hålla många alternativ öppna. Bra förberedelser kan bidra till att hitta rätt taktik och stil.

Ofta har också klientens egen stil en inverkan på vilken arbetsroll polisen tillämpar i mötet med klienten. Huvudsaken är att rollen är naturlig och känns som ens egen, eftersom många klienter som gått livets hårda skola är utmärkta människokännare och lätt märker om man spelar en roll som inte är äkta.

Jag känner att jag har lyckats om jag vid slutet av ett förhör får den misstänkta att lita på mig och berätta djupa saker om sitt liv eller be mig om hjälp för att få ordning på sitt liv. Hur personen sedan eventuellt lyckas återstår att se. I regel förväntar jag mig inget, och åtminstone inte för mycket. Jag är också medveten om att det som misstänkta personer säger ofta kan vara utan grund och falskt, tomt prat som de säger för att få egna fördelar eller bara för att underhålla sig själva.

Att bära polisens tjänstetecken påverkar också det civila livet. Det är självklart att en polis inte får bryta mot lagen. Det är däremot svårare att tolka vad som är olämpligt beteende eller oetisk verksamhet för en polis. Tolkningarna varierar enligt vem som gör tolkningen och därför kan det

vara svårt att själv fastställa sina egna gränser.

Redan att leka med tanken kan kännas svårt. Kan en person som arbetar som polis till exempel röka gräs i en coffee shop på semesterresa i Amsterdam. I Nederländerna är det lagligt, men hur går det sedan när tullens eller gränsbevakningens hund markerar dig när du kommer tillbaka till Finland

och du blir föremål för granskning? Och hur går det om du av någon orsak måste ge ett blodprov i Finland och det finns spår av cannabis i ditt blod.

Och var går gränsen för polisens yttrandefrihet? Det är dagens melodi att man måste kunna överväga vad man skriver eller säger i vilken ställning. Det här måste man fundera på när man uttrycker egna personliga åsikter till exempel på sociala medier eller i ett mer ökänt sällskap - i synnerhet om åsikterna avviker från arbetsgivarens riktlinjer och värden.

Det finns alltid en risk att åsikter som uttrycks av en person som arbetar som polis kan användas i syfte att skada, lösgöras från sammanhanget och oavsiktligt eller avsiktligt tolkas på fel sätt. Det är också alltid möjligt att en person som identifieras som polis fotograferas och att materialet läggs upp på internet.

Många poliser hemlighåller sina kontaktuppgifter för att garantera sin egen och sin familjs integritet och

säkerhet. Vissa registrerar sig på sociala medier med alias och lägger inte upp bilder av sig själva eller sina närstående. Några poliser har mycket välgrundade skäl till detta, andra vill skydda sig själva för säkerhets skull.

Polisens arbete kan också ha betydelse för vem man är vän med eller umgås med. Även om man egentligen inte kan förbjuda en polis att ha sociala relationer med olika människor, kan vissa bekantskaper väcka förundran och misstänksamhet hos kollegorna. Var och en måste själv definiera var gränserna ska gå.

Förtroende över huvud taget är något som lätt kan bli lidande i polisens arbete. Misstänksamhet mot andra människor kan medföra olika typer av bördor i det civila livet. En potentiell partner kan bli fundersam om motparten som arbetar som polis under den första dejten börjar ställa frågor om ett eventuellt brottsregister. Å andra sidan kan en person som arbetar som polis samtidigt tycka att det är tråkigt om en potentiell partner ger en bild av sig själv som inte överensstämmer med verkligheten. Allra tråkigast skulle det vara i en situation där känslorna redan har hunnit djupna.

En normal människa förstår inte alltid på vilket sätt polisens arbete kan påverka det civila livet eller hur en person som arbetar som polis också måste överväga olika saker på sin fritid.

Under min tid som fångvaktare var jag själv på ett bröllop där en av gästerna var en för mig okänd man, brudgummens bästa barndomsvän. Brudparet var ett helt normalt arbetande par, men denna barndomsvän till brudgummen hade lämnat den smala stigen och avtjänade vid den tiden ett fängelsestraff.

KAN EN PERSON SOM ARBETAR SOM
POLIS TILL EXEMPEL RÖKA GRÄS I
EN COFFEE SHOP PÅ SEMESTERRESA
I AMSTERDAM.

OCH VÄR GÅR GRÄNSEN FÖR POLISENS
YTTRÄNDEFRIHET?

POLISENS ARBETE KAN OCKSÅ HA
BETYDELSE FÖR VEM MÅN ÄR VÄN
MED ELLER UMGÅS MED.

Brudparet som sammanställde bordsplaceringen till sitt bröllop planerade att de kunde placera mig - fångvaktaren - och mannen som var på permission vid samma bord tillsammans med andra människor som deltog i bröllopet ensamma. I sig skulle jag inte ha sett några hinder att sitta vid samma bord som denna man, men jag tipsade ändå brudparet om att vi båda kanske skulle kunna njuta av bröllopfesten mer fritt om vi sitter vid olika bord.

Redan innan detta hände försökte samma brudpar para ihop mig med mannen, som var singel och såg helt bra ut. Som man kan gissa avböjde jag artigt erbjudandet. Det skulle ju ha varit ganska tvivelaktigt om en fångvaktare och en fånge hade börjat bekanta sig närmare med varandra.

En person som arbetar som polis observerar sannolikt sin omgivning på ett annat sätt än andra. En polis kanske känner igen människor som har begått brott i gatubilden och ser hot omkring sig på ett annat sätt. Till exempel kan ett besök i matbutiken tillsammans med familjen en ledig dag förlöpa annorlunda för en person som arbetar som polis än för andra familjer. En polis kanske ser en person i butiken som han eller hon vet att utför många butiksrån, men polisen kan inte berätta det för sin familj. I en sådan situation kan polisen börja förbereda sig på att agera samtidigt som instinkten att skydda familjen ökar. Medan detta pågår plockar de övriga

familjemedlemmarna lösgodis i påsar och är lyckligt omedvetna om allt som rör sig i huvudet på familjemedlemmen som arbetar som polis.

Många poliser är till sina tankar, sin identitet och sina attityder poliser även på fritiden. Det här arbetet sätter sig lätt djupare i en människa än enbart ett tjänstetecken i botten av plånboken.

Det tar bort sådant som är självklart för en normal människa.

Också det faktum att största delen av poliserna arbetar i skift på kvällar, nätter, veckoslut eller helger har en enorm

inverkan på fritiden, familjelivet och relationerna. Det är mycket vanligt att en förälder som är polis inte alltid kan tillbringa veckosluten med sin familj och att den övriga familjen måste anpassa sig och leva efter de villkor som skiftarbetet ställer. Det är inte ovanligt att julafton firas redan dagen före jul i en polisfamilj eller att barnen blir tillsagda att inte leka högljutt de morgnar och dagar när polisföräldern som har arbetat nattskift sover.

Många poliser skulle säkert vilja tillbringa högtiderna med sina närmaste, men det är ofta svårt att byta arbetsskift även om man skulle vilja. I den andra vågskålen ligger samtidigt de tillägg som betalas för skadearbete, vilka utgör en betydande del av lönen.

I ett parförhållande kan det medföra särskilda svårigheter om båda parterna har skiftarbete - i synnerhet om de har motsatta arbetsskift. Det är svårt att hitta gemensam tid för att vårda parförhållandet om man aldrig

EN PERSON SOM
ARBETAR SOM POLIS
OBSERVERAR SANNOLIKT
SIN OMGIVNING PÅ ETT
ANNAT SÄTT ÄN ANDRA.

träffar varandra. För att man inte ska glida ifrån sin partner och i för stor utsträckning börja leva sitt eget liv måste båda ha en vilja att vara tillsammans.

Skiftarbete kräver också förståelse av de vänner som själva arbetar vardagar kl. 8.00-16.00. Vissa av dem kan ta illa upp när polisvännen gång på gång tackar nej till de veckoslutsaktiviteter som han heller hon har bjudits in till. Även om arbetet kan störa fritiden, är det särskilt viktigt att försöka upprätthålla relationerna inte bara till familjen, utan också till de civila vännerna. Man bör och ska också ha ett annat liv än polislivet.

I polisens arbete är banden till kollegorna ofta mycket starkare än i andra yrken. Att köra 12 timmar med samma människa i en patrull kan visserligen vara irriterande, men det för också patrullmedlemmarna närmare varandra - ibland till och med så nära att ett parförhållande uppstår.

Vissa gånger är det lättare att utöva en hobby eller festa med en kollega som har samma arbetsskift än med en civil vän. Det är dessutom vanligt att en polis inte hittar ett arbete på sin hemort efter utexamineringen. Kollegorna på den nya orten kan vara polisens enda vänner som han eller hon kan umgås med.

Trots de negativa konsekvenserna har polisarbetet också positiva effekter på det civila livet. Som motvikt till de långa arbetsskiften har vi ibland längre ledigheter. Vi får också vara lediga på vardagar, vilket innebär att det till exempel är lättare att utträta ärenden.

* * *

Att klä sig i polisuniform eller berätta att man är polis har ibland en besynnerlig

DET HÄR ARBETET SÄTTER SIG
LÄTT DJUPARE I EN MÄNNISKA ÄN
ENBART ETT TJÄNSTETECKEN I
ROTTEN AV PLÅNBOKEN.

OCKSÅ DET FAKTUM ATT STÖRSTA
DELEN AV POLISERNA ARBETAR
I SKIFT PÅ KVÄLLAR, NÄTTER,
VECKOSLUT ELLER HELGER HAR EN
ENORM INVERKAN PÅ FRITIDEN,
FAMILJELIVET OCH RELATIONERNA.

ATT KÖRA 12 TIMMAR MED
SAMMA MÄNNISKA I EN PATRULL
KAN VISSERLIGEN VARA
IRRITERANDE, MEN DET FÖR OCKSÅ
PATRULLMEDLEMMARNA NÄRMARE
VARANDRA - IBLAND TILL OCH MED
SÅ NÄRA ATT ETT PARFÖRHÅLLANDE
UPPSTÅR.

SOM MOTVIKT TILL DE LÅNGA
ARBETSSKIFTEN HAR VI IBLAND
LÄNGRE LEDIGHETER.

inverkan på andra människor. Polisuniformen och tjänstetecknet ger makt - och jag tror att de också ger många poliser ett slags maktkänsla, även om man inte vågar erkänna det högt. Det är upp till var och en hur denna makt används. Det är dock viktigt att förstå att stor makt också för med sig stort ansvar.

Jag kommer ihåg den stund när jag själv för första gången fick polisens tjänstetecken och klädde på mig polisuniformen. De gav mig en ny form av självsäkerhet som jag inte hade upplevt tidigare. Ännu idag har de en inverkan på hur jag talar, vad jag säger och hur jag betar mig i situationer där jag befinner mig i min arbetsroll. Detta trots att jag försöker vara mig själv i min arbetsroll.

Samtidigt fungerar uniformen och tjänstetecknet som ett pansar, som andra människor inte kan se igenom eller som jag inte vill att de ska se igenom. Därför händer det lätt att poliser blir föremål för generalisering eller stämplas som likadana, på gott och ont. Man antar att vi är på ett visst sätt. Perspektivet varierar beroende på omständigheterna och betraktaren.

Jag kommer ihåg när jag för några år sedan stod vid bardisken i en restaurang för att beställa något att dricka. Bredvid mig stod en man som började prata med mig för att lära känna mig. Under vårt samtal berättade han att han studerar rättsvetenskap och fick samtidigt höra att jag är polis.

Han verkade riktigt vettig.

I takt med att diskussionen framskred tog han mod till sig och frågade om min relationsstatus och om jag har barn. Jag svarade att jag inte har barn och berättade att jag aldrig ens på allvar har övervägt att bli mamma.

Han tog fasta på mitt svar och drog slutsatsen att mitt yrke måste påverka att jag inte vill ha barn. Han antog att eftersom jag ser så mycket hemskt i mitt arbete, har jag blivit cynisk och vill inte skaffa barn i denna onda värld.

I det här skedet måste jag skjuta håll på hans antaganden genom att konstatera att hans logik haltar ganska mycket. Jag sade till honom att största delen av poliserna antingen har eller kommer att få barn.

Vissa människor beundrar och respekterar oss. Modiga, atletiska, pålitliga, logiska och rationella superhjältar. Heta och dominanta parter i människors dagdrömmar.

Andra uppfattar oss som skrämmande, ointelligenta, humorbefriade och hårda robotar. Våldsmaskineri och nazisvin. Föremål för hat, förakt och nedvärdering. Avundsjuka besserwissrar som drömmer om rättsvetenskap, men fastnat i ett lågavlönat jobb. Det intressanta är ju ändå att största delen av dem som är negativt inställda till poliser åtminstone när nöden är som störst förlitar sig på polisens hjälp.

Dessutom antar vissa människor att

JAG KOMMER IHÅG DEN STUND
NÄR JAG SJÄLV FÖR FÖRSTA
GÅNGEN FICK POLISENS
TJÄNSTETECKEN OCH KLÄDDE PÅ
MIG POLISUNIFORMEN.

vi vid sidan av polistjänsten är präster, psykologer, läkare, barnvakter, familjeterapeuter, avgör privaträttsliga tvister, kör taxi, tillhandahåller adresstjänster, drar gränser och allt däremellan. Av detta kan man dra slutsatsen att en omfattande livserfarenhet och varierande kunnande är till stor nytta i polisens yrke.

Uniformen och tjänstetecknet väcker också nyfikenhet hos normala människor. Det är mycket vanligt att en okänd människa vill diskutera med mig om polisens arbete när han eller hon får veta att jag är polis. Det här kan hända till exempel på en fest. Sådana personer kanske frågar vilket uppdrag som varit värst eller hur svåra inträdesproven till polisskolan var. De kan också vilja berätta om en situation där de själva fick böter eller en situation där de hade stort behov av polisens hjälp, men polisen aldrig kom till platsen. Ibland vill de till och med diskutera något så mycket att själva festföremålet hamnar i skymundan och diskussionen måste avbrytas på något sätt.

Även om många av oss är stolta över vårt yrke, kan vissa ändå till och med på ett överdrivet sätt försöka undvika att avslöja sitt yrke bland obekanta människor. Orsaken kan vara den egna arbetsbeskrivningen i allmänhet, rädsla för att bli stämplad eller ovisshet om vilken typ av människa man pratar med. En annan orsak kan också vara att man söker uppmärksamhet på ett omvänt sätt: ju hemlighetsfullare du är, desto lättare får du motparten att intressera sig för dig och göra så att du känner dig viktig. Å andra sidan är yrket inte så viktigt för alla och därför vill vissa att man ska lära känna dem i första hand som människor och inte som poliser.

DESSUTOM ANTAR VISSA
MÄNNISKOR ATT VI VID SIDAN
AV POLISTJÄNSTEN ÄR PRÄSTER,
PSYKOLOGER, LÄKARE, BARNVAKTER,
FAMILJETERAPEUTER, AVGÖR
PRIVATRÄTTSLIGA TVISTER,
KÖR TAXI, TILLHANDAHÅLLER
ADRESSTJÄNSTER, DRAR GRÄNSER OCH
ALLT DÄREMELLAN.

ÄVEN OM MÅNGA AV OSS ÄR STOLTA
ÖVER VÅRT YRKE, KAN VISSA
ÄNDÅ TILL OCH MED PÅ ETT
ÖVERDRIVET SÄTT FÖRSÖKA UNDVIKA
ATT AVSLÖJA SITT YRKE BLAND
OBEKANTA MÄNNISKOR.

Det är lättare att smälta in i massan på fritiden på en större ort än på en liten ort, där man är polis inte bara under arbetstid, utan också på fritiden. På en liten ort är det sannolikt också en större utmaning att få vara i fred på fritiden och hantera klienter som är negativt inställda till poliser. Det är kanske också därför en del av poliserna på mindre orter vill bo på en annan ort.

Det kan hända att arbetsärenden ofrånkomligen följer dig på fritiden så att bekantaringer eller skickar meddelanden till dig endast när de behöver råd av en polis. Jag är själv en sådan person som tycker om att hjälpa andra också på fritiden. Trots detta önskar jag ibland att människor oftare skulle kontakta mig bara för att fråga hur jag har det.

I regel har mina egna erfarenheter av hur andra förhåller sig till mig som polis dock varit mer positiva än negativa. Att berätta om mitt yrke har gett mig trovärdighet och väckt förtroendet hos människor.

De gånger jag till exempel har sökt en hyresbostad och hyresvärderna har frågat om mitt yrke, har jag alltid fått napp. Med tanke på den svåra hyresmarknaden i Helsingfors har jag inte alls uppfattat detta som något dåligt.

* * *

Människors attityd till mig som polis är också ibland beroende av min

könstillhörighet. Ibland har mitt kön varit en nackdel och ibland en fördel.

Jag har märkt att mitt kön ibland har varit störande för berusade kvinnor. Ibland har det känts som att de bättre tolererar manliga polisens befallningar och uppmaningar än när de kommer från en kvinnlig polis. På motsvarande sätt känns det som att

könet gör mer nytta än skada när det är fråga om manliga klienter, barn eller till exempel offer för sexualbrott.

Det är sant att en kvinnlig polis inte nödvändigtvis är lika stark som en manlig polis. Det kan av förståeliga skäl väcka oro, stress

och eventuellt en beskyddarinstinkt hos en manlig patrullkollega när man stöter på våld eller hot om våld under arbetsuppdrag. En manlig polis kan också uppleva en situation som orättvis om han är tvungen att ta större ansvar i en närkamp än en kvinnlig konstapel som är mindre till växten och kanske inte har samma styrka och handlingsförmåga.

Å andra sidan finns det också i polisens arbete män vars kondition, handlingsförmåga och styrkenivå inte är så god. De kan till och med vara svagare än en vältränad kvinna. Polisen har dock tillgång till maktmedel, som används i situationer där varken tal eller några andra metoder längre är tillräckliga.

Under årens lopp har jag märkt att vissa kvinnliga konstaplar har haft ett

DET KAN HÄNDA
ATT ARBETSÄRENDE
OFRÅNKOMLIGEN FÖLJER
DIG PÅ FRITIDEN
SÅ ATT BEKANTA
RINGER ELLER SKICKAR
MEDDELANDEN TILL DIG
ENDAST NÄR DE BEHÖVER
RÅD AV EN POLIS.

behov av att försöka förtjäna respekt av manliga kollegor och få trovärdighet genom att börja spela rollen som en så kallad "bra karl". Bildligt talat "kliar de sig i skrevet" och försöker på detta sätt skapa sig en plats i arbetsgemenskapen. Själv upplever jag att en sådan roll inte är bra om den inte kommer naturligt för personen i fråga.

De arbetsuppgifter man ställs inför ska oberoende av könet skötas så väl som möjligt och då är det inte nödvändigt att särskilt framhäva könstillhörigheten. Men om det i möten med klienter eller i andra situationer är till nytta att vara man eller kvinna, anser jag att det är på sin plats att dra nytta av det i lämplig utsträckning.

Under en hemutryckning skulle jag tillsammans med min patrullkollega lugna ner ett gräl som uppstått mellan bröder. De kom från ett land där kulturen inte gav kvinnan någon särskilt hög status. När jag talade med dem visade deras beteende och sätt att tala genast att mitt kön hade en negativ inverkan. Även om jag var saklig mot dem, såg de ner på mig och betedde sig överlägset. Situationen kunde lugnas ner genom att hålla relativt låg profil och samarbeta med min patrullkollega, som var man.

Jag anser att brödernas kulturella bakgrund hade en klar inverkan på hur de förhöll sig till mig. Jag upplevde dock i situationen i fråga att det var bättre för hanteringen av uppdraget att jag inte gör ett nummer av männens attityd gentemot mig och inte tar det personligt. För mig var huvudsaken att arbetsuppgiften snabbt kunde slutföras enligt principen för minsta möjliga olägenhet.

Kulturella skillnader ger ibland upphov

MÄNNISKORS ATTITYD TILL
MIG SOM POLIS ÄR OCKSÅ
IRLAND BEROENDE AV MIN
KÖNSTILLHÖRIGHET.

UNDER ÅRENS LOPP HAR JAG MÄRKT
ATT VISSA KVINNliga KONSTAPLAR
HAR HAFT ETT BEHOV AV ATT
FÖRSÖKA FÖRTJÄNA RESPEKT
AV MÄNliga KOLLEGOR OCH FÅ
TROVÄRDIGHET GENOM ATT BÖRJA
SPELA ROLLEN SOM EN SÅ KALLAD
"BRA KARL".

till osäkerhet i praktiska situationer. Jag har till exempel funderat på om jag gör vissa muslimska män besvärade om jag som kvinna på finländskt vis tittar dem rakt i ögonen och skakar hand med dem. Och hur får jag en ung person av romskt ursprung att under ett förhör där föräldrarna deltar svara på en fråga som gäller sex, när det ibland är svårt att få ”vanliga” finländska ungdomar att svara på sådana frågor. Och hur bemöter jag en klient i vars hemland medborgarna inte litat på polisen?

Hittills har jag gått till väga ungefär på samma sätt med personer som har en annan religiös eller kulturell bakgrund som med infödda finländare. Jag är i regel av uppfattningen att ”man tar seden dit man kommer”, men å andra sidan är jag medveten om att det kan gynna utförandet av arbetsuppgiften om man använder metoder som respekterar andras kultur och religion.

Därför har jag framfört önskemål till arbetsgivaren om utbildning där man skulle få sitta vid samma bord som personer från olika kulturer och diskutera deras seder och tankemodeller. Inte för att jag skulle behöva förändras som polis, utan för att det skulle vara lättare för oss att förstå vissa saker och kunna agera på ett ändamålsenligt sätt.

EN AV MINA MEST
OFÖRGLÖMLIGA
ARBETSUPPGIFTER
INTRÄFFADE NÄR JAG
ARBETADE VID ENHETEN FÖR
VÅLDSBROTT.

Som jag redan tidigare berättade frågar människor ibland vilka uppdrag eller situationer som har varit mest oförglömliga under min arbetskarriär. För min egen del har dessa arbetssituationer inget att göra med mediasexiga händelser, utan det

har varit små möten med människor i olika situationer.

En situation kan bli oförglömlig när antingen jag själv eller någon annan upplever att jag har lyckats med min arbetsuppgift. Å andra sidan kan det vara fråga om en arbetsuppgift som inte har förlöpt enligt konstens alla regler, men som jag har varit tvungen att lära mig något av.

Visserligen blir också händelser som har varit råa och grymma kvar i tankarna. Liksom uppdrag där åldringar eller små barn är inblandade.

En av mina mest oförglömliga arbetsuppgifter inträffade när jag arbetade vid enheten för våldsbrott. Jag skulle undersöka ett mordförsök där en man utan någon känd orsak hade knivhuggit en annan man i ryggen hos deras gemensamma vän när de var berusade mitt på dagen.

Förövaren var en man, som jag i denna artikel kallar Rane och som med tanke på åldern kunde vara min far. Rane hade ett antal domar som gällde brott mot liv bakom sig och för människor i en viss generation är hans skrämmande rykte välbekant. Så var det också för offret, som inte kände Rane innan den dag händelsen inträff-

fade.

När jag förhörde Rane tyckte jag att jag lyckades skapa en god samtalskontakt till honom. Det tycker jag trots att han varken under förhören eller efter fängelsesdomen erkände att handlingen var avsiktlig. Rane hävdade ända till slutet att han av misstag snubblade mot offrets rygg med eggvapnet i handen.

Under förhören talade vi om många sådana djupa saker som inte hade någon direkt anknytning till det brott som begåtts. Rane berättade bland annat hur han under de senaste åren hade börjat dricka allt mer alkohol. Han kände sig ensam och upplevde att hans liv inte längre var meningsfullt. Han hade inga extra pengar och stod inför en skilsmässa.

Under våra diskussioner frågade Rane mig om jag klarar av att sluta dricka efter några öl. Jag berättade för honom att jag klarar av det och funderade samtidigt om han försökte jämföra sitt alkoholproblem med en så kallad vanlig människas alkoholbruk.

Rane var hela tiden medveten om sin situation och förstod att han skulle hamna i fängelse. Han frågade mig också hur han borde göra med sitt minderåriga barn medan han sitter av sitt straff. Jag svarade honom genom att ställa en motfråga.

Jag frågade om han vill att hans barn ska ha ett likadant liv som honom och hamna på anstalt med jämna mellanrum. Som jag hade förväntat mig svarade Rane nekande på denna fråga. Därefter föreslog jag att han skulle vara ärlig mot sitt barn och berätta sin historia för barnet som ett varnande exempel, när tiden är mogen. Jag sade också att Rane bör stöda sitt barn enligt bästa förmåga och

UNDER FÖRHÖREN TALADE VI OM
MÅNGA SÅDANA DJUPA SAKER
SOM INTE HADE NÅGON DIREKT
ANKNYTNING TILL DET BROTT SOM
BEGÅTTS.

hålla en så tät kontakt med barnet som möjligt.

Jag krävde att Rane skulle berätta för barnet att han älskar det. Då kommenterade Rane genast att han inte kan säga sådant, även om han skulle vilja. I det skedet konstaterade jag att Rane börjar var i den åldern att han borde lära sig det.

Under dessa diskussioner framhävde jag också ganska starkt den känsla som blir kvar hos offret efter Ranes gärningar. Jag sade att många är rädda för honom på grund av hans rykte och att det inte är schyst att brottsoffret i fråga nu måste vara rädd resten av sitt liv. Offret tvingas fundera på varför Rane knivhögg honom och om något ännu värre kommer att hända senare efter att Rane släpps fri.

I slutet av min predikan gav jag Rane min egen åsikt och sade att han borde be offret om förlåtelse. Inte bara för syns skull, utan på ett genuint sätt, om han känner i sitt hjärta att han har gjort fel.

Brottmålet framskred slutligen till tingsrätten och Rane fick en fyra år lång dom för mordförsök. Det mest minnesvärda för mig i hela den här historien var stunden när jag senare läste en artikel om rättegången i tidningen. I tidningen stod det att en ovanlig episod utspelade sig i tingsrätten efter att domen utfärdats. Enligt artikeln hade Rane gått fram till offret, skakat hans hand och bett om ursäkt.

Om ursäkten hade skett före utfär-

dandet av domen, hade jag misstänkt att Ranes syfte med ursäkten var att försöka påverka domens längd. Nu fick jag känslan att Rane verkligen hade tänkt på saken efter vår diskussion och genuint ville be offret om ursäkt.

Jag hade själv gissat att den här knivhuggningen inträffade eftersom Rane i sin livssituation inte hittade någon annan trygghet än fängelset, där han hade suttit halva livet. Det här kunde vara hans sätt att sluta dricka och få tillbaka rutinerna i livet. Eller så hade

inget längre någon betydelse för honom vid händelsetidpunkten.

Personligen tror jag inte att gärningen var planerad i förväg och riktad uttryckligen mot detta offer. Snarare tror jag att den var ett resultat av ett alkoholpåver-

kat sinne och att offret kunde ha varit vem som helst.

Jag träffade senare Rane av en slump i fängelset i Helsingfors, där han avtjänade domen i fråga. Vi skakade hand i god anda och jag frågade hur han har det.

Senast hade jag kontakt med honom per telefon i början av 2017, när jag bad honom om lov att få berätta den här historien. Rane gav mig lov att berätta, men meddelade att om någon känner igen honom och kommer och frågar något av honom, kommer han att blåneka.

Det faktum att jag kommer bra överens med Rane eller någon annan brottsmisstänkt, innebär inte att jag

DET MEST MINNESVÄRDA
FÖR MIG I HELA DEN
HÄR HISTORIEN VAR
STUNDEN NÄR JAG SENARE
LÄSTE EN ARTIKEL
OM RÄTTEGÅNGEN I
TIDNINGEN.

accepterar deras gärningar. Jag kan ändå försöka förstå orsakerna som fick dem att begå en brottslig handling. Ibland finns ganska sorgliga öden i bakgrunden.

Det är rätt sällan som man får ett direkt tack från en misstänkt för det arbete man utfört, men i fallet med Rane upplever jag att jag lyckades med mitt arbete. Jag fick ett indirekt tack för detta via tidningsartikeln samt när jag ringde Rane och han föreslog att han ska bjuda mig på en öl nästa gång vi ses. Jag antar att det var ett tecken på att han inte hade något emot mig.

I det här arbetet är det intressant och berikande att skapa en kontakt till en misstänkt. Arbetet är särskilt givande om man får den misstänkta att fundera över sitt eget liv och dess riktning. Det är också fint att höra modiga vittnen och samtidigt försöka ta reda på sanningen. Det allra bästa och mest hjärtevärmade är dock att man får hjälpa brottsoffer att gå vidare, så att de får rättvisa, stöd från rätt aktörer och kommer över brottet.

* * *

Hur stark yrkesidentiteten blir för varje enskild polis beror på människan. Vissa vill att yrkesidentiteten ska vara tydligare åtskild från den egna personliga identiteten, antingen redan från början eller sedan som en följd av någon särskild händelse. För andra är yrkesidentiteten och den personliga identiteten tätare sammanlänkade.

Själv upplever jag att det är härligt att arbeta i en gemenskap där det i bästa fall finns en stark anda av att man inte överger en kamrat. Denna anda finns inte nödvändigtvis i alla yrken och arbetsge-

DET ALLRA BÄSTA OCH MEST
HJÄRTEVÄRMANDE ÄR DOCK ATT
MAN FÅR HJÄLPA BROTTSOFFER
ATT GÅ VIDARE, SÅ ATT DE
FÅR RÄTTVISA, STÖD FRÅN RÄTT
AKTÖRER OCH KOMMER ÖVER
BROTTET.

menskaper. Kamratandan framträder starkast när man förlitar sig på den under stora tragedier.

Jag tror att denna anda stärker många polisers yrkesidentitet både i goda och dåliga stunder. Stunderna som stärker känslan av samhörighet gör mig väldigt stolt över min egen yrkeskår och det viktiga arbete vi utför.

ATT LÄSA

- Edward Bunker: *Konnakoulu. Rikolliset muistelmät*. Like 2003. (Ursprungsverk *Education of a Felon. A Memoir 2000*.)
- Jan Guillou: *Pabuus*. WSOY 1996. (Ursprungsverk *Ondskan 1981*.)
- Harri Gustafsberg: *Mielen valmentamisella optimaaliseen suoritukseen*. Kustannus Siipipyörä 2014.
- Marko Lempinen: *Läpi helvetin. Marko Jantusen tarina*. Otava 2016.
- Irvine Welsh: *Paska*. Otava 2001. (Ursprungsverk *Filth 1998*.)

ATT TITTA PÅ

- *Langalla. (The Wire.)* TV-serie, säsongerna 2002–2008.
- John Webster: *Sen edestään löytää*. Dokumentär 2005.

POLIISI 8

POLIISI

MIA KARIHTALA

LIVSTRÅDEN

ÄLDRE KRIMINALKONSTAPEL MIA KARIHTALA UTEXAMINERADES SOM POLIS ÅR 2018 OCH HAR ARBETAT VID POLISINRÄTTNINGEN I VÄSTRA FINLAND SEDAN DESS. HON INLEDDE SIN POLISKARRIÄR SOM UTREDARE I EN TVÄRSEKTORIELL UNDERSÖKNINGSGRUPP. FÖR NÄRVARANDE ARBETAR KARIHTALA SOM UTREDARE AV EKONOMISK BROTTSLIGHET.

FÖRE SINA POLISSTUDIER ARBETADE KARIHTALA I OLIKA UPPGIFTER INOM HANDELN, SOM RECEPTIONSTJÄNSTEMAN, RESEFÖRSÄLJARE OCH FLYGVÄRDINNA SAMT SOM KUNDRÅDGIVARE OCH PERSONLIG BANKRÅDGIVARE INOM FINANSIERINGSBRANSCHEN. HON HAR TIDIGARE AVLAGT EN EXAMEN INOM PRODUKTION OCH LEDNING AV TJÄNSTER (RESTONOM YH).

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Klockan är efter 23. Jag har just somnat. Jag har lagt mig i tid, eftersom jag ska vara på jobbet i undersökningsenheten tidigt i morgon bitti.

Telefonen ringer.

”Hej. Är du vaken? Kan du komma till jobbet? Det har skett ett brott mot liv.”

Händelserna under kvällen i oktober sammanfattas senare i Egentliga Finlands tingsrätts mellandom på följande sätt (namnen är fingerade):

Tingsrätten anser att det genom Mattis erkännande och den bevisning som lagts fram i ärendet, särskilt genom utlåtandet om dödsorsaken och inspelningen från samtalet till nödcentralen och genom berättelsen av [Marttis mor] Saara, till den del som gäller gärningsbeskrivningen i åtalet påvisats att Matti dödat sin [styvfar] Petri genom att slå Petri 61 gånger i huvudet och på olika ställen i kroppen med en fällkniv som Matti hade med sig.¹

* * *

¹ Utdrag ur Egentliga Finlands tingsrätts mellandom 19/482. Namnen är fingerade.

Jag har alltid varit intresserad av människans sinne och tankar och av frågan hur vi utvecklas så att vi beter oss som vi gör.

Som tonåring bodde jag i en SOS-barnby. Min mamma gjorde ett modigt val och blev fostermor för fyra omhändertagna barn. Under denna period insåg jag hur olika förutsättningar vi alla tilldelas redan innan vi ser dagsljuset. De fyra barnen hade kommit i trygghet när de kom till

oss, de omgavs av yrkesskickliga vuxna som brydde sig om dem, men de fortsatte att ha symtom, alla på sitt individuella sätt. Var spelet redan förloerat? Vilka effekter skulle upplevelserna under deras tidiga barndom – en del av dem till och med mycket tuffa – ha på deras liv i fortsättningen?

I mitt examensarbete vid Polisyrkeshögskolan ”Osynliga Ninni – Upplevelser av växelverkan i den tidiga barndomen som en förklarande faktor för ungdomsbrottslighet”² undersökte jag frågan mer ingående. Jag hade tidigare slutfört webbkursen ”Pelko” (Rädsla) vid Vasa yrkeshögskola som en del av de valbara studierna för polisexamen. Kursen behandlade bland annat anknytningsteorin, och jag ville veta mer om ämnet. För mitt examensarbete intervjuade jag dessutom två yrkesutbildade personer inom socialt arbete och småbarnsfostran om deras uppfattningar om betydelsen av tidig

växelverkan för det senare beteendet hos barn och unga. I den här artikeln får du bekanta dig med utvecklingen av människans beteende, betydelsen

I DEN HÄR ARTIKELN
FÅR DU BEKANTA DIG
MED UTVECKLINGEN
AV MÄNNISKANS
BETEENDE, BETYDELSEN
AV INTERAKTIVA
RELATIONER I DEN
TIDIGA BARNDOMEN OCH
ANKNYTNINGSTEORIN.

av interaktiva relationer i den tidiga barndomen och anknytningsteorin. Du får också fundera på det som du läst med perspektiv på det yrke som du kanske kommer att ha i framtiden.

Men vad gör vi poliser med sådana kunskaper? Många bekanta som frågat vad min ex-

amensavhandling handlade om undrade om det faktiskt var ett slutarbete till Polisyrkeshögskolan. Ja, svarade jag. När vi studerar detta område har vi bättre förutsättningar att förstå våra klienter och de faktorer som påverkar deras beteende, men också oss själva.

Hur beter du dig om en okänd person utan orsak knuffar dig i ryggen i kassakön i butiken? Vilka känslor får du och hur reagerar du dig på dessa känslor? Varför känner och reagerar du så? I polisarbetet kommer du att möta många människor och alla av dem kommer ingalunda att bemöta dig med respekt. Ju bättre du känner dig själv och ju bättre du kan läsa andra människor, desto bättre kommer du att klara dig i ditt kommande arbete.

* * *

Ur förhöret med modern:

Matti gick till Petri, som satt i ändan av bordet med ryggen mot oss. Matti började slå

² Karibatala 2018

min man i bålen och sidorna. Jag knäppte på ljuset och sade sluta, varför slår du Petri.

Jag har mycket suddiga minnesbilder av detta ögonblick. Jag minns endast att jag försökte få loss Matti från min man och att jag törnade mot spismuren. Det dröjde ett tag innan jag kunde ta mig upp igen, men jag bad fortfarande Matti att sluta. I något skede upptäckte jag att min man låg på mage på golvet med ansiktet mot oss.

Länge trodde jag att Matti bara slog Petri, jag kommer inte ihåg i vilket skede jag förstod att han har en kniv. Jag försökte ingripa och undrade varför jag inte kom framåt. Matti höll fast mig i håret. Jag förlorade mycket hår. Jag började halka och såg att det fanns väldigt mycket blod på golvet. Matti sade att "Gå din väg, jag vill inte slå kvinnor".

Matti hade slagit mig i ansiktet i något skede eftersom jag hade en bula och ett blåmärke ovanför ögat. Matti kastade Petris telefon någonstans, tillsammans med stolen som Petri suttit på. Matti kastade mig ned på golvet och jag såg att det fanns väldigt mycket blod på golvet. Matti sade "Han lever inte länge mer, försök inte".³

Människan börjar utveckla sina beteendemönster redan i fosterstadiet. Hjärnans utveckling är snabbast från de tre sista graviditetsmånaderna till barnets tredje levnadsår. Denna period i barndomen är således särskilt känsligt med tanke på utvecklingen av vårt beteende. Våra upplevelser och kvaliteten på våra mänskliga relationer under denna period bidrar starkt till att forma vårt beteende i framtiden.⁴

Den del av hjärnbarken som styr de

³ Utdrag ur förhöret med modern i målet 19/482 som behandlades i Egentliga Finlands tingsrätt. Namnen är fingerade.

⁴ Mannerbeims barnskyddsförbund 2017

I POLISARBETET KOMMER DU ATT
MÖTA MÅNGA MÄNNISKOR OCH ALLA
AV DEM KOMMER INGALUNDA ATT
BEMÖTA DIG MED RESPEKT.

emotionella reaktionerna utvecklas färdigt under perioden mellan två månaders och ett och ett halvt års ålder. Under denna period observerar barnet mycket uppmärksamt föräldrarnas reaktioner på olika situationer och utformar modeller utifrån dem. I 6–18 månaders ålder sker också en stark utveckling av barnets sociala intelligens, och denna utveckling är mycket känslig för effekterna av barnets upplevelser.⁵

Genetiska faktorer påverkar också utvecklingen av beteendemodellerna, men deras inverkan förstärks av den miljö i vilken barnet faktiskt lever i. Mest sannolikt utvecklar barnet positiva tankemodeller om det kontinuerligt får upplevelser av kontinuitet, trygghet, kärlek och omvårdnad. Om barnet däremot upprepade gånger upplever att det blir övergivet, försummat och misshandlat, kan det till och med uppstå bestående skador i hjärnans utveckling.⁶

Enligt undersökningar är det i viss mån möjligt att förutsäga framtida beteendeproblem och kriminellt beteende eftersom asocialt beteende framträder allt klarare med åldern med början i barndomen. Till exempel små barn kan hota varandra eller bete sig våldsamt, och de första symtomen på sådana beteendeproblem som bidrar till psykiska problem, missbruk

och en brottspiral i vuxen ålder har konstaterats redan hos treåriga barn. Dessa första symtom kan vara till exempel känsloutbrott, slagsmål och annan fysisk aggressivitet, olydnad, oräddhet och djurplågeri.⁷ I det här skedet spelar yrkesutbildade personer inom småbarnspedagogik en viktig roll, eftersom dessa första symtom på beteendeproblem kan observeras på daghemmet och i rådgivningen. Genom samarbete mellan olika instanser, till exempel daghemmet, skolan, rådgivningen, kommunens socialservice och barnskyddet kan man göra ett betydande förebyggande arbete som i bästa fall förhindrar att barnet i framtiden halkar in i en kriminell livsstil.

Enligt Finlands strafflag⁸ kan en person⁹ som vid tidpunkten för gärningen fyllt 15 år och är tillräknelig göra sig skyldig till ett brott, som är en lagstridig och enligt lag straffbar gärning som uppfyller brottsrekvisiten. En person som är yngre än detta kan i stället för ett ”brott” göra sig skyldig till en ”brottslig gärning”, för vilket ett straff inte

GENETISKA FAKTORER
PÅVERKAR OCKSÅ
UTVECKLINGEN AV
BETEENDEMODELLERNA,
MEN DERAS INVERKAN
FÖRSTÄRKS AV DEN
MILJÖ I VILKEN
BARNET FAKTISKT
LEVER I.

⁷ Pardini m.fl. 2015, 212, Haapasalo 2017, 39–41

⁸ Strafflagen 3:4 § 13.6.2003/515: ”Gärningsmannen är otillräknelig, om han eller hon vid tidpunkten för gärningen på grund av en mentalsjukedom, ett gravt förståndshandikapp, en allvarlig mental störning eller medvetanderubning inte kan förstå gärningens faktiska natur eller rättsstridighet eller om hans eller hennes förmåga att kontrollera sitt handlande av någon sådan anledning är nedsatt på ett avgörande sätt (otillräknelighet).”

⁹ Strafflagen 3:4 § 13.6.2003/515, Ansvarsålder och tillräknelighet

⁵ Gerhardt 2004, 58

⁶ Mannerbeims Barnskyddsförbund 2017, Gerhardt 2004, 79–81

kan dömas ut. Gärningsmannen är ända skadeståndsskyldig för den brottsliga gärningen.¹⁰

De brott som unga begår i Finland handlar i typiska fall om vandalism, snatteri och stölder, misshandel och straffbart bruk av narkotika. I en undersökning som utfördes av Helsingfors universitet meddelade 21 procent av de unga i åldern 15–16 år att de begått minst ett brott under år 2016. Utvecklingen från år 2012 är mycket positiv eftersom andelen personer som begått brott var 30 procent detta år. Största delen av de brott som unga begår stannar i skymundan och polisen får aldrig kännedom om dem.¹¹

När man som polis pratar med personer som är misstänkta för brott får man nästan oundvikligen uppfattningen att den kriminella livsstilen har sitt ursprung i negativa upplevelser under barn- och ungdomen. Samma kontinuitet har också konstaterats i undersökningar. Till exempel psykiska problem eller annat asocialt beteende hos modern har en koppling till beteendeproblem hos barnet eller den unga. Unga som begått en brottslig gärning har i sin barndom upplevt bland annat konflikter i familjen, likgiltighet, psykisk eller fysisk misshandel och dysfunktionellt föräldraskap. Enligt studierna är ett strängt, aggressivt eller övergivande föräldraskap den främsta riskfaktorn.¹² Om interaktionen mellan barnet och föräldern blivit störd av någon orsak kan barnet sakna moral och

GENOM SAMARBETE MELLAN
OLIKA INSTÄNSER, TILL EXEMPEL
DAGHEMMET, SKOLAN, RÅDGIVNINGEN,
KOMMUNENS SOCIALSERVICE OCH
BARNSKYDDET KÄN MÅN GÖRA ETT
BETYDANDE FÖREBYGGANDE ARBETE
SOM I BÄSTA FALL FÖRHINDRAR ATT
BARNET I FRÅMTIDEN HÅLKAR IN I
EN KRIMINELL LIVSSTIL.

¹⁰ Förundersökningslagen 805/2011, 3:5 § Undersökning av en brottslig gärning

¹¹ Näsi 2016, 5. Undersökning av brottsliga gärningar som niondeklassister meddelat själva år 2016.

¹² Pardini m.fl. 2015, 204. Kauppi 2000, 142, Haapasalo 2017, 39

samvete, och det är svårare för hen att förstå vilka följder hens gärningar har på andra människor och deras känslor¹³.

I ljuset av många undersökningar¹⁴ kan man konstatera att den modell som barnet fått under sin fostran förutsäger senare kriminellt beteende. Dessutom har forskare observerat att ju sämre barnets uppväxtmiljö varit med tanke på dess utveckling, desto tidigare har barnet inlett sin kriminella bana. Psykiska problem, missbruksproblem och kriminell bakgrund hos föräldrarna, fattigdom i familjen, faders- eller modersgestalter som byts ofta och flera barn i familjen betraktas som faktorer som bidrar till asocial utveckling, om de återspeglas i föräldraskapet och föräldrarnas sätt att fostra barnen.¹⁵

Vid tidpunkten för brottet mot liv var "Matti" 28 år gammal. Egentliga Finlands tingsrätt konstaterade i sitt domslut:

Enligt utlåtandet om gärningsmannens sinnestillstånd var Matti tillräckelig vid gärningstidpunkten. I utlåtandet konstateras emellertid att Matti är benägen till okontrollerade raseriutbrott. Enligt utlåtandet var det, särskilt när Matti var yngre, svårt för Matti att handla långsiktigt och målmedvetet samt att förbinda sig vid sina

*planer och överenskommelser.*¹⁶

ENLIGT UTLÅTANDET
OM GÄRNINGSMANNENS
SINNESTILLSTÅND
VAR MATTI
TILLRÄKNELIG VID
GÄRNINGSTIDPUNKTEN.

Den brittiske psykiatrikern och psykoanalytikern John Bowlby utvecklade anknytningsteorin på 1950-talet. Teorin utgick från att ett barn har ett starkt behov av trygghet och att de vill vara nära en vuxen som tar hand om dem

i farliga situationer. Anknytningsteorin strävar efter att förklara en av de faktorer som spelar en roll vid uppkomsten av ångest, aggressivitet, depression och stress. Denna faktor är individens benägenhet att knyta emotionella band med en annan människa.¹⁷ Teorin används för att förstå hur tidiga människorelationer, särskilt relationen mellan barnet och föräldern, påverkar individens senare utveckling, beteende och mänskliga relationer. Teorin används också för att undersöka på vilket sätt och i vilka situationer människor söker sig till varandras närhet och hur de hanterar hotande interaktiva situationer. Teorin är även till hjälp när det gäller att förstå människans uppfattning om sig själv.¹⁸

Begreppet anknytning används om beteendet hos ett barn som är beroende av en vuxen, när barnet söker sig till den vuxnas närhet när det känner sig obekvämt. Beteendet kan utlösas

¹⁶ Egentliga Finlands tingsrätt, domslut i målet 19/482. Namnet är fingerat.

¹⁷ Sinkkonen 2004; 120, 1866

¹⁸ Sinkkonen & Kalland 2002, 7–8

¹³ Gerhardt 2004, 205

¹⁴ Bland annat i Nya Zeeland 2002 och England 2013

¹⁵ Haapasalo 2017, 40

till exempel av rädsla, hunger eller smärta som barnet känner. Anknätningsbeteendet är ett naturligt, biologiskt beteendemat mönster, och ett barn som betar sig enligt det väntar sig att den vuxna som anknätningen riktar sig till gör någonting för att barnet ska må bättre. Utifrån den vuxnas reaktion utformar barnet sina egna verksamhetsmodeller och uppfattningar om hur andra kommer att förhålla sig till hen i framtiden. De anknätningsupplevelser som barnet får under sina första levnadsånader påverkar utvecklingen av barnets anknätningsstatus, som börjar i cirka ett halvt års ålder.¹⁹

En trygg anknätning mellan ett barn och en förälder (eller någon annan person som är permanent närvarande och har omvårdnad om barnet) bildar grunden för barnets senare sociala kompetens²⁰. En normal, frisk förälder sköter om sitt barn och reagerar på de behov som barnet ger uttryck för. Till exempel när barnet gråter, försöker föräldern avlägsna eller hantera orsaken till att barnet gråter. Den här verksamhetsmodellen bidrar till att barnet lär sig tänka på orsak och verkan.²¹ Babyn söker omvårdnad hos föräldern och försöker knyta sig till föräldern genom att gråta, jollra, le, ta ögonkontakt och försöka komma i förälderns famn²².

Anknätningen kan bli olika med olika föräldrar. Då tillägnar sig barnet den ändamålsenligare beteendemodellen från den förälder som barnet upplever som tryggast²³. Enligt undersökningar har

EN NORMAL, FRISK FÖRÄLDER SKÖTER
OM SITT BARN OCH REAGERAR PÅ
DE BEHOV SOM BARNET GER UTTRYCK
FÖR.

¹⁹ Glaser 2002, 84

²⁰ Kuusinen 2000, 5, Pardini m.fl. 2015, 206–207

²¹ Sinkkonen 2004; 120, 1866–1867

²² Hautamäki 2002, 21–22

²³ Kauppi 2000, 141

en trygg anknytning med de båda föräldrarna en positiv inverkan på barnets utveckling. Även kvaliteten på föräldrarnas relation och det stöd som familjen får har betydelse för hur barnets anknytning formas. Därför har andra närstående till barnet, till exempel mor- och farföräldrar och faddrar, en viktig roll eftersom de ger barnet exempel på andra beteendemodeller.²⁴

När barn som fått en trygg anknytning blir äldre, ser de sig själva som viktiga och värdefulla. De har ett bra självförtroende och bättre utgångspunkter även när det gäller att hantera problem och känslor än barn som har en otrygg anknytning, och de förhåller sig också empatiskt till andra människor.²⁵ En trygg anknytning betyder inte att barnen inte kan utsättas för traumatiska upplevelser, men tack vare den trygga anknytningen klarar sig dessa barn bättre i krissituationer och återhämtar sig bättre från dem.²⁶ Det gäller också att observera att även om ett barn har en otrygg anknytning, har barnet inte gått miste om möjligheten att knyta nya nära människorelationer på ett lyckat sätt.²⁷

Om barnets vårdare inte lyckas tillgodose barnets behov i tillräcklig utsträckning skapas otrygga anknytningar.²⁸ En anknytning uppkommer

emellertid i varje fall, även om barnet skulle leva i dåliga omständigheter. Då utvecklar barnet sin modell utgående från sina möjligheter att klara sig.²⁹ Det är viktigt att hålla i minnet att det

kan finnas kärlek mellan föräldern och barnet även om anknytningen är otrygg. Ett barn kan också utveckla en anknytning utan känslor av kärlek³⁰.

Långsiktiga studier visar att en otrygg an-

knnytning i den tidiga barndomen har en koppling till problembeteende hos barn. Även om det är svårare att ta reda på orsakerna till problembeteende i en senare ålder, har störningar i anknytningserfarenheterna i den tidiga barndomen observerats hos så kallade problemunga.³¹

Enligt forskningen påverkar anknytningen också de känslor som individen har i vuxen ålder, till exempel rädsla, ensamhet eller hjälplöshet. Dessa känslor kan utlösa beteendemönster som individen utvecklat i sin tidiga barndom³². Särskilt i nära människorelationer, när de bildas, upprätthålls och bryts, kan individen ge uttryck för anknytningsmodeller från barndomen. Korrigerande upplevelser kan senare bidra till att ändra på de modeller som individen utvecklat i sin barndom, men ju färre korrigerande upplevelser individen får under sitt liv, desto starkare står modellerna från

OM BARNETS VÅRDARE
INTE LYCKAS
TILLGODOSE BARNETS
BEHOV I TILLRÄCKLIG
UTSTRÄCKNING SKAPAS
OTRYGGA ANKNYTNINGA.

24 Hautamäki 2002, 33–34

25 Pardini *m.fl.* 2015, 206–207

26 Haapasalo 2017, 34

27 Sinkkonen & Kalland 2002, 9

28 Gerhardt 2004, 106, Pardini *m.fl.* 2015, 206–207

29 Nyman 2000, 45

30 Sinkkonen & Kalland 2002, 10–11

31 Pardini *m.fl.* 2015, 206–207

32 Kausinen 2000, 10, Nyman *m.fl.* 2000, 43

barndomen kvar som de primära sätten att handla och vara.³³

Motsägelsefull omvårdnad och fostran ger upphov till ett beteende som syftar till att få uppmärksamhet. Barnet ger uttryck för detta till exempel genom raseriutbrott eller ofog. Om vårdaren lider till exempel av psykiska besvär eller alkoholism kan hen reagera på barnets beteende på ett oberäkneligt sätt. Då kan barnet inte förutse förälderns beteende och inte heller koppla samman orsaker och följder i efterhand. Barnet känner att hen inte har möjligheter att skydda sig i en värld som hen upplever är full av faror. Om barnet däremot blir helt utan omsorg lär hen sig att undertrycka sina känslor. Detta slags upplevelser av att bli övergiven kan senare leda antingen till oreglerad hämningsslöshet i sociala förhållande eller till motsatsen, dvs. att personen helt drar sig tillbaka för att undvika andra människors inflytande. Barn som utsatts för kränkande behandling kan senare tolka andra människors beteende och signaler på ett felaktigt sätt, och därför uppleva möten med andra som hotande.³⁴

Upprepade upplevelser av försummelse och övergivenhet i den tidiga barndomen kan till och med orsaka bestående skador i hjärnans utveckling och funktion. Negativa upplevelser ökar uppkomsten av känslor av rädsla till följd av olika sinnesförnimmelser, till exempel förnimmelser av vissa ljud eller lukter.³⁵ Även professorn i klinisk psykologi Paul Gilbert, som utvecklat teorin om medkänsla (compassion-teorin), skriver att känslor och begär har sitt ursprung i ett känslor-

DETTA SLAGS UPPELVELSER
AV ATT BLI ÖVERGIVEN KAN
SENARE LEDA ANTINGEN TILL
OREGLERAD HÄMNINGSLÖSHET I
SOCIALA FÖRHÅLLANDE ELLER TILL
MOTSATSEN, DVS. ATT PERSONEN
HELT DRAR SIG TILLBÄKA FÖR
ATT UNDVIKA ANDRA MÄNNISKORS
INFLYTANDE.

³³ Nyman 2000, 43

³⁴ Sinkkonen 2004; 120, 1866–67

³⁵ Mannerbeims barnskyddsförbund 2017

system som får oss att handla på ett visst sätt.³⁶

* * *

Egentliga Finlands tingsrätt:

Genom berättelserna av de personer som hörts i ärendet och de myndighetsanteckningar som upptagits i sinnessällsständsutlåtandet har det blivit utrett att Matti hade en svår relation med Petri när Matti var barn. Matti grälade mycket med Petri, och Petri var sträng som fostrare. Även fysiska ingrepp ägde rum.

Av Markos och Eeros samt Iiris berättelser har det framgått att Matti haft en likgiltig och till och med aggressiv inställning till offret och att han upplevt att han behandlats på ett ojämlikt sätt i familjen. Även av Mattis egen berättelse framgår att han upplevt att han behandlats orättvist i familjen och att han hade en negativ inställning till offret.³⁷

* * *

Specialistläkaren i barnpsykiatri, medicine doktor Jari Sinkkonen har forskat mycket kring den psykiska utvecklingen hos barn och unga, och han betraktas ofta som en ledande expert på barnafostran i Finland. Sinkkonen har lyft fram effekterna av omhändertaganden och andra socialvårdsåtgärder på barnets framtid. Enligt honom behöver anknytningar inte bygga på

blodsband; de är snarare sociala band som bygger på psykiska faktorer.

Då betonas den roll som andra vuxna har i individens barndom, vid sidan av föräldrarnas roll. Till exempel lärare och handledare för fritidsaktiviteter kan ha stor inverkan på utvecklingen hos ett barn som har svåra hemförhållanden. Den betydelsefulla faktorn är att barnet har möjlighet att knyta hållbara och bestående mänskliga relationer, vilket blir svårare om barnet upprepade gånger placeras på olika ställen. När ett barn blir omhändertaget borde man enligt Sinkkonen fokusera på att trygga barnets anknytningar i stället för att försöka hålla familjen samman, vilket ofta är fallet i Finland.³⁸

Enligt undersökningar begår personer som haft en otrygg anknytning som barn mer sannolikt brott i vuxen ålder än personer som haft en trygg anknytning som barn³⁹. Den ansvariga överläkaren för Psykiatriska sjukhuset för fångar Hannu Lauerma har i en radiointervju konstaterat att avsaknaden av skydd, känslor av anknytning och en normal uppfostran samt kränkande behandling i barndomen ökar risken för brott mot liv. Det är beskrivande att Lauerma berättar att i de sinnessällsständundersökningar som görs med fångar utreds personens historia ända från förlösningssjournalen och besö-

TILL EXEMPEL LÄRARE
OCH HANDEDARE FÖR
FRITIDSÅKTIVITETER
KÅN HÅ STOR INVERKAN
PÅ UTVECKLINGEN
HOS ETT BÅRN
SOM HÅR SVÅRÅ
HEMFÖRHÅLLÅDEN.

³⁶ Gilbert 2015, 52–59

³⁷ Egentliga Finlands tingsrätt, domslut i målet 19/482

³⁸ Sinkkonen 2004; 120, 1870–71

³⁹ Pardini m.fl. 2015, 206–207

ken på rådgivningen.⁴⁰

Enligt Lauerma har en kärleks- och ömhetsfull relation med en vuxen under barnets första år avgörande betydelse för utvecklingen av barnets hjärna. Lauerma berättar i intervjun om en berömd undersökning som utfördes med rhesusapor, där apungar som växte upp utan sin mor gavs en artificiell mor som matade ungarna och tog hand om deras renlighet och behov. Dessa apor blev våldsamma, impulsiva och starkt aggressiva individer eftersom de saknade en öm och kärleksfull relation med sin riktiga mor. Enligt Lauerma konstaterades dessa apor ha en likadan störning i sin serotoninomsättning⁴¹ som konstaterats hos våldsamma alkoholister i Finland.⁴² Hos barn med otrygg anknytning fungerar inte heller minnesprocesserna på normalt sätt, vilket påverkar barnens psykiska utveckling och självreglering⁴³.

Undersökningar visar att om en person med otrygg anknytning känner sig hotad eller rädd, observerar hen inte andra människors beteende och växelverkan på ett realistiskt sätt. Personen litar inte på andra utan kan till och med vara rädd för dem och bemöter andra genom sin egen osäkerhet. Om personen har en komplicerad anknytning kan hen sträva efter att starkt instämma med andra eller vara överdrivet följsam med dem, eller inta en ställning som offer. Detta kan

UNDERSÖKNINGAR VISAR ATT OM EN
PERSON MED OTRYGG ANKNYTNING
KÄNNER SIG HOTAD ELLER RÄDD,
OBSERVERAR HEN INTE ANDRA
MÄNNISKORS BETEENDE OCH
VÄXELVERKAN PÅ ETT REALISTISKT
SÄTT.

40 Lauerma 2015

41 Serotonin är en signalsubstans och ett vävnadshormon i hjärnan. Mer information om kopplingen mellan serotonin och våldsamt beteende finns bland annat i artikeln "Keskuksbermoston serotoniinin aineenvaihdunta aggression ja väkivallan taustalla" av Matti Virkkunen och Marjken Linnoila. Artikeln finns att läsa på adressen: <http://www.duodecim-lehti.fi/lehti/1992/3/duo20050>

42 Lauerma 2015

43 Kauppi 2000, 137

leda till att hen blir övergiven åter en gång eller utvecklar en stark fruktan för ensamhet.⁴⁴

* * *

Egentliga Finlands tingsrätt:

Enligt det som framkommit i ärendet hade den svarande och offret knappast någon kontakt med varandra före händelsen. På dagen för händelsen gick den svarande av egen vilja och utan förhandsmeddelande på besök till offrets hem. Den eventuella incidenten mellan offret och den svarande före gärningen var mycket kort, och varade endast några sekunder. Offret kan inte i denna situation anses ha gett anledning till det aktuella oproportionerliga våldet som hade dödlig utgång. Den bitterhet som den svarande kände mot offret för händelserna i barndomen bidrar till att förklara den svarandes gärning i sig, men inte heller detta ger anledning att bedöma gärningen enligt en lindrigare skala.⁴⁵

* * *

För mitt examensarbete intervjuade jag två anställda vid den familjejuridiska enheten i Åbo stad, Marian Tuomi och Anna Mäkisalo. De har stor erfarenhet av olika arbetsuppgifter med barn och unga. Därigenom har de också en bra helhetsbild av olika slags

symtom och beteendestörningar hos barn och av de orsaker som bidrar till dem.

Vi pratade bland annat om utvecklingen av individens interaktiva förmåga och om utvecklingens skörhet, om de symtom som skador på ut-

FÖRÄLDRARNAS
SKILSMÄSSA ÄR EN
TRÄUMATISK UPPLEVELSE
FÖR BARNET OCH
DÄRFÖR ÄR DET MYCKET
VIKTIGT ATT PARTERNA
TAR HÄNSYN TILL
BARNETS ANKNYTNINGAR
NÄR SKILSMÄSSAN
VERKSTÄLLS.

vecklingen av beteendet medför, om åtgärder för att reparera sådana skador och om föräldrarollerna. Dagens familjemodeller och förändringarna i dem var ett intressant och aktuellt inslag i intervjun. Det finns allt fler nyfamiljer, och till exempel barnets mammagestalt kan bytas flera gånger om. Dessutom förnyas

också nyfamiljerna. Om anknytningen mellan ett barn och en vuxen skadas eller bryts, har det utan tvivel inverkan på barnets känslotillstånd och beteendemodeller. Föräldrarnas skilsmässa är en traumatisk upplevelse för barnet och därför är det mycket viktigt att parterna tar hänsyn till barnets anknytningar när skilsmässan verkställs.

Å andra sidan var de intervjuades uppfattning att skilsmässa ofta är en bättre lösning än att fortsätta en dålig parrelation. Om barnet måste bevittna till exempel många gräl, våld eller berusningsmedel i familjen, kommer det att ha en skadlig effekt på utvecklingen av barnets beteendemodeller. Mäkisalo konstaterade att barn och unga i de flesta fall själva säger att orsaken till deras beteende är deras föräldrar, och särskilt föräldrarnas relation.

⁴⁴ Haapasalo 2017, 35

⁴⁵ Egentliga Finlands tingsrätt, domslut i målet 19/482. Namnen är fingerade.

De båda intervjuade ansåg att om ett barn har en psykisk störning, behöver barnet minst dubbelt fler korrigerande upplevelser i relation till de negativa upplevelserna. I praktiken innebär korrigerande upplevelser att den vuxna reagerar vid rätt ögonblick på barnets behov. Med Tuomis ord: "Om barnet gråter, så kommer den vuxna. Om barnet inte mår bra, så kommer den vuxna." Tuomi har upptäckt beröringens betydelse i sitt arbete. Det har hänt till exempel att ett barn till en början helt avstått från att ta kontakt, men börjat tala efter att ha fått uppleva beröring. Till exempel barn till föräldrar med psykotiska symtom kan ha blivit utan beröring i sin tidiga barndom, trots att beröring är ett mycket tidigt och viktigt sätt att ha kontakt med barnet.

Tuomi påpekar att om vuxna behöver mycket tid för att återhämta sig från en stressituation, så gäller detta barn i ännu högre grad. Det är viktigt att barnets problem blir upptäckta så tidigt som möjligt eftersom det korrigerande arbetet blir allt svårare i takt med att barnet växer. Å andra sidan anser Tuomi att det är skadligt att göra alltför tidiga och radikala ingrepp i relationen mellan barnet och den vuxna.

Det har i praktiken visat sig svårt att bedöma den rätta tidpunkten att ingripa, och Mäkisalo uppskattar att det lyckats i cirka hälften av alla fall. Hon understryker att myndigheter har ett stort ansvar när de väljer de åtgärder som ska vidtas. De båda intervjuade anser dock att det är viktigt att myndigheten ingriper i situationen. Som exempel på en lyckad metod lyfter de fram gemensamma samtal som de fört med unga i de tidiga tonåren som begått deras första brottsliga gärningar.

DE BÅDA INTERVJUADE ANSÅG
ATT OM ETT BARN HAR EN PSYKISK
STÖRNING, BEHÖVER BARNET MINST
DUBBELT FLER KORRIGERANDE
UPPLEVELSER I RELATION TILL DE
NEGATIVA UPPLEVELSERNA.

I dessa samtal har också en representant för en tredje instans, till exempel en anställd vid Röda Korset, medverkat. Naturligtvis har även skolan, daghemmet och rådgivningen en viktig roll i barnets liv, och de har också kompetens när det gäller att upptäcka symtom hos barnet.

I vissa fall är det möjligt att observera barnets anknytning med en vuxen och anknytningens uppkomst bland annat under umgänge under övervakning. Då har myndigheten möjlighet att kartlägga föräldrarnas föräldraförhållanden och barnets intressen. Andra möjligheter för myndigheten att ingripa är bland annat att kalla familjen för samtal till socialvården eller att göra hembesök. Enligt Tuomi har det intensiva familjearbetet gett goda erfarenheter i fall där det finns störningar i barnets relation med föräldrarna.

Mäkisalo upplever att samhället har goda möjligheter att hjälpa familjer som behöver stöd. Det går ändå inte alltid att hitta just en sådan metod att hjälpa som en familj skulle behöva. Stödnätverket är inte heltäckande.

Som avslutning på intervjun frågade jag om de intervjuade hade några instruktioner eller tips till polisen: vilka omständigheter som anknyter till ett barn ska polisen observera i arbetsuppgifter som gäller barnet eller andra familjemedlemmar?

Både Mäkisalo och Tuomi hade

stort förtroende för att polisen kan sköta de aktuella situationerna och upptäcka de värsta missförhållandena i barnets uppväxtförhållanden. Tuomi ger rådet att observera hur föräldrarna betar sig och i vilket skick familjens hem är. Även Mäkisalo anser att det har betydelse att hemmet är snyggt och städat. Mäkisalo skulle dessutom fästa uppmärksamhet på tecken på eventuella berusningsmedel eller våld i bostaden. Enligt Mäkisalo kan det vara oroväckande att barnet verkar vara vant vid polisens närvaro

eller betar sig mycket familjärt. De intervjuade ansåg att om polisen har en mänsklig attityd, kommer man långt i kartläggningen av eventuella åtgärder som ska vidtas med tanke på barnet.

Polisens arbete handlar om mycket annat än om att gå från ett uppdrag eller ett mål till ett annat. Genom att vidga mina vyer och lyssna får

jag bättre insikter om hur saker verkligen ligger till. Som poliser gör vi ingrepp i människornas grundläggande rättigheter, och för många av våra klienter är det särskilt svårt att acceptera att vi ingriper i deras hemfrid.

Hemma hos människor upptäcker vi ofta förtagna hemligheter, och i många fall kan vi också skapa en mer öppen dialog med klienterna. På ett uppdrag som bygger på att en granne anmält buller avslöjas familjevåld som pågått en längre tid, en person som

SOM POLISER GÖR
VI INGREPP I
MÄNNISKORNAS
GRUNDLÄGGANDE
RÄTTIGHETER, OCH
FÖR MÅNGA AV VÅRA
KLIENTER ÄR DET
SÄRSKILT SVÅRT ATT
ACCEPTERA ATT VI
INGRIPER I DERAS
HEMFRID.

stört grannarna på olika sätt berättar att hen är lättad när hen äntligen får hjälp med sina psykiska problem, makan till en minnessjuk person som kommit bort berättar att hon inte orkar bära ansvaret för sin kära länge till, eller bakom cannabisodlingen finns en ung som lider av en sjukdom och av smärtor för vilka man inte hittat botemedel. Det finns många nyanser mellan svart och vitt.

* * *

Egentliga Finlands tingsrätt:

Gärningen riktades mot en rörelsehindrad person som därför var nästan försvarslös, och gärningen skedde i offrets eget hem. Gärningen utfördes med exceptionellt starkt och rått våld. Den svarande fortsatte att misshandla det hjälplösa offret som låg på golvet genom att slå honom med kniven i ryggen och sidorna flera tiotals gånger. Saara, som bevittnade gärningen på sidan, försökte förbindra den svarandes förfarande och bad honom att sluta med det. Då riktade den svarande våld också mot Saara för att kunna slutföra sin gärning. Den svarande försäkrade sig om att offret avlidit innan han lämnade bostaden.

På de grunder som framförs ovan ska gärningen också som helhet bedömd betraktas som grov. Matti har med sitt förfarande gjort sig skyldig till mord.”⁴⁶

* * *

Jag drömde inte att bli polis när jag var ung. När jag var barn ville jag bli veterinär, men i skolan konstaterade jag att min matematiska begåvning inte motsva-

⁴⁶ Egentliga Finlands tingsrätt, domslut i målet 19/482. Namnen är fingerade.

rade drömmen. Senare ville jag arbeta i turist- och hotellbranschen, och därför studerade jag till producent och ledare av turisttjänster efter gymnasiet.

Under studietiden var jag på utbyte i England ett halvt år. Det är säkert ett av de bästa sätten att lära sig självkänedom och stärka sin självkänsla. Jag rekommenderar starkt för alla att bo utomlands ens en kort tid i något skede av livet. Efter all spänning och osäkerhet i början får man krafter och lär sig mycket annat, när man bygger upp sitt liv i ett nytt land och bland nya människor.

I den internationella omgivningen upptäckte jag också att vi finländare har en stark kultur av att klara oss ensamma. Vi skulle kunna lära oss att stödja oss mer på andra människor, att be om hjälp och att också tillbringa en större del av vardagen tillsammans med närstående människor. Utomlands kändes det väldigt hemtrevligt att laga kvällsmat tillsammans med italienare. Samtidigt som jag lärde mig hemligheten bakom en perfekt pasta al dente fick jag gå igenom dagens händelser tillsammans med andra. Hur större vår familj är, oavsett om den är biologisk, självvald eller utformad av nödvändighet, desto bättre möjligheter har vi att klara kriserna i livet med så små skador som möjligt.

I turistbranschen jobbade jag med många olika uppgifter i hotellreceptioner, som säljare av resor och som

flygvärdinna, och jag försökte alltid ge högklassig kundservice även i besvärliga lägen. I något skede upplevde jag att turistbranschen i Finland erbjöd mig alltför begränsade möjligheter att avancera, och därför sökte jag – delvis på uppmaning av min syster – till en bank, och blev också antagen, trots mina svaga kunskaper i matematik. Bankdirektören konstaterade att de behövde ett proffs inom kundservice, och då visste jag att jag kommit till rätt ställt. Jag avancerade relativt snabbt till kundansvarig bankrådgivare. Jag trivdes i mitt jobb tills jag insåg att jag hade mer än 40 år kvar i branschen. Jag ville ännu få jobba med någonting som var viktigt och betydelsefullt för mig själv. Jag ville hjälpa människor på ett ännu mer konkret sätt.

Medan jag sökte min egen plats i arbetslivet hade en av mina vänner börjat som polis, och via hen fick jag höra om de möjligheter som jobbet erbjöd och om hur det dagliga jobbet var. År

ENLIGT MIN
UPPFATTNING ÄR SOCIAL
INTELLIGENS OCH ETT
SLAGS KÄNSELSPRÖT
BLAND DE VIKTIGASTE
EGENSKAPERNA HOS EN
POLIS, NÄR MÅN JOBBAR
MED MÄNNISKOR.

2015, i efterdyningarna av förändringar som skakat om mitt liv också på annat sätt, beslutade jag att söka till Polisyrkeshögskolan – bara en enda gång.

Efteråt har jag enbart haft anledning att vara nöjd med min slingrande stig till polisyrket.

Jag hade hunnit skaffa livserfarenhet, fått kunskaper av många olika slag och anpassat mig till varierande arbetsmiljöer. Framför allt hade jag mött och betjänat tusentals kunder. Genom dessa möten hade jag lärt mig att läsa

människor och deras beteende bättre och att ställa mitt eget beteende i förhållande till mina observationer. Jag fortsätter att utveckla denna egenskap.

Enligt min uppfattning är social intelligens och ett slags känslspröt bland de viktigaste egenskaperna hos en polis, när man jobbar med människor. En socialt intelligent polisman förstår olika situationer och känslolägen, kan lyssna och använder olika arbetsmetoder flexibelt. Kolleger som jag beundrar använder sin sociala intelligens på varje uppdrag och i varje förhör. Genom det kan de undvika att använda maktmedel eller tillgripa nödvärn, eller så får de den hörda personen att berätta sin egen version om händelsernas gång på så sätt att förhörets värde som bevisning i domstolen säkerställs, mer bevisning erhålls i målet och den hörda rentav tackar för ett bra samtal när hen går.

Andra är begåvade med social intelligens redan från början, men var och en av oss kan utveckla den här färdigheten. Polisens yrke erbjuder utmärkta möjligheter till det, eftersom vi möter människor i olika livssituationer och med olika bakgrunder varje dag. Att lära sig att använda den här färdigheten minskar inte betydelsen av att kunna använda alla former av maktmedel, eftersom det inte alltid är möjligt att använda mjuka metoder. Det är i varje fall guld värt att ha social intelligens i sin verktygslåda.

När jag gjorde min praktik under studierna i Polisyrkeshögskolan fick jag se många olika sätt att göra polisjobbet. Praktikhandledarna och de övriga arbetskamraterna i grupperna gav många tips för framtiden, och jag vill lära mig allt som de hade att ge – såväl den blick

för situationen som man lär sig med erfarenheten, prioriteringen och ”polisens instinkt” som de aktuella frågorna inom arbetarskyddet och till exempel standardklienternas namn och tillvägagångssätt. Å andra sidan ville jag slå vakt om min nyfikna attityd som yngre konstapel och om viljan att göra ett bra jobb. Under praktiken lönar det sig att samla på så mycket erfarenhet som möjligt, att plocka fram de bästa egenskaperna hos varje praktikhandledare och arbetskamrat, och tillämpa dem på sitt eget sätt att jobba.

Till min lycka fick jag fortsätta arbetet inom brottsundersökningen vid min egen polisinställning genast efter arbetspraktiken. Arbetet i en grupp för så kallad basundersökning i en stor stad, men ändå utanför Helsingfors, ger möjlighet att utreda ett stort antal varierande brottsbeteckningar. Dessutom har gruppen en cirkulerande arbetstur i brottsplatspatrullen, som kräver sin egen specialkunskap och ger variation i arbetsdagarna. Resursmässigt är läget inom tvärsektoriell undersökning dock oroväckande, när man tänker på hur personalen ska orka med arbetet. Saken har diskuterats även på riksplanet och vi hoppas att finländarna även i framtiden kan lita på att brottmål som gäller dem behandlas vid polisen högklassigt och utan dröjsmål. Den tvärsektoriella undersökningen är förtjänt av större uppskattning i hela polisorganisatio-

nen.

Våren 2019 fick jag möjlighet att pröva på undersökning av ekonomiska brott. Jag var intresserad av möjligheten att utnyttja de kunskaper som

FÖRDELEN MED
POLISORGANISATIONEN
SOM ARBETSGIVARE
ÄR ATT DEN ERBJUDER
MÅNGSIDIGA
MÖJLIGHETER TILL
VÄLDIGT VARIERANDE
UPPGIFTER.

jag skaffat mig tidigare i arbetslivet i den nya uppgifter. Jag var också intresserad av chansen att satsa mer på de fall som jag undersöker. Tills vidare har upplevelsen varit mycket lärorik. Polisyrkeshögskolan gav inte undervisning i brottsbeteckningar

som gäller ekonomiska brott, och man måste studera affärslivet och de skyldigheter som ankommer på bolag och deras ansvariga personer för att kunna undersöka ekonomiska brott framgångsrikt.

Fördelen med polisorganisationen som arbetsgivare är att den erbjuder mångsidiga möjligheter till väldigt varierande uppgifter. Det lönar sig att modigt ställa sitt kunnande till förfogande över gruppgränserna.

* * *

Mordet som begicks en kväll i oktober är ett extremt exempel på de effekter som upplevelser i barndomen och ungdomen kan få på individens känslor och beteende. Det är ett exempel för mycket. Den här gången utmytnade situationen i en rå våldsgärning i familjen. En annan gärningsman skulle ha kunnat rikta sin gärning mot samhället, och med utomstående som offer.

I efterhand är det sannolikt omöjligt att bedöma vilka åtgärder skulle ha kunnat förhindra denna händelse och när de borde ha satts in för att ha verkan. Det är dock viktigt att alla, från familjerna och deras närkrets ända till de högsta beslutsfattarna, förstår att förebyggande verksamhet alltid är det effektivare sättet att förhindra framtida brott. ”Framtidens våldsamma barn är dagens spädbarn”, skrev den psykoanalytiska psykoterapeuten Sue Gerhardt på ett träffande sätt.

Senast i dag rapporterade morgonnyheterna om att unga mammor blir utbrända i barnfamiljernas vardag. När vi tar hand om de minsta i samhället och om deras föräldrar skapar vi en tryggare vardag för oss alla.

Vilka tankar har du om din egen barndom? Hittar du svar på frågor om dina egna beteendemodeller i barndomen, och hur har dessa modeller utvecklats med tiden? Man behöver inte och ska inte bli kvar i det förflutna, men det lönar sig att utnyttja lärdomarna av det.

Dessutom är det möjligt att omvandla tidigare nackdelar till styrkor. Kanske du har en särskild förståelse för dem som utsatts för familjevåld eller ett starkt behov att försvara dem som är svagare. Genom att använda också sådana egenskaper hos dig som till och med kan kännas oväsentliga kan du lösa många problematiska situationer i arbetslivet.

Alla som arbetar vid polisen har olika stigar. Låt oss dra nytta av dem, uppskatta den vision och kompetens som dessa stigar ger och godkänna de faktorer som i bakgrunden påverkar vårt sätt att arbeta.

KÄLLOR

- Gerhardt, Sue (finsk översättning: Kivirauma, Marja) 2007: Rakkaus ratkaisee. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle. Helsingfors, Edita Prima Ab.
- Gilbert, Paul (finsk översättning, Tanja) 2015: Myötätuntoinen mieli: Uusi näkökulma arjen haasteisiin. Helsingfors, Basam Books, 52–59.
- Glaser, Danya (finsk översättning: Penttilä, Ari) 2002: Lasten pahoinpitelyn ja laiminlyönnin vaikutukset aivoihin – kirjallisuuskatsaus. I verket Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (red.) 2002: Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vanda, Tummavuoren Kirjapaino Oy, 67–114.
- Haapasalo, Jaana 2017: Kriminaalipsykologia. Jyväskylä, PS-kustannus.
- Hautamäki, Airi 2002: Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiinnitymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. I verket Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (red.) 2002: Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vanda, Tummavuoren Kirjapaino Oy, 13–66.
- Jalonen, Sanna-Mari 2016: Lapsuuden kokemusten vaikutus myöhempään rikollisuuteen. Uleåborg, Uleåborgs universitet. Kan läsas på adressen: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201602111178.pdf>. Inläst 6.4.2018.
- Karihtala, Mia 2018: Näkymätön Ninni - Varhaislapsuuden vuorovaikutuskokemukset nuorisoriikollisuuden selittäjänä. Tammerfors, Polisyrkeshögskolan.
- Kuusinen, Kirsti-Liisa 2000: Terapisuhde ja emotionaalinen säätely kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta. I verket Kuusinen, Kirsti-Liisa (red.) 2000: Kognitiivinen psykoterapia ja kiintymyssuhdeteoria. Jyväskylä, Fortbildningscentralen vid Jyväskylä universitet, 1–24.
- Lauerma, Hannu 2015: Mielenterveydestä. Intervju i Radio Suomi 6.1.2015. Finns att lyssna på adressen: <https://areenayle.fi/1-2584090>.
- Mannerheims barnskyddsförbund 2017: Varhaisten kokemusten vaikutus aivojen kehitykseen. Finns att läsa på adressen: <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-clamasta/vanhemmuisja-kasvatus/lapsen-ja-vanheman-varhainen-vuorovaikutus/varhaisen-kokemusten-vaikutus-aivojen-kehitykseen/>. Inläst 21.10.2017.
- Nyman, Sirpa & Nantö, Leena & Sandroos, Allan 2000: Kiintymysmallien kehitys Patricia

- Crittendenin mukaan. Teoksessa Kuusinen, Kirsti-Liisa (red.) 2000: Kognitiivinen psykoterapia ja kiintymyssuhdeteoria. Jyväskylä, Fortbildningscentralen vid Jyväskylä universitet, 43–51.
- Näsi, Matti 2016: Katsauksia 18/2016 - Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2016. Helsingfors, Helsingfors universitet, institutet för kriminologi och rättspolitik.
 - Pardini, Dustin A. & Waller, Rebecca & Hawes, Samuel W. 2015: Familial Influences on the Development of Serious Conduct Problems and Delinquency. Teoksessa Morizot, Julien & Lila Kazemian (edit.) 2015: The Development of Criminal and Antisocial Behavior. Springer International Publishing Switzerland, 201–220.
 - Sinkkonen, Jari 2004: Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön soveluksiin. Duodecim 2004; 120: 1866–1873.
 - Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam 2002: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä. I verkter Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (red.) 2002: Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vanda, Tummaavuoren Kirjapaino Oy, 7–12.

MIKKO KARPPI

BROTT LÖNAR SIG INTE

ÄLDRE KRIMINALKONSTAPEL MIKKO KARPPI ARBETAR VID POLISINRÄTTNINGEN I ÖSTERBOTTEN SOM UTREDARE AV EKONOMISKA BROTT. KARPPI UTEXAMINERADES SOM POLIS 2002 OCH AVLADDE UNDERBEFÄLSEXAMEN 2008.

EFTER UTEXAMINERINGEN HAR KARPPI SEDAN 2003 ARBETAT INOM UTREDNING AV EKONOMISK BROTTSLIGHET SOM UTREDARE, ÖVERVAKARE AV NÄRINGSFÖRBUD OCH SPÅRARE AV VINNING AV BROTT. HAN HAR ÄVEN ARBETAT SOM HÄRADSUTMÄTNINGSMAN VID UTSÖKNINGSVERKET I MELLERSTA ÖSTERBOTTEN OCH ÖSTERBOTTEN.

VID SIDAN AV SIN KARRIÄR SOM POLIS HAR KARPPI SPRUNGIT SPRINTERDISTANSER, VARIT FÖRETAGARE OCH SKRIVIT BÖCKER, BLAND ANNAT TRE ROMANER.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

C*rime does not pay*, brott lönar sig inte är ett gammalt ordspråk, som de flesta av oss någon gång har hört. När jag var ny i polisycket i början av millenniet, kunde jag inte föreställa mig att det här skulle vara det delområde av polisarbetet som jag bokstavligen skulle arbeta med.

Jag har alltid gillat matematik och även idag kan jag för nöjes skull testa min förmåga att räkna i huvudet i fullständigt triviala ämnen. Det är naturligtvis inte nödvändigt för en utredare av ekonomiska brott eller vid spårning av vinning av brott att syssla med dylika galenskaper, men det har heller aldrig varit till skada.

Innan jag gick i armén hade jag inte någon aning om vad jag ville syssla med som vuxen, tills min pappa en eftermiddag när vi jobbade i skogen föreslog att jag skulle söka in till Polisskolan. Jag hade detta i tankarna när jag gjorde mina val under militärtjänstgöringen och dörrarna till Polisskolan i Hervanta öppnade sig på första försöket.

Under studietiden studerade min dåvarande fru länge vid Tammerfors universitet, vilket förankrade oss för många år i Birkaland. Efter att jag utexaminerats inledde jag arbetet som utredare på Toijala servicekontor i Valkeakoski härad. Min tanke var att jag skulle söka jobb på min bostadsort Tammerfors genast när en möjlighet öppnar sig. Den enda dörren som stod på glänt i polisinsättningen i Tammerfors härad fanns i enheten för ekonomiska brott. Jag vågade öppna dörren även om jag blev tvungen att brottas med fullständigt obekanta brottsrubriceringar, eftersom till exempel skattebedrägerier inte hade nämnts med ett ord i skolan på den tiden. Till en början tänkte jag att utredningen av ekobrott skulle förbli en mellanfas, men sedan föddes barnen och arbetet under tjänstetid fick den bekväme, tidigare mjölksyreberoende mannen att stanna kvar hos de tjocka protokollen. Efter kurser i ekobrottsutredning och några år av studier av området började även utredning av ekobrott i själva verket kännas fascinerande.

År 2006 beslöt polisavdelningen vid inrikesministeriet (motsvarar nuvarande Polisstyrelsen) satsa på övervakning av näringsförbud. Flera tjänster öppnades för uppgiften i fråga och

eftersom jag var nästan den enda intresserade i vår enhet, fick jag tjänsten serverad som på en bricka. Vid sidan av övervakningsåtgärderna fortsatte jag att sköta utredningsuppgifter, men även ärenden med anknytning till spårning av vinning av brott började hänvisas till mitt bord. Detta beror delvis på att den egentliga utredaren av vinning av brott ("rihymies" på finska) skötte vid sidan av sin egen tjänst även fall med näringsförbud.

I den här artikeln kommer du ännu flera gånger att stöta på termen vinning av brott. På finska används förkortningen "rihy" gärna som prefix i alla funktioner, som på något sätt berör ämnet. På finska talar man inte bara om rihymiehet utan även om rihuryhmä och rihypalaveri, för att inte nämna rihyselvitys (utredning) och rihytoiminnot (funktioner).

Jag har lärt mig om utredning av ekonomisk vinning i första hand genom att arbeta. I de flesta fall har inlärningsstadiet varit behovsinläring av typen "vi reder ut problemet sedan när vi stöter på det". Största delen av den här artikeln grundar sig på över tio års erfarenhet av ärenden kring vinning av brott, den resterande lilla delen har jag lärt mig från böcker.

Vinning av brott är en term som många känner till, men i polisens dagliga språk innebär termen även annat utöver den egentliga vinningen av ett brott. Utöver ekonomisk vinning som

uppnåtts genom ett brott täcker termen även ofta storleken på skadan som orsakats genom brottet samt eventuella kommande skadestånd, som med anledning av brottet har döms ut. Och för att det inte ska vara alltför enkelt att förstå helheten, kan dessa tre, beroende på brottet, vara en och samma sak, tre olika saker eller delvis samma saker.

Jag belyser frågan med några exempel.

Exempel 1: Person A stjälar tusen euro av person B. Pengarna förblir försvunna.

Skadan som person A lidit är tusen euro, nyttan som personen B har fått är tusen euro och det sannolika skadeståndet som döms till betalning i den kommande rättegången är tusen euro. Oberoende av infallsvinkel kan tusen euro nämnas som vinning av brott.

Exempel 2: Person A söndrar affären B:s fönster och stjälar tusen euro ur kassan och en trombon värd hundra euro från skyltfönstret. Trombonen hittas vid en husrannsakan och återbördas till ägaren. Pengarna förblir försvunna.

Skadan som affären B har lidit är tusen euro, en trombon värd hundra euro och kostnader för reparation av fönstret femhundra euro. Nyttan som personen A har vunnit genom brottet är tusen euro kontanter och en trombon värd hundra euro. Domstolen dömer sannolikt skadestånd om 1 500 euro (kontanter och fönster) eftersom trombonen återfanns i ursprungligt skick. I ett dylikt fall är fastställandet av vinningen av brottet inte

VINNING AV BROTT ÄR EN TERM SOM MÅNGA KÄNNER TILL, MEN I POLISENS DAGLIGA SPRÅK INNERÄR TERMEN ÄVEN ANNAT UTÖVER DEN EGENTLIGA VINNINGEN AV ETT BROTT.

helt entydigt, utan är beroende av infallsvinkeln.

Exempel 3: Person A rånar på gatan hundra euro av den äldre damen B. Damen faller omkull och skadar sin hand. Hundralappen återfås aldrig.

Personens A vinning av brottet är hundra euro och brottsskadan som damen B lidit är också hundra euro. Tingsrätten dömer sannolikt utöver hundra euro även exempelvis femhundra euro i ersättning för damens fysiska skador.

Enkelt, eller hur? En extra krydda till matematiken kring vinning av brott för med sig den fortgående dragkampen om netto- och bruttovinning. Det förekommer olika åsikter om saken även inom åklagarkåren. Bruttovinning avser omsättningen av hela den brottsliga verksamheten, nettovinning vinsten som den genererar. I narkotikabrott är det vanligt att krav framförs på att bruttonyttan ska tillfalla staten, det är i princip inte godtagbart att dra av verksamhetsutgifter från omsättningen av olaglig verksamhet. Om till exempel personen A köper droger för tusen euro och säljer dem för två tusen, yrkar åklagaren att 2000 euro ska tillfalla staten som vinning av brottet. Om personen A däremot skulle ha sålt potatis på torget utan behöriga tillstånd, skulle vinningen

av brottet ha varit högst priset för anskaffning av tillstånden och eventuellt vinst från försäljningen efter utgifter. Tolkningen blir speciellt besvärlig vid miljöbrott där utredningen ofta handlar om olovlig marktäkt: skulle förövaren ha beviljats tillstånd ifall hen hade ansökt om det, eller är hela verksamheten i vilket fall som helst olaglig och när har de lagliga gränserna överskridits.

Statistiskt sett kan vinning av brott betraktas ur flera infallsvinklar. Informationen som matas in i Polisens datasystem är i många hänseenden bristfällig vilket leder till att inexaktheterna i statistiken når över nyhetströskeln varje år. Det är dock svårt att få en verklig bild av vinningen av brott eller förlust av den vinningen på årsnivå.

Det förekommer nämligen flera problem i statistikföringen av vinningen av brott. Jag har själv kritiserat sättet att granska nästan enbart den del av vinningen som återfås av brottslingarna. För det första är vinning av brott inte en universell konstant som myndigheterna

bekämpar varje år. Ibland lyckas brottslingarna bättre i sitt arbete och begår brott för exempelvis 500 miljoner euro om året, medan summan något annat kanske är "bara" 200 miljoner euro. Om man genom myndighetsverksamhet får tillbaka 100 miljoner det första året och 80 miljoner det andra året, vilketdera året var då bättre ur myndighetsverksam-

I NARKOTIKABROTT
ÄR DET VANLIGT ATT
KRAV FRAMFÖRS PÅ ATT
BRUTTONYTTAN SKA
TILLFALLA STATEN,
DET ÄR I PRINCIP INTE
GODTAGBART ATT DRA AV
VERKSAMHETSUTGIFTER
FRÅN OMSÄTTNINGEN AV
OLAGLIG VERKSAMHET.

hetens synvinkel betraktat? Skulle det ge en bättre uppfattning om läget, om man publicerade uppskattningar över hur lönsam brottslig verksamhet var under olika år? 100 miljoner euro är mycket pengar, men det betyder inte att resultatet är bra och att man lyckats med att spåra och återfå vinning av brott, för att inte tala om att verksamheten är på en bra nivå och behöver inte några utvecklingsåtgärder.

Ett annat problem är att statistikproducenternas verksamhet inte är synkroniserad. Polisen har i uppgift att registrera i sina datasystem bland annat skadan som orsakats genom respektive brott och vinning av brott som återfåtts. Jag tror att detta fungerar nästan till hundra procent inom utredning av ekobrott, även om jag av erfarenhet vet att man ibland nästan glömmer siffrorna i det hårda trycket på protokoll. Å andra sidan finns det enligt min uppfattning fler brister i uppgörandet av statistik över vinning av brott särskilt beträffande mindre egendomsbrott. I exemplen ovan borde siffrorna ha antecknats mycket noggrant och kanske anteckningarna hade gjorts på rätt sätt i de här situationerna. Ju närmare man kommer gräsrotsnivån desto mer förekommer det dold vinning av brott.

Vi kan ta snatteri som ett mycket grovt exempel. Polisens gamla bekanta personen A har igen fuffens för sig. Den här gången stjälar hen en krysslaser från en järnaffär. När A passerar kassalinjen utan att betala, förvandlas brottet från försök till fullbordad gärning. Den vakne väktaren har lagt märke till A, som är välkänd på orten, när hen steg in i affären och har följt med dennes förehavanden. Väktaren griper A genast efter kassalinjen och

POLISEN HAR I UPPGIFT ATT
REGISTRERA I SINA DATASYSTEM
BLAND ANNAT SKADAN SOM ORSAKATS
GENOM RESPEKTIVE BROTT OCH
VINNING AV BROTT SOM ÅTERFÅTTS.

tillkallar polisen. Patrullen som anlän-
der finner en krysslaser i A:s ryggsäck
och återbördar den i försäljningsskick
till den rättmätige ägaren. I polisens
informationssystem kan antecknas la-
sers värde hundra euro som A:s vin-
ning av brott och likaså hundra euro
som vinning av brott som återfåtts av
A.

Samma princip upprepas oberoende
av brottsrubriceringen, du kan stanna
en stulen bil eller hitta en gräsklippare
som erhållits genom bedrägeri, du ska
alltid registrera händelsen. Det kan till
en början vara lite svårt
att hitta avsnittet med
vinning av brott i in-
formationssystemet för
polisärenden, men när
man lyckats med det en
gång är det lätt att hitta
tillbaka. Om du som
polis av någon anled-
ning känner dig osäker
över hur anteckningen
ska göras, ska du kräva
att någon lär dig det
rätta sättet. Införandet
av dessa anteckningar ingår i din lag-
stadgade uppgift som polis.

* * *

Övervägandet av vinningen av brott
borde dock ingå i nästan all förunder-
sökning. I paragraf ett i kapitel ett i
förundersökningslagen nämns lagens
tillämpningsområde och i följande
paragraf uppräknas vad som ska ut-
redas vid förundersökning. Punkt ett i
nämnda paragraf lyder så här:

- 1) enligt vad ärendets art förut-
sätter, det misstänkta brottet,
de förhållanden under vilka
det har begåtts, den skada
som har orsakats och den
vinning som har fåtts genom
brottet, parterna och övriga
omständigheter som måste
klarläggas för åtalsprövning
och bestämmande av påfölj-
derna för brottet

Vikten av att utreda ett misstänkt
brott är säkert klar för alla. Även för-
hållandena under vilka
brottet har begåtts ska
tas i beaktande med
början från trafikbrott.
Det är ofta målsägan-
den själv som anmäler
skadan som har orsa-
kats genom brott och
parterna och de övriga
omständigheterna kan
en skicklig utredare
reda ut och skriva ner
i protokollformat för
åtalsprövning.

Det uppstår dock problem när vin-
ningen som fåtts genom brottet ska
uppskattas. Inom utredning av eko-
brott, som utgör en av undergrup-
perna till brottsutredning, grubblar
man kontinuerligt över detta i sam-
band med varje brottmål. Trots det
kan det ibland vara en utmaning att
reda ut vinningen i euro och därför är
det förståeligt att det kan orsaka gråa
hår även inom övriga brottstyper. De
tidigare nämnda exemplen är ett be-
vis på detta. Men låt oss gå vidare i
lagtexten.

Den andra punkten i 1§ i kapitel ett i förundersökningslagen lyder så här:

- 2) möjligheterna att återställa egendom som har erhållits genom brottet och att verkställa en förverkandepåföljd som döms ut eller skadestånd som betalas till målsäganden med anledning av brottet

Lagen ger inte tjänstemannen prövningsrätt i denna fråga, lagen inleds med orden “Vad som ska utredas vid förundersökning”.

Återställande av egendom som erhållits genom brottet är ett rutinuppdrag för många polisen. Gräsklippare som tagits genom bedrägeri, spritflaska som snattats, kontanter som rånats. Det är uppenbart även utan att man läser lagen att de återställs till målsäganden när de upphittas. Men om den stulna egendomen inte upphittas, har det alltför många gånger under årens lopp blivit, och blir fortfarande, stopp i polisens arbete. Man litar alltför mycket på att tingsrätten i sinom tid dömer skadestånd och att polisens arbete till den delen är slutfört.

Låt oss föreställa oss en situation där den miserabla medborgaren A från de tidigare exemplen har ärvt en fastighet som ägs av hans farbror som grundat en guldgruva i Afrika. Lite senare stjäls A en miljon euro av personen B. Polisen utreder ärendet, men pengarna har använts till bitcoin, flyttats till utlandet, tagits ut i kontanter och till sist gått upp i rök. Med andra ord är det inte möjligt att återställa den stulna egendomen. Polisen fokuserar i utredningen på brottsrekvizitet och på att få fram tillräcklig bevisning

för en dom. Efter att ha släppts från häktet säljer personen A fastigheten i hens ägo för en miljon euro. Pengarna upplever samma öde som tidigare. I sinom tid får A en dom för sitt brott och döms till att ersätta en miljon euro inklusive ränta och rättegångskostnader till B. B tar ärendet till utmätning i vilken A konstateras vara medellös. När B får höra att A vid tidpunkten för brottet och under förundersökningen har haft en miljonegendom i form av en fastighet, vem ska B kräva på ersättningar efter det? Kanske av polisen som lämnade spårandet av vinningen av brottet på hälft?

I syfte att förebygga bland annat fall av den här typen har polisinsrättningarna börjat betona så kallat brottstypsn neutralt, dvs. av brottsrubriceringen oberoende, spårande av vinning av brottet. Tidigare grundade man separata grupper, ofta i samband med Centralkriminalpolisens lokalavdelningar, för spårning av vinningen av brott. Exempelvis i Tammerfors ingick i gruppen en kriminalöverkonstapel, utmättningsman och skatteinspektör. Sedermera har man avstått från detta förfarande och ärenden med anknytning till vinning av brott har i många områden till och med drivit vind för våg. I dagens läge bör det på varje polisinsrättning finnas poliser som är insatta i frågor kring vinning av brott. Vid skrivande stund är det dock fortfarande respektive insrättning som själv ska anordna spårningsverk-

samheten, med andra ord saknas det en modell på riksnivå.

Initiativet till att inleda utredning av vinning av brott måste i vilket fall som helst komma från en utredare eller utredningsledare, eftersom det inte är möjligt (jag har prövat) att kontinuerligt gå igenom strömmen av anmälningar i hopp om att finna potentiella fall av vinning av brott. Till exempel på hela Österbottens polisinsrättning arbetar det en polis, vars huvuduppdrag är att spåra vinning av brott. Om man håller på att utreda ett fall som eventuellt kan

handla om att säkerställa skadestånd, tar utredningsledaren direkt kontakt med den personen. Denna så kallade "vinning av brott" personen utarbetar en redogörelse som stöd för utredningsledarens beslut om eventuell kvarstad. Väsentlig information i ärendet är huruvida den misstänkte redan är föremål för utsökning och om utsökningsmyndigheten anser det vara troligt att personen har egendom som kan beläggas med kvarstad.

Nu är det säkert ett bra tillfälle att förklara skillnaden mellan begreppen beslagtalande och kvarstad.

Vad gäller lagen nämns i 7 kapitel 1 § i tvångsmedelslagen som förutsättningar för beslag exempelvis en situation i vilken föremål, egendom och handlingar har avhänts någon genom brott. Jag kallar för tydlighetens

NU ÄR DET SÄKERT ETT
BRA TILLFÄLLE ATT
FÖRKLARA SKILLNADEN
MELLAN BEGREPPEN
BESLAGTAGANDE OCH
KVARSTAD.

skull dylik egendom för direkt vinning av brott.

Förutsättningar för kvarstad tas upp i 6 kapitel 1 § i samma lag. Om den misstänkte inte har i sin besittning egendom som tagits genom brott, men det är troligt att hen kommer att dömas till skadestånd, kan övrig egendom beläggas med kvarstad såsom tidigare nämndes.

Tumregeln är: egendom som avhänts genom brott ska beslagtas eller värdet av egendom som avhänts genom brott ska beläggas med kvarstad. Dessa tvångsmedel kan naturligtvis tillämpas samtidigt, men på olika egendom. Av vinningen av brott om tusen euro återfinns hälften som beslagtas som direkt vinning av brottet. På den andra hälften utförs en säkringsåtgärd utifrån vilken övrig egendom som tillhör den misstänkte beslagtas till ett värde av 500 euro.

När utredningsledaren beslutar ansöka om kvarstad, gör hen först själv ett temporärt beslut i ärendet och sänder det till utredningsmyndigheten för att verkställas. Polisen får inte på eget initiativ ta den misstänktes bil, om det inte går att bevisa dess samband med brottet. Utsökningen sköter ärendet i brådskande ordning och eventuell egendom som den misstänkte har kan vara försett med skingringsförbud redan under samma dag. Det viktiga är att säkringsåtgärden ansöks för värdet av hela vinningen av brottet. Jag har sett fall där vinningen av brottet kan uppgå till tiotusental euro, den misstänkte har tusen euro i kontanter och utredningsledaren har fattat ett temporärt beslut som gäller endast nämnda tusen euro. I detta fall är även utsökningens händer bundna och det är inte möjligt att beslagta eventuell upphittad egendom till ett större

POLISEN FÅR INTE PÅ EGET
INITIATIV TA DEN MISSTÄNKTES
BIL, OM DET INTE GÅR ATT BEVISA
DESS SAMBAND MED BROTTET.

värde än det som nämns i beslutet om säkringsåtgärd.

Med säkringsåtgärd eller kvarstad avses till exempel i fråga om fordon att i registret görs en anteckning om ändringsförbud varvid det inte är möjligt att byta fordonets ägare. Utsökningen försöker i praktiken samla ihop hela beloppet enligt säkringsåtgärden och säkerställa genom olika slags beslagtagningsförfaranden, förbud och registeranteckningar att egendomen finns kvar för betalning av skadestånd när domaren utfärdar sitt beslut i ärendet och det vinner laga kraft.

Efter ett temporärt beslut om kvarstad ska utredningsledaren inom en vecka föra kvarstadsärendet till en domstol för beslut. I domstolen aningen hävs den temporära kvarstaden eller så träder egentlig kvarstad i kraft. Om man inte vidtar en säkerhetsåtgärd av det här slaget får ärendet ibland vänta länge på beslut i det egentliga brottmålet. Då kan det gå som med fastigheten i det föregående exemplet, det vill säga att förövaren hinner förstöra sin egendom under pågående process.

Polisen bör utreda om den egendom som den misstänkte har härstammar från ett brott eller har samlats på annat sätt. Här ligger en fara för att egendomen hamnar hos en annan ägare än vad som ursprungligen var meningen. Risken gäller särskilt egendom med en stor risk för förväxling, med penningmedel som det viktigaste

exemplet.

Vi ska försöka bilda oss en uppfattning om saken i ljuset av ett exempel med den illa beryktade personen A:

Personen A stjälar tusen euro av personen B. Samma dag sätter personen A tusen euro in på sitt konto. Om polisen i förundersökningen kan bevisa att pengarna härstammar från brottet kan de beslagtogs och betalas tillbaka till personen B. Om däremot sambandet mellan brottet

och insättningen förblir oklart, kan situationen ta en oönskad vändning. Polisen kan belägga penningssumman med kvarstad. Detta är ett korrekt förfarande, om det inte finns ett samband till gärningen.

Om personen A dock redan har utsokningsduglig skuld i utsokning, förhindrar säkerhetsåtgärden enligt utsokningsbalken inte utsokning. I detta fall utför utsokningsmyndigheten en utsokning på personen A:s konto och debiterar medlen till fordringsägarna – och personen B i egenskap av offer för brottet blir utan ersättning, om personen A inte har övrig egendom som kan säkras genom en säkringsåtgärd. Av denna orsak utgör det en viktig del av förundersökningen att koppla upphittad egendom till brottet.

I de flesta brott sörjer målsäganden för beräkning av värdet på den uppkomna skadan i sina privaträttsliga yrkanden och uppger även de faktorer som det yrkade skadeståndet grundar sig på. I många fall är även stulen

POLISEN BÖR UTREDA
OM DEN EGENDOM SOM
DEN MISSTÄNKTE HAR
HÄRSTAMMAR FRÅN
ETT BROTT ELLER HAR
SAMLATS PÅ ANNAT
SÄTT.

egendom som påträffas hos den misstänkte lätt att mäta, exempelvis kontanter. Ibland blir utredaren dock tvungen att fastställa och beräkna storleken på skadan och värdet på egendomen som hittas. I sådana fall lönar sig att vända sig till spåraren av vinning av brott och det breda myndighetsnätverket som bäst nås via nämnda spårare eller enheten för ekobrott. Vi talar mer om dessa myndigheter senare.

* * *

Det kan vara en besvärlig uppgift att utreda skada som orsakats genom brott, vilket säkert är tydligt från exemplet ovan. Även om det inte skulle handla om ett miljöbrott, är världen full av brott mot företagshemlighet och affärsförbud, bokföringsbrott, idkande av olovlig varutransport, rån och andra motsvarande gärningar, vars nämnare är ekonomisk vinning.

Vad får till exempel en företagare att försumma bokföringen? Det största motivet – vid sidan av döljandet av suspekta affärer – är ofta ekonomiska inbesparingar. Vinning av brott är alltså inte alltid egendom som tagits i besittning, den kan även vara medel som sparats tack vare ett brott.

Brott får inte löna sig i sådana fall heller. Därför är det nödvändigt att utreda hur mycket en företagare har sparat genom att låta bli att föra bokföring. Brottsutredaren undersöker i allmänhet inte själv sådana ärenden utan kan ställa frågan till sakkunniga. I många fall finns det en myndighet som svarar för ärendet i fråga och som kan ge ett direkt svar på frågan. Om en sådan myndighet inte finns, kan

DET KAN VARA EN BESVÄRLIG
UPPGIFT ATT UTREDA SKADA SOM
ORSÅKATS GENOM BROTT, VILKET
SÄKERT ÄR TYDLIGT FRÅN EXEMPLEN
OVAN.

man alltid vända sig till den som spårar vinning av brott. Ibland kan utredaren själv börja beräkna storleken på vinningen av brottet.

Även om en vanlig brottsutredare sällan utreder värdet på den miss-tänktes egendom, är medlen i allmänhet de samma som vid utredning av värdet på stulen egendom. Då anlitar man offentliga källor och all möjlig information som finns tillgänglig om egendomen i fråga. Om ärendet blir mer invecklat, lönar

det sig att vända sig till en expert för att ta reda på värdet. Det kan ta flera timmar även för en erfaren tjänsteinnehavare att reda ut exempelvis ägarna av en bostadsaktie

och servituten i anknytning till den. Senast när man kommer till mer komplexa helheter, exempelvis värdet på ett företags aktier, är det skäl att kontakta spåraren av vinning av brott eller ekonominspektören vid enheten för ekobrott. Redan en genomgång av en balansräkning kräver en erfaren blick, för att inte tala om substansvärden och företagsinteckningar.

Vi har tidigare tangerat det arbete som övriga myndigheter utför i samarbete med polisen. Spårning av vinning av brott utgör en del av bekämpningen av grå ekonomi och största delen av myndighetssamarbetet gäller i själva verket ärenden kring ekobrott. Även

om samarbetet har sitt ursprung i ekobrottsutredningen, utnyttjas de fördelar som samarbetsnätverket medför i allt högre grad även inom övrig brottsutredning. Det väsentliga är att personerna som utsetts till samarbetsnätverket är till största delen stadigvarande och träffas regelbundet.

I exemplet från Österbotten ingår i samarbetsnätverket från polisen utöver ekobrottsutredningen även brottsanalysen och utlänningsövervakningen, från

ÖVEN OM MYNDIGHETSNÄTVERKET
FORTFARANDE GÅR UNDER
NAMNET GRUPPEN FÖR VINNING
AV BROTT ("RIHURYHMÄ"), LIGGER
TYNGPUNKTEN I VERKSAMHETEN
DOCK MER PÅ UTBYTE AV AKTUELL
INFORMATION.

skatteförvaltningen både kontrollenheten och övervakningen (ett ombud är en representant för skatteförvaltningen som arbetar utifrån en

juristbakgrund

och som i praktiken överväger om brottsanmälan ska göras i misstänkta brottsfall och som representerar skatteförvaltningen i domstol), specialindrivningen vid utsökningsverket (i Österbotten hänvisas alla begäran om säkringsåtgärd till specialindrivningsenheten), Tullens brottsbekämpning, regionförvaltningsverkets arbetarskyddsövervakning samt åklagaren, i Österbotten uttryckligen nyckelåklagaren för ekobrott. Vid behov kan i sammankomsterna delta även sådana personer i polisförvaltningen som har något att hämta till bordet eller något annat som de behöver utreda av andra myndigheter.

Även om myndighetsnätverket fortfarande går under namnet gruppen för vinning av brott ("rihuryhmä"),

ligger tyngdpunkten i verksamheten dock mer på utbyte av aktuell information. Respektive myndighet har egna styrande lagar för begäran och överlåtelse av information, och alla som är med i nätverket känner ganska bra till varandras rättigheter och begränsningar gällande överföring av information. Jag anser att styrningen av myndighetsverksamheten har varit till mest nytta i gruppens verksamhet. När myndigheterna inte behöver gissa vad de andra håller på med och de kan i förväg komma överens om vad de ska göra, sparar man mycket arbete och får utan undantag också bättre resultat. I många fall placeras ärenden som kommer till förundersökning, särskilt utredningsbegäran från skatteförvaltningen, i prioritetsordning redan innan brottsmälan har kommit in.

Spårning av vinningen av brott har utvecklats med stormsteg under de senaste åren. Om det tidigare har varit något som en utredare har sysslat med vid sidan om sitt eget arbete, har utvecklingen nu gått i en totalt annan riktning. Vid centralkriminalpolisen har grundats en befälstjänst för riksomfattande koordinering av spårning av vinning av brott och spårningsverksamheten styrs till inrättningsnivå från polisstyrelsen. Tanken om spårning av vinning av brott, som är neutral beträffande brottstypen börjar småningom sprida sig även utanför de traditionella brottstyperna.

När någon verksamhet utvecklas stöter man på problem som man tidigare kanske inte ens kunde föreställa sig. Genom att lösa problem av den här typen skapar man nya verksamhetsmodeller för nya verksamhetsmiljöer. När jag arbetade i Tammerfors främst med övervakning av

SPÅRNING AV VINNINGEN AV BROTT
HAR UTVECKLATS MED STORMSTEG
UNDER DE SENASTE ÅREN.

näringsförbud, fick jag vara med om ett fall som var banbrytande betraktat ur synvinkeln för vinning av brott.

En man från Birkaland hade tidigare dömts bland annat för grovt skattebedrägeri. I samband med domen hade han ålagts näringsförbud. I varje region har ansvariga personer utnämnts till övervakningen av näringsförbud, och vid tidpunkten svarade jag ensam för övervakningen av Birkalandsregionen. Antalet personer som övervakades var omkring 150, vilket innebar att det inte var möjligt att ta dem alla under aktiv övervakning. Jag hade en lista över personer som riskerade att bryta mot näringsförbudet och nämnda man från Birkaland var med på den listan.

Mannen hade tidigare varit verksam inom en bransch där omsättningen nästan enbart bestod av försäljning av saker som kan beskrivas som "vuxenleksaker av gummi som är utrustade med en elmotor". Efter att mannen fått sin dom hade han inte grundat något nytt företag, och det hade inte heller dykt upp någon affärsverksamhet inom hans närståendekrets. Genom myndighetssamarbete kom det dock fram att det ett halvt år efter att mannens näringsförbud trätt i kraft, hade börjat förekomma ovanlig rörelse på hans personliga bankkonto. Utöver vanliga dagliga penningärenden kom det in på kontot en ansevärd mängd betalningar från privatpersoner. De enskilda betalningarna var inte större än några hundralappar, men antalet

betalare var stort. Det framgick inte direkt av gireringarna vad betalningarna hänförde sig till. Meddelandet på enskilda betalningar kunde bestå av siffror eller text som jag inte hittade en förklaring på.

En särskild egenskap hos övervakning av näringsförbud är att ärendet på sätt och vis är alltid ett akut ärende som polisen utreder aktivt. En anmälan om övervakningen antecknas i informationssystemet för polisärenden och den stängs först sedan när näringsförbudet upphör. Övervakningsåtgärder, exempelvis bankförfrågningar och andra utredningar, kan göras alltid när de behövs. Näringsförbud har alltid en anknytning till brott som begåtts i affärsverksamheten. Polisövervakning som meddelas utöver domen

NÄRINGSFÖRBUD
HÄR ALLTID EN
ANKNYTNING TILL
BROTT SOM BEGÅTTS I
AFFÄRSVERKSAMHETEN.

är en mycket speciell påföljd jämfört med andra typer av brott. Ett förbud kan även meddelas utan brottsmisstänke, men detta har aldrig hänt enligt den information som jag har.

Jag gjorde mer omfattande bankförfrågningar om mannens konto och använde övervakning av näringsförbudet som grund för den omfattande förfrågningen. Jag ville utföra en omfattande kontoanalys för att ta reda på vad betalningarna hänförde sig till, och ifall det var fråga om affärsverksamhet var syntes då utgifterna för den, fick en revisionsbyrå betalning för att föra bokföringen och var syntes utgifterna för inledning av affärsverksamheten. De begränsade kontouppgifterna som jag hade sett innehöll

inte några utgifter som skulle avvika från ett normalt liv, med undantag av en betalning till sökmotorbolaget Google.

Jag fick kontoutdragen ungefär en vecka senare och de var många sidor långa. På den tiden skickades de i pappersformat per post. Den första uppgiften var att överföra dem till ett tabellprogram för att filtrera, räkna ihop och i övrigt analysera dem. Nuförtiden begärs kontoutdragen direkt i PDF- eller Excel-filer som kan bearbetas.

De första iakttagelserna på basis av uppgifterna på bankkontot var att inbetalningarna från privatpersoner utgjorde på årsnivå ungefär hundratusen euro och att samma personer betalade med jämna mellanrum ungefär lika stora summor. Utgifterna på kontot var utöver personliga utgifter även kontinuerligt festande och relativt stora summor till bolaget som svarar för annonser på Googles sökmotor och ett visst utländskt bolag. Därtill syntes några mindre betalningar till ett utländskt webbhotell.

Eftersom jag kände till mannens bakgrund, började jag utifrån insamlade fakta bygga upp ett sannolikt schema över hur privatpersonernas pengar hamnade på mannens personliga konto. Jag började med att göra stickprov på betalarna, om det skulle peka på något bestämt mönster. Största delen var vuxna män, på basis av en snabb sökmotorsökning i åldern 30–60. Ungefär hälften av betalarna hade gjort flera gireringar och hos drygt hälften av dem hade summan vuxit med tiden.

Jag spårade betalningsmottagarens webbplats utifrån webbhotellbetalningarna på bankkontot. På basis av summorna hade mannen sannolikt köpt två

hemsidor och webbhandelsunderlag till dem, och därefter stämde de månatliga summorna överens med månadsavgifterna för dessa tjänster. Det framgick dock inte vilka sidor det handlade om. Baserat på mina tidigare erfarenheter lät jag bli att göra en förfrågan till den utländska tjänsteleverantören. Om det överhuvudtaget någonsin skulle komma ett svar, skulle det sannolikt hinna fram först efter det att fallet hade lösts på något annat sätt.

Följande steg var att ta reda på de utländska bolag till vilka, vid sidan av Google, de flesta betalningarna gjordes. Det handlade om två webbpartiaffärer, av vilka den ena erbjöd till återförsäljare av de där tidigare nämnda gummimanickerna med elmotor, medan den andra erbjöd verkligt suspekta naturprodukter till hjälp, ifall elmanicken inte skulle leda till resultat på grund av olika brister i förmågan.

Mannen hade av allt att döma grundat två webbaffärer, på vilka han sålde av dessa produkter för sexualhälsa. Vid normal handel krävs startkapital som binds i ett försäljningslager, men enligt mannens kontouppgifter hade en dylik investering inte gjorts.

Till följande beslöt jag att utreda på vilken typ av adress mannens webbaffärer fanns. Det tjänade inte något till att fråga av tjänsteleverantören och inte heller av Google. Även om jag hade gjort en brottsanmälan i fallet, skulle jag inte ha kunnat

övertyga någon inom internationella förfrågningar med brott mot näringsförbud som har ett maximistraff på två år. Men om mannen enligt kontoutdraget hade betalat tusentals euro till Google, skulle hans webbaffär sannolikt placera sig relativt högt i sökresultatet, förutsatt att jag använder de rätta sökorden.

Jag är inte särskilt stolt över min sökhistoria vid den tiden, men sist och slutligen behövde jag inte alltför många försök för att hitta de två webbaffärerna. Bland sökresultatet fanns två nästan identiska finskspråkiga webbaffärer, som sålde samma produkter som de två tidigare nämnda utländska partiaffärerna också bjöd ut på sina sidor. På affärernas förstasidor ståtade de mest sålda produkterna. Priset på dem stämde väl överens med summorna som betalats in på mannens konto.

I det här skedet kände jag alltså till två webbaffärer som hörde till mannen som hade näringsförbud, hans varuleverantör, omsättning och sannolikt även alla kunderna. Utgående

från de här grundläggande uppgifterna vågade jag registrera en brottsanmälan i ärendet för åtminstone brott mot näringsförbud. Skattebrott och bokföringsbrott var även nära gränsen för misstanke eftersom det inte syntes några betalningar till

skatteförvaltningen eller en revisionsbyrå i den misstänktes kontouppgifter. Med kännedom om mannens

INOM ÖVERVAKNING
AV NÄRINGSFÖRBUD HAR
DET ALLTID VÄRIT
MYCKET VIKTIGT ATT
FÖRSTÅ SKILLNADEN
MELLAN AFFÄRS- OCH
YRKESVERKSAMHET.

historia visste jag att han sannerligen inte hade några förutsättningar att själv sköta sin bokföring. På den tiden borde han ha fört dubbel bokföring över den typen av verksamhet.

Följande steg var att fundera på en faktor som var viktig med tanke på näringsförbudet: var det fråga om affärsverksamhet?

Inom övervakning av näringsförbud har det alltid varit mycket viktigt att förstå skillnaden mellan affärs- och yrkesverksamhet. Om en person som belagts med näringsförbud frågar vad hen får göra under den tiden som förbudet gäller, är det viktigt att den övervakande polisen kan ge riktlinjer. Lagen om näringsförbud, och inte heller någon annan lag, ger inte en direkt definition av skillnaden mellan affärs- och yrkesverksamhet, men utgående från olika samarbetsmyndigheternas anvisningar hade jag gjort upp en lista över alla kännetecken för affärsverksamhet, från det viktigaste till det minst viktiga:

1. Verksamhetens laglighet i princip (exempelvis en droghandlare kan inte bryta mot ett näringsförbud)
2. Ett bolag som grundats för verksamheten
3. Ekonomisk risk
4. Betydande omsättning
5. Inriktning av verksamheten till en obegränsad kundkrets
6. Lokaler

Utgående från uppgifterna som jag skaffat hade mannen inte grundat eller förvärvat ett bolag och var inte heller ansvarig ledamot i ett bolag. Hans närståendekrets hade inte heller några sådana

företagskontakter som skulle hade pekat på webbaﬀärsverksamheten som nu granskades.

Enligt kontouppgifterna hade mannen knappt investerat något alls i sin verksamhet. Grundavgifterna för grundande av webbaﬀären och i början några hundralappar på marknadsföring i sökmotorn – det var allt. Jag fick dock reda på att de utländska tjänsteleverantörerna erbjöd en tjänst som gick under namnet drop shipping. Vid drop shipping erbjuder och marknadsför exempelvis en ﬁnländsk webbaﬀärsman tjänsteleverantörens produkter i sin egen webbaﬀär under sin egen ﬁrma. När en kund gör ett inköp i webbaﬀären, sänder den ﬁnländske affärsidkaren beställningsinformationen till tjänsteleverantören till utlandet, där försändelsen packas och sänds till kunden försedd med webbaﬀärsfirmans uppgifter. Kunden får aldrig veta att hen gjort affärer med en utländsk tjänsteleverantör och den ﬁnländske webbaﬀärsmannen ser inte ens någonsin produkten som hen sålt. Kunden betalar sin beställning på webbaﬀärsmannens konto och den utländska tjänsteleverantören fakturerar webbaﬀärsmannen. Webbaﬀärsmannen bestämmer själv sin täckning. Av den här orsaken var mannens ekonomiska satsning minimal i vårt exempel och därför hade han även en obetydlig ekonomisk risk. De intäkter som han i början fick från webbaﬀären, placerade han

FALLET VAR FÖRSTA
GÅNGEN SOM STATEN
TILLDÖMDES VINNING AV
BROTT FÖR BROTT MOT
NÄRINGSFÖRBUD.

i betydande sökmotormarknadsföring och kunde obemärkt i skydd för allas (med undantag av kundernas) blickar skapa en betydande omsättning, där han i sitt hem från sin egen dator endast förmedlade beställningar vidare. Han hade alltså inte någon betydande ekonomisk risk, inte en separat lokal, inget bolag.

En webbaﬀär är i och för sig laglig verksamhet. Det som återstod var alltså att uppskatta omfattningen av verksamheten utifrån en potentiell kundkrets och omsättningen. Mannen som belagts med näringsförbud skötte alltså hela webbaﬀärens verksamhet från sitt hem. Jämfört med arbetsinsatsen i motsvarande lönearbete hade mannen tredubbla inkomster. Vad beträﬀar kundkretsen utgjorde alla de ﬁnkspråkiga användare av Googles sökmotor, som var intresserade av en viss typs verksamhet av privat karaktär potentiella kunder. Efter ett möte med åklagaren, var det klart att verksamheten skulle betraktas som affärsverksamhet.

Ett intressant inslag i ärendet något senare var det faktum att Evisa och Tullen också hade blivit nyfikna på mannens verksamhet. Föremål för deras intresse var naturprodukterna som såldes i webbaﬀären och som klassiﬁcerades som läkemedel. Men det är en helt annan historia.

Mannen dömdes i tingsrätten för brott mot näringsförbud och han dömdes att betala tiotusentals euro till staten i vinning av brott – i prakti-

ken hela den vinst som hans verksamhet hade genererat. Fallet var första gången som staten tilldömdes vinning av brott för brott mot näringsförbud.

* * *

Det andra exempelfallet hänför sig också till webbhandel. Jag var inte på något sätt involverad i det här fallet, men jag berättar gärna om det på grund av det intressanta domstolsbeslutet i fallet. Fallet nådde också på bred front över nyhetsgränsen.

Det handlar om den så kallade Douppikauppa-webbaffären. Ett finländskt brödrapar sysslade under det här namnet med framgångsrik droghandel på Tor-nätet. Brödernas intäkter från droghandeln var till största delen i virtuell valuta när de åkte fast. Tullen beslagtog 1 666 bitcoin och de dömdes förverkade till staten som vinning av brott.

Värdestegringen av bitcoin efter beslaget orsakade gråa hår. Många vet att värdet på bitcoin ibland har stigit hisnande procent på en kort tid. Vid tidpunkten för beslaget var den virtuella valutans värde 256 euro per styck. De som följt nyhetsförmedlingen kring ämnet kommer sannolikt ihåg att värdet på en bitcoin har sedermera som högst varit cirka 80-faldigt.

Den huvudmisstänkte i fallet ansåg att det ursprungliga beloppet i euro som dömts förverkat som vinning av brott fortfarande utgjorde egendom som skulle gå till staten, men avkastningen som uppkommit efter bitcoinens värdeökning skulle tillfalla honom.

Rätten utgick dock fortfarande från den gamla principen att brott inte får

löna sig. Bitcoin hade ursprungligen hamnat i brottslingarna händer som intäkter från narkotikahandel. Drog-handeln skulle inte alls ha inträffat i en laglig situation och därmed skulle inte heller brottslingarna ha fått tillgång till bitcoin. Sålunda är domen om förverkande av bitcoin och även av deras avkastning till staten helt i enlighet med kapitel 10 §2 i strafflagen.

* * *

Även om du om ett halvt år kanske inte kommer ihåg mycket av det som jag berättat ovan, ska du komma ihåg en sak. Särskilt om du arbetar inom brottsutredning ska du ibland stanna upp och fundera över vad som har åstadkommits genom brottet. Vad kan du göra för att korrigera situationen? Vad är din skyldighet enligt förundersökningslagen?

När domen förkunnas, upplever gärningsmannen att hen har fått någon vinning av sin gärning? I påfallande många brott är pengar åtminstone ett av motiven, såsom jag tidigare konstaterade. Med andra ord ska du räkna ut den vinningen. Ta bort den. Tala med åklagaren, föreslå nya infallsvinklar.

Verksamheten för spårning av vinning av brott behöver kontinuerligt nya idéer, nya prejudikat. Först upprepas prejudikat och slutligen blir de till rutiner som gör livet svårt för brottslingar.

Jag upplystes om kärnan i vår verksamhet redan i början av min karriär inom brottsutredning: för professionella brottslingar är det ett olycksfall

i arbetet om de åker fast och en fängelsestraff är en dräglig påföljd av det. Men om vi lyckas utreda, spåra och beslagta den ekonomiska vinningen, avlägsnar vi också i många fall motivet till brottet. Och det är verkligen förebyggande verksamhet.

LÄS MER (på finska)

- Edilex: Hovrätten: Fällandet av 12 träd utan tillstånd var inte förstörelse av miljön utan en miljöförseelse: <https://www.edilex.fi/uutiset/57874>
- Etelä-Suomen Sanomat: Rikoshyötyä jää miljoonien arvosta perimättä: <https://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/art2519620>
- MTV: Suomen suurimman huumeiden nettikaupan tuomio sai sinetin – menetti miljoonilla arvoa nostaneet bitcoinit valtiolle: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/suomen-suurimman-huumeiden-nettikaupan-tuomio-sai-sinetin-menetti-miljoonilla-arvoa-nostaneet-bitcoinit-valtiolle/6781294#gs.wx78qy>
- VVV:s meddelande: Om vinning av brott lämnas bort krävs intensivare samarbete och utbildning av tjänstemän: <https://oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2019/06/rikoshyodynpoistaminenedellyttaentistatiivimpaa-yhteistyotajavirkamiestenkouluttamista.html>

ELINA KATAJAMÄKI

SVÄRDET I ROCKÄRMEN, PENNAN I HANDEN

ÖVERKOMMISSARIE ELINA KATAJAMÄKI ÄR FÖR TILLFÄLLET STUDIELEDIG FRÅN SIN TJÄNST VID STABEN VID POLISSTYRELSEN, DÄR HON JOBBAR BLAND ANNAT MED UTVECKLING AV DEN OPERATIVA KOMMUNIKATIONEN OCH MED BEREDSKAPSPLANERING.

INNAN POLISKARRIÄREN UTBILDADE KATAJAMÄKI SIG TILL JOURNALIST. NÄR HON TOG SIN POLISEXAMEN 2013 ARBETADE HON SOM BROTTsutredare, ÖVERINSPEKTÖR PÅ INRIKESMINISTERIET OCH SENAST SOM POLIS I LAPPLAND INNAN HON KOM TILL POLISSTYRELSEN. KATAJAMÄKI HAR ÄVEN TJÄNSTGJORT I AFGHANISTAN INOM DEN MILITÄRA KRISHANTERINGEN.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

Har du kommit att tänka på vad det innebär att du som bäst håller på att sätta dig in i texten i den här urvalsboken? Förutom att du är intresserad av polisarbetet innebär det att du vill jobba inom den offentliga sektorn.

”Den offentliga sektorn” beskriver bra hurdan bransch det handlar om. Enligt offentlighetslagen är myndigheternas dokument offentliga ifall det inte finns någon särskild orsak i lagen att hålla dem hemliga. Det är alltså inte tvärtom: att allt är hemligt om inget annat bestäms. Eftersom myndighetsverksamheten ger upphov till en enorm mängd olika dokument hamnar även en stor del av polisens verksamhet förr eller senare hos vem som helst som vill utvärdera den. Naturligtvis finns det oändligt mycket i polisarbetet som enligt något lagrum inte är offentligt, men all verksamhet måste tåla granskning: om den inte tål offentlig granskning måste den tåla granskning av den övervakande myndigheten. Det finns en paragraf för

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

allt, och saker och ting kan inte hemligstämplas ”för säkerhets skull”.

Polisen är ganska unikt som namn för organisationen: polisen arbetar inom organisationen som kallas polisen. Brandmannen arbetar på räddningsverket, officeraren får sin lön från försvarsmakten och socialarbetarens lön betalas ut av till exempel Rovaniemi stad. Det innebär att

när man i den offentliga debatten eller till exempel kring kaffebordet talar om polisen så är en lika med alla och alla lika med en. Om du gör en tabbe under din tjänstekarriär, kan jag råka ut för trubbel eller stöta på misstro, och tvärtom. Musketörens verklighet med en för alla och alla för en konkretiseras.

Eftersom du har fattat tag i den här boken antar jag att uniformen lockar. Men har du någonsin kommit att tänka på varför man i en del yrken klär sig i uniform? Polisens kläder är ett budskap till det omkringliggande samhället. Ett budskap om vad andra kan förvänta sig då de stöter på oss i polisuniform, och samtidigt ett budskap om allt det vi står för. Polisen kommunicerar utan paus – vare sig han vill det eller inte. Utöver lagens bestämmelser har polisen egna anvisningar för kommunikationen. Det lönar sig att se kommunikationen som en möjlighet och inte bara som bestämmelser och skyldigheter.

I den här artikeln betraktar jag polisens kommunikation ur flera olika synvinklar. Det går att lära sig mycket

av det verkliga livet och därför är nästan alla fall sådana där jag själv medverkat på ett eller annat sätt: antingen har jag arbetat med polisens uppgifter eller kommunicerat om dem.

ENLIGT
OFFENTLIGHETSLAGEN
ÄR MYNDIGHETERNAS
DOKUMENT OFFENTLIGA
IFALL DET INTE FINNS
NÅGON SÄRSKILD ORSAK
I LAGEN ATT HÅLLA DEM
HEMLIGA.

* * *

Händelserna hösten 2015 var inget man tidigare skådat i Finland. Varje dag anlände hundratals asylsökande från Sverige via Haparanda och de politiska beslutsfattarna fattade beslut om att grunda en flyktingsluss i Torneå för att få kontroll över situationen. Där skulle de anlända registreras som asylsökande och *därifrån skulle de* transporteras till flyktingförläggningarna. Slussen var de finländska myndigheternas gemensamma kraftanstängning, som lyckades så väl att den senare under året belönades som årets Timanttiteko. Jag tillbringade själv ett par månader där.

Någon månad efter att flyktingsslussen lagts ner ordnades ett trygghetskafé i Torneå i den deliberativa demokratis¹ anda, för att ge medborgarna möjlighet att på ett utvärderande sätt diskutera myndigheternas verksamhet. Diskussionen om utvecklingsobjekten fokuserades på kommunikatio-

¹ I den deliberativa demokratin utgör den offentliga debatten en central del av lagberedningen.

nen. Först kändes det orättvist, jag hade ju tillbringat nästan två månader med telefonen i handen och samtidigt tillsammans med mina kolleger gett tiotals intervjuer och tilläggsuppgifter, skrivit tiotals meddelanden och granskat fakta och statistik samt gått runt på flyktingslussen med tiotals besökande reportrar. Något som vittnar om hur intensiv kommunikationen var är det faktum att jag till sist svarade "Polisinrättningen i Lappland, Katajamäki" till och med i min egen telefon.

Jag grämde mig bara en kort stund. För det jag insåg var av bestående värde: i nästan alla situationer som gäller polisverksamheten är kommunikationen faktiskt ungefär det enda som medborgarna kan kritisera när det gäller myndigheternas verksamhet. Flyktingslussen var en stängd byggnad som var övervakad och dit endast personalen och de asylsökande hade tillträde. Statusen som asylsökande är sekretessbelagd. De människor som kom till flyktingslussen flydde i värsta fall från livshotande förföljelse och därför ville vi inte riskera att okontrollerat bildmaterial kom ut i offentligheten. Den stora allmänheten hade alltså inga möjligheter att direkt bedöma myndigheternas verksamhet utan verksamheten utvärderades genom andrahandsuppgifter och de åsikter som medierna filtrerade fram. Kritiken som deltagarna i säkerhetskaféet kom med riktades främst mot medierna: deltagarna ansåg att medierna hade skrivit artiklar som inte var relevanta.

Det stämmer att även yrkesmedierna gjorde övertramp vid den tiden och att de nästan kastade sig in i agentäventy-

POLISENS KLÄDER ÄR ETT BUDSKAP
TILL DET OMKRINGLIGGANDE
SAMHÄLLET.

DEN STORA ALLMÄNHETEN HADE
ALLTSÅ INGA MÖJLIGHETER
ATT DIREKT BEDÖMA
MYNDIGHETERNAS VERKSAMHET
UTAN VERKSAMHETEN UTVÄRDERADES
GENOM ANDRAHANDSUPPGIFTER
OCH DE ÅSIKTER SOM MEDIERNA
FILTRERADE FRÅM.

rens fantasivärld. En tidning skrev till exempel en ogrundad artikel om att reportrarna inte släpps in i flyktingslussen på grund av att det kan finnas ett vapen inuti kameran. Man försökte måla upp en kaotisk bild av läget i Torneå, även om livet i staden var särskilt lugnt under tiden flyktingslussen fanns där. Jag kontrollerade faktiskt saken, och under tiden flyktingslussen var öppen inträffade färre av de mest brådskande larmuppdragen i Torneå jämfört med samma tidpunkt året innan. Den nya situationen och medborgarnas enorma informationstörst ledde till att medierna letade fram varje tänkbar synvinkel i frågan vilket gjorde att det viktigaste – enligt medborgarkritiken – ibland glömdes bort, den lite tråkiga informationen om att vardagen i den nordliga gränsstaden flöt på i god ordning.

Även om allt gick relativt smidigt i flyktingslussens fall kan vi lära oss av kritiken. Med tanke på polisens verksamhet är det med andra ord bra att förstå att det går att förstöra något som gått bra även i efterhand. Det kan förstöras antingen med dålig *kommunikation* eller genom att helt låta bli att kommunicera.

Tänk dig att du är på väg hem och plötsligt märker att din gata är stängd. Polisen spärrar av området och på plats kan det finnas ett par kamouflagedärgade fordon som polisen begärt

som handräckning. Hurdana tankar väcker det? Du funderar kanske på om din familj är okej, eller kanske i fara? Du funderar på vad som händer efteråt – är det säkert att röra sig och bo i området.

När polisen ringar in ett område har ingen utomstående tillträde av säkerhetsorsaker. Ingen kan alltså bedöma vad som händer inuti det avspärrade området.

Om det hörs skott eller om människor forslas bort från platsen börjar historierna leva sina egna liv. Det enda sättet att få medborgarna att bedöma hur situationen förlöper är att själv berätta vad som händer. En yrkeskunzig allmän ledare eller kommunikationsproffset på staben kan nog bedöma vad som kan berättas och hur, för att de inblandades säkerhet eller verksamheten och den kommande förundersökningen inte äventyras. Polisens yrkesskickliga kommunikatör inser även att det är viktigt att ge invånarna i området möjlighet att bedöma områdets säkerhetssituation utifrån fakta. Livet på hemmagatan fortsätter även efter att polisen har lämnat platsen.

Många som vill bli polis berättar att de sökt in till utbildningen för att de vill hjälpa, kanske rent av rädda, människor. Ibland är det skäl att ta till alla medel för att rädda liv, och en lyckad kommunikation kan som bäst vara en metod. När människor befinner sig mitt i en farlig situation utan

MED TANKE PÅ POLISENS
VERKSAMHET ÄR DET
MED ANDRA ORD BRA ATT
FÖRSTÅ ATT DET GÅR
ATT FÖRSTÖRA NÅGOT
SOM GÅTT BRA ÄVEN I
EFTERHAND.

att veta om det måste myndigheterna göra sitt allt för att informera människorna om saken. Det spelar ingen roll om informationen når dem via medierna eller polisens egna kanaler.

I exceptionella situationer och då man talar om effektiverad kommunikation eller kriskommunikation formar en lyckad kommunikation bilden av krisledningen. I allmänhetens ögon leds situationen av den som på vettigaste sätt berättar om den. Ledningen syns alltså i själva verket som kommunikation utåt. Eftersom polisen nästan utan undantag försöker få kontroll över allvarliga och exceptionella situationer är det även skäl att ta kontrollen över kommunikationen: det går inte att skilja den från ledningen.

Kommunikation som anpassats till situationen erbjuder även medborgarna och beslutsfattarna möjlighet att granska polisens verksamhet. Så kommer våra verksamhetsmetoder till sin rätt och får som bäst även medborgarnas stöd.

* * *

Polisbarometern är en undersökning som mäter medborgarnas tillit till polisen. Finlands polis har fått en tillitsutvärdering som står i en egen klass i hela världen. I polisbarometern som genomförs vartannat år har över 90 procent av medborgarna upprepade gånger sagt att de litar på oss. Enligt den senaste barometern som publicerades 2016 svarade sammanlagt 96 procent att de litar ”rätt mycket” eller ”väldigt mycket” på polisen. I skrivande stund är det nyaste mätningresultatet den åsiktsförfrågan som

EFTERSOM POLISEN NÄSTAN
UTAN UNDANTAG FÖRSÖKER FÅ
KONTROLL ÖVER ALLVÄRLIGA OCH
EXCEPTIONELLA SITUATIONER ÄR
DET ÄVEN SKÄL ATT TA KONTROLLEN
ÖVER KOMMUNIKATIONEN: DET
GÅR INTE ATT SKILJA DEN FRÅN
LEDNINGEN.

gjordes mellan barometrarna 2017 där 94 procent av deltagarna sade sig lita på polisen. Det är väldigt ovanligt med en så här stor tilltro – motsvarande siffror oftast är reserverade diktaturernas ledare. Polisen står även regelbundet i topp på listorna över de mest pålitliga yrkena.²

Det är lätt att närma sig polisen, vilket tillsammans med medborgarnas upplevelser av polisen och mediaskrivelserna skapar den bild som används för att bedöma polisens

pålitlighet. Trots detta kommunicerar polisen inte för att ge en bättre bild: det är alldeles onödigt att försöka se bra ut om man inte gör de rätta sakerna. Därför lönar det sig även att kommunicera genom att berätta om ett väl utfört grundarbete. Enskilda lyckade fall bär inte långt, men flera framgångar i rad bearbetar åsikterna.

Det fanns en ort som hade ett problem: den låg visserligen i täten i brottsstatistiken, men poliserna som jobbade på orten tyckte att den hade ett ogrundat dåligt rykte. De bodde kanske själva på orten och höll inte med om den bild som målades upp av området. De önskade att polisen hade publicerat ett meddelande där de påstådda ryktena skulle ställas i rätt proportion och ortens rykte skulle rengöras.

Det blev aldrig något sådant medde-

lande, eftersom det inte snabbt går att reparera ett rykte som uppstått under en lång tid, och ett försök att skapa en bättre image med ett enda meddelande kan rent av se lustigt ut. Poliserna på orten erbjöds däremot möjlighet att delta i program som berättar om polisens arbete och på så sätt visa upp sin vardag och hur vanlig orten i fråga

egentligen är. Vi hittade emellertid ingen som ville delta i programmen, och så vitt jag vet har situationen inte blivit bättre. Det finns ingen dagki-

rurgi eller några trollkonster som kan förbättra ryktet.

Enligt lagen är polisens uppgift att förebygga brottslighet och ge samhällsaktörerna råd och anvisningar. Det gör polisen till exempel genom kommunikation i de sociala medierna. Att innehållet är intressant och ibland även humoristiskt hjälper oss att nå människorna. När vi erbjuder sådant innehåll på våra kanaler som gör att folk vill följa oss dag ut och dag in har vi tillgång till en stor grupp engagerade hjälpare när den operativa situationen så kräver. Det är onödigt att försöka få ihop folk när nöden står för dörren.

Ett bra exempel på den hjälp följarna i de sociala medierna kan ge är vid efterspaningar av försvunna personer. Med hjälp av de sociala medierna har vi flera gånger lyckats när människorna som bläddrar i flödet med sina smarttelefoner har sett polisens inlägg

DET ÄR VÄLDIGT OVANLIGT
MED EN SÅ HÄR STOR TILLTRO
- MOTSVARANDE SIFFROR
OFTAST ÄR RESERVERADE
DIKTATURERNAS LEDARE.

² *Uta-Sanomats* publicerade den 5 maj 2017 en undersökning som visade att polisen är det pålitligaste yrket.

om en försvunnen person. Ett fall fick ett lyckligt slut tack vare ett par vantar. Jag gjorde ett inlägg i de sociala medierna om en försvunnen person som haft färgglada vantar på sig innan försvinnandet. En man var på väg hem då han genom bilrutan såg hur en person som passade in på signalementet och som hade färgglada vantar gick längs vägen. Så fick det här vintriga försvinnandet ett lyckligt slut. Men inlägg sprids endast när allmänheten redan var engagerad. Därför kan ett aktivt och intressant innehåll och en engagerad allmänhet som bäst bidra till att rädda liv.

Under de senaste åren har polisen fått vänja sig vid att få kritik i medierna. Ibland har man i rätten kritiserat förundersökningen i ett mordfall, ibland de tjänstebrott som polisen gjort, såsom registerintrång, och så har vi ju den gamla kriminalöverkommissarien som dragit sitt strå till stacken och fått långa domar för allvarliga brott. I början av sommaren 2017 uppstod det senast en skandal om användningen av sociala medier då en publikation fick rafflande material från en sluten Facebookgrupp främst avsedd för poliser.

Självklart hade inget av fallen behövt ske. Trots det är varje fall en separat fråga och de personer som gjort fel eller agerat på ett klandervärt sätt har gjort sina gärningar självständigt. Utifrån mina erfarenheter påstår jag att det inte går att göra några generaliseringar om poliskåren utifrån dessa fall. Trots det har man i medierna försökt koppla samman dessa fall, som en cirkel av misslyckanden. Och när det har förekommit annan kritik mot

NÄR VI ERBJUDER SÅDANT
INNEHÅLL PÅ VÅRA KANALER SOM
GÖR ATT FOLK VILL FÖLJA OSS DAG
UT OCH DAG IN HÄR VI TILLGÅNG
TILL EN STOR GRUPP ENGAGERADE
HJÄLPARE NÄR DEN OPERATIVA
SITUATIONEN SÅ KRÄVER.

polisen har man garanterat kommit ihåg att nämna alla gamla ”synder”.

Medierna har rätt att göra sina egna tolkningar av oss och i ett friskt samhälle ska myndigheterna ständigt stå under granskning. Men likväl är det vår rätt och skyldighet att lyfta fram vår åsikt. Medborgarnas åsikter om polisen påverkas allra mest av att vi gör rätt saker och berättar om vad vi gör. Det är en av de viktigaste orsakerna till varför kommunikationen även är en del av ledningen för polisorganisationen och av vår verksamhet.

Som polis lönar det sig att vänja sig vid att varje medborgare har en åsikt om ditt arbete. Dessutom innebär en alldeles vanlig arbetsdag ofta att du först hör en åsikt som sedan står i total kontrast till den åsikt du näst hör. Din patrull kan alltså stoppas på Borgå torg en förmiddag av en person som kräver bättre övervakning vid övergångsställena, medan du senare på eftermiddagen vid åstranden får höra hur övervakning av övergångsställen är slöseri med tid, eftersom de riktiga bovarna får härja fritt. Och så vidare.

Polisverksamheten är informationsledd: vi agerar utifrån vad analyserna och statistiken visar oss. Men polisen

är ändå, precis som namnet säger³, en förlängning av politiken. Därför prioriterar polisen i sitt arbete de uppgifter som det samhällseliga klimatet just då anser vara viktiga. Om beslutsfattarna beviljar extra anslag för att utreda ekonomiska brott eller hatbrott anställer polisen utredare inom just dessa grenar, även om det innebär att någon annan viktig funktion inte kan stärkas.

Grå ekonomi är till exempel affärsverksamhet eller avlönat jobb utan att betala de socialavgifter eller skatter som hör till. Även om beskattningen av löneinkomsten i kombination med alla andra skatter kan kännas tung, är skatten till för att säkerställa att samhället fungerar och till exempel att

polisutbildningen är avgiftsfri. I början av årtiondet låg bekämpandet av grå ekonomi i toppen av polisens resultatstyrning då riktlinjerna för verksamheten drogs upp. Vårvintern 2015 inledde polisen

så tillsammans med andra aktörer en kampanj under temat grå ekonomi.

Man kommer inte alltid att tänka på alla de sätt en vanlig konsument kan stöda grå ekonomi, medvetet eller utan att känna till det. Därför valde man att inleda kampanjen mot grå ekonomi med ett ämne som alla känner till. Vem hade väl kunnat gissa hur mycket kampanjen i slutänden påver-

MEDBORGARNAS ÅSIKTER
OM POLISEN PÅVERKAS
ALLRA MEST AV ATT VI
GÖR RÄTT SAKER OCH
BERÄTTAR OM VAD VI
GÖR.

³ Det latinska ordet ”politia” har haft betydelsen ”staten, statsförvaltningen”.

kade den grå ekonomin?

Anne och Jutta, som utreder ekonomisk brottslighet, var stjärnorna i den kampanj som under ett par veckors tid lyfte fram hur den grå ekonomin förekommer i vårt samhälle. Det första ämnet var pizzor som kostar mindre än sex euro. Vi delade in pizzans kostnader i delar och berättade för medborgarna hur stor andel av pizzan går åt till hyror, löner och råvaror samt skatter, och hur mycket pizzan åtminstone borde kosta för att alla kostnader ska kunna täckas på ett lagligt sätt. Slutsatsen var att en pizza som kostar mindre än sex euro kan vara en indikator på till exempel skatter som inte blir betalda.

De sociala medierna fick fnatt. Diskussionens hashtag #pizzagate fick en aldrig tidigare skådad start och debattörerna ansåg att kampanjen som uppmanade medborgarna att granska pizzaföretagarna var onödig. Anne och Jutta – två av oss – klarade sina roller galant genom att hantera personliga skymfningar och gång på gång svara på den vanliga frågan ”har ni inget riktigt arbete att göra?”.

I den offentliga debatten talade man samtidigt om de rika människornas skattearrangemang i skatteparadiserna och placeringsbolagen. Nyheternas moraliserande ton fick även laglig skatteplanering att i medborgarnas ögon se olaglig och brottslig ut. Man krävde alltså att polisen skulle rikta sina resurser mot skatteparadiserna istället för mot vanliga medborgares pizzor: de rika har råd att ge av sina pengar, men det vanliga folkets pizzor ska man låta bli. Polisens omdöme ifrågasattes. Pizzorna ansågs helt enkelt vara

DÄRFÖR PRIORITERAR POLISEN I
SITT ARBETE DE UPPGIFTER SOM
DET SAMHÄLLELIGA KLIMATET JUST
DÅ ANSER VÅRA VIKTIGA.

ANNE OCH JUTTA, SOM UTREDER
EKONOMISK BROTTSLIGHET, VAR
STJÄRNORNA I DEN KAMPANJ SOM
UNDER ETT PÅR VECKORS TID LYFTE
FRÅM HUR DEN GRÅÅ EKONOMIN
FÖREKOMMER I VÅRT SAMHÄLLE.

en för liten grej.

Ur statens synvinkel är just de små grejerna stora. Tänk bara på en annan bransch, hälsovården. Varje höst när influensasäsongen börjar påpekar hälsomyndigheterna hur viktigt det är att tvätta händerna för att förebygga förkylningar. Varför i all världen ska de slösa tid och kampanjpengar på något som är av så ringa betydelse och så självklart? Varför varna om en lindrig förkylning då det finns aids och ebola?

Av samma orsak som det är viktigt att påminna medborgarna om hur de vardagliga valen påverkar ekonomin: vanliga människors förkylningssjuk-skrivningar kostar miljarder för nationalekonomin, precis som de produkter och tjänster som det inte betalas någon skatt för. Och ingen av oss vill väl betala mer än vi måste. Vi har blivit vana med förmanlig snabbmat även om pizzaföretagaren i grannhuset inte ger något kvitto för inköpet. Laglydiga medborgare känner ångest över tanken på att genom sin verksamhet stöda olagligheter, därför är det lättare att inte tänka på saken. Trots det har vi sedan barndomen fått höra hur många bäckar små gör en stor å och att en miljon börjar med en cent. Oftast har dessa fakta gällt den personliga ekonomin, men samma la-

gar gäller även för makroekonomin: om de små bäckarna rinner förbi statens kista finns det snart bara droppar kvar.

I skrivande stund ger en Google-sökning fler än 16 000 träffar på de finska sökorden ”kuuden euron pizza”, alltså ”sexeuros pizza”. Polisstyrelsens kommunikationschef Marko Luotonen behandlade pizzafrågan i sin blogg och konstaterade att det alltid ska ställas upp ett mål för kommunikationskampanjerna och för pizzans del var det att skapa större synlighet och väcka debatt. Enligt en undersökning som polisen låtit Taloustutkimus

ENLIGT EN
UNDERSÖKNING SOM
POLISEN LÅTIT
TALOUSTUTKIMUS UTFÖRA
KUNDE MAJORITETEN
AV MÄNNISKORNA EFTER
KAMPANJEN NAMNGE
SÅDANA ÅTGÄRDER SOM
POLISEN ÖNSKAR ATT
MEDBORGARNA VIDTÄR
OM DE MÄRKER ELEMENT
AV GRÅ EKONOMI INOM
RESTAURANGBRÄNSCHEN.

utföra kunde majoriteten av människorna efter kampanjen namnge sådana åtgärder som polisen önskar att medborgarna vidtar om de märker element av grå ekonomi inom restaurangbranschen. Inget dåligt resultat med en pizza!

När polisen är ute på uppdrag någonstans är det viktigt att komma ihåg att den som ropar högst inte alltid är den som har mest rätt. Det är heller inte så att den som kan sätta igång den mest högljudda, skarpa eller fiffiga kampanjen i de sociala medierna är den som har mest rätt. I de sociala medierna delar användarna artiklar och annat enligt känslorna, och överraskande ofta bara utifrån rubriken. I de sociala medierna

är det en merit om ställningstagandet är svartvitt och får plats i en fyndig tweet. En myndighets budskap får sällan plats i en sådan. I tävlingen förlorar inte bara sanningen utan även polisen som förlitar sig på lagstiftningen. I sin kommunikation måste polisen beakta många olika skyldigheter och välja sina ord med viss noggrannhet. Polisens budskap får inte alltid plats i en tweet, men det betyder inte att man inte borde delta i debatten.

Polisen står alltid under särskild granskning i samhället eftersom vi med stöd av lagen på motiverade grunder har rätt att ingripa i medborgarnas centrala lagliga rättigheter, så som rätten till personlig integritet och frihet. Det är bara bra att vi övervakas av både medborgarna och medierna. Polisens verksamhet visas ofta i medierna i ett sådant ljus att polisen som är noggrann med sina ord och de lagliga termerna vet att nyheten inte är helt korrekt.

Ett ofarligt klassiskt exempel är ordet ”polisundersökning”. Nu som då förekommer det i medierna att en polisundersökning har inletts på grund av en allvarlig brottsmisstanke. Enligt lagen är detta dock inte möjligt, eftersom det är en förundersökning som inleds i brottsmål.

Tristare än otydligheter är det när man ser eller vill se polisens verksamhet som felaktig eller när man visar upp våra avgöranden eller motiveringarna till dessa i ett ojuste ljus. Mest trista är de missförstådda nyheterna då de kommer nära

POLISENS BUDSKAP FÅR INTE ALLTID PLATS I EN TWEET, MEN DET BETYDER INTE ATT MÅN INTE BORDE DELTA I DEBATTEN.

POLISEN STÅR ALLTID UNDER SÄRSKILD GRANSKNING I SAMHÄLLET EFTERSOM VI MED STÖD AV LAGEN PÅ MOTIVERADE GRUNDER HAR RÄTT ATT INGRIPA I MEDBORGARNAS CENTRALA LAGLIGA RÄTTIGHETER, SÅ SOM RÄTTEN TILL PERSONLIG INTEGRITET OCH FRIHET.

inpå. Om man själv varit på plats och hanterat en våldsam målperson och tillsammans med patrullkompisen efter en lång och svettig brottningsmatch fått in målpersonen i bilen, är det inte roligt att läsa i tidningen eller i de sociala medierna att polisen använde för kraftiga maktmedel. För att inte tala om situationer där man för att rädda liv varit tvungen att – helt motiverat – ta till vapen och målpersonen avlidit. Då är det inte roligt att läsa på Twitter att ”polisen än en gång sköt en person till döds”⁴.

Jag berättade tidigare om fallet #pizagate där en av de mest högljudda kritikerna var en restaurangföretagare. Polisen visste redan då att det riktats misstanke om brott mot företagaren, och uttryckligen skattefusks, men polisen följde förstås noga sekretessbestämmelserna och inledde ingen dispyt med företagaren i offentligheten och började heller inte ifrågasätta dennes verksamhet. Fallet är ett bra bevis på myndighetsverksamhetens tålmodiga natur: fallet som vi kände till redan 2015 avslutades först 2017, då företagaren dömdes för grovt skattebedrägeri.

En av de absolut viktigaste förut-

⁴ Tweet av en reporter på Ilalehti efter ett fall av maktanvändning.

sättningarna för ett fritt och framgångsrikt samhälle är ett fritt informationsutbyte och en oberoende press.

POLISEN VISSTE REDAN DÅ ATT
DET RIKTATS MISSTANKE OM
BROTT MOT FÖRETAGAREN, OCH
UTTRYCKLIGEN SKATTEFUSK, MEN
POLISEN FÖLJDE FÖRSTÅS NOGA
SEKRETESSBESTÄMMELESENA OCH
INLEDDER INGEN DISPYT MED
FÖRETAGAREN I OFFENTLIGHETEN
OCH BÖRjade HELLER INTE
IFRÅGASÄTTA DENNES
VERKSAMHET.

Polisen måste godkänna att den inte alltid får sista ordet, varken i de sociala medierna eller i proffsmedierna. Polisen kan ändå be om korrigeringar i felaktiga nyheter eller själv dela med sig av korrekt information om vad som inträffat

och om hur polisen agerar. Därför finns det en kommunikationschef på varje polisinspektion som följer med vad som skrivs om enheten och vidtar åtgärder vid behov, till exempel om felaktig information får fotfäste.

På polisens olika enheter sker hela tiden samarbete med reportrar för att dessa bättre ska förstå polisens verksamhet. Polisyrkeshögskolan ordnar kurser för reportrar där de får bekanta sig med polisens verksamhet och lagstiftningen. Polisledningen ända upp till polisöverdirektören träffar reportrarna i olika bakgrundsdiskussioner och lyfter fram saker som är centrala för polisen.

– Jag får utslag av de sociala medierna! Jag vill inte ha något med dem att göra.

Den yngre konstapeln hade en be-

stämd uppsyn då han förkunnade sin åsikt till mig, kommunikationschefen vid polisinspektionen i Lappland. Jag log lite grann: kommentaren var som en tidsresa tillbaka till början av årstusendet, då mobiltelefonerna blev vanligare och en del människor högt förkunnade hur de aldrig kommer att skaffa en mobil.

Traditionellt har man tänkt att det är innehållet i kommunikationen som väcker känslor. I arbetet med kommunikationsuppdrag inom olika organisationer har jag allt mer börjat tänka på varför även skapandet av kommunikation väcker känslor, ibland väldigt negativa sådana. Det är ju bara ett jobb. Ingen skulle väl komma på tanken att förkunna ett hat mot Virve-radion, mot att skriva böter eller använda elpistol, trots att dessa knappast är orsakerna till varför någon vill bli polis. Varför är det så svårt att se på kommunikationen som en arbetsuppgift bland många andra?

En orsak kan vara att många poliser som har gett intervjuer i sin tjänsteroll har upplevt att reportrarna handlar orättvist: till exempel har jag flera gånger citerats på ett sätt som jag ansett vara rätt huvudlöst, men jag kan leva med saken och jag har lärt mig formulera mina uttalanden så entydigt som möjligt. Jag har även märkt att många blir tjuriga av att mitt under den mest hektiska operativa verksamheten måste börja "betjäna medierna". Men om vi funderar över varför myndighetskommunikationen sker så handlar det inte i första hand om att betjäna medierna, utan man måste se på saken längre än till medierna. I arbetet med myndighetskommunikation lönar det sig

POLISEN MÅSTE GODKÄNNA ATT DEN INTE ALLTID FÅR SISTA ORDET, VÄRKEN I DE SOCIALA MEDIERNA ELLER I PROFFSMEDIERNA.

VARFÖR ÄR DET SÅ SVÅRT ATT SE PÅ KOMMUNIKATIONEN SOM EN ARBETSUPPGIFT BLAND MÅNGA ANDRA?

att tänka på den slutliga mottagaren av budskapet: den vanliga människan. Medierna är till god hjälp och stöder polisens egna kanaler. När jag i mitt arbete åker ut och talar om operativ kommunikation nämner jag nödvändigtvis inte medierna en enda gång under föreläsningen, annat än då jag talar om de sociala medierna. De sociala medierna och internet överlag har gjort det möjligt för människorna att allt oftare få sina uppgifter direkt från myndigheterna.

Den tredje orsaken till varför kommunikationen väcker känslor kan vara den rädsla för misslyckanden som bankats i varje tjänsteman. Uttryckligen rädslan för ett offentligt misslyckande. En gång var tre unga försvunna i Lappland. Vi letade efter dem med hjälp av ett pressmeddelande, ett inlägg i de sociala medierna och fotografier. Jag och utredaren publicerade dessa. När jag nästa vecka var på arbetet bad de mig publicera meddelandet om en av de försvunna ungdomarna på nytt. De två andra hade redan påträffats.

Jag skickade ut bilden på den unga tillsammans med ett meddelande. Snart fick jag ett samtal om att det här inte alls var flickan som var försvunnen, utan det var en fjärde ung person som försvunnit under veckan. På väg till mig hade uppgifterna blandats ihop. Nu hade vi alltså publicerat en bild och hela namnet på fel flicka.

Jag gjorde omedelbart ett nytt meddelande och bad medierna plocka ner den felaktiga bilden och namnet och ersätta dem med rätt. Dessutom tog vi kontakt med denna ”felaktiga”

ÄVEN OM POLISEN
SYSSLAR MED KÄNSLIGA
UPPGIFTER FÅR VI INTE
FRYSA TILL FRÄMFÖR
INFORMATIONEN.

unga flicka som redan kommit hem från sin rymmarfärd och bad om ursäkt för det som hänt. En del medier bestämde sig för att göra en nyhet om hur polisen hade publicerat fel bild och namn. Det kändes orättvist just då, men efter ett par timmar hade jag redan glömt bort saken. Även om polisen sysslar med känsliga uppgifter får vi inte frysa till framför informationen. Var och en sköter sina tjänsteuppgifter med tjänsteansvar och med samhällets bästa i tankarna, men ibland sker det misstag.

När jag som kommunikationschef ordnade utbildningar i daglig informering lyfte jag ofta fram de kommunikationsmisstag som jag råkat ut för. Jag påpekade även att man inom vår organisation anser det höra till det normala arbetet att det ibland uppstår fysiska skador under arbetsuppgifterna, antingen för klienten eller för polisen. Om det däremot uppstår skrämor vid kommunikationen och det blir rubriker så upplevs det som något oöverkomligt. Ofattbart: det är okej att krossa ett revben, men att fel ordval slinter ut i medierna är en katastrof?

Under samma kurser brukade jag säga att om kommunikationen någon gång misslyckas och den ansva-

riga personen får kritik så vill jag vara närvarande. Alla tankar på ”skäll i hörnrummet” och ett sådant ledarskap hör nämligen till det förgångna och ska inte godkännas inom organisationen. Om den anställda har strävat efter bästa möjliga slutresultat men det ändå inträffat en olycka så leder det ingen vart att ropa eller förnedra. De smarta människorna inom vår organisation förstår nog sina misstag och kan granska sina arbetsprocesser. Och nästa gång kommer de antagligen att dubbelkolla allt.

Förundersökningslagen styr polisens arbete vad gäller meddelanden om förundersökningen och lagen säger att ”förundersökningsledaren och dennes chef samt andra tjänstemän som dessa har utsett har rätt att lämna ut uppgifter om en förundersökning till offentligheten”. På svenska innebär detta att man kan komma överens om vem som lämnar ut uppgifter om fallen. Att undersökningsledaren har semester i en och en halv månad är ingen giltig orsak till att låta uppgifterna för alla pågående utredningar bli liggande i skrivbordslådan. När något särskilt är på gång ser en bra chef till att kommunikationen flyter även under sin semester. Utredningen får förstås inte äventyras och någon måste ha en överblick över fallet för att endast ge ut tillräckligt med uppgifter till offentligheten.

Det att undersökningsledaren ansvarar för att lämna ut uppgifter om en förundersökning betyder förstås inte att ingen annan inom polisorganisationen skulle ta hand om övrig kommunikation, som till exempel förebyggande information. Kommunikationsexpert Anna Sorainen

DET ATT UNDERSÖKNINGSLEDAREN
ANSVARAR FÖR ATT LÄMNA UT
UPPGIFTER OM EN FÖRUNDER
SÖKNING BETYDER FÖRSTÅS
INTE ATT INGEN ANNAN
INOM POLISORGANISATIONEN
SKULLE TA HAND OM ÖVRIG
KOMMUNIKATION, SOM TILL
EXEMPEL FÖREBYGGANDE
INFORMATION.

skriver att en trend inom kommunikationen är att hierarkierna bryts ned. Sorainen säger att detta bland annat syns i att titlar eller ställningar inte i sig är av värde i allmänhetens ögon, och en pompös titel imponerar minst av allt på de unga. Det bästa beviset på att auktoriteter bryts ned är att undersökningarna visar att de största påverkarna enligt de unga är videobloggarna, vloggarna. Opinionsledarna på 2010-talet är alltså de människor vars existens ungdomarnas föräldrar nödvändigtvis inte känner till.

Hur syns den här brytningen i polisorganisationens kommunikation? Polisen är en linjeorganisation, polisinsrättningarna är chefsämbetsverk och hierarkierna är verklighet. Samtidigt är vi dock en väldigt expertorienterad myndighet och vår organisation har inga svårigheter med att böja sig för att den som har mest metall på sina axlar inte nödvändigtvis är den bästa att tala om alla ämnen. Allt fler ledare kan glädja sig över sina underlydandes yrkesskicklighet och uppmuntrar dem till att använda sina färdigheter, oavsett om det är frågan om kommunikation eller andra arbetsuppdrag. I offentligheten yttrar sig den som bäst behärskar helheten och inte den med högst ställning.

Det är inte alltid lätt att förhålla sig professionellt och neutralt till kommunikationen. En del polisinsrättningar kan ha en sådan huvudlös praxis att en polis vars ansikte syns i tidningen är skyldig att bjuda sina kolleger på kaffe och tårta. När jag arbetade med

internationella uppdrag inom försvarsmakten fanns det något som kallades mediepacken: den som figurerade i medierna var skyldig att köpa en pack läsk åt de andra. Det är klart att jag gjorde slut på den här praxisen genast när jag fick makt och möjlighet. En tjänsteman ska inte få sanktioner, ens positiva sådana, för att han eller hon sköter sina uppgifter enligt offentlighetslagen genom att berätta om sitt arbete. Eller att den anställda skapar mervärde för organisationen genom att öppna upp vår verksamhet för medborgarna via medierna. Om denna märkliga praxis funnits till exempel på polisinsrättningen i Lappland skulle en rätt stor del av min lön gått åt till att bjuda mina kolleger på tårta och kaffe.

Men låt oss återvända till den yngre konstapeln jag berättade om. Jag vet inte om han hittills i sin karriär varit tvungen att fatta tag i de sociala medierna men jag hoppas att han inte i onödan stänger några dörrar och gör det svårt att få jobb som till exempel polis på webben genom att frivilligt av känslorsaker hamna utanför vår föränderliga värld.

* * *

Ibland verkar alltså de som står för kommunikationen ta frågorna känsligt, men framför allt hoppas vi ju på att kommunikationen ska påverka mottagarna. I början av artikeln berättade jag hur levande medborgarsikten är om vad polisen gör i sitt arbete. Samma livlighet syns även i det som

berättas om polisens arbete.

Det verkar idag råda en adjektivsjuka inom medierna. Allt är så väldigt isande, otroligt, gulligt eller chockerande. Folket blir titt som tätt "rasande" särskilt i de sociala medierna och när man läser webbtidningar verkar det som om ingen kan förhålla sig normalt till saker, sakligt. Det beror delvis på att många mediereportrar är särskilt beroende av antalet klickningar och på den tid läsaren tillbringar med artikeln. Bara en artikel som lästs ger reklaminkomster och läsaren måste lockas på ett eller annat sätt: oftast med känslor. Vad har de andra blivit rasande över idag? Borde jag också bli det?

Det är tur att vi som poliser inte behöver, eller får, erbjuda bränsle för de flammande känslorna genom vår kommunikation. Vi kan använda humor med god smak och en bild på en valp som börjar sin karriär som polishund väcker primitiva känslor. Oron för en försvunnen åldring eller för säkerheten hos ens egen cykel är en önskvärd reaktion om detta leder till att folk hjälper till eller läser sina cyklar. Vid skottlossningsfall lönar det sig att komma ihåg att ljuden från skotten kan orsaka rädsla, helt förståeligt. I situationer som äventyrar liv och hälsa är kommunikationen särskilt viktig för att återställa känslan av säkerhet. Men man varken får eller behöver överdriva.

God kommunikation väcker alltså känslor. Polisen ska alltid i sin kommunikation ställa fenomen och saker i rätt förhållande till varandra. Brott som hotar vanligt folk sker ofta inom vägtrafiken eller datagrafiken. Trafikanten råkar ut för en olycka på grund av en rattfyllerist

POLISEN SKA ALLTID I SIN
KOMMUNIKATION STÄLLA FENOMEN
OCH SAKER I RÄTT FÖRHÅLLANDE
TILL VARANDRA.

eller farddåre. Bedrägeri hotar oftast den som är blögd på webben och har plånboken öppen. Detta är inget folk är rädda för och inget som väcker större känslor. Däremot får ovanliga, allvarliga och extrema gärningar stor synlighet och påverkar säkerhetskänslan. Det är vårt uppdrag att återställa sakerna i sina rätta dimensioner. Nästa gång du ser ett påstående på ett chattforum om att polisen förringar eller hemlighåller saker ber jag dig tänka om. Kan det ändå handla om att man har informerat om saken i rätt proportion till hur viktigt den är i samhället?

I dagens värld ska polisen nämligen även se till att kommunikationen inte till exempel leder till våldsgärningar mot en folkgrupp.

Juhana Torkki har skrivit om hur människans hjärna inte just alls har förändrats under de senaste 50 000 åren. Torkki motiverar sitt påstående med att våra förfäder samlades kring lägerelden för att berätta historier och idag samlas vi kring gemensamma historier i de sociala medierna. Medierna inser kraften i historier och berättar dem gärna. Den som arbetar som polis bör komma ihåg att brottshistorier och historier om tragiska händelser är särskilt intressant material och "säljer bra". Ett fall som undersöks inom den egna enheten kan alltså få proportioner som känns otroliga bara för att

DEN SOM ARBETAR SOM
POLIS BÖR KOMMA IHÅG
ATT BROTTSHISTORIER OCH
HISTORIER OM TRAGISKA
HÄNDELSER ÄR SÄRSKILT
INTRESSANT MATERIAL OCH
"SÄLJER BRA".

medierna vill berätta en stark historia för sin publik. Historierna blir ofta mer smaskiga ju fler detaljer de har. Ibland överskrider grävandet efter detaljer klart gränsen för god smak.

I ett fall med en försvunnen person bad en reporter mig noggrant beskriva hur den försvunnas utvecklingsstörning visar sig. Jag berättade det inte.

Det fantastiska med att vara polis är att man inte behöver spekulera så mycket. För en tid sedan inträffade en bilolycka i Lappland där de inledande uppgifterna fick det att låta illa men där följderna slutligen inte var så farliga. Eftersom bilolyckor inträffar på offentliga platser och väcker intresse hos förvänsvarvt många skrev jag som vanligt ett meddelande och publicerade det. I slutet av meddelandet skrev jag att vi tyvärr för närvarande inte har några fler uppgifter. En reporter ringde emellertid och krävde att få tala med utredningsledaren.

Jag hade med avsikt gjort ett så hel täckande meddelande som möjligt och jag visste att vi inte skulle gå in på närmare detaljer varken nu eller senare. Så jag frågade hurdana tilläggsuppgifter reportern behövde. Reportern hade velat få utredningsledarens uppskattning av hur det hade kunnat gå om händelsen varit något annorlunda. Det samtalet kopplade jag aldrig vidare till utredningsledaren. Jag kunde

genast svara att polisen inte spekulerar.

Det var lätt att föreställa sig hurdana rubriker utredningsledarens spekulationer hade gett: ”Flera liv i fara – polisen: katastrofen var nära!”. Det väcker mer uppmärksamhet än rubriken ”Tre bilar i kollision på riksväg fyra, två personer skadades lindrigt”.

* * *

När dina idoga studier ger resultat och din framgång i urvalsprovet öppnar dörarna till campus i Hervanta kommer du att bli polis i ögonen på dina närstående. Även om du ännu inte är polis, kommunicerar du som en polis. När du delar en nyhet om ett brott i sociala medier funderar dina kompisar över varför du delar just den här nyheten och inte de tiotals andra som finns. Mer exakt kommer de att fundera över vilken information du har om fallet som de inte har: varför tycker du att fallet är viktigt och är det en del av något större fenomen? De lusläser dina meddelanden mellan raderna.

Lagen förutsätter ett visst uppträdande av poliserna även på fritiden och detta gäller i synnerhet i de sociala medierna. Även om yttrandefriheten gäller för polispersonalen är den ibland begränsad. Därför lönar det sig att fundera över sin roll redan från första början. Det passar sig absolut inte att dela material som beundrar ett brottsligt liv eller olagligheter. Det passar sig inte heller att ha på sig tjänsteuniformen på Tinder. Var och en kan även fundera över om det går att lita på polisens opartiskhet om polisen till exempel delar endast de brottsmisstan-

JAG KUNDE GENAST SVARA ATT
POLISEN INTE SPEKULERAR.

NÄR DU DELAR EN NYHET OM ETT
BROTT I SOCIALA MEDIER FUNDERAR
DINA KOMPISAR ÖVER VARFÖR DU
DELAR JUST DEN HÄR NYHETEN OCH
INTE DE TIOTALS ANDRA SOM FINNS.

kar där den misstänkte är utlänning och samtidigt inte delar största delen av brotten, det vill säga de där den misstänkte är av finländskt ursprung.

Jag har en bekant, en irländare som bott tio år i Finland, som berättade att han tillsammans med sina utländska kompisar ofta funderat över varför polisen så ofta syns som kunder hos ett visst företag. Irländaren hade med sina kompisar gjort iakttagelsen så ofta

JAG HAR EN BEKANT, EN
IRLÄNDARE SOM BOTT TIO ÅR
I FINLAND, SOM BERÄTTADE
ATT HAN TILLSAMMANS MED
SINA UTLÄNDSKA KOMPISAR
OFTA FUNDERAT ÖVER VÄRFÖR
POLISEN SÅ OFTA SYNS SOM
KUNDER HOS ETT VISST
FÖRETAG.

att de misstänkte att vi har ett officiellt samarbete. Jag berättade för honom om den tiden när jag jobbade natt i östra delarna av polisinsättningen i Östra Nyland: där var inga andra ställen öppna nattetid och vi var tvungna att vara stamkunder. Jag konstaterade att polisen inte har några samarbetsavtal med företaget i fråga och att vi inte erbjuder vissa företag bättre service än andra. Jag blev alldeles konfunderad av frågan, eftersom det inte går för sig att polisen ens verkar föredra ett företag framför ett annat, om det inte är frågan om en serviceproducent som statsförvaltningen har skaffat genom upphandling. Polisen kan inte köpas.

Polisen får heller inte användas för reklam. Därför passar det inte att du efter att du fått din polisuniform finns med i inlägg på Facebook för din släktings företag eller att du främjar din politiska karriär med hjälp av din tjänsteställning.

* * *

Ord har alltid använts för både gott och ont: propagandans rötter ligger långt bakåt i tiden. När en makthavare vill ändra världen börjar han använda ett språk som lovordar de val han gör, och samtidigt kraftigt kritiserar alla andra alternativ. Det kan ta länge att fåktas med ord, men med hjälp av ord kan vi skapa enorma jordskred. Genom ord

kunde man till exempel motivera varför många slutligen tyckte att det var en god idé att låsa in en stor grupp människor på koncentrationsläger.

Med hjälp av de sociala medierna kan vem som helst starta en folkrörelse eller underblåsa en revolution. Vi kan alla vara ”medier” och sprida information eller lögn. I den färskaste strategin för den interna säkerheten, som även styr polisens arbete, sägs så här: ”Falsk information som sprids snabbt kan användas på ett destruktivt sätt, på nätet kan man svartmåla och hota människor utan rädsla för de begränsningar rättssystemet sätter. Den allmänna opinionen har aldrig varit ett entydigt begrepp, men sociala medier kan förvränga den ytterligare.”

Delvis just på grund av att informationen är lättillgänglig lever vi i en tid som präglas av förvillande genom information. Det kallas även informationspåverkan. Målet är ofta att visa

saker i ett sådant ljus att informationsmottagarna fattar beslut som är skadliga för dem.

Eftersom det är svårare att få ett starkt och enhetligt folk att böja sig efter någon annans vilja, sker informationspåverkan främst för att försvaga samhällen och skapa polariteter. Därför försöker de instanser som skapar falska nyheter även försvaga tilliten till myndigheter och stater.

Även polisen råkar ut för det här och förekommer upprepade gånger i ett negativt ljus i artiklar på webbplatser som kallar sig medier. Typiskt för den här typen av förvillande och förvrängande är att saker visas utanför sin kontext och att polisen utan grunder visas upp på ett felaktigt sätt. Lagparagraferna tolkas i strid med lagstiftarnas syfte och ärenden visas upp i dunkelt ljus. Den som råkar ut för påståendena får aldrig chansen att berätta om sin syn på saken.

Det brukar sägas att Finland skyddas från det största disinformationshotet eftersom vi har en hög utbildningsnivå. Vi skyddas även av de journalistiska medierna som sållar bland nyhetskällorna och tar med alla parter i sina nyheter. Faran är verklig först då folket börjar tro på de falska mediernas lögnar eller då de inte längre riktigt tror på någonting.

En väsentlig del av det här fenomenet är att de som sprider lögnerna påstår sig stå på sanningens sida och vara de sista som försvarar sanningen. De påpekar ofta att vi har yttrandefrihet och kräver rätten att få säga vad som helst. Jag har ofta förundrats över hur många som inte känner till vad den lagstadgade yttrandefriheten faktiskt innebär. Den

EFTERSOM DET ÄR SVÅRARE ATT
FÅ ETT STARKT OCH ENHETLIGT
FOLK ATT BÖJA SIG EFTER
NÅGON ANNANS VILJA, SKER
INFORMATIONSPÅVERKAN FRÄMST
FÖR ATT FÖRSVAGA SAMHÄLLEN OCH
SKAPA POLARITETER.

JAG HAR OFTA FÖRUNDRATS ÖVER
HUR MÅNGA SOM INTE KÄNNER
TILL VAD DEN LAGSTADGADE
YTTRANDEFRIHETEN FAKTISKT
INNEBÄR.

innebär rätten att publicera saker utan förhandscensur. Yttrandefrihetsslagstiftningen nämner dock inte ansvarsfriheten med ett enda ord. Ingen har någonsin stiftat en lag som skulle frigöra människorna från ansvaret för vad de säger eller skriver.

Hur kan vi då skilja åt den här typen av suspekt påverkan från medborgare som på riktigt är missnöjda? Det stämmer att medborgarna ibland upplever att polisen uppträtt klandervärt i olika uppdrag. Därför har vi skapat ett system för klagomål som gör att ärendet genomgår en officiell process. I fall som pekar mot informationspåverkan försöker man sällan ens genomföra en officiell process eftersom man redan vet att polisen agerat enligt lagen. Däremot kan man försöka främja sin sak med lögn och svartmålning.

Polisen har identifierat det här fenomenet och personalen ges anvisningar för hur de kan skydda sig mot den här typen av påverkan. Det viktigaste är att arbeta så att det du gör tål kritisk granskning. Dessutom bör ingen större vikt fästas vid störande personer på webben. Precis på samma sätt ska polisen kunna fästa rätt vikt vid en 13-åring som kallar patrullen för "polissvin" och inte slösa energi på den saken. Bli inte provocerad då någon försöker provocera.

Polisen som organisation kan bäst

skydda sig genom att ta kontrollen över kommunikationen om sin verksamhet. Med andra ord göra det som jag hela tiden pratat om i den här artikeln: professionell kommunikation i rätt tid.

Det finns många slags krävande specialsituationer i polisens arbete och de mest krävande fordrar den bästa styrkan. Även om vi alla kan utföra de grundläggande åtgärderna är en specialiserad expert på sin plats i

krävande situationer. Precis på samma sätt ska vi låta toppspelarna ta hand om kommunikationen i de svåraste situationerna.

Förr lät vi den person som inte hade något annat att göra ta hand om kommunikationen. Det var en tid då allt som sades på TV var sant och där man trodde och respekterade läraren, polisen och riksdagsmannen. I dagens värld är var och en av oss sin egen nyhetsbyrå och det är vanligt att man förnekar till och med branschexperternas åsikter bara för att "jag inte känner på samma sätt som de". I våra huvuden pågår en ständig debatt om vilken information som är sann och även polisen måste kunna motivera sina påståenden. Informationspåverkan som jag beskrev ovan har också ett finger med i spelet.

POLISEN HAR IDENTIFIERAT
DET HÄR FENOMENET OCH
PERSONALEN GES ANVISNINGAR
FÖR HUR DE KAN SKYDDA
SIG MOT DEN HÄR TYPEN AV
PÅVERKAN.

Polisarbetet är summan av sina delar och kommunikationen påverkar hur en patrull tas emot ute på uppdrag och patrullens uppträdande påverkar hur trovärdig kommunikationen anses. Det här förhållandet är bra att komma ihåg i dagens värld där hela organisationer för en lång tid kan stämplas av ett enda misslyckande och där ett rykte kan gå förlorat med en enda klickning. Inom polisen stöder pennan svärdet i vårt arbete för att upprätthålla samhällsordningen och säkerheten.

LÄNKAR

- Lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990621>
- Elina Katajamäkis blogg om yttrandefrihetens betydelse: http://www.poliisi.fi/polisista_paivaa/elina_katajamaki/1/1/sananvaapaasti_vastuussa_52326
- Marko Luotonens blogg om pizorna som kostar sex euro: http://www.poliisi.fi/polisista_paivaa/marko_luotonen/1/1/taman_ihmiset_muistavat_poliisin_kuuden_euron_pitsasta_44886
- Anna Sorainens blogg om ändringar i kommunikationskulturen: <http://www.ground.fi/viestintakulttuurin-muutoksen-trendit-x-4/>
- Strategin för den inre säkerheten: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80782/sisaisen-turvallisuuden-strategia-verkkoversio.pdf?sequence=4>

POLISARBETET ÄR SUMMAN AV SINA DELAR OCH KOMMUNIKATIONEN PÅVERKAR HUR EN PATRULL TAS EMOT UTE PÅ UPPDRAG OCH PATRULLENS UPPTÄDANDE PÅVERKAR HUR TROVÄRDIG KOMMUNIKATIONEN ANSES.

- Materialet från trygghetskaféet i Torneå: http://www.uva.fi/fi/sites/turvallisuuskahvila/tornion_turvallisuuskahvila/

LITTERATUR

- Limnell, Jarno (red.): Suomen idea. Docendo 2016.
- Pörsti, Joonas: Propagandan lumo. Sata vuotta mielten hallintaa. Teos 2017.
- Riiheläinen, Janne: #TURPO. Turvallisuuspolitiikan tunteet ja järki. Docendo 2017.
- Torkki, Juhana: Tarinan valta. Kertomus luolamiehen paluusta. Otava 2014.

TIMO KORANDER

FORSKARE OCH UTREDARE VID POLISEN

TIMO KORANDER ÄR ÖVERLÄRARE I LÄRDOMSPROVSSTUDIER, UNDERSÖKNINGSMETODER OCH KRIMINOLOGI VID POLISYRKESHÖGSKOLAN. HAN INLEDDE SIN KARRIÄR SOM UNDERVISANDE FORSKARE OCH FORSKANDE LÄRARE REDAN 1993 VID DÅVARANDE POLISINSTITUTET.

KORANDER ÄR JURIS DOKTOR SOM HAR DISPUTERAT OM KRIMINOLOGI.

UTÖVER UNDERVISNING GÖR KORANDER ÄVEN VETENSKAPLIG FORSKNING OM POLISEN, BLAND ANNAT OM POLISENS YRKESKULTUR.

Jag har arbetat mer än två decennier som vetenskaplig forskare av brottslighet och kontroll av den, kriminolog och vetenskapslärare vid Polisyrkeshögskolan och dess företrädare Polisinstitutet i Esbo. En av de mest intressanta studierna gjorde vi tillsammans med kollegerna vid millennieskiftet i Tammerfors, där ungdomen hade för vana att samlas på fredags- och lördagskvällar för att festa och dricka alkohol på allmän plats.

Ungdomarnas uppförande upplevdes som mycket störande av invånarna, på samma sätt som i många andra städer vid tidpunkten. Därför fattade Tammerfors polis att sätta stadens centrum under intensivövervakning. Man inledde ett nolltoleransexperiment och satte in större manskap under fredags- och lördagskvällarna. Även studerande vid dåvarande Polisinstitutet deltog under många kvällar i den intensivare övervakningen i flera piketbilar tillsammans med handledare.

Riktlinjen var att ingripa i så många störningar som möjligt som orsaka-

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

des av ungdomar, alla eventuella flaskor beslagtogs och tömdes och böter utfärdades till så många minderåriga "offentliga" drickare" som möjligt. Ett stort antal ungdomar fördes även till socialarbetets ungdomsjour, Paussi. Barnskyddstjänstemännen på jouden kontaktade ungdomarnas föräldrar med anledning av det inträffade.

Vi vetenskapliga forskare följde på många olika sätt upp händelserna: vi intervjuade poliser, anställda inom barnskyddet och även ungdomarna och gjorde blankettenkäter till invånarna i Tammerfors. Vi frågade alla vad de hade upplevt och observerat före, under och efter projektet. Vi gjorde noggranna analyser av brottsstatistiken över en lång period för att kunna se vilka slags ändringar som skedde.

Vi kan komma tillbaka till ändringarna senare.

Vetenskaplig forskning av den här typen ger viktig information om hur polisen agerar och vad polisverksamheten leder till. Den ger viktig information för planering, styrning och ledning av polisverksamheten. Genom vetenskaplig forskning är det möjligt att på många sätt betjäna polisen och även kritiskt granska hur polisen agerar och vad som följer av det och hur medborgarna upplever polisverksamheten.

Jag arbetar alltså som forskare vid

VETENSKAPLIG
FORSKNING AV DEN HÄR
TYPEN GER VIKTIG
INFORMATION OM HUR
POLISEN AGERAR OCH
VAD POLISVERKSAMHETEN
LEDER TILL.

polisen och undervisar vid polisen hur sådan forskning inom polissektorn utförs. Men, men! Största delen av forskarna som arbetar vid polisen hör inte till dessa vetenskapliga forskare utan de är brottsutredare, "deckare". På finska används dock samma

namn för båda, "tutkija". I denna artikel går jag närmare in på likheterna och olikheterna i dessa forskares och utredares arbete. Det finns många likheter!

Det finns många likheter mellan forskarnas och utredarnas arbete, såväl inom brottsutredning som vetenskaplig forskning. Med hjälp av dessa likheter kan de, som är insatta i brottsutredning men inte vet så mycket om vetenskapsbaserat forskningsarbete, få insikter i och se likheterna mellan dessa två. Samtidigt kan man i själva verket lära sig av båda och även vice versa – vetenskapliga forskare om brottsutredning! Båda har mycket liknande principer och även processer och resultat. Det väsentliga är planmässighet, systematik, objektivitet, problemlösning, dvs. sökandet efter svar på de centrala frågorna, olika medel för anskaffning av material och analys av materialet, inklusive resultat samt rapportering med slutsatser och sammanfattningar. Allt detta antecknas i slutrapporterna som är förundersökningsprotokollet och forskningsrapporten. Ytterligare görs

ett uppskattande övervägande av hur man har lyckats och vad som kan göras bättre. Inom forskningen antecknas det sist nämnda i rapporten, medan däremot brottsutredarna och utredningsledaren i förundersökningsprocessen för slutvärderingsdiskussioner och slutligen bedömer åklagaren fallet med hjälp av förundersökningsprotokollet.

Det är till fördel att förstå att eleverna vid Polisyrkeshögskolan studerar bådas uppgifter, dvs. både brottsutredarens och den vetenskapliga forskarens. Polisens YH- och högre YH-lärdomsprov jämföras nämligen med vetenskapliga studier utförda vid högskolor och i vilka studerandena övar på vetenskapligt skrivande. Vid Polisyrkeshögskolan lär sig eleverna naturligtvis också om brottsutredarens arbete. Det är bäst att definiera begreppen så att det inte uppstår några missförstånd. När jag i det följande talar om brottsutredning eller förundersökning eller enbart utredning, är det uppgifter som utförs av polisens brottsutredare och utredningsledare. När jag i det följande talar om forskning, avses vetenskaplig forskning som utförs av vetenskapliga forskare.

* * *

Brottsutredning kräver naturligtvis planering och ledning. Utredningsledaren och brottsutredarna planerar tillsammans hur de ska börja utreda ett brottsfall. De planerar hur många poliser som kan bindas till utredningen av exempelvis ett knivhuggningsfall. De bestämmer vem av brottsutredarna som tar hand om

DET FINNS MÅNGA LIKHETER
MELLAN FORSKARNAS OCH
UTREDARNAS ARBETE, SÄVÄL
INOM BROTTsutREDNING SOM
VETENSKAPLIG FORSKNING.

den tekniska undersökningen, undersöker till exempel spåren på brottsplatsen och knivhuggningsverktyget, och vem av brottsutredarna som i sin tur sköter förhöret av den brottsmisstänkte och söker upp och förhör eventuella vittnen. För förundersökning av allvarigare brott uppgörs en utredningsplan, i vilken antecknas ett stort antal faktorer som ska utredas vid förundersökningen: en allmän beskrivning av fallet som helhet, de misstänkta brotten och gärningstiderna och -platserna, personerna som misstänks för brotten, information om brottsoffren, dvs. målsägandena, en preliminär beskrivning av händelserna, bevisning, storleken på brottskadan och efter behov även andra frågor som behöver utredas, exempelvis straffansvaret för en juridisk person, spårning av vinning av brott och förutsättningarna för näringsförbud.

Vid förundersökning gör man upp en undersökningsplan för brottet och i vetenskaplig forskning och lärdomsprov gör man upp en plan som styr framskridandet av forskningsprocessen. Detta är en forskningsplan. På Polisyrkeshögskolan kan en forskningsplan även kallas för en lärdomsprovsplan.

Såväl i en forskningsplan som i en lärdomsprovsplan fastställer man preliminärt vilken typ av problem man

avser lösa. Vid förundersökning utnyttjas tidigare information om vad man känner till om brott av den här typen, såväl juridiskt som utgående från brottsutredningsexpertis och -erfarenhet. Vad vet man till exempel om tidigare knivhuggningsfall, hur har man utrett dem tidigare? I vetenskaplig forskning utreder man på mot-

svarande sätt all tidigare information, forskning och litteratur. När man har tagit reda på vad man vet från tidigare om ämnet, är det möjligt att fastställa vad som behöver lösas i den nya planerade studien. Vidare planerar man resurserna som man har tillgång till, handlar det om en eller flera forskares arbete och ska forskningsassistenter anställas. Man gör upp planer över vilket slags material som preliminärt ska samlas in och med vilka verktyg materialet ska analyseras: ska man till exempel göra en enkät där man intervjuar forskningsobjekten ansikte mot ansikte, eller ska man skicka en frågeblankett till utvalda svarare per e-post eller i pappersformat, eller hittar man eventuellt svaret i polisens otaliga register och statistikkällor? Alla dessa utnyttjades i utvärderingen av intensivövervakningsprojektet i centrum av Tammerfors, som jag berättade om i början.

Utredningsplanen för ett brott och

VID FÖRUNDERSÖKNING
GÖR MÅN UPP EN
UNDERSÖKNINGSPLAN
FÖR BROTTET OCH
I VETENSKAPLIG
FORSKNING OCH
LÄRDOMSPROV GÖR MÅN
UPP EN PLAN SOM STYR
FRAMSKRIDANDET AV
FORSKNINGSPROCESSEN.

forskningsplanen kan ändras i utredningens och forskningens processer och framskrida på ett sätt som man inte hade planerat. Därför uppdateras och preciseras bägge planerna när utredningens och forskningens processer framskrider. På det här sättet är det möjligt att inrikta forskningen på nytt till fastställda forskningsfrågor som man försöker lösa, om – såsom fallet ofta är – det visar sig att de ursprungliga planerna har uppgjorts utifrån alltför knapphändig information och nu, när man hunnit längre i utredningen eller forskningen, vet man bättre vad som är viktigare att lösa. Både utrednings- och forskningsplanen ska begränsas och inriktas för större träffsäkerhet i bägge processerna. Därför är det möjligt att ta nya och även flera utredningslinjer vid förundersökning. Till exempel om den första misstänkte knivhuggaren kan antas vara oskyldig, börjar man leta efter andra misstänkta.

Utredningsplanen blir inledningen till det kommande förundersökningsprotokollet. På samma sätt utnyttjas den vetenskapliga forskningsplanen i så hög grad som möjligt i den kommande forskningsrapporten. I många fall är det möjligt att inkludera nästan all text i forskningsplanen i slutrapporten, och många forskare fortsätter i själva verket att skriva vidare på studien genom att komplettera forskningsplaneringsunderlaget, med andra ord utvecklas planen småningom till den faktiska forskningsrapporten.

Det inledande utkastet till en utredningsplan blir en faktisk och officiell utredningsplan, som styr utredningen i det skedet när förundersökningsmyndig-

UTREDNINGSPLANEN FÖR ETT BROTT
OCH FORSKNINGSPLANEN KAN ÄNDRAS
I UTREDNINGENS OCH FORSKNINGENS
PROCESSER OCH FRAMSKRIDA PÅ
ETT SÄTT SOM MÅN INTE HÅDE
PLANERAT.

heten och åklagaren har godkänt den senast vid en gemensam inledande diskussion. Även en forskningsplan ska först godkännas av handledaren av forskningen och lärdomsprovet och i många fall behövs ett officiellt forskningstillstånd, som ska ansökas och godkännas separat. Forskningstillstånd för forskning som utförs vid polisen beviljas till största delen av Polisyrkeshögskolan. I situationer som kräver ett forskningstillstånd, till exempel om forskningen och lärdomsprovet handlar om polisens icke-offentliga personregister, exempelvis brottsanmälningssystemet, är det nödvändigt att göra en kompetent och relativt avancerad forskningsplan, som i praktiken kräver ganska mycket forskningsarbete.

I allt eftersträvas ett systematiskt grepp. Information samlas inte in lite här och där, istället eftersträvar man i båda processerna att systematiskt och dokumenterat (dvs. genom att noggrant skriva upp) samla in all information.

Vid brottsutredning går man systematiskt igenom lagtexter: till exempel vilket brottsrekvisitet som uppfylls, med andra ord vilket brott handlar utredningen om. Man överväger på ett systematiskt sätt vad man ska göra och hur. I förundersökningen

tillämpas både taktiska och tekniska brottsutredningsmetoder. Man förhör vittnen och parter, utför husrannsakingar, beslag, gripanden och häktningar. Man letar i brottsdatabaserna över motsvarande fall, med andra ord försöker man sammanlänka och se om gärningsmannen eventuellt är den samme som i andra motsva-

rande brott. Man skaffar tekniska bevis: fingeravtryck, teleidentifikations- och teleavlyssningsinformation. Man eftersträvar planmässighet och systematik. Det hör även till planmässighet att man kan planera flera utredningslinjer, det betyder att i ett öppet knivhuggningsfall kan det samtidigt finnas flera som är misstänkta för brottet.

Även i vetenskapligt arbete framskrider man på ett organiserat och systematiskt sätt. Genast i början görs en systematisk litteraturöversikt för att veta vad som är känt om ämnet från tidigare. Ibland kan forskningen basera sig i sin helhet på litteratur, varvid den baserar sig enbart på tidigare kunskaper, men på en analys som lägger ihop den på nytt. Man kan välja att planenligt samla ihop intervjumaterial om några personer (kvalitativ forskning) eller skicka en blankettenkät till ett brett urval eller göra en statistisk analys utgående från brottsdatabaserna och brottsstatistiken (kvantitativ forskning). Det första är kvalitativ och de senare är kvantitativ forskning.

Principen om att vara systematisk är

GENAST I BÖRJAN
GÖRS EN SYSTEMATISK
LITTERATURÖVERSIKT
FÖR ATT VETA VAD SOM
ÄR KÄNT OM ÄMNET FRÅN
TIDIGARE.

förknippad med en eftersträvan av objektivitet. Betraktelser grundas inte på egna åsikter och förutfattade meningar, istället tar man fram hållbara bevis, sådana som bevisligen är oberoende av brottsutredarens eller forskarens åsikter, med andra ord objektiva. Därför ska material skaffas genom planerade och välgrundade metoder som ger välgrundade resultat och påståenden om fakta. Det gäller att tillämpa källkritik på vad som duger som material och källor. En av de centrala värdena i vetenskap, vetenskaplig forskning är fortfarande strävan efter objektivitet, en källkritisk granskning av vilka källor som håller tillräckligt hög kvalitet för att man ska kunna hänvisa till dem i forskning.

* * *

I förundersökningen fastställs många begrepp som passar in på det aktuella brottfallet. Vilket är det brott som eventuellt har inträffat, vilken lag har någon brutit mot och vilket slags bevisning är det möjligt att få i fallet? Vilka saker är det som bevisar att den misstänkte är skyldig eller oskyldig och hur kan det eventuella straffet för gärningen se ut?

Om man tänker åberopa någon omständighet i förundersökningen ska det vara möjligt att bevisa den, det vill säga anföra belägg för att den har inträffat. Till exempel, om en person har misshandlats genom knytnävsslag, kan man bevisa det med hjälp av läkarutlåtande och utlåtanden av eventuella vittnen och en eventuell videoinspelning från en övervakningskamera eller mobiltelefon. Ett knytnävsslag kan stanna vid lindrig

OM MAN TÄNKER ÅBEROPA
NÅGON OMSTÄNDIGHET I
FÖRUNDERSÖKNINGEN SKA DET VARA
MÖJLIGT ATT BEVISA DEN, DET
VILL SÄGA ANFÖRA BELÄGG FÖR ATT
DEN HAR INTRÄFFAT.

misshandel, men det kan också vara betydligt allvarigare. I det fallet att offret faller omkull och slår sitt huvud i gatan och dör av en huvudskada, kan man undersöka ett brott mot liv, exempelvis under brottsrubriceringen misshandel och dödsvållande. Brottsutredarna funderar över vad man vet om tidigare brottsutredningar i liknande fall eller vad man redan vet om de eventuella eller kända gärningsmännen, de misstänkta. Till slut antecknas allt som behövs först i förundersökningsplanen och därefter i förundersökningsprotokollet. Inom rättspraxis, exempelvis högsta domstolens prejudikat, finns ofta exempel på hur ärenden har avgjorts i motsvarande fall, även om de inte tillämpas som sådana på en enskild förundersökning.

I vetenskaplig forskning ska man på motsvarande sätt fastställa infallsvinkel, begrepp och faktaunderlag. Man börjar med att göra en grov uppskattning av om forskningen och lärdomsprovet ska ha till exempel en psykologisk, förvaltningsvetenskaplig, sociologisk eller rättsdogmatisk infallsvinkel eller om den kanske ska vara yrkesmässig och praktisk. Vad vet man då i förväg utifrån dessa? Vad har det skrivits om ämnet i tidigare litteratur, forskning och expertkunskap? Utgående från litteraturen är det möjligt att fastställa de viktigaste begreppen för forskningen. Inom forsk-

┆ VETENSKAPLIG
FORSKNING SKA MAN
PÅ MOTSVARANDE
SÄTT FASTSTÄLLA
INFALLSVINKEL, BEGREPP
OCH FAKTAUNDERLAG.

ning bildar det ett så kallat fakta- eller teoriunderlag, som bör ha ett så nära samband som möjligt med problemen som ska lösas. Denna kunskap bör vara till hjälp när problemet som ska avgöras definieras, dvs. vilken fråga eller vilka frågor som ska besvaras eller vad forskningens ska ge ett svar på. På motsvarande vis är tidigare kunskap bland annat om förhållanden, brott, gärningsmän och gärningssätt till hjälp vid lösandet av ett aktuellt problem.

Exempelvis i det tidigare presenterade nolltoleransexperimentet i Tammerfors sökte man tidigare forskning från såväl Finland som utlandet. Vilket slags resultat har man fått av polisens motsvarande strängare och inriktade intensivövervakningsprojekt? I Finland hittades till exempel resultat om intensifierad kontroll som riktats mot hemlösa alkoholister, av vilka det några decennier tillbaka i tiden fanns betydligt fler av i Finland än i dag. Å andra sidan påträffades observationer om intensivare övervakning av gatuprostitution. I utlandet påträffades många projekt, särskilt från New York på 1990-talet, varifrån även begreppet nolltolerans, Zero Tolerance, härstammar. Nolltolerans symboliserar det att polisen försöker inom något bestämt område strängt gripa tag i allt som är störande och brottsligt. I en stor mängd studier från andra länder påträffades många olika slags re-

sultat, som det var mycket intressant att jämföra med resultatet av experimentet i Tammerfors och som även uppvisade mångformighet.

Jag vill här ta tillfället i akt och berömma forskarens bästa vän, nämligen ett utmärkt bibliotek. För mig är det Polamks eget bibliotek. Det är ett trivsamt, attraktivt och heltäckande bibliotek inom polis-, rätts- och samhällsområdet. Biblioteket har en mycket yrkeskunnig, vänlig och hjälpsam personal som hjälper dig att finna utmärkta källor både från Finland och från utlandet. De utbildar även studerande i informationssökning så att dessa ska kunna få möjligast kompetent, och med tanke på källkritiken högklassigt källmaterial för sina lärdomsprov.

I vetenskapligt arbete är det med anledning av vetenskaplig praxis och etiska principer nödvändigt att hänvisa exakt till tidigare information som används som grund för och hjälp i den egna forskningen. Exakta hänvisningar ska göras till tidigare arbeten av forskare som behandlat motsvarande ämnen och ge dem uppskattning för deras arbete. Då används en källhänvisning som innebär att man i texten tydligt antecknar författarens namn och verkets årtal och de sidonummer som man hänvisar till, exempelvis (*Haikansalo & Korander 2019, 10*). I källförteckningen antecknas all nödvändig (bibliografisk) information så att läsaren kan hitta källan: *Haikansalo, Anu & Korander, Timo 2019. Anvisning för lärdomsprov. Lärdomsprovets process, genomförande och bedömning i polisexamen (YH). Tammerfors. Polisyrkes högskolan. Verket har lästs från Polamks elektroniska inlärningsplattform,*

I VETENSKAPLIGT ARBETE ÄR DET
MED ANLEDNING AV VETENSKAPLIG
PRAXIS OCH ETISKA PRINCIPER
NÖDVÄNDIGT ATT HÄNVISA EXAKT
TILL TIDIGARE INFORMATION SOM
ANVÄNDS SOM GRUND FÖR OCH HJÄLP
I DEN EGNA FORSKNINGEN.

Moodle 18.9.2019. Nuförtiden fogas webbadresser till källförteckningen, men i det här exemplet är det inte nu nödvändigt.

I brottsutredning gör man på motsvarande sätt flera rapporter, i vilka det tydligt antecknas vilket källa det handlar om. Är det fråga om en brottsanmälan, brottsplatsfotografier, tekniska bevis eller kanske förhör? Med andra ord tillämpas även i brottsutredning en slags systematisk källhänvisning vid dokumentering.

De viktigaste produkterna som uppkommer av brottsutredning och vetenskaplig forskning är skriftliga produkter, skrivna rapporter. Tidigare presenterades bådas planer, men även slutrapporterna har en likhet med varandra. Likheterna mellan dessa skriftliga produkter, å ena sidan förundersökningsprotokollet och å andra sidan forskningsrapporten, är uppenbara.

Förundersökningsprotokollet är förundersökningens allra viktigaste rapport eftersom straffrättsprocessen framskrider hos polisen och vidare från polisen med hjälp av den. Förundersökningsprotokollet betjänar alla parter, det vill säga den som misstänks för brottet, och brottsoffret, deras advokater samt åklagaren och domsto-

len i följande fas av brottsprocessen. Förundersökningsprotokollet har följande struktur: pärmblad, innehållsförteckning, inledning med resultatet av förundersökningen, förhör, anteckningsblad med bilageförteckning och bilagor.

På pärmbladet introduceras personerna, ärendena och sammanhanget som behandlas i förundersökningsprotokollet. Exem-

pelvis i ett knivhuggningsfall uppges den misstänkta knivhuggaren eller de misstänkta knivhuggarna, offret för knivhuggningen, eventuella vittnen samt när och under vilka omständigheter knivhuggningen inträffade. Innehållsförteckningen visar protokollets struktur. I början av inledningen finns den senaste versionen av brottsanmälan. I brottsanmälan har antecknats hur händelsen kom till polisens kännedom, vidare innehåller brottsanmälan en preliminär beskrivning av händelsen. Brottsanmälan innehåller en anteckning om vilken typ av brott det eventuellt handlar om, och av händelsebeskrivningen framgår det de rekvisitsfaktorer som påverkar brottsrubriceringarna: i ett knivhuggningsfall är det bland annat nödvändigt att anteckna huruvida offret har fått lindriga eller allvarliga skador eller till och med har dött. Efter brottsanmälan presenteras i den egentliga inledningstexten, till exem-

FÖRUNDERSÖKNINGSPROTOKOLLET
ÄR FÖRUNDERSÖKNINGENS ALLRA
VIKTIGASTE RAPPORT EFTERSOM
STRAFFRÄTTSPROCESSEN
FRAMSKRIDER HOS POLISEN OCH
VIDARE FRÅN POLISEN MED
HJÄLP AV DEN.

pel under rubriken Förundersökningens resultat, kortfattat resultatet av polisarbetet, bland annat vilken information man fått från förhör, teknisk och övrig bevisning. Själva förhören och förhørsprotokollen presenteras i ett eget kapitel. I förhørsprotokollen har antecknats det väsentliga om vad de misstänkta, offret och vittnen har sagt i förhören, och ytteligare har i dem vid behov antecknats även frågor som ställts till de förhörda och händelser under förhören. Förhören kan jämföras med vetenskapliga forskningsintervjuer, i vilka man lyssnar på de intervjuade medborgarnas åsikter om polisen, straffrättsväsendet och straff som utmätts i det, om man eventuellt vill ha kunskaper om dem i forskningen.

Förundersökningsprotokollets anteckningsblad med bilageförteckningar innehåller information om tvångsmedel som använts i förundersökningen. På anteckningsbladet antecknas varje avhämtning till förundersökning, gripande, anhållande, husrannsakan, skingringsförbud eller beslagtagande av egendom samt övriga tvångsmedel, om denna information behövs vid åtalsprövning eller rättegång. I bilagorna ska placeras samtligt nödvändigt material som behövs i rättsprocessen som inte kommer upp i det övriga protokollet, eller i bilagorna dokumenteras saker som redan nämnts på annat ställe. Vanligt innehåll i bilagorna är utlåtanden från tekniska undersökningar, fotografier som tagits i utredningen, beslut om gällande beslagtaganden, skingringsförbud och reseförbud samt eventuella egendomsförteckningar.

När man jämför ett förundersök-

FÖRUNDERSÖKNINGSPROTOKOLLETS
ANTECKNINGSBLAD MED
BILAGEFÖRTECKNINGAR INNEHÅLLER
INFORMATION OM TVÅNGSMEDEL SOM
ANVÄNTS I FÖRUNDERSÖKNINGEN.

ningsprotokoll med en traditionell vetenskaplig forskningsrapport kan man se att de är nästan identiska. En forskningsrapport består av pärm, sammanfattning, inledning, innehållsförteckning, litteraturoversikt, dvs. faktaunderlag, forskningsproblem eller -frågor, beskrivning av materialet, beskrivning av förfaranden, resultat, slutsatser utifrån resultatet, självutvärdering, dvs. begrundande av framgångar och utvecklingsmål, källförteckning och bilagor. Strukturen hos ett förundersökningsprotokoll och en forskningsrapport är förbryllande lika. Och det är inte alls underligt.

Det är viktigt att komma ihåg att båda rapporterna betjänar även andra än författarna, i förundersökningen parterna, åklagaren och domstolen och i forskningsrapporten läsaren, exempelvis de som föremålet för forskningen gäller eller som de är intresserade av, och andra forskare som forskar i samma ämnesområde. En bra kvalitet hos båda produkterna är viktig. Ju bättre ett förundersökningsprotokoll eller en forskningsrapport är, desto mer nytta är de till i den fortsatta behandlingen av ärendet. Jag anser att de här är väsentliga faktorer och därför går jag närmare igenom dessa olika delar av rapporterna i denna artikel.

Det är skäl att konstatera att i yr-

keshögskolan kan lärdomsprovet vara även ett så kallat praktiskt lärdomsprovsarbete istället för en rapport i studieformat. För dem som är intresserade, kan jag även berätta att största delen av lärdomsproven vid Polamk finns på adressen thesuis.fi. (Den andra delen finns i Polamks bibliotek.) I ett praktiskt lärdomsprovsarbete gör studeranden en produkt och rapporterar om den. Produkten kan vara exempelvis instruktioner, en manual, guidebok, ett utbildningspaket, en webbplats eller en plan, till exempel en säkerhetsplan för ett ämbetsverk.

Det kan vara en plan för videoövervakning av den nya metron i Esbo, en fotograferingsguide för brottsplatsundersökning, en guide för polispatruller för yrträdningsuppdrag eller en handbok för utredare av arbetsbrott. Produkten kan även vara arrangerandet av ett evenemang, exempelvis ett seminarium om alkohol och langning av alkohol som riktas till niondeklassister. Alla ovan nämnda är äkta och verkställda lärdomsprov i Polisyrkeshögskolans YH-examina. Ett praktiskt lärdomsprov ska utöver en produkt även innehålla en separat rapport. Den innehåller en pärm, sammanfattning, inledning, innehållsförteckning, faktaunderlag för produkten, projektets bakgrund, arbetsprocessen, informationssökning med

DET ÄR SKÄL ATT
KONSTATERA ATT
I YRKESHÖGSKOLAN
KAN LÄRDOMSPROVET
VARA ÄVEN ETT SÅ
KALLAT PRAKTISKT
LÄRDOMSPROVSÄRBE
T
ISTÄLLET FÖR
EN RAPPORT I
STUDIEFORMAT.

empelvis ett seminarium om alkohol och langning av alkohol som riktas till niondeklassister. Alla ovan nämnda är äkta och verkställda lärdomsprov i Polisyrkeshögskolans YH-examina. Ett praktiskt lärdomsprov ska utöver en produkt även innehålla en separat rapport. Den innehåller en pärm, sammanfattning, inledning, innehållsförteckning, faktaunderlag för produkten, projektets bakgrund, arbetsprocessen, informationssökning med

källförteckningar och slutresonemang och självutvärdering. Rapporten har en liknande layout som ett lärdomsprov i forskningsformat.

* * *

Ett av problemen inom förundersökning som man vill ha ett svar på är huruvida brottsrekvisitet uppfylls i det aktuella fallet. Den andra frågan gäller vem som är misstänkt och på vilka grunder. Det tredje steget är att samla in information, bevis så att åklagaren kan besluta, om bevisen är förenade med tillräcklig bevisning för att väcka åtal.

Syftet med vetenskaplig forskning ska uttryckas som ett forskningsproblem i form av en fråga som ska avgöras, gärna som en huvudforskningsfråga:

Om vi ökar belysningen på parkeringsplatsen X, kommer det att minska brottslighet som riktar sig mot bilar?

Om vi ökar antalet fotpatruller på bostadsområdet X, kommer det att höja människornas trygghetskänsla?

Om polispatrullerna utför regelbunden pausmotion under pauserna för bilpatrullerna, kommer det att minska på polisernas rygg- och nackbesvär?

Forskningsfrågorna behöver i planeringsprocessen begränsas så att de är tillräckligt exakta och smala, för att det ska vara möjligt att avgöra dem genom tillräcklig ansträngning. Alltför breda mål, alltför breda forskningsfrågor åter upp tid och

SYFTET MED VETENSKAPLIG
FORSKNING SKA UTTRYCKAS SOM ETT
FORSKNINGSPROBLEM I FORM AV EN
FRÅGA SOM SKA AVGÖRAS, GÄRNA SOM
EN HUVUDFORSKNINGSFRÅGA.

energi i onödan, och de leder inte till tillräckligt djuplodande resultat utan stannar vid en skrapning på ytan. På samma sätt som en utredningsledare leder förundersökningen vid brottsutredning, är det handledaren som bär ett stort ansvar för avgränsningen som ska göras särskilt i början av lärdomsprovsforskning. Vetenskapliga yrkesforskare har i allmänhet stöd av en styrgrupp som består av experter och äldre kolleger.

Det är skäl att observera att vid polisen utförs stora mängder vetenskaplig forskning, i vilken forskningsproblemet, dvs. huvudfrågan i forskningen är sådan att den strävar efter att utveckla polisverksamheten eller -organisationen. Utveckling av polisverksamheten är i själva verket en av de viktigaste uppgifterna som fastställts för Polisyrkeshögskolan i Finland. Såväl yrkesforskarens forskningsprojekt som lärdomsproven vid Polisyrkeshögskolan har ofta utvecklingsmål. Det har utarbetats en anvisning om hur brottsutredningsledare bör leda sig själva och på ett klokt sätt hantera sin tidsanvändning, ledning av poliskompetens har utvecklats på en exempelpolisinrättning, det har undersökts vilka faktorer som kan förbättra ekobrottsutredningens handlingsförmåga i bekämpningen av grå ekonomi, samarbetet mellan polisen och olika studieinrättningar i samband med hotbilder och i syfte att förebygga dem har utvecklats och

man har också försökt förbättra verkställandet av polisens strategi inom polispersonalen. Alla de ovannämnda är ämnen och mål för högre YH-lärdomsprov från 2018 (se theseus.fi).

Det är alltså möjligt att utnyttja vetenskaplig forskning för att utveckla brottsutredning och polisverksamhetens olika delområden, och därför är kunskaper i vetenskaplig forskning nödvändiga på alla nivåer inom polisen. Man talar om FoUI, Forskning, utveckling och Innovation, vilket innebär utveckling genom forskning och innovation. Förståelse av och kunskaper i verksamhet av denna typ ingår i den finländska poliskärens verktygslåda i det moderna samhället, där FoUI är allt viktigare. Det är all-

PÅ ENGELSKA FINNS EN
BESKRIVANDE BENÄMNING
PÅ DENNA PLANERING:
RESEARCH DESIGN.

tid möjligt att utveckla polisverksamheten i en effektivare och resultatriktigare riktning och samtidigt förbättra personalens välmående och arbetstillfredsställelse. I det här sammanhanget vill jag gärna nämna att enkäten "Personalbarometern" (henkilöstöbarometri) genomförs genom en återkommande blankettenkät bland hela personalen på alla polisenheter i Finland. Med hjälp av den utvecklas personalens välmående, smidigheten i och organiseringen av arbetet samt personalledningen vid polisens enheter. Personalbarometern verkställs av FoUI-enheten vid Polisyrkeshögskolan.

* * *

När en överskådlig och begränsad forskningsfråga har bildats, börjar man i studien fundera på vilken typ av forskningshelhet som krävs för att få svar på den. Det gäller att fundera på vilken typ av forskningsmetod som ska tillämpas i studien och vilket slags material som anskaffas genom metoden. Detta är planering av en forskningsuppställning. På engelska finns en beskrivande benämning på denna planering: *research design*. Om vi har lyckats planera en bra "design" för vår forskning, har vi en forskningsfråga och lämpligt material för att svara på den frågan.

Låt oss gå tillbaka till de ovan presenterade forskningsfrågorna: *Om vi ökar belysningen på parkeringsplatsen X, kommer det att minska brottslighet som riktar sig mot bilar? Om vi ökar antalet fotpatruller på bostadsområdet X, kommer det att höja människornas trygghetskänsla? Om polispatrullerna utför regelbunden pausmotion under pauserna för bilpatrullerna, kommer det att minska på polisernas rygg- och nackbesvär?* Vilket slag av forskningsuppställning fungerar i respektive fall?

I det första fallet måste vi ta åtminstone två parkeringsplatser, på vilka vi före experimentet, från polisens register över brottsanmälningar, mäter i vilken utsträckning bilar blir föremål för ofog och stölder. På den ena parkeringsplatsen ökas belysningen och på den andra hålls belysningen på oförändrad nivå. Efter en tillräckligt lång testperiod, till exempel ett år, mäts om antalet brott har minskat på den bättre upplysta parkeringsplatsen eller om de har förblivit på samma nivå som på jämförelseparkeringsplatsen efter

försöket. Om de har minskat, kan man dra den slutsatsen att belysningen uppenbarligen minskar mängden brott som inträffar på parkeringsplatsen. I studien utgör materialet antalet brott i polisens register och förfarandet statistikanalys. Forskningsuppställningen efterliknade – visserligen med en liten genväg, t.ex. utan laboratorieförhållanden på ett sjukhus – en så kallad klassisk utformning av prövningen som tillämpas exempelvis vid läkemedelsforskning, när testpersonerna åter av det riktiga läkemedlet och jämförelsepersonerna får en placebo, dvs. kalktabletter.

I det andra exemplet är det möjligt att utföra en likadan mätning före och efter testexperimentet som sker endast på testområdet. Detta betyder att på det andra bostadsområdet ökas inte polisens fotpatrullering, men på testbostadsområdet utökas den i betydande grad under en tillräckligt lång tid. När vi mäter den känsla av trygghet som människorna upplever, hittar vi inte något material om den i polisens register. Efter testet måste vi i båda områdena utföra en mätning, där vi frågar direkt av medborgarna om deras känsla av trygghet. Vi kan till exempel skicka till tusen personer – en grupp som utvalts på statistiskt kompetenta grunder – i båda bostadsområdena en blankett före och efter testet, på vilken vi ställer frågan:

OLIKA MEDEL FÖR
INSAMLING AV MATERIAL
OCH ANALYSERNA AV
MATERIALET OCH DERAS
RESULTAT STÅR I EN
CENTRAL ROLL INOM BÅDE
BROTTSUTREDNING OCH
FORSKNING.

“Hur trygga känner ni er när ni rör er ute i ert bostadsområde?”

Samma fråga kan ställas i olika versioner, genom att lägga till “Hur... på morgonen, dagen, kvällen och natten?” Frågan kan ha följande skala, från vilken svararna väljer ett svar mellan 0–7: “0. Kan inte säga, 1. Mycket trygg, 2. Trygg, 3. Ganska trygg, 4. Varken trygg eller otrygg (neutral), 5. Ganska otrygg, 6. Otrygg, 7. Mycket otrygg.”

Det är också möjligt att ställa extra frågor exempelvis om man under bestämda tider vågar röra sig ute i området. Vidare kan man fråga direkt, vad de anser om polisens patrullering i området. Om känslan av trygghet har ökat endast i testområdet under testtiden, kan man dra den slutsatsen att polisens fotpatruller kan ge invånarna en större känsla av trygghet i bostadsområdet. I det här fallet är metoden en medborgarblankettenkät före och efter och metoden med vilken den analyserades är statistikanalys.

Det är skäl att nämna att den här typen av medborgarenkäter om känslan av trygghet genomförs på bred bas nästan årligen i Finland. De har visserligen inte ovan anförda jämförelsekonstellation, men det är möjligt att följa upp exempelvis de årliga variationerna.

En sådan är den årliga medborgarenkäten, Polisbarometern, som finns på webben.

I det tredje exemplet kan man utarbeta en guide för pausmotion och patrullpolis, som lidit av rygg- och nacksmärtor, förbinder sig att följa dess anvisningar. Efter någon tid skulle de intervjuas och frågas om sina erfarenheter, märkte de att rygg- och nacksmärtorna avtagit under experimentet och hur motiverar de sin uppfattning. Antalet som intervjuas kan vara till exempel sex. Även i det här fallet är det möjligt att bygga upp en tyngre jämförelsekonstellation och en större test- och jämförelsegrupp än ovan, men om detta är ett lärdomsprov för yrkeshögskolan räcker det med ett enkelt och kort experiment och en åsiktsintervju efteråt. Det är skäl att notera att de ovan anförda jämförelsekonstellationerna är alltför tidskrävande och invecklade för YH-lärdomsprov, men de är möjliga i yrkesforskares undersökningsprojekt. I fallet med pausmotionsguiden insamlas materialet genom intervjuer och det analyseras genom noggrann läsning, det vill säga en innehållsanalys av innehållet i intervjuerna. Innehållet kan indelas i teman och typer, klassificeras.

Olika medel för insamling av material och analyserna av materialet och deras resultat står i en central roll inom både brottsutredning och forskning. Vid brottsutredning gäller det att överväga vilket material som ska samlas in och med vilka metoder: vem är det ändamålsenligt att förhöra, vilken teknisk bevisning samlas – till exempel var ska man ta finger-, däck- eller skoavtryck – och är analysinformation nödvändig, ska serieläggning utföras, ska hemlig informationsinsamling tillämpas, ska experter

höras. Dessa olika metoder utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt så att man samlar in så starka bevis som möjligt för åklagaren och en bra slutrapport, dvs. ett förundersökningsprotokoll.

Inom forskning gäller det också att noggrant begrunda vem som ska intervjuas och varför eller till vilka alla en blankett sänds eller vilka statistikmaterial som analyseras eller vilket slags information som samlas in från register och statistik för att analyseras. Alla beslut ska vara noggrant planerade och motiverade. Ovan nämnda material kan kallas för empirisk information, det vill säga erfarenhetsbaserad information. Dessa är begrepp inom vetenskaplig forskning. Inom vetenskapen, på samma sätt som inom utredningar, insamlas information som baserar sig på erfarenhet. Den samlas in genom forskningsmetoder. Detta har ett eget vetenskapligt delområde: metodologi. Empiriskt material samlas in systematiskt exempelvis i form av muntligt intervjumaterial av fem personer. Forskning som utgår från verbalt material kallas kvalitativ forskning. I kvalitativa studier väljs experter som intervjuas, och de behöver inte vara många till antalet eftersom man inte betraktar procentuella åsiktsskillnader. Inom kvalitativ forskning är man särskilt intresserad av hur intervjuobjekten motiverar sina åsikter, hur de talar om olika frågor och på vilken typ av erfarenheter och ståndpunkter de

grundar sina åsikter.

Alternativet till kvalitativt är kvantitativt, dvs. statistiskt material. En elektronisk blankettenkät kan göras till ett brett urval människor – hundratal eller tusentals – i vilken ställs frågor i likhet med “Kan man lita på polisen i Finland?”, och svararna svarar på enkäten med en skala från ett till fem: 1. Jag är helt av samma åsikt – 5. Jag är helt av annan åsikt. Man kan också göra en bred analys av brottsstatistiken, varvid det insamlade materialet är fortfarande siffror, t.ex. antal brott, patrullernas uttryckningar, störningsfall eller gripanden. Detta är kvantitativ eller statistisk forskning. I Polisyrkes- högskolans YH- och högre YH-lärdomsprov är såväl verbala intervjuer ansikte mot ansikte som sifferbaserade blankettenkäter, som i allmänhet riktas till medlemmarna av polisorganisationen, mycket populära. Alla dessa metoder för insamling av material undervisas vid Polisyrkeshögskolan under FoUI-studieperioden, som är planerad att understöda även olika lärdomsprov av alla studerande. Varje studerande får även stöd av en lärdomsprovshandledare, som leder ett lärdomsprovseminarium. På seminariet deltar en grupp studerande som ger varandra kamratstöd.

Det finns många olika sätt både att samla in och analysera information. När forskningsmaterial har samlats in, kan det analyseras antingen kvali-

DET FINNS MÅNGA OLIKA
SÄTT BÅDE ATT SAMLA
IN OCH ANALYSERA
INFORMATION.

tativt eller kvantitativt, visserligen är man ofta tvungen att analysera statistikmaterial med hjälp av statistik. Vid statistisk forskning används statistikens principer och tillämpningar, i de flesta fall datorprogram som grundar sig på statistisk matematik. Vid statistisk forskning ställs en fråga till en stor grupp, exempelvis hur många har en positiv inställning och hur många en negativ inställning till en bestämd fråga. Varje år frågas hur många procent av finländarna uppskattar polisen och hur många som inte gör det. Inställningen i Finland är sällsynt positiv vid en internationell jämförelse – ofta uppskattar mer än 90 procent polisen. Jag gjorde själv redan 1994 en av de första medborgarenkäterna av den här typen på beställning av den högsta polisledningen vid inrikesministeriet.

Det finns även andra intressanta vetenskapliga forskningsmetoder. Man kan göra kontinuerliga observationer genom exakta dagböcker och anteckningar. Metoden kallas allmänt för deltagande observation. Jag har själv suttit i långa perioder på baksätet i en polisbil och följt med polispatrullernas verksamhet. Jag undersökte polisernas yrkeskultur, poliskulturen, och intresset riktades mot polisernas attityder, åsikter, erfarenheter och särskilt på vad poliserna gör och hur de utför sitt arbete. Information av den här typen är intressant såväl ur kriminologisk synvinkel betraktad som för själva polisorganisationen. Man kan säga att polisens självkänedom ökar både om poliskulturen och om vilken typ av yrkesidentiteter kulturen producerar, och vilka slags yrkesidentiteter det är som å

MAN KAN GÖRA KONTINUERLIGA
OBSERVATIONER GENOM EXAKTA
DAGBÖCKER OCH ANTECKNINGAR.
METODEN KALLAS ALLMÄNT FÖR
DELTAGANDE OBSERVATION.

andra sidan skapar och understöder kulturen.

En faktor som kommit fram i undersökningar av poliskulturen i olika västländer är att polispatrullerna har många långa, tråkiga perioder när de inte har några uttryckningar. På TV visas realityserier som ger den bilden att patrullerna måste hela tiden skynda från ett uppdrag till nästa. I verkligheten är detta snarare ett undantag än en regel. Uppdragen är inte heller alltid lika intressanta som serierna låter förstå. På TV visas bara intressanta och kanske även roliga uppdrag, uppdrag som går snett visas inte alls, om det råkar hända sådana och visst händer det. Ytterligare har man observerat att största delen av polisens verkliga uppdrag inte har att göra med kriminalitet, i de flesta fall sträcker patrullen ut en hjälpande hand när något har gått fel, eller patrullen ger sig iväg för att återställa den allmänna ordningen. Det är mycket sällan som polisen behöver tillgripa maktmedel.

En annan för polisen intressant studie enligt deltagande observation är Jussi Peräläs studie, i vilken han iakttog droganvändares och -säljares värld. Han var intresserad av den kultur i vilken droganvändare lever, hur de agerar och hur de ser på och upplever världen och till exempel vilka erfarenheter de hade av polisen och hur

de var nästan hela tiden på sin vakt av rädsla för att åka fast. Namnet på Peräläs studie är "Miksi lehmät pitää tappaa?" (Varför är det nödvändigt att döda kor?), vilket naturligtvis hänvisar

EN FAKTOR SOM KOMMIT
FRAM I UNDERSÖKNINGAR
AV POLISKULTUREN I
OLIKA VÄSTLÄNDER ÄR
ATT POLISPATRULLERNA
HAR MÅNGA LÅNGA,
TRÅKIGA PERIODER NÄR
DE INTE HAR NÅGRA
UTTRYCKNINGAR.

till att det går illa för tjallare. Tjallare är i det här fallet de som avslöjar viktig information om andra användare och säljare för polisen. Peräläs studie är av intresse för polisen också därför att den i slutet lär ut hur droger ska användas på rätt sätt. Många erfarna brotts-

utredare har nämligen konstaterat att polisen måste kunna sätta sig in i brottsförövarnas roll, det vill säga se på världen med deras ögon.

* * *

Vad är då det allra intressantaste såväl inom utredning som forskning? Naturligtvis resultatet! I bådas slutrapporter är det intressantast att läsa vilket resultat man kommit till i utredningen eller forskningen. Kapitlet "Förundersökningens resultat" i förundersökningsprotokollet är intressantast att läsa och i forskningsrapporten är kapitlet "Forskningens resultat" det mest intressanta kapitlet.

Jag skrev redan tidigare att under rubriken Förundersökningens resultat antecknas resultatet av polisarbetet i kortfattad form, till exempel vilka resultat man fått av intervjuer samt

teknisk och övrig bevisning. Den centrala delen av forskning är också var nya resultat rapporteras. Vilka resultat kom man till gällande forskningsfrågorna utifrån de metoder som användes och analyser av nytt material? Med andra ord: fick man svar på forskningsfrågan och hur ser svaret ut? Nollstudie innebär att man forskar i något som man vet svaret på utan en studie. Det skulle vara en nollstudie, om man undersöker till exempel om människor, som bor på sjunde våningen använder hissen oftare än människor, som bor på bottenvåningen. Det handlar dock inte om en nollstudie, om det inte finns faktainformation om frågan, utan "informationen" grundar sig på hörsägen, gissningar, fördomar eller föreställningar. Även om någon annan studie råkar bekräfta någon av dessa, har den trots allt producerat ny information. Studien kunde lika väl ha kunnat ifrågasätta gissningarna och bevisa att de är felaktiga. Även inom brottsutredning letar man efter sanningen och ny faktisk information om målet för förundersökning. I båda producerar man systematiskt dokumenterad information, bevis och resultat, som är nya och inställda på sanningen.

I vetenskaplig forskning är det viktigt att reflektera över vad tidigare fakta- och teoriunderlag säger om frågan. Hur kan ny information som erhållits genom egen forskning jämföras med resultatet av tidigare studier? Stöder den egna studien tidigare forskningsdata, i sin helhet eller delvis? Eller ifrågasätter de nya resultaten resultatet av tidigare forskning? Dessa frågor ska begrundas och spe-

I VETENSKAPLIG FORSKNING ÄR
DET VIKTIGT ATT REFLEKTERA
ÖVER VAD TIDIGARE FAKTA- OCH
TEORIUNDERLAG SÄGER OM FRÅGAN.

cificeras noggrant i det sista kapitlet med slutsatser. Genom detta är det möjligt att vetenskaplig information kan bli mer exakt än tidigare och den egna forskningen blir ett kontinuum av vetenskapligt arbete. Vid brottsutredning jämför man med säkerhet den nyligen slutförda förundersökningen med tidigare, och funderar över vad allt man lärde sig av denna nya utredning och vilka gamla data och erfarenheter den bekräftade.

* * *

I förundersökningsprocessen för brottsutredarna och utredningsledaren tillsammans slutbedömningsdiskussioner. Vilka var topparna och flopparna? Vad lyckades man med och vad kan göras bättre. Det är möjligt att utvärdera hela förundersökningsprocessen inklusive förundersökningsprotokollet. Sedan bedömer åklagaren och slutligen brottmålsdomstolen med hjälp av förundersökningsprotokollet hur väl polisen har lyckats med förundersökningen. I motsats till rapporten om vetenskaplig forskning, utvärderas inte i förundersökningsprotokollet hur väl man lyckats, i stället sker utvärderingen i efterhand när förundersökningsprotokollet är färdigt.

Det bidrar till forskningens tillförlitlighet att forskaren själv till slut gör en skriftlig bedömning av vad hen lyckas

des med och vad hen skulle ha kunnat göra på ett annat sätt. Det faktum att forskaren på eget initiativ tar upp misslyckanden, och det är inte läsaren eller utvärderaren som hittar dem för sig själv, höjer forskningens tillförlitlighet.

I ett lärdomsprov är det handledaren, i allmänhet tillsammans med en annan lärare, som bedömer den studerandes rapport över lärdomsprovet. Det är nödvändigt att tänka på forskningens tillförlitlighet ända från de första stegen, i fråga om varje delområde som omfattas av forskningsprocessen.

Är det viktigt och nyttigt att forska i ämnet? Har man hittat

samtlig tidigare väsentlig och viktig information för teoriunderlaget? Är källhänvisningarna och de övriga formaliteterna, till och med rapportens struktur, uppställning och språkdräkt så bra som möjligt? Har forskningsfrågan begränsats på ett klokt sätt när man känner till allt det som skrevs i teoriavsnittet, och det som man vet om problemet via andra källor? Har man bildat en träffsäker forskningsfråga? Gör forskningsuppställningen det möjligt att få ett svar på forskningsfrågan? Ger metoden och materialet som valts till forskningsuppställningen ett rätt svar just på den frågan som vi vill ha svar på? Var tillämpandet av metoden framgångsrikt? Lyck-

GEMENSAMT FÖR
BROTTSUTREDNING
OCH VETENSKAPLIG
FORSKNING ÄR
IAKTTAGANDET AV
FLERA PRINCIPER SOM
ÄR VIKTIGA MED TÄNKE
PÅ DE MÄNSKLIGA
RÄTTIGHETERNA.

ades man samla in sådant material som man ursprungligen planerade att samla in? När materialet hade samlats in, gjorde man med det allt som planerats, det vill säga analyserades materialet såsom avsett? Fick man ett resultat, svarade man på forskningsfrågan? Innehåller resultatet information som är nytt på riktigt? Lyckades man reflektera den tidigare informationen i teoriavsnittet med den egna nya informationen? Har man värnat om omsorgsfullheten varje ögonblick, vid varje steg? Lyckades man rapportera allt det ovanstående på ett framgångsrikt sätt? Har man begrundat och löst de forskningsetiska frågorna så exakt och bra som möjligt? De etiska principerna är de sista aspekterna som tas upp här.

Gemensamt för brottsutredning och vetenskaplig forskning är iakttagandet av flera principer som är viktiga med tanke på de mänskliga rättigheterna. Brottsutredningar styrs av en stor mängd lagar, författningar, principer och polisens yrkesetik. Alla måste efterföljas, i annat fall är det möjligt att man riskerar att den straffrättsliga processen som gäller hela fallet misslyckas. Även vetenskapliga forskare styrs av allmän lagstiftning, med andra ord får man inte begå brott i forskningsarbete, skada någon eller orsaka olägenheter för dem som är föremål för forskningen. Det viktigaste är forskningsetiken som alltid ska iakttas inom vetenskapen. Det innebär förverkligandet av anvisningarna för god vetenskaplig praxis, som är antecknade i *Forsknings-etiska delegationens (TENK) principer för god vetenskaplig praxis*. Polisyrkeshögskolan har officiellt förbundit sig vid dessa prin-

ciper. De finns på TENK:s webbplats och på Polisyrkeshögskolans e-inlärningsplattform.

Det står till exempel i principerna att i forskning ska iakttas hederlighet, allmän omsorgsfullhet och noggrannhet. Det är uppenbart att dessa principer ska iakttas i myndighetsåtgärder inom brottsutredning enligt principerna för god förvaltning. Inom vetenskap är det viktigt att följa de metodologiska principerna, med andra ord att tillämpa forskningsmetoder på ett korrekt sätt. Forskningsmetoderna kräver kompetens av forskaren, så att hen kan tillämpa dem på ett sådant sätt att hen kan eftersträva så tillförlitliga forskningsresultat som möjligt. På motsvarande sätt ska en brottsutredare kunna utföra sitt eget arbete korrekt såväl med tanke på lagen som brottsutredningen, metodologiskt och etiskt.

Det finns vissa etiska principer i vilka brottsutredning och forskning skiljer sig från varandra. Det gäller att komma ihåg dessa skillnader. Den viktigaste etiska skillnaden är att man inte frågar människor om de ger sitt tillstånd till att delta i brottsutredning i en i lagen fastställd position, men deltagandet i vetenskaplig forskning är alltid frivilligt. Det är alltid nödvändigt att få ett tillstånd av människor om de ska delta i en studie eller inte. Endast i särskilda undantagsfall, exempelvis vid undersökning av stora offentliga

tillställningar när det inte är möjligt att be om tillstånd av alla, kan man bryta mot denna princip, men inte heller i detta fall får forskningen orsaka olägenheter för någon. Om man inte följer de etiska principerna, skapar det en negativ bild både av vetenskaplig forskning och brottsutredning och skadar även medborgarnas inställning gentemot forskare och brottsutredare.

* * *

Som avslutning vill jag komma tillbaka till nolltoleransprojektet i Tammerfors i början av 2000-talet, som jag presenterade i början och till den forskning som jag tillsammans med mina kolleger gjorde om projektet.

Modellen för nolltolerans togs från New York, där följderna var mycket liknande som i Tammerfors.

Resultatet av studien i Tammerfors var tude-lade. Å ena sidan lyckades man med de huvudsakliga målen,

men det inträffade även annat. Det framkom även resultat som stred mot de huvudsakliga målen. Ungdomar slutade upp med att samlas och supa på allmän plats i centrum av Tammerfors. Vuxna som bodde i och besökte centrum var mycket nöjda över resultatet. Man hade lyckats göra centrum betydligt lugnare under veckoslutskvällarna. Medborgarna uppgav i blankettenkäten att det störande och till och med hotfulla beteendet hade

DET FINNS VISSA
ETISKA PRINCIPER I
VILKA BROTTsutredning
och forskning skiljer
SIG FRÅN VARANDRA.

minskat i centrum.

Men ungdomen förflyttade sig till eller snarare stannade i sina egna bostadsområden där de samlades och drack på allmän plats. I flera förorter och även små kommuner kring Tammerfors observerades ungdomar som betedde sig störande. De samlades på gårdarna utanför skolor och daghem, och på några av dem söndrades fönster och flaskor – alltså på barnens lekområden. Polisen försökte naturligtvis även svara för övervakning av bostadsområdena, men det var omöjligt att övervaka flera platser samtidigt.

Huvudresultatet av studien, som blev min doktorsavhandling, var att man genom intensivövervakning kan lugna ned önskade områden, men att dylik intensivövervakning av bestämda områden kan leda till att problemen förflyttas. Det handlar om ett inom internationell kriminologi välkänt fenomen, som kallas "displacement", eller ersättnings- eller förflyttningsproblem. Nu hade det bevisats genom ett experiment och en studie av experimentet att det inträffar även i Finland. Detta är väsentlig information när motsvarande övervakning planeras i fortsättningen. Man känner till att samma fenomen har upprepats exempelvis i kontrollprojekt som gällt hemlösa alkoholister, drogmarknaden och prostitution.

I den här artikeln hittades nästan i alla faser ett direkt samband mellan brottsutredning och utövandet av vetenskaplig forskning. Vid en närmare genomtanke är det naturligt: i båda försöker man samla in och analysera så ändamålsenligt, kompetent och kvalitativt material som

möjligt, med vilket man med bästa möjliga medel försöker finna sanningen om det som utreds, föremålet för forskningen. Det finns många orsaker till att personerna som utför brottsutredningar kallas i vardagsspråket för utredare (tutkija på finska), eftersom deras arbete har många likheter med forskare som idkar vetenskap – och vice versa.

TILL KÄLLORNA

- Anvisning om förundersökningsarbete. (på finska: Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje) 2013. Riksåklagarämbetet. Publikationsserie nr 7. Helsingfors. Riksåklagarämbetet. https://www.valtakunnan-syyttajanvirasto.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedostot/julkaisusarja/6INH2xNvT/7_Esitutkintayhteistyota_koskeva_ohje.pdf
- Korander, Timo 1994. Suomalaisen turvallisuuden kokeminen ja suhtautuminen poliisiin 1993. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisusarja 10/1994. Helsingfors.
- Korander, Timo 2014. Rikottujen ikkunoiden nollatoleranssi. Tutkimus New Yorkin rikosentorjunnan uuskonservatiivi-mallista Suomessa. Turun yliopiston julkaisusarja, Annales Universitatis Turkuensis C 390. Turku: Turun yliopisto. Väitöskirjan yhteenvedoartikkeli. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5836-8>
- Korander, Timo 2019. Poliiskulttuuri. I verket Matti Vuorensyrjä (red.) Siniset klassikot. Poliisialan moderneja klassikotutkimuksia 1. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 44, 44–69. <https://www.theseus.fi/bitstream/>

[handle/10024/226848/PO-LAMK tutkimuksia 44 web.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://hdl.handle/10024/226848/PO-LAMK_tutkimuksia_44_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y)

- Perälä, Jussi-Pekka 2011. Miksi lehmät pitää tappaa? Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huume-markkinoista Helsingissä. Helsingfors: Studier av Institutet för hälsa och välfärd 52.
- TENK 2019: ”Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019” https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

MARKKU LAAKSO

”INGENJÖRER UTREDER JU INGA BROTT”

KRIMINALÖVERKONSTAPEL MARKKU LAAKSO FÖRSTA YRKE ÄR BILMEKANIKER. HAN UTEXAMINERADES FRÅN POLISYRKESHÖGSKOLAN 2005 OCH AVLADDE POLISENS UNDERBEFÄLSEXAMEN 2011. HAN ARBETAR SOM UTREDNINGSLEDARE OCH BEFÄLSANSVARIG FÖR BRAND-UTREDNING VID UTREDNINGSENHETEN I BIRKALAND VID POLISINRÄTTNINGEN I INRE FINLAND.

ÅR 2015 UTEXAMINERADES LAAKSO SOM FÖRVALTNINGSMAGISTER OCH ÄMNESLÄRARE. LAAKSO HAR ÄVEN VERKAT SOM LÄRARE PÅ POLISYRKESHÖGSKOLAN.

LAAKSO S FÖRSTA YRKE VAR BILMEKANIKER. INNAN HAN BLEV POLIS ARBETADE HAN VID FÖRSVARSMAKTEN OCH SOM FREDSEBEVARARE I KOSOVO.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

Den stränga frostnattens blåa mörker omfamnar de höga snötäckta granarna. Kölden knakar i grenarna, smyger in under jackans krage, kniper i fingrarna och knarrar under fötterna. Den slinker in genom den gråa stugans fönsterkarmar, målar fantastiskt vackra mönster på glaset, liksom i förbifarten. Fader frost tränger sig oförskämt in mot stugans värme genom den öppna ytterdörren. I utbyte kommer en teknisk brottsplatsundersökare iklädd vit skyddsoverall, ansiktsskydd och engångshandskar ut i frostnatten och säger:

– Ni får komma in och titta.

De taktiska utredarna, även de iklädda skyddsoverall, stiger in i den dunkla stugan. Det luktar gammalt hus, gamla matrester och nyligen avliden människa. En äldre man ligger på golvet med vänstra sidan nedåt. Benen är böjda. Båda händerna är knutna framför bröstet. Skaftet av en röd brödkniv tittar fram mellan händerna. Den urblekta skjortan är fläckad av

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

blod vid bröstpartiet. På diskbänken finns ett knivställ med en tom plats. Bakom soffan i storstugan skymtar en grå och mager katt som verkar rädd. Låset i den översta lådan i byrån har öppnats med våld. På golvet ligger utspridda papper och i tv-rutan babblar meteorologen om att kylan ännu fortsätter åtminstone en vecka ända ner till södra Finland.

Var och en av oss kommer alla någon dag till vägens slut. Vi kommer nämligen till världen genom att födas, och lämnar den genom att dö. Där emellan lever vi alla vårt eget unika liv. Ingen frågar någonsin varför någon föddes, men det är vanligt att fråga varför någon dog. När ett dödsfall inträffar brukar den första frågan som de som blivit kvar ställer vara ”varför?”. Vad hände? Vad dog han eller hon av?

I Finland utreds dödsorsaken för människor som avlider i sjukdomar enbart av läkarna. I regel har den behandlande läkaren tillräckligt med information om sjukdomsförloppet för att kunna konstatera dödsorsaken och att det faktiskt är fråga om ett dödsfall på grund av sjukdom. Polisen kommer in i bilden när dödsfallet sker på ett oväntat sätt eller när man åtminstone inte vet att dödsfallet beror på sjukdom. Enligt lagen är utredningen av dödsorsaken polisens uppgift när det finns skäl att misstänka att dödsfallet är förknippat med brott, olycksfall, självmord, förgiftning, yr-

DET LUKTAR GAMMALT
HUS, GAMLA MATRESTER
OCH NYLIGEN AVLIDEN
MÄNNISKA.

kessjukdom eller förorsakats av ett vårdingrepp. Polisen ansvarar också för överraskande dödsfall och sådana dödsfall där den avlidne inte har behandlats av läkare under sin senaste sjukdom. Tillförlitlig och saklig utredning av dödsorsaken är ett av kännetecknen för ett civiliserat samhälle: I Finland blir ingen begravd innan myndigheterna har genomfört sin utredning av dödsorsaken.

* * *

I det gråa skogspörtet har de specialutbildade tekniska brottsplatsutredarna tagit tillvara de viktigaste proven innan de taktiska utredarna släpps in. På en brottsplats tillvaratas många olika prov, till exempel DNA-prov, fingeravtryck, föremål, dokument, inbrottsspår och fotspår.

Det är viktigt att proven tas på ett sådant sätt att de inte i något skede kan kontamineras. Ibland kan det trots skyddsåtgärder hända att till exempel DNA från en polis eller kemisten som undersöker provet i laboratoriet blandas med det prov som tagits på brottsplatsen. För att avslöja sådana incidenter har ett elimineringsregister upprättats. I elimineringsregistret har DNA-prov från poliser som gör brottsplatsutredningar och andra personer som hanterar prov registrerats för säkerhets skull.

Brottsredskapet skyddas och lämnas i detta fall kvar på platsen. På det-

ta sätt kan rättsläkaren vid obduktionen undersöka skadan precis som den är när polisen kommer till platsen.

Varje finländsk polis utbildas i att vidta åtgärder som första patrull på en brottsplats. Dessa åtgärder är registrering av brottsanmälan, fotografering och övrig dokumentation, insamling av de vanligaste brottsplatsproven samt insamling av information från vittnen, brottsoffer eller misstänkta.

Vid vanligare brott såsom butiksintrång eller misshandel undersöks brottsplatsen i regel från början till slut av den första polispatrullen som anländer till brottsplatsen. I samband med brott som begås på kvällen eller natten ska de inledande åtgärderna vidtas omedelbart. Detta för att utredarna i regel börjar arbeta först nästa morgon och fortsätter utredningen i dagsljus från den punkt där den första patrullen slutade.

Brottsplatsutredningen av allvarliga brott såsom brott mot liv eller våldtäkt är däremot ett arbete som vanligen utförs av poliser specialiserade på brottsplatsutredning. Brottsplatsutredarna tar tillvara prov och dokumenterar omständigheterna på händelseplatsen. Dessutom behandlar de tekniska brottsplatsutredarna prov, till exempel genom att ta fingeravtryck från föremål och förbereda prov för undersökning vid CKP:s kriminaltekniska laboratorium i Vanda.

Teknisk och taktisk utredning är två olika huvuddimensioner av kriminalutredningen. Syftet med teknisk utredning är att utifrån spår på brottsplatsen, offret eller brottsredskapet åskådliggöra händelsen och bevisen mot den som begått

POLISEN KOMMER IN I BILDEN NÄR DÖDSFALLET SKER PÅ ETT OVÄNTAT SÄTT ELLER NÄR MAN ÅTMINSTONE INTE VET ATT DÖDSFALLET BEROR PÅ SJUKDOM.

I DET GRÅA SKOGSPÖRTET HAR DE SPECIALUTBILDADE TEKNISKA BROTTSPLOTSUTREDARNA TAGIT TILLVARA DE VIKTIGASTE PROVEN INNAN DE TAKTISKA UTREDARNA SLÄPPS IN.

VID VANLIGARE BROTT SÅSOM BUTIKSINTRÅNG ELLER MISSHANDEL UNDERSÖKS BROTTSPLOTSEN I REGEL FRÅN BÖRJAN TILL SLUT AV DEN FÖRSTA POLISPATRULLEN SOM ANLÄNDER TILL BROTTSPLOTSEN.

brottet. Man kan till exempel med utgångspunkt i blodspåren rekonstruera händelseförloppet, offrets och gärningsmannens placering i förhållande till varandra, slagens riktning och antal samt brottsredskapet.

Den taktiska utredningen omfattar å sin sida den mänskligare dimensionen av utredningen: förhör, eftersökningar, användning av tvångsmedel och nästan alla andra utredningar som man kan tänkas utföra i händelse av ett brott. Det är verkligen endast fantasin som sätter gränserna: I samband med en serie lägenhetsinbrott utförda av en utländsk kriminell duo säkerställdes de misstänkta identitet med hjälp av en gurka som efter flykten glömts kvar i kylskåpet vid brottslingarnas inkvartering. Polisen hittade denna gurka, som hade en etikett där det stod varifrån och när gurkan hade köpts. Från butiken i fråga fick polisen förstklassiga övervakningsbilder av dem som köpt gurkan. En bild av den hyrbil som brottslingarna använde hade registrerats i en kamera på butikens gård. Från hyrbilsfirman fick polisen en kopia av körkortet som tillhörde den lettiska mannen som hyrt bilen och fler övervakningsbilder av de brottslingar som anlänt till landet. Efter att identiteterna hade fastställts fick man sedan noggranna uppgifter om brottslingarnas ankomst till och utresa ur landet från flygplatsen och hamnen.

Den tekniska och den taktiska ut-

redningens dimensioner stöder varandra. Tekniska bevis kan utnyttjas till exempel i förhör för att utreda berättelsernas sanningshalt och å andra sidan kan man med hjälp av uppgifter från den taktiska utredningen inrikta den tekniska utredningen mot ett sådant objekt där man kan anta att man hittar intressanta spår.

Kriminalutredningen är en helhet, som ett pussel där bitarna är försvunna. Den som lägger pusslet vet inte hur bilden kommer att se ut när han eller hon börjar. Alla bitar finns i form av spår på brottsplatsen, kasserade brottsredskap på botten av en sjö och som minnen i gärningsmannens eller vittnenas tankar. Ju fler bitar man hittar, desto tydligare blir bilden.

Förloppet försvåras av att det också kan finnas överflödiga bitar som förvränger bilden. Det lönar sig att spara också de överflödiga bitarna, eftersom de kan börja sammanfogas till en annan bild. Samma bitar kan också passa in i många olika pussel. Kriminalutredarnas allra viktigaste uppgift är att hitta så många bitar som möjligt av pusslet. Efter att bitarna samlats in omsorgsfullt, kan man lägga pusslet om och om igen.

Ibland händer det att den ursprungliga tanken var fel, och bilden blir en annan än man först trodde. Då måste man byta utredningslinje. Bitarna måste passas ihop på ett nytt sätt och granskas för att se om bilden blir tydligare. Enskilda experter såsom läkare

KRIMINALUTREDNINGEN
ÄR EN HELHET, SOM ETT
PUSSEL DÄR BITARNA ÄR
FÖRSVUNNA

eller laboranter bidrar med egna bitar till pusslet, men helheten uppstår när undersökningsledaren och utredarna kombinerar bevisen med varandra.

* * *

Utredningsledaren och utredarna tillbringade en ledig kväll hemma när de kallades till skogsstugan den stränga köldnatten under trettondagshelgen. Ett telefonsamtal ändrar kvällens planer på en hemmakväll med familjen framför brasan.

Den polispatrull som först anlände till platsen har redan intervjuat kvinnan som hittade den avlidna, samlat och registrerat information samt spärrat av händelseplatsen. Medan de tekniska brottsplatsutredarna gör sitt arbete inomhus undersöker de taktiska utredarna närområdet, fotograferar och skyddar spår som hittas i snön samt utreder vilka personer och närstående som tillhör den avlidnas närmaste krets. Inne i stugan beskriver brottsplatsutredarna sina observationer på händelseplatsen för de taktiska utredarna. Ett informationsutbyte sker i båda riktningarna. Olika alternativ för händelseförloppet börjar ta form. Bitar som hittas passas ihop med varandra.

Utredarna utför tillsammans en yttre inspektion av den avlidna på händelseplatsen: Den avlidna kläs av, kläderna tas tillvara och egendomen tas i polisens förvar. I lagstiftningen föreskrivs det att polisen ska ta hand om en avlidens egendom. Man letar efter tecken på skador, undersöker förändringar som uppstått efter döden, t.ex. graden av likfläckar

EFTER ATT BITARNA SAMLATS
IN OMSORGSFULLT, KAN MAN LÄGGA
PUSSLET OM OCH OM IGEN.

ETT TELEFONSÄMTAL ÄNDRAR
KVÄLLENS PLANER PÅ EN HEMMAKVÄLL
MED FAMILJEN FRAMFÖR BRASAN.

och likstelhet, mäter kroppstemperaturen för att bedöma dödstillpunkten och förbereder den avlidna för transport till obduktion. Likfläckar är blåroda färgförändringar som syns på en avlidens hud och beror på att blodcirkulationen upphör och blodet ansamlas i hudens ytliga blodkärl. Fläckarna uppstår i de undre lagren av den avlidnas hud som en följd av tyngdkraften.

All information som samlats in jämförs och sedan är det dags att dra preliminära slutsatser. Kan självmord och olycksfall uteslutas helt? Vilka faktorer tyder på ett brott? Är pusselbilden redan tydlig? Är observationsmaterialet tillräckligt omfattande för att göra en preliminär bedömning eller kan man ännu få ytterligare information? Vilka prov har de bästa möjligheterna att klarlägga vem som begått brottet? Vad ska göras härnäst? Måste något göras nu genast, mitt i natten?

Slutsatserna ska dras utifrån insamlade observationer med is i magen - kristallkuler som avslöjar hela sanningen har ännu inte levererats till polisinspektörerna trots att de beställts.

* * *

I samband med måste omfattningen av den brottsplatsutredning som behövs bestämmas utifrån de första preliminära uppgifterna och inga felbedömningar borde få inträffa. Finland vore fullt av kriminalutredare som

kört sina äktenskap i botten om experterna skulle kallas in hemifrån på sin fritid för att utreda varje dödsfall. Att hålla utredarna i arbete natt och dag skulle däremot vara för dyrt för skattebetalarna.

I enkla fall, där inget brott misstänks, utför den första patrullen alla åtgärder på händelseplatsen. Att undersöka och hantera avlidna samt utreda dödsfall är en del av polisens grundläggande arbete. Döden tittar inte på klockan och därför måste varje utryckningspatrull kunna utföra en brottsplatsutredning samt en lägesbedömning av åtminstone om det finns skäl att misstänka brott och huruvida assistans behövs till platsen.

I vissa fall måste polisen och rättsläkaren i hög grad tillsammans fundera över om det är fråga om ett olycksfall, ett självmord eller ett brott mot liv. Skadorna i alla dessa fall kan se exakt likadana ut, vilket innebär att det inte går att klarlägga detta enbart på obduktionsbordet. Till exempel kan en skottskada i den avlidnas huvud vara avsiktligt självförvållad, ett vådaskott eller förorsakad av en annan person. Offret själv kan inte längre berätta hur det gick till.

Inte ens en kniv i bröstet innebär alltid automatiskt att det är fråga om ett brott mot liv. Genom att använda lite fantasi förstår man nog att en kniv kan hamna i bröstet också som en följd av självmord eller ett olycksfall.

Man kan inte fastställa en brotts-

ALL INFORMATION SOM
SAMLATS IN JÄMFÖRS
OCH SEDAN ÄR DET DAGS
ATT DRA PRELIMINÄRA
SLUTSATSER.

misstanke enbart på basis av spekulationer, eftersom det enligt förundersökningslagen alltid måste finnas en välgrundad misstanke i bakgrunden för att en brottsutredning ska kunna inledas. Detta innebär att det måste finnas fakta som stöder slutsatsen att det är fråga om ett brott.

I vissa fall har det framställts offentliga krav på att polisen ska inleda en brottsutredning i oklara fall av försvinnanden. En brottsutredning kan emellertid inte genomföras endast för säkerhets skull. Ibland är det till exempel av någon orsak lättare för den avlidnas anhöriga att acceptera att någon annan är ansvarig för den närståendes död än att döden skulle ha förorsakats avsiktligt av den avlidna själv eller vara en följd av ett ”klingtigt olycksfall”. Sist och slutligen har detta ingen större betydelse med tanke på utredningen av dödsfallet, eftersom heltäckande undersökningar kan utföras också utan brottsmisstanke. För att utreda dödsfallet kan åtskilliga åtgärder vidtas för att samla bitar till pusslet.

Först i det skede då det i undersökningarna framkommer välgrundade skäl att misstänka att någon annan person är inblandad i dödsfallet, börjar det ha betydelse att med polisens omfattande befogenheter rikta utredningsåtgärder och tvångsmedel mot den misstänkta. I fallet med skogsstugan hade den första polispatrullen genast misstänkt att det var fråga om ett brott mot liv. Denna gång var bedömningen korrekt.

Finland är ett av de främsta länderna i världen när det gäller utredning av dödsorsak. Kvaliteten grundar sig på samar-

ÅTT UNDERSÖKA OCH HÄNTERA
AVLIDNA SAMT UTREDA DÖDSFALL ÄR
EN DEL AV POLISENS GRUNDLÄGGANDE
ARBETE.

INTE ENS EN KNIV I BRÖSTET
INNERÄR ALLTID AUTOMATISKT ATT
DET ÄR FRÅGA OM ETT BROTT MOT
LIV.

MAN KAN INTE FASTSTÄLLA
EN BROTTSMISSTÄNKE ENBART
PÅ BASIS AV SPEKULATIONER,
EFTERSOM DET ENLIGT
FÖRUNDERSÖKNINGSLAGEN ALLTID
MÅSTE FINNAS EN VÄLGRUNDAD
MISSTÄNKE I BAKGRUNDEN FÖR ATT
EN BROTTsutredning SKA KUNNA
INLEDAS.

bete mellan polisen, rättsläkarna och de behandlande läkarna. Polisen gör till exempel en brottsplatsutredning på den plats där en avlidna hittas, söker information om när den avlidna senast med säkerhet har varit vid liv, intervjuar eller förhör människor, gör eftersökningar för att hitta bevis, söker information om användningen av den avlidnas bankkonto och telefon samt samlar in spelningar från övervakningskameror om den avlidnas sista aktiviteter. Endast fantasin och lagstiftningen sätter gränserna för var man kan söka och hitta spår av den avlidnas sista tid i livet.

Den behandlande läkaren ger information om den avlidnas hälsotillstånd, medicinering och till exempel mentala problem som ökar risken för självmord. Rättsläkaren utför för sin del en rättsmedicinsk obduktion på begäran av polisen när läkaren inte kan fastställa dödsorsaken utifrån journalen och sina iakttagelser. Just rättsläkaren är polisens viktigaste samarbetspartner i samband med dödsfall som beror på brott mot liv, självmord och olycksfall.

* * *

Efter brottsplatsutredningen som genomfördes i nattens stränga kyla arbetade polisen flitigt i ungefär en vecka, tills namnen på de som misstänk-

tes för brottet mot liv i skogsstugan kunde klarläggas, personerna kunde placeras bakom läs och bom och händelserna kunde utredas i stora drag. Undersökningsledaren förordade att den misstänkta skulle häktas under utredningens gång, så att man fick mer tid för förhör och andra utredningsåtgärder.

Efter att händelseförloppet har klarlagts ska huvudutredaren och teamet ännu upprätta ett förundersökningsprotokoll. I förundersökningsprotokollet sammanställs alla bevis som är väsentliga för behandlingen av fallet på ett sådant sätt att fallet kan handläggas på en gång i en rättegång. I samband med brott mot liv och alla andra brott är det polisens uppgift att sammanställa material som åklagaren kan använda för att fatta beslut om åtal. I domstolen genomförs sedan en muntlig huvudförhandling, där bevisen som stöder att den misstänkta är skyldig eller oskyldig slutgiltigt bedöms. Polisen sammanfogar alltså bitarna och skapar en preliminär bild, men i sista hand är det domstolen som bestämmer vilken bild pusselbitarna ger upphov till.

Förundersökningen av ett brott leds av undersökningsledaren, som har omfattande befogenheter att fatta beslut om undersökningslinjer och använda tvångsmedel såsom eftersökningar, genomsökning av personer och anhållande. Undersöknings-

ledaren har också behörighet att ansöka om tingsrättens tillstånd för strängare tvångsmedel, till exempel mer långvarig häktning av en anhållen eller avlyssning av en misstänkts telefon. I Finland leds utredningen av tjänstemän som tillhör polisens befäl: kommissarier eller kriminalkommissarier. Utredarna, som i regel är äldre konstaplar eller kriminalkonstaplar, genomför för sin del i praktiken de utredningsåtgärder och tvångsmedel som undersökningsledaren har fastställt. En kriminalkonstapel kan delta i att leda arbetet tillsammans med undersökningsledaren.

Vanligtvis utses en utredare till huvudutredare och har till uppgift att sammanställa allt väsentligt insamlat material till ett förundersökningsprotokoll. För förundersökningen bildas från fall till fall ett sådant team som den pågående utredningen förutsätter. Ett stort fall kräver en stor grupp och ett litet fall kan åtgärdas av en enda utredare.

Efter brottsplatsutredningen i köldnatten hade undersökningsgruppen till en början att göra med ett så kallat "mörkt" brott mot liv. Polisen kände inte till den misstänkts identitet. Med stöd av den information som erhöles i inledningsskedet kunde man lyckligtvis som en utredningslinje klarlägga en grupp av misstänkta personer, som det fanns skäl att misstänka att visste något om brottet. Med hjälp av de teletvångsmedel som undersökningsledaren ansökt om hos tingsrätten fick man ytterligare bekräftelse på att polisen var på rätt spår.

Utredarna gallrade och sällade information om var de misstänkts mobilte-

POLISEN SAMMANFOGAR ALLTSÅ
BITARNA OCH SKAPAR EN
PRELIMINÄR BILD, MEN I
SISTA HAND ÄR DET DOMSTOLEN
SOM BESTÄMMER VILKEN BILD
PUSSELBITARNA GER UPPHOV TILL.

VANLIGTVIS UTSES EN
UTREDARE TILL HUVUDUTREDARE
OCH HAR TILL UPPGIFT ATT
SAMMANSTÄLLA ALLT VÄSENTLIGT
INSÄMLAT MATERIAL TILL ETT
FÖRUNDERSÖKNINGSPROTOKOLL.

lefoner hade funnits och innehållet i telemeddelanden. En eftersökningso-
peration följde, där de
misstänkta påträffades
och omhändertogs av
ordningsmakten under
flykten. Utredningen av
händelserna fortsatte
efter häktningarna med
förhör och en beskrivning av händel-
seförloppet kunde inskrivas i förhørs-
protokollen. Misstankarna styrktes
också av de spår som samlats in från
brottsplatsen. Det utövade våldets ka-
raktär klarlades vid den rättsmedicin-
ska obduktionen.

Om man hittar en bit i det pussel
som brottsutredningen utgör, bidrar
den första biten i regel också till att
man hittar nästa bit. Utredningslin-
jen kan beskrivas som den riktning i
vilken man går för att leta efter pus-
selbitar.

Utredarna och experterna deltar i
utredningen enligt sin egen special-
kunskap eller kompetens. Vissa analy-
serar det material som inhämtats med
hjälp av tvångsmedel och utrednings-
åtgärder, andra förhör, en del hjälper
till att hitta misstänkta. Alla bidrar
med sin egen arbetsinsats och kompe-
tens för att nå ett gemensamt mål, att
ta reda på sanningen.

I fallet med skogsstugan dömde
tingsrätten en 28-årig man till ett år
och fyra månaders fängelse för dråp.
Brottet mot liv hade begåtts genom
två hugg med en kökskniv, av vilka
det ena gick genom hjärtat. I samma
fall dömdes fyra andra personer till

UTREDNINGSLINJEN KAN
BESKRIVAS SOM DEN
RIKTNING I VILKEN
MAN GÅR FÖR ATT LETA
EFTER PUSSELBITAR.

kortare villkorliga fängelsedomar och
bötesstraff. Några av dem hade till-
bringat kvällen hos
den dräpta pensio-
närsmannen och var
på plats när brottet
begicks. Sällskapet
hade förflyttat sig till
pensionärsmannens
stuga efter att en kvinna i sällskapet
hade misshandlat en annan kvinna i
hennes bostad.

Hade sällskapet för avsikt att begå
ett rån? Inga bevis på något sådant
hittades. Enligt domslutet var det
fråga om ett besök som gick överstyr.
När detta skrivs har domen överkla-
gats till hovrätten och tingsrättens av-
görande är ännu inte slutgiltigt.

En beckmörk vardagsnatt i början av
december får en polispatrull en ut-
ryckning till en förort i Tammerfors.
En man hade blivit skjuten i benen
och en ambulans kallades till platsen.
På gården till en grillkiosk påträffar
polispatrullen en man som har blöd-
dande skottskador i båda benen. Den
skjutna mannen berättar att två ara-
biska män kommit fram till honom på
en närliggande gångväg för att prata.
Efter en kort och hetsig diskussion
skjuter en av männen honom i båda
benen med en pistol. Gärningsmän-
nen försvinner spårlöst, lika mystiskt
som de hade dykt upp. Chauffören
som befinner sig på platsen berättar
att han kommit dit efter att hans vän

ringt efter hjälp. Chauffören är nykter, men den skjutna mannen är kraftigt berusad. Ett av bildäcken har också punkterats. Bilen ägs av mannen som är skjuten i benen.

Det är inte alltid självklart att en människa som har fallit offer för ett brott ens själv vill ta reda på vad som hänt honom eller henne. I det här fallet ”stinker” offrets berättelse av ett par orsaker. På den händelseplats som offret beskriver finns inga spår av skottlossning; däremot upptäcker polisen en hylsa i fotutrymmet vid passagerarsidan.

Det är i sig tråkigt, men ett faktum som alla poliser känner till, att en person som framställer sig som brottsoffer inte alltid talar sanning. Det är polisens uppgift att ta reda på sanningen, och sanningen kan ibland vara att det brott som offret beskriver inte har hänt. På natten är allt i regel ytterst oklart och polisens klienter har en benägenhet att vara berusade.

Man måste få tid att utreda skottlossningen och fortsätta utredningen i dagsljus. Ambulansen för det skottskadade offret till sjukhuset, polisen häktar chauffören som misstänkt för brottet och bärgningstjänsten flyttar bilen till polis-inrättningen för noggrannare undersökningar. Polispatrullen registrerar ännu en brottsanmälan med sina observationer som avslutning på arbetsskiftet.

Fallet väcker nyfikenhet hos de brottsutredare som kommer till jobbet på morgonen. Det är ju ändå en människa som har skjutits, inte en måltavla. Offret själv verkar inte alls vara villig att klarlägga händelserna. Fel bitar har avsiktligt kastats med i pusslet. Vad är det i själva

ALLA BIDRAR MED SIN EGEN
ARBETSINSATS OCH KOMPETENS FÖR
ATT NÅ ETT GEMENSAMT MÅL, ATT
TA REDA PÅ SANNINGEN.

DET ÄR INTE ALLTID SJÄLVKLART
ATT EN MÄNNISKA SOM HAR FALLIT
OFFER FÖR ETT BROTT ENS SJÄLV
VILL TA REDA PÅ VAD SOM HÄNT
HONOM ELLER HENNE.

PÅ NATTEN ÄR ALLT I REGEL
YTTERST OKLART OCH POLISENS
KLIENTER HAR EN BENÄGENHET ATT
VARA BERUSADE.

FEL BITAR HAR AVSIKTLIGT
KASTATS MED I PUSSLET.

verket som har hänt? Är det fråga om indrivning av skulder eller uppgörelse mellan kriminella? Finns det någon annan förklaring till händelserna? Var finns över huvud taget händelseplatsen? Fallet tär också en aning på brottsutredarnas stolthet:

– Oss lurar man inte så lätt!

* * *

En ledtråd faller i regel inte ned på bordet genom det öppna fönstret i utredningsavdelningens kafferum och kommer inte heller via polisinsättningens internpost. Man måste ge utrymme för eftertanke och fantasi. Först måste man fundera på var det över huvud taget lönar sig att leta efter pusselbitar och sedan ta sig ut ur sin egen bunker.

I det här fallet var den bil som bogserats till polisinsättningen ett naturligt undersökningsobjekt. Offret var en annan. Uppgifterna fördelas så att den tekniska utredaren börjar undersöka spåren i bilen och de taktiska utredarna träffar offret på sjukhuset.

En polis är ingen läkare, men även polisen ska kunna dokumentera och tolka spår av våld. Utifrån skadan man till exempel dra slutsatser om hurdant brottsredskap som har använts. En professionell polis måste känna till vilka slutsatser man kan dra om ett eggvapen utifrån en skada, hurdana märken som uppstår vid en stryppning,

vilka spår ett trubbigt brottsredskap lämnar och vilka slutsatser som kan dras utifrån skottskador.

PLATSEN DÄR HYLSONNA
HITTADES TYDER PÅ ATT
SKOTTEN HAR AVFYRATS
PÅ PASSAGERARSIDAN.

Rättsläkaren är en tvättakta expert i dessa frågor, men rättsläkarens arbete går i regel ut på att undersöka avlidna. Det är vanligtvis de behandlande läkarnas

och polisens uppgift att undersöka skador på levande människor förorsakade av våld. Läkaren är av naturliga skäl expert på att bedöma skador, deras farlighet och bestående men hos offret.

* * *

På sjukhuset förbereds patienten med skador i benen för operation. På grund av medicineringen kan patienten inte intervjuas, men polisen har möjlighet att titta på skottskadorna i båda benen och fotografera dem under goda förhållanden. Också kläderna som offret bar kan undersökas. Ett hål hittas endast i det ena byxbenet. Någon måste alltså ha lyft upp byxbenet innan det andra skottet avlossades.

Resterna av brunnet krut på den bara huden visar tydligt att avfyringsavståndet har varit högst några centimeter. När krutresterna på byxorna undersöks närmare med specialutrustning konstateras det också att avfyringsavståndet för skottet som trängde genom det andra byxbenet och benet är mindre än fem centimeter. Båda skotten har alltså avlossats

på mycket nära håll. På sjukhuset tog polisen prov från patienten, som senare kan undersökas i laboratorium för att ta reda på om patienten själv nyligen har avfyrat ett vapen.

Vid en noggrannare undersökning av bilen hittades fler hylsor. Sammanlagt tre avfyrade hylsor hittas. Det finns ytterst goda grunder att misstänka att skottet har avfyrats inne i bilen. Platsen där hylsorna hittades tyder på att skotten har avfyrats på passagerarsidan. Det finns nu tillräckligt med information för att förhöra den häktade chauffören. Beskrivningen av händelseförloppet som polisen tog emot på morgonnatten kan helt enkelt inte stämma.

Preliminärt finns det skäl att misstänka chauffören för grov misshandel, eftersom en man med skottskador i benen har hittats i hans bil och skottlossningen sannolikt har ägt rum inne i bilen.

En brottsmisstänkt har enligt lagen ingen skyldighet att klarlägga ett fall. Han kan inte ens tvingas att svara på polisens frågor, utan får vara helt tyst. En misstänkt får också om han vill träffa ett advokatbiträde före förhöret och biträdet får vara närvarande när den misstänkta förhörs. Lagstiftningen betonar den brottsmisstänkta rättigheter. Det här är spelregler som polisen ska klargöra för "motspelaren" före förhöret, för att förhörsprotokollen ska kunna användas som bevis i en rättegång.

Nu bedyrar chauffören att han ska tala sanning under förhöret och vill utreda fallet så snabbt som möjligt utan att kontakta en advokat. I förhöret berättar chauffören att han hämtat sin skottska-

EN BROTTSMISSTÄNKT HAR ENLIGT
LAGEN INGEN SKYLDIGHET ATT
KLARLÄGGA ETT FALL.

dade vän från parkeringsplatsen vid vännens bostad. Han hade fått ett samtal och därefter lämnat hemmet, kommit med egen bil till sin vän och hittat vännen sittande på passagerarsidan i sin egen bil. Från parkeringsplatsen hade resan fortsatt mot sjukhuset med vännens bil. Efter några kilometers körning hade det visat sig att det främre däckat på höger sida hade punktering och färden måste avbrytas vid grillkioskens gård.

De blev sedan tvungna att be nödcentralen om hjälp så att vännen inte skulle förblöda. Chauffören har fortsättningsvis inga observationer som gäller skottlossningen.

Under förhöret med chauffören fick man nya ledtrådar och bitar till pusslet. Nu visste man adressen där den skottskadade mannen hade satt sig i bilen. Kan man kanske hitta mer information om händelseförloppet där?

* * *

På parkeringsplatsen vid passagerardörren finns det för det första en hög med cigarrettfimpar. Någon har alltså vistats på platsen en god stund. I snön syns inte en droppe blod. När utredarna har stått en stund med händerna i fickorna och funderat och tittat, får de syn på en kula som ligger på marken. Kulan är en del av skjutvapnets patron och flyger ut ur pipan när man skjuter. Den farliga delen alltså. Hylsan är den patrondel som blir kvar

efter att ett skott avfyrats. Hylsorna har alltså hittats i bilen och nu hittas den avfytrade kulan på parkeringen.

Det började se ut som att den enda vettiga förklaringen till händelserna var att mannen hade skjutits på nära håll i båda benen på sin egen gård, i sin egen bil, och dessutom så att det ena byxbenet hade lyfts upp innan skottet avfyrades.

En kula lämnar kvar två hål när den går genom hud och muskelvävnad: ett ingångshål och ett utgångshål. Beroende på kulans struktur kan kulan bli svampformad på

väg genom vävnaden eller så kan kulan splittras om den träffar skelettet. Hålens form varierar beroende på kulans färdriktning, hur kulans hastighet minskar i vävnaden och hur kulans form förändras. Tack vare detta kan man dra slutsatser om från vilken riktning skottet har avfyrats. Även spåren efter de brinnande krutresterna som flyger ut ur vapenpipans mynning är till hjälp när avfyrningsriktningen ska fastställas.

I det här fallet var riktningen för båda skottskadorna sådan att skotten lätt hade kunnat avfyras av den skottskadade själv: skotten gick genom benens framsida i riktning mot benens baksida.

– Jag tror nog att den här typen har skjutit sig själv.

– Jag skulle just säga samma sak!

* * *

I pusslet saknades nu bara den skottskadade mannens egen berättelse, som slutligen bekräftade polisens misstankar.

Sprit, piller och hjärtesorg? Hopplöshet och sökande efter uppmärksamhet? Vad får en människa att skada sig själv? Ibland är det svårt att förstå. Det finns lika många förklaringar som handlingar och varje människa har säkert sitt eget helt unika tankelandskap när en sådan lösning väljs.

Jag överlåter den noggrannare analysen av det mänskliga psyket till experterna - jag konstaterar bara att man som polis möter sådana människoöden som en standardfamiljefar-skattebetalare inte är medveten om att existerar någon annanstans än i filmer och på fotografier. I bakgrunden till varje händelse finns en mänsklig historia som i sig är värd att ta del av. Med en öppen och tolerant attityd kan man som polis lära sig något intressant om varelsen människan.

Ibland får polisen en djupare i inblick i människans privata tankar tack vare de historier från verkliga livet som polisen påträffar. I mänskligt hänseende tillhör människans tankar, och i synnerhet problem, de allra viktigaste dimensionerna av det privata. De är varje människas mest privata egendom och det är inte rätt att bryta ett förtroende, framför allt om det inte är en oundviklig förutsättning för att brottsansvaret ska förverkligas.

När en klient anförtrot sig åt polisen om sin svåra livssituation, kan man inte utan personens samtycke skriva om dessa motiv i tidningarna eller i boken för Polisyreshögskolans urvalsprov. Därför måste läsaren tyvärr även i detta

I PUSSLET SAKNADES NU BARA
DEN SKOTTSKADADE MÄNNENS
EGEN BERÄTTELSE, SOM SLUTLIGEN
BEKRÄFTADE POLISENS MISSTANKAR.

MED EN ÖPPEN OCH TOLERANT
ATTITYD KAN MÅN SOM POLIS
LÄRA SIG NÅGOT INTRESSANT OM
VARELSEN MÄNNISKAN.

fall nöja sig med en bristfällig sanning. Allt som avslöjas i polisens arbete hör inte hemma i offentligheten.

* * *

Utredningen av allvarliga brott och oklara dödsfall är ett samarbete. I verkligheten finns det ingen Poirot, Sherlock, Bauer eller Columbo som med sina överlägsna personliga förmågor löser knepiga brottsfall. Dessa populära detektiver är en produkt av författarnas fantasi. Huvudpersonerna i berättelserna är intressanta, men i verkligheten existerar inga sådana personer. Det bästa resultatet uppnås alltid säkrast genom samarbete. Det behövs experter inom olika områden, människor med utbildningar och erfarenheter av olika omfattning och karaktär, fantasi, lugnt övervägande, barnslig förundran och framför allt vilja och iver att utreda saker.

I fallet med skogsstugan behövdes det samarbete mellan undersökningsledaren, många taktiska utredare, tekniska utredare, laboratoriet och rättsläkaren. Var och en bidrog med egna bitar till pusslet och det krävdes precis rätt yrkesinsikt för att hitta respektive bit. Experter från bara ett område, vare sig det är fråga om poliser, läkare eller kriminalkemister, hade ensamma hittat endast enstaka bitar som på egen hand nästan inte har någon betydelse alls. Det är först när bitarna kombineras med varandra som man kan skapa en helhetsbild av brottet.

I utredningen av ett brott mot liv

måste pusslet läggas omsorgsfullt bit för bit. Ju allvarigare brottet är, desto säkrare måste man kunna bevisa att gärningsmannen är skyldig och desto tydligare måste uppfattningen av skulden vara. Också ett omfattande material som samlas under förundersökningen ska registreras noggrant och struktureras på ett logiskt sätt. Bitarna ska alltså fogas till varandra och i förundersökningen av ett brott är det en polisutbildad kriminalutredare som gör denna sammanfogning.

I fallet med mannen som skotts-kadats i benen genomfördes undersökningarna på några timmar huvudsakligen av två poliser med förmåga att tänka och agera. Visserligen fick man även i detta fall hjälp av många aktörer: första patrullen, sjuktransporten, bärgningsfirman, tekniska utredaren och sjukhuset. Intresset och viljan att få klarhet i fallet drev utredarna framåt.

Det hade varit lätt att med stöd av de inledande uppgifterna definiera fallet som ”mörkt” och konstatera att ”vi låter det vara, när offret ändå inte själv vill få klarhet i sitt eget fall”. I det långa loppet är de just att söka och finna som är belöningen i brottsutredarens arbete. Rättssystemet får bestämma domarna. En brottsutredare drivs i sin vardag av det välbefinnande som uppstår när ett brott blir löst - att något oklart blir klart.

Brådska är brottsutredarens värsta fiende, men å andra sidan innebär förlorad tid ofta att sanningen går förlorad. Omdömet sviker när det är bråt-

tom. Man stressar. Man fångar tanklöst omkring och gör ibland misstag, precis som alla andra människor. En människa som är polis får emellertid inte göra misstag utan att bli föremål för all världens hat.

Det finns ändå ingen brottsutredare i världen som har löst alla sina fall och ingen polis som har undanröjt all brottslighet i sin stad. Man måste också kunna leva med osäkra sanningar. Man måste lära sig att sova på nätterna. Man måste glömma arbetet och till exempel åka och fiska.

* * *

Brottsutredaren återvänder hem från händelseplatsen på morgonnatten. Tittar till sina sovande barn, klappar hunden och kryper till sängs. Partnerns fråga är ganska djuplodande.

– Varför kan du inte vara en helt vanlig ingenjör?

Dit gick den här julen igen, men lie-mannen tittar inte i kalendern.

Det självklara svaret tar förvånansvärt länge att komma på.

– Ingenjörer utreder ju inte brott.

LÄSTIPS

- Lag om utredande av dödsorsak (459/1973).
- Förordning om utredande av dödsorsak (948/1973).
- Karhunen, Pekka et al.: Oikeuslääketiede. Duodecim, 2000.
- Kiiiski, Kimmo K.: Poliisin rooli kuolemansyynytutkinnassa. 2.,

I VERKLIGHETEN FINNS DET INGEN
POIROT, SHERLOCK, BAUER ELLER
COLUMBO SOM MED SINÄ ÖVERLÄGSNA
PERSONLIGA FÖRMÅGOR LÖSER
KNEPIGA BROTTSFALL.

VAR OCH EN BIDROG MED EGNA
BITAR TILL PUSSLET OCH DET
KRÄVDES PRECIS RÄTT YRKESINSIKT
FÖR ATT HITTA RESPEKTIVE BIT.

EN BROTTsutredare DRIVS I SIN
VARDAG AV DET VÄLBEFINNANDE
SOM UPPSTÅR NÄR ETT BROTT BLIR
LÖST - ATT NÅGOT OKLART BLIR
KLART.

MAN MÅSTE OCKSÅ KUNNA LEVA MED
OSÄKRA SANNINGAR.

reviderad upplaga. Polisyr-
keshögskolan 2009. Kan lä-
sas på adressen: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/88350/Oppikirjo-ja%2018.pdf>

ZP 7

POLIISI
POLIS
MÄÄTTÄ

POLIISI
POLIS

12

01

IDA PIETILÄ

EN POLIS ÄR ALLTID POLIS

IDA PIETILÄ ÄR ÖVERKONSTAPEL VID POLISINRÄTTNINGEN I HELSINGFORS. TILL HENNES HUVUDSAKLIGA ARBETSUPPGIFTER HÖR HANTERING AV UTRYCKNINGSUPPDRAG SAMT UPPRÄTTHÅLLANDE AV ALLMÄN ORDNING OCH SÄKERHET. I ARBETSBEKRIVNINGEN INGÅR ÄVEN FÄLTLEDNINGSUPPGIFTER.

PIETILÄ UTEXAMINERADES FRÅN POLISYRKESHÖGSKOLAN 2007. HAN AVLADE UNDERBEFÄLSEXAMEN 2014 OCH POLISENS HÖGRE YRKESHÖGSKOLEEXAMEN 2018.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

”Nu blev det riktigt tryggt här när vi fick hit en polis.”

Jag vet inte hur många gånger jag har hört den meningen under de senaste tio åren. Varje kollega känner säkert igen uttrycket och de känslor det ger upphov till. En polis är alltid polis. En polis är eftertraktad vid husbolagets möten och när förtroendeuppdrag delas ut. När åsikter efterfrågas kommer man ofta ihåg uttalanden som en polis har gjort.

Under tjänsteuppdrag granskas polisens verksamhet ständigt, och ännu mer än tidigare på grund av dagens sociala medier. Allt som en polis gör intresserar den övriga befolkningen väldigt mycket. En polispatrull behöver inte göra annat än parkera polisbilen en liten stund på en plats som enligt medborgarna är fel, för att en bild av händelsen snabbt ska spridas i sociala medier och på ett ögonblick hamna på kvällstidningarnas webbsidor.

Min karriärväg vid polisen började 2005, när jag inledde mina studier vid

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

dåvarande Polisskolan. Innan dess hade jag tagit studenten vid gymnasiet Sammon urheilulukio och fått arbets- erfarenhet inom bland annat restaurangbranschen. Som barn drömde jag snarare om ett arbete med anknytning till luftfart eller turism, men efter gymnasiet började polisyrket intressera mig. Eftersom jag hade idrottsbakgrund upplevde jag att polisarbetet passade mig i fysiskt avseende. Dessutom lockades jag också av arbetets mångsidighet.

När jag påbörjade mina studier vid Polisskolan såg jag alltid mig själv i blå overall och med polisbilen som kontor. När jag blivit klar med kursen fick jag efter några månaders arbete vid nödcentralen en arbetsplats inom det område jag drömt om, dvs. vid ordningspolisen. Arbetet var trevligt, men ganska snart började jag fundera på vad jag verkligen vill i framtiden. Under hela min poliskarriär har jag motiverats av att framskrida i karriären och ständigt utveckla min yrkesskicklighet.

Jag hade arbetat fem år vid polisen när jag bestämde mig för att söka in till underbefälsstudier. I mitt arbete har jag alltid respekterat äldre kollegor som har avancerat stegvis i sin karriär och också sett den så kallade "gräsrotsnivån" inom polisarbetet. Sådan ville jag också bli. Redan när jag sökte in till underbefälsstudierna hade jag beslutat att min egen karriärväg skulle fortsätta med befälsstudier

så fort som möjligt efter kursens slut. Jag avlade den sista underbefälskursen enligt det gamla systemet 2014. Genast nästa år ordnades det första ansökningsförfarandet till den nya befälsutbildningen, dvs. högre YH-examen. Jag skickade in pappren och blev antagen till kursen. En av de största drömmarna inom min poliskarriär gick i uppfyllelse när jag blev antagen och jag kunde inte ha varit nöjdare. Åter en gång hittade jag mig själv i Polisyrkeshögskolans korridorer med studiekortet på mitt bröst.

I MITT ARBETE
HAR JAG ALLTID
RESPEKTERAT ÄLDRE
KOLLEGOR SOM HAR
AVANCERAT STEGVIS I
SIN KARRIÄR OCH OCKSÅ
SETT DEN SÅ KALLADE
"GRÄSROTSNIVÅN" INOM
POLISARBETET.

När vi antogs för att avlägga den nuvarande befälsutbildningen för poliser vid Polisyrkeshögskolan, skulle vi före de egentliga studierna avlägga en övergångsutbildning som omfattade ett år, där den gamla grundexamen för poliser anpassades till YH-nivå. Först

efter övergångsutbildningen fick vi studierätt till högre yrkeshögskoleexamen. Som en del av övergångsutbildningen skulle vi också genomföra ett lärdomsprov i valfritt ämne. Jag funderade länge på mitt eget ämnesval, eftersom jag ville göra lärdomsprovet om ett så intressant och aktuellt ämne som möjligt, som skulle motivera mig under hela forskningsprocessen.

En gång när jag var ute och sprang kom jag på det: jag fick idén att undersöka poliserna i tv-serien Poliisit och deras erfarenhet av att vara offentliga personer. Jag ville i min forskning utreda hur personerna som var med i

serien hade upplevt det kändisskap som Poliisit-serien medförde och hur upplevelserna hade påverkat personernas liv. Jag ansåg att ämnet var viktigt och aktuellt, eftersom rekryteringarna till serien ständigt pågick inom organisationen och offentlighet är närvarande i polisens arbete både på sociala medier och i övrigt. Jag hoppades också att mina forskningsresultat skulle ge nya poliser perspektiv när de överväger sitt eget intresse för att bli tv-poliser.

När jag påbörjade min undersökning av tv-poliser funderade jag också över min egen inställning till offentlighet och dess anknytning till polisarbetet. Själv har jag aldrig övervägt att via mitt yrke delta i en tv-serie, även om det hade varit möjligt.

Mobilkameror som blixtrar på allmänna platser är vardag för en polis som utför ett tjänsteuppdrag, men vad får en polis att vilja ha med sig tv-kameror under arbetsuppgiften och hur påverkar kamerorna utförandet av arbetet? Skapar kamerorna press att utföra uppdraget enligt konstens alla regler? På grund av kamerorna blir ansiktet ”bränt” på nolltid och personen stämplas som polis på både gott och ont. I bästa eller värsta fall känner alla igen en tv-polis och polisen blir kändis. Han eller hon blir en figur som är älskad eller hatad.

Den mycket populära tv-serien Poliisit har visats på tv sedan 2009. Seriens nionde säsong började visas i februari 2017. Jag begränsade min egen forskning till poliserna som deltog i de åtta första säsongerna. Under de åtta första säsongerna deltog sammanlagt 68 poliser från

EN GÅNG NÄR JAG VÄR UTE OCH
SPRANG KOM JAG PÅ DET: JAG FICK
IDÉN ATT UNDERSÖKA POLISERNA
I TV-SERIEN POLIISIT OCH
DERAS ERFÄRENHET AV ATT VÄRÄ
OFFENTLIGA PERSONER.

PÅ GRUND AV KAMERORNA BLIR
ANSIKTET ”BRÄNT” PÅ NOLLTID OCH
PERSONEN STÄMPLAS SOM POLIS PÅ
BÄDE GOTT OCH ONT.

olika orter i Finland i Poliisit-serien.

Det par som tittarna kanske kommer ihåg bäst från de två första säsongerna är Kari Palonen och Janne Rauma. Kombinationen av lättsamhet och yrkesskicklighet imponerade på tittarna. Tammerforspatrullen skötte uppdragen exemplariskt utan att glömma humorn. Deras äkthet lyste igenom i arbetet, vilket gjorde intryck på både tittarna och klienterna. Då jag personligen har följt deras arbete från sidlinjerna kan jag konstatera att patrullen är sig själva också framför kamerorna. Ännu flera år efter tv-framträdandena frågar människor efter dem. När jag arbetade i Tammerfors kom människor i synnerhet under nattskiftet fram till polisbilens fönster på torget för att fråga om Palonen och Rauma jobbar och om jag kan hälsa till dem.

Kuopiopatrullen Pauli Jokinen och Jaakko Heikkinen var med i seriens fjärde och femte säsong. Patrullen vann tittarnas hjärtan med sin östfinländska humor och gedigna yrkeskunskap. Också den tredje och fjärde säsongens poliser från Vanda, Jarkko Turunen och Petri Kajanne med sin hund Severi, blev väldigt populära hos tittarna. I en intervju för Ilta-Sanomat i juni 2012 berättade männen att de lämnar serien på grund av att de är så populära. Vandapoliserna upplevde att de förlorade sin integritet både i arbetet och på fritiden, så de ville inte längre vara med i serien.

På min nuvarande arbetsplats i Helsingfors har jag på nära håll fått följa poliserna ”Söderit” från den senaste säsongen. Dessa poliser ingick inte i mitt lärdomsprov. Sebastian Söderholm och Anders Söderman inledde sin karriär som tv-poliser under seriens nionde säsong. Jag har fått arbeta i samma enhet som dem och samtidigt följa deras tv-poliskarriär

ända från början. Det har varit roligt att upptäcka hur naturligt det har varit för dessa män att bli filmade och hur väl de har hållit sin egen linje och varit sig själva trots kamerorna. Deras arbete framför kamerorna imponerade också på produktionsbolaget och de har fått mycket positiv respons om sin medverkan i serien.

Liksom många andra arbetsgemenskaper är också polisorganisationens värld sist och slutligen väldigt liten i Finland. Polisyrkeshögskolan är den enda inrättningen i landet som ger utbildning för polisyrket, så det är naturligt att människor inom Polisyrkeshögskolans organisation lär känna varandra i samband med både grundutbildningen och den kompletterande utbildningen. Nätverk är ett sätt att klara sig i dagens arbetsliv och vikten av att bilda nätverk kan inte framhävas för mycket. Det lönar sig alltså för en ny polis att komma ihåg att man inom polisorganisationen i stor utsträckning känner poliser också från andra polisyrkesinrättningar och att information

NÄR JAG ARBETADE
I TAMMERFORS KOM
MÄNNISKOR I SYNNERHET
UNDER NATTSKIFTET
FRÅM TILL POLISBILENS
FÖNSTER PÅ TORGET FÖR
ATT FRÅGA OM PALONEN
OCH RAUMA JOBBAR OCH
OM JAG KAN HÄLSA TILL
DEM.

lätt förmedlas mellan inrättningarna, när det gäller både bra och dåliga saker.

* * *

I Poliisit-serien filmas verkligt polisarbete och serien visar sådant som polisen ställs inför när de arbetar i städer runt om i Finland. Poliserna som frivilligt medverkar i serien väljs i samarbete med Polisstyrelsen och polisinrättningarna. Poliisit-serien spelas in under patrullernas nattskift. En kameraman följer med patrullen under skiftet. Kameramännen är erfarna och utbildade för sin uppgift. De är med patrullen under olika uppdrag. På offentliga platser filmar kameramannen händelserna på normalt sätt, men kameramannen har inte tillträde till platser som skyddas av hemfriden.

I serien visas alltså sådant som polisen påträffar i sitt arbete. Det som visas på tv skrapar emellertid endast på ytan. Den huvudsakliga orsaken till detta är naturligtvis att programmets längd är begränsad och olika uppdrag måste rymmas med i programmet på ett mångsidigt sätt. Det vore ju lite lustigt om man i ett avsnitt endast visade när patrullen avskärmar ett visst område till exempel i en eftersökningssituation eller utreder en plåtkrock och skriver anmälan om krocken resten av avsnittet.

Man ska alltså komma ihåg att polisen använder en stor del av sin arbetstid till att till exempel registrera olika ärenden. För varje uppdrag som kräver en brottsanmälan registrerar den patrull som har registreringsansvaret händelserna och iakttagelserna i brottsanmälan. Dessutom genomför de poliser som arbetar på fältet aktivt förhör med anknytning till

DET LÖNAR SIG ALLTSÅ FÖR EN NY POLIS ATT KOMMA IHÅG ATT MAN INOM POLISORGANISATIONEN I STOR UTSTRÄCKNING KÄNNER POLISER OCKSÅ FRÅN ANDRA POLISINRÄTTNINGAR OCH ATT INFORMATION LÄTT FÖRMEDLAS MELLAN INRÄTTNINGARNA, NÄR DET GÄLLER BÅDE BRA OCH DÅLIGA SAKER.

DET SOM VISAS PÅ TV SKRAPAR EMELLERTID ENDAST PÅ YTAN.

MAN SKA ALLTSÅ KOMMA IHÅG ATT POLISEN ANVÄNDER EN STOR DEL AV SIN ARBETSTID TILL ATT TILL EXEMPEL REGISTRERA OLIKA ÄRENDEN.

sina utryckningsuppdrag. Om en person tas i förvar på grund av berusning eller brottsmisstanke, ska också dessa händelser registreras omsorgsfullt. Olika typer av tillvarataget material från brottsplatser eller observationer från kollisionplatser ska alltid registreras i polisens datasystem. Om en person åker fast för rattfylleri, kan åtgärderna från den stund då bilen stoppas första gången och föraren genomgår ett utandningsprov fram till den stund då patrullen igen är ledig för nya uppdrag i verkligheten ta flera timmar av en enskild patrulls arbetstid.

En snutt på några minuter i Poliisit-serien, där det till exempel visas hur en beväpnad person grips, kan verka som ett snabbt och enkelt uppdrag som poliserna utför ”i farten” och sedan genast fortsätter till nya äventyr. I verkligheten kan ett sådant uppdrag ta många timmar och kräva att poliserna anstränger sig till bristningsgränsen, både psykiskt och fysiskt. Uppdragen utförs i regel på basis av noggranna anvisningar, enligt vilka arbetet framskrider. I samband med ett uppdrag kan det gå flera timmar till efterutredning och underhållsåtgärder, innan patrullen är redo att ta emot nya arbetsuppdrag.

I serien visas inte heller de många uppdrag som omfattas av hemfriden, dvs. olika typer av hemutryckningar. Det kan till exempel vara fråga om uppdrag med anknytning till familjevåld eller så kallade oljudsuppdrag,

där patrullen tystar ner högljudda fester. I Poliisit-serien kan dessa uppdrag beskrivas verbalt för tittarna med några meningar, men det verkliga polisarbetet som går åt till att sköta uppgiften visas inte. När det gäller hemutryckningar är verbal beredskap ett av polisens viktigaste verk-

tyg för att hantera situationen. Trånga utrymmen och aggressiva människor är också en faktor i hanteringen av hemutryckningar. Talförmågan och förmågan att ”läsa” olika människor och situationer utvecklas i takt med erfarenheten. Poliserna börjar träna på dessa färdigheter redan under studietiden. Under arbetspraktiken får de unga poliserna följa med på uppdrag och i något skede är det också deras tur att agera i talarens roll.

Eftersom tv-serien Poliisit uttryckligen går ut på att följa det verkliga arbetet för poliser som utför övervaknings- och utryckningsuppdrag, hamnar de många andra delområdena av polisarbetet i skymundan. Man ska komma ihåg att det finns många inriktningsmöjligheter i polisorganisationen. Förutom traditionellt fältarbete erbjuder till exempel brottsbekämpnings- och brottsutredningsuppdrag ett mångsidigt uppgiftsfält inom polisarbetet. På utredningssidan finns det många inriktningsmöjligheter, allt från grundläggande utredning till krävande utredning. I arbetsuppgifterna för poliser som arbetar på utredningssidan ingår bland annat teknisk och taktisk undersökning, förhör och oli-

I SERIEN VISAS INTE
HELLER DE MÅNGA
UPPDRAG SOM OMFATTAS
AV HEMFRIDEN, DVS.
OLIKA TYPER AV
HEMUTRYCKNINGAR.

ka typer av besök på brottsplatsen.

Polisinrättningarna har också olika specialenheter, till exempel trafikenheten, hundpolisen, ridande polisen eller beredskapsenheten. Idag framhävs också betydelsen av polisens verksamhet på nätet och kommunikationskompetens står högt i kurs. Man satsar också mer än förut på förebyggande verksamhet. Kunnigt folk behövs alltså mångsidigt i alla uppgifter inom organisationen och alla hittar säkert en arbetsuppgift som intresserar. En del av poliserna söker sig också till exempel till arbete inom olika undervisningsuppgifter vid Polisyrkeshögskolan.

Polisarbetets uppgiftsfält är som en helhet mycket omfattande och alla delområden av arbetet stöder varandra. Arbetscirkulationen inom polisinrättningen gör det också möjligt att få erfarenhet av olika arbetsuppgifter. Jag anser att det är ytterst viktigt att upprätthålla och utveckla sin yrkeskunskap efter grundstudierna och arbetscirkulationen är ett av de bästa sätten att lära sig nya saker som stöder det egna grundläggande arbetet, oavsett vid vilken enhet man arbetar.

* * *

Min forskningsfråga i lärdomsprovet var om effekterna av den offentlighet som Poliisit-serien medför i högre grad har varit positiva eller negativa med tanke på hur personerna som medverkar i serien hanterar sitt arbete och utmaningarna i det civila livet. Dessutom ville jag utreda motiven till att delta i serien och erfarenheterna av själva arbetet när kameramännen var närvarande. Jag funderade också på hur dessa erfarenheter påverkar kommande tv-poliser och deras motiv

EFTERSOM TV-SERIEN POLIISIT
UTTRYCKLIGEN GÅR UT PÅ ATT
FÖLJA DET VERKLIGA ARBETET FÖR
POLISER SOM UTFÖR ÖVERVÄKNINGS-
OCH UTRYCKNINGSUPPDRAG, HÄMNAR
DE MÅNGA ANDRA DELOMRÅDEN AV
POLISARBETET I SKYMUNDÄN.

att medverka i serien. Jag använde en kvantitativ forskningsmetod där jag använde programmet Webropol för att sammanställa en enkät till de 68 poliser som medverkade i de åtta första säsongerna av tv-serien. Jag lyckades slutligen nå 63 personer per e-post och fick svar på mina frågor av sammanlagt 41 personer. Svarsprocenten blev således 65 %.

Med hjälp av resultaten av min enkät sammanställde jag en rapport där jag analyserade frågorna och de svar jag fått. En Webropol-enkät riktad till poliser som medverkade i serien var det lämpligaste sättet att genomföra min forskning, eftersom jag med hjälp av enkäten fick en tillräcklig mängd svar och utifrån dem kunde analysera resultaten tillräckligt noggrant. Genom att använda en enkät kunde jag också garantera anonymiteten för dem som svarade.

I min forskning använde jag också en kvalitativ forskningsmetod i intervjuerna med representanterna för produktionen, dvs. Aito Media. Med hjälp av metoden utredde jag vilka aspekter som bör beaktas när serien görs och hur produktionen förbeträder poliserna för den offentlighet som serien medför. Jag intervjuade dessutom två nya poliser som medverkade första gången i serien under den nionde säsongen i början av 2017. I intervjuerna utredde jag deras motiv till att medverka i serien och deras tankar om den offentlighet som serien

medför samt offentlighetens inverkan på deras liv.

ANDRA FAKTORER SOM
MOTIVERADE TILL ATT
DELTA I SERIEN VAR
ATT UTMANA SIG SJÄLV,
FÅ NYA UPPLEVELSER OCH
SKAPA VARIATION I DET
VARDAGLIGA ARBETET.

Enkäten jag sammanställde hade sammanlagt 17 frågor, av vilka de första hade att göra med allmänna aspekter såsom enkättagarnas tjänstetid, tjänsteställning och kön. De intressantaste svaren fick jag dock på de öppna

frågorna, som alla fick besvara fritt utan färdiga svarsalternativ.

Till att börja med frågade jag poliserna varför de hade bestämt sig för att delta i Poliisit-serien. Största delen av poliserna berättade att orsaken till att de hade deltagit var deras eget intresse för serien. En begäran av en chef eller patrullkollega hade motiverat över hälften av de som svarade enkäten. Andra faktorer som motiverade till att delta i serien var att utmana sig själv, få nya upplevelser och skapa variation i det vardagliga arbetet. Vissa av poliserna ville också se hur serien spelas in i praktiken och hur människor förhåller sig till den. Dessutom ville några poliser bidra till att göra organisationen mer känd och skapa en positiv bild av polisen.

Poliserna hade huvudsakligen goda erfarenheter av att arbeta inför kamerorna. Cirka hälften av de som svarade hade varit nervös vid de första inspelningarna, men hade snabbt vant sig vid kamerorna och nervositeten hade försvunnit i takt med att inspelningarna framskred. Cirka en tredjedel sade att kamerorna inte hade påverkat det egna arbetet på något sätt.

En del berättade att de hade utfört sitt arbete precis på samma sätt som tidigare och låtit produktionsbolaget och Polisstyrelsen bedöma vilket material som var värt att publicera. Produktionsbolaget och Polisstyrelsen går igenom materialet noggrant innan det publiceras. Vissa av poliserna berättade att de hade fäst större uppmärksamhet vid sitt språk framför kamerorna. En del berättade att det var svårare att gå igenom uppdraget i efterhand med patrullkollegan på grund av kamerorna. Poliserna hade också i viss utsträckning fäst mer vikt vid lagtolkningar, men största delen hade gått till väga som förut. Även kameramännens säkerhet hade i regel varit god. Endast några av kameramännen hade utsatts för hot om våld eller annat störande beteende. Också dessa situationer hade snabbt kontrollerats av polisen så att inga verkliga farosituationer hade kunnat uppstå.

* * *

Alla 41 poliser som besvarade enkäten berättade att de blev igenkända både på arbetet och fritiden medan serien och repriserna visades på tv. För vissa av personerna som medverkade i serien var det redan flera år sedan avsnitten sändes på tv och med tiden blev de allt mer sällan igenkända. När repriserna började visas blev de återigen igenkända oftare. Poliserna berättade att de blev igenkända i alla möjliga situationer, t.ex. under löpundan, i butiken, på restaurang, i simhallen och på utlandsresor. En polis berättade att han blev igenkänd till och med i förlossningssalen. Människor har kommit fram till poliserna direkt för att prata eller frågat om de varit med i serien

ALLA 41 POLISER SOM BESVARADE
ENKÄTEN BERÄTTADE ATT DE BLEV
IGENKÄNDA BÅDE PÅ ARBETET
OCH FRITIDEN MEDAN SERIEN OCH
REPRISERNA VISADES PÅ TV.

i fråga. Dessutom har det viskats bakom ryggen när de har blivit igenkända i det civila livet. Några som svarade berättade dessutom att det var lättare att handla en bil eller något annat när de som kunder blev identifierade som pålitliga tv-poliser.

Även personer av det motsatta könet har kommit fram till tv-poliserna för att så att säga lära känna dem närmare.

Enligt poliserna påverkade kändisskapet som serien medförde deras beteende både i arbetet och på fritiden. Man var tvungen att vara beredd att diskutera oftare med människor, eftersom människor modigare närmade sig poliserna som de kände igen och hade sett på tv. Människor kom och diskuterade både polisens arbete och själva tv-serien. Poliserna berättade att de har behövt fundera noggrannare på sitt eget restaurangbeteende och sin språkanvändning. Enligt poliserna var det inte lämpligt att vara så värst berusad på offentliga platser om man hade statusen tv-polis.

Poliserna berättade att det tack vare offentligheten hade blivit lättare att sköta klientsituationer och uppgifter i arbetet. När en ”bekant polis” skötte ett uppdrag var det lättare att reda ut vad som hänt. För vissa personer hade den offentlighet som serien medförde också öppnat dörrar till nya arbetsmöjligheter, till exempel medverkan i andra tv-format eller radiointervjuer. Dessutom misstänkte en av de som svarade att offentligheten också hade

bidragit till att han fått många röster i kommunalvalet. En berättade att han blivit vald till årets stadsbo i sin egen stad. Poliserna berättade också att det hade blivit lättare att söka arbete och att antalet nya jobberbjudande hade ökat. Dessutom hade en av de som svarade

POLISERNA BERÄTTADE ATT
DE HAR BEHÖVT FUNDERA
NOGGRANNARE PÅ SITT EGET
RESTAURANGBETEENDE OCH SIN
SPRÅKANVÄNDNING.

fått ett livligare socialt liv tack vare den offentlighet som serien medförde. Å andra sidan ansåg några poliser att de inte hade upplevt några positiva effekter av kändisskapet.

Knappt hälften av poliserna tyckte att de inte hade utsatts för några negativa konsekvenser på grund av offentligheten som serien medförde. En del av poliserna berättade dock att de hade utsatts för ofredande på fritiden. Ofredandena hade inkluderat brottanmälningar, dödshot, förstörd egendom, förolämpningar, brutna besöksförbud och förföljelse. Cirka hälften av poliserna upplevde att de hade blivit igenkända på gatorna så mycket att de var trötta på det. I några fall hade människor till och med närmat sig deras familjemedlemmar på ett otrevligt familjärt sätt. För dessa poliser hade den förlorade anonymiteten och människor som ständigt stirrar varit en ovälkommen konsekvens av den offentlighet som serien medförde. Även om de som stirrade inte hade besvärat poliserna själva, hade deras familjemedlemmar upplevt stirrandet som generande. En av de som svarade upplevde också att man mer noggrant än tidigare observerade vad han gjorde

de i egenskap av förälder. På grund av att han ständigt observerades hade till exempel barnuppfostran och tillrättavisning på offentliga platser lett till att människor stirrade på ett negativt sätt.

Närmare hälften av poliserna hade upplevt offentligheten som serien medförde som något enbart positivt. Hälften ansåg att erfarenheterna av offentligheten hade varit mer positiva än negativa. En knapp femtedel av poliserna upplevde att offentligheten hade medfört lika mycket positiva som negativa erfarenheter.

Hälften av poliserna uppgav i enkäten att de inte skulle medverka på nytt i inspelningarna av Poliisit-serien. En fjärdedel skulle kunna överväga att medverka och en annan fjärdedel skulle med säkerhet vara beredda att medverka igen.

Som sista fråga i min undersökning bad jag tv-poliserna berätta vad de skulle vilja hälsa till kommande tv-poliser eller personer som överväger en eventuell karriär som tv-polis. Poliserna fick svara fritt och det kom många svar. Som slutsats utifrån de svar jag fick konstaterade jag att personer som överväger att medverka i serien bör fundera över sina egna motiv beträffande kändisskapet ur många synvinklar. Man ska vara medveten om att kändisskapet kan medföra både positiva och negativa effekter. Offentligheten och att ha ett ansikte som människor känner igen kan utesluta vissa arbetsmöjligheter inom organisationen i framtiden, men det kan också öppna dörrar till nya och fina tillfällen som man annars inte skulle få uppleva.

Det är emellertid viktigt att vara sig själv, öppen för nytt samt skötsam och energisk i allt man gör. Med de egenskaperna kommer man långt. Även om man

NÄR EN "BEKANT POLIS" SKÖTTE
ETT UPPDRAG VAR DET LÄTTARE ATT
REDA UT VAD SOM HÄNT.

CIRKA HÄLFTEN AV POLISERNA
UPPLEVDE ATT DE HADE BLIVIT
IGENKÄNDA PÅ GATORNA SÅ MYCKET
ATT DE VAR TRÖTTA PÅ DET.

OFFENTLIGHETEN OCH ATT HA
ETT ANSIKTE SOM MÄNNISKOR
KÄNNER IGEN KAN UTESLUTA
VISSA ARBETSMÖJLIGHETER INOM
ORGANISATIONEN I FRAMTIDEN, MEN
DET KÄN OCKSÅ ÖPPNA DÖRRAR TILL
NYA OCH FINA TILLFÄLLEN SOM MÅN
ANNARS INTE SKULLE FÅ UPPLEVA.

inte själv kan påverka alla tråkigheter, är det i sista hand till stor del upp till var och en hur man hanterar och vill dra nytta av offentligheten.

* * *

Jag lyfter på hatten åt dem som vågar kasta sig in i en tv-serie, men å andra sidan förstår jag också dem som inte under några omständigheter skulle medverka.

Polisens arbete är sist och slutligen ett arbete bland andra och man kan förhålla sig till det på många sätt. För vissa är arbetet en passion och andra går till arbetet enbart för att få mat på bordet; största delen torde ha ett förhållningssätt som hamnar någonstans i mitten av dessa.

Att utveckla och utmana sig själv är i varje fall viktigt i dagens arbetsliv, som ständigt utvecklas och förändras. Det är nästintill oundvikligt också för att bibehålla sin egen motivation. En förutsättning för att utmana sig själv är att man alltid har mod att pröva nya saker. Därför är det också i polisyrket bra att människor erbjuds möjligheter att utvecklas - till exempel genom tv-arbete. Det krävs mod för att göra sin egen verksamhet föremål för så stor offentlig uppmärksamhet.

Offentligheten kan föra med sig fina möjligheter och nya upplevelser. Redan att filma en tv-serie och medverka i den skapar nya dimensioner i polisens vardag. Öppenhet och mod att kasta sig in i nya upplevelser och göra sig tillgänglig för bedömning av

hela folket väcker stor respekt och berättar mycket om en människa. Man måste dock komma ihåg att varje mynt har en baksida och ibland kan offentligheten också ha negativa följder.

VISSERLIGEN KRÄVS
DET INGEN BAKGRUND
SOM TV-POLIS FÖR ATT
MÅN I POLISARBETET
SKA UTSÄTTAS FÖR
TRAKASSERIER,
FÖRFÖLJELSE OCH HOT.

Visserligen krävs det ingen bakgrund som tv-polis för att man i polisarbetet ska utsättas för trakasserier, förföljelse och hot. Det kan hända ändå. Det kan vara fråga om en ren

tillfällighet eller otur.

Polisarbetet är ett offentligt yrke där man helt enkelt måste acceptera att ens verksamhet är föremål för offentlig granskning. En viss grad av offentlighet är i varje fall ett faktum för alla som arbetar som polis, i synnerhet om man arbetar och bor på en liten ort. Polisen stämpas som polis också i det civila samhället och allt som en person som är känd som polis gör granskas med utgångspunkt i yrket.

Dessa poliser, som är beredda att göra sig föremål för särskilt stor offentlighet via en tv-serie, är mycket värdefulla personer också med tanke på polisorganisationens marknadsföring och offentliga image. Även om det är klart att poliser som är i ramp-ljuset i en tv-serie inte ger en heltäckande bild av polisarbetet, har serien varit ett mycket värdefullt tillägg i organisationens kommunikation och rekrytering. Många unga har vågat söka sig till polisyrket efter att ha tittat på serien.

Det är fint att medborgarna idag kan komma i kontakt med polisens

arbete via en reality tv-serie och sociala medier. När jag själv sökte mig till yrket visades endast Poliisi-TV i rutan och de sociala mediernas inverkan var obetydlig. På den tiden förblev intrycket av polisens arbete lätt mer inskränkt än idag.

I polisarbetet upplever och ser man mycket sådant som man inte ens kan föreställa sig att förekommer. Det är en fin känsla när polisbilen glider ensam längs stadens tysta gator efter ett livligt nattskift, när också det sista festfolket har gått och lagt sig och solen börjar gå upp. Arbetet är som bäst när man får hjälpa människor och ge dem glädje i livet. Och också i de mörkaste stunderna är det bra att komma ihåg att morgonen alltid kommer, förr eller senare.

LÄS MER

- Määttä, Ida: Tv-poliisien kokemuk-
sia julkisuudesta. Lärdomsprov.
Polisyrkeshögskolan 2016. På
webben: [http://www.theseus.fi/
handle/10024/117589](http://www.theseus.fi/handle/10024/117589)

POLISARBETET ÄR ETT OFFENTLIGT
YRKE DÄR MAN HELT ENKELT MÅSTE
ACCEPTERA ATT ENS VERKSAMHET
ÄR FÖREMÅL FÖR OFFENTLIG
GRÄNSKNING.

NÄR JAG SJÄLV SÖKTE MIG
TILL YRKET VISADES ENDAST
POLIISI-TV I RUTAN OCH DE
SOCIALA MEDIERNAS INVERKAN VAR
OBETYDLIG.

POLIISI

IU
974

23
TII

Mark
BU

un
8

POLIISI

SCHUBERTH

FIN 36
BLS

ZP450

LIIS

VALTION
POLIISIKOULU
v. 1919-1961

MIKKO PORVALI

ETT VÄRDEVAL OBEROENDE AV TIDSPERIODEN

KOMMISSARIE MIKKO PORVALI UT-EXAMINERADES SOM POLIS 2004 OCH SOM JURIS MAGISTER 2010. HAN AVLADDE POLISENS UTBILDNINGSPROGRAM FÖR STRATEGISK LEDNING EXECUTIVE MBA IN POLICING ÅREN 2016–2018.

PORVALI ARBETAR SOM UTREDNINGSLEDARE VID POLISINRÄTTNINGEN I INRE FINLAND. HAN ÄR SPECIALISERAD PÅ BROTTsutredning och har gett ut flera historieverk om polisens verksamhet och om militär under rättelseverksamhet.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

Det finns ett tiotal länder i världen som inte har någon egen armé, men inte ett enda land utan egen polis. I Europa har Island, Andorra och Liechtenstein behöriga och operativa polisstyrkor, även om de inte har någon vapenmakt. Samma gäller Monaco och Vatikanen, vars soldater endast har ceremoniella uppgifter med anknytning till livvaktssverksamhet. Till och med ön Pitcairn mitt i Stilla havet har två permanenta polistjänster som tillhör Samväldet, trots att endast ett femtital ättlingar till 1700-talssjörövare är bosatta på ön.

Staterna behöver en polisförvaltning i första hand för att fylla ett praktiskt behov, men förekomsten av en självständig polismakt är också ett symboliskt viktigt täcken på suveränitet. Om en förvaltning inte har förmåga att övervaka efterlevnaden av sina egna lagar, blir det snabbt tveklaktigt om det överhuvudtaget är fråga om en självständig stat. Det är svårt att på ett trovärdigt sätt delegera laglighetsövervakningen vidare till nå-

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

gon annan. Staten, som upprätthåller polisorganisationen, uttalar sig därför också på följande sätt: "Vi ansvarar för övervakningen av våra lagar, utredningen av brott samt upprätthållandet av ordningen på vårt område - enbart vi, ingen annan."

Därför bör den som överväger polisyrket förstå att det inte enbart är fråga om ett yrkesval. En polis har ett avsevärt djupare band till landets förvaltning än ett sedvanligt anställningsförhållande och de flesta andra tjänsteförhållanden. Polisen förbinder sig att arbeta till förmån för sitt fosterland och för sina närståendes bästa under alla förhållanden. På grund av arbetets karaktär torde varje polis under sin karriär bli tvungen att åtminstone i viss utsträckning äventyra sin personliga säkerhet för att utföra sina tjänsteuppdrag.

Det är således ett värdeval att bli polis. Varje enskild polis ska dela de värden och målsättningar som förvaltningen i hans eller hennes stat representerar. Samtidigt förbinder sig en polis oåterkalleligen till statens öde. De länder där förvaltningen har rämnat eller ordningen kollapsat har i regel blivit livsfarliga för sina poliser - ofta oberoende av hur berättigad eller högklassig förvaltningen har varit.

När fenomenet som kallas arabvåren för några år sedan startade en flyktingvåg till Europa, var det ingen tillfällighet att många av de som anlände hade arbetat som poliser i sina ursprungsländer. Utan att ta ställning

till om de borde beviljas asyl i Europa eller Finland eller inte, kan man konstatera att deras enda alternativ var att fly från sin hembygd när makten hamnade i en terrororganisationens händer.

Arabvåren kan verka långt borta, men för bara fyra generationer sedan var det

inte bra att vara polis i Finland. Under inbördeskrigets fasor mördades ett sextiototal poliser på några månader vid sidan av krigshandlingarna. Ett tjugotal avrättades efter kriget. Under självständighetsutvecklingen och den unga republikens första år (1914-1922) har man räknat att minst 138 poliser dödades och man vet att denna siffra är bristfällig.

Inte alla tjänstemän som dödades i egenskap av röda eller vita valde själva sin sida, utan omgivningen tolkade det som att de tillhörde någondera lägret. Svårast var det utan tvekan för dem som försökte upprätthålla laglig ordning och säkerhet utan att bry sig om de samhällliga skiljelinjerna. Också en opartisk tjänsteman kunde hamna i den motsatta sidans register om den part som hade makten började förfölja honom på grund av hans uppgift. Detta drabbade också den första polisläroanstalten i Finland, skolan för beridna poliser i Saksanniemi.

Finlands senat inrättade hösten 1917, en tid före inbördeskriget, en skola för beridna poliser vid herrgården Saksanniemi i Borgå. Eftersom förhållandena hade blivit oroliga, ville man nära Helsingfors ha en styrka

VARJE ENSKILD POLIS
SKA DELA DE VÄRDEN
OCH MÅLSÄTTNINGAR SOM
FÖRVÄLTNINGEN I HANS ELLER
HENNES STAT REPRÉSENTERAR.

som vid behov skulle kunna stävja ett kaotiskt läge i huvudstaden. Parterna i inbördeskriget hade ännu inte formats och i samband med grundandet av skolan fästes särskild vikt vid opartiskhet. Enligt etableringsdokumentet skulle skolan trygga landets rättsordning mot alla hot, oberoende av varifrån de kom.

När oroligheterna blev mer omfattande dög opartiskheten emellertid inte för alla. Den röda sidans tidningspress godkände inte ordningspolisen som inrättats av den lagliga förvaltningen, utan anammade benämningen "ridande slaktargardet" för polisaspiranterna. I de oroliga förhållandena ledde detta till att rödgardet i Helsingfors anföll skolan för beridna poliser i Saksanniemi i november 1917. Skott avlossades åt båda hållen, vilket medförde att två poliselever dog och två skadades. Detta var en av de första väpnade sammandrabbningarna i Finland före inbördeskriget. Största delen av skolans lärare och elever lyckades fly. De red i små grupper genom Södra Finland, som var under de rödas kontroll, och hamnade i Österbotten, som var ett vitt område.

Saksanniemi skola för beridna poliser återupprättades i Lappajärvi, varifrån den sedan flyttades till Seinäjoki. Snart utbröt krig i landet. Helsingfors rödgarde fängslade den riksdagsledamot som tagit initiativet till skolan i Saksanniemi och sköt honom vid Tölövikens strand. För eleverna i polisskolan, som grundats som opartisk, var det inte längre oklart vilken sida av frontlinjen de skulle komma att tillhöra i detta krig. Eleverna i Saksanniemi polisskola fick utgöra stommen när den vita sidan samlade sin bäst utrustade och utbildade trupp, Nylands Dragonregemente.

UNDER INBÖRDESKRIGETS FASOR
MÖRDADES ETT SEXTIOTAL POLISER
PÅ NÅGRA MÅNADER VID SIDAN AV
KRIGSHANDLINGARNA.

* * *

En grundförutsättning för polisverk-samheten är medborgarnas förtro-ende. I västländerna mäter man regelbundet befolkningens förtroende för olika samhällsinstitutioner, även polisen.¹

I dessa undersökningar har det varit karaktäristiskt att finländarna litar mer på polisen än på till exempel utbildnings-systemet, försvars-makten, hälsovården, rättsväsendet, Förenta Nationerna eller fackförbunden. Till exempel riksdagens, partiernas, pressens eller Europeiska Unionens förtroendesiffror är på bottenivå jämfört med polisens.²

Medborgarnas stora förtroende för polisen är ingen självklarhet. Tvärtom: det är resultatet av ett långt och systematiskt arbete - och måste förtjänas varje dag. Det hade inte varit möjligt att öka finländarnas förtroende för polisen till en internationellt exceptionellt hög nivå utan den snabba ökningen av levnadsstandarden under självständighetens första årtionden samt den anmärkningsvärda jämlikhetsutvecklingen. Alla som har att göra med den finländska polisen kan lita på att polisen agerar på ett jämlikt sätt samt med respekt för de grundläggande och mänskliga rättigheterna.

¹ För mätningar och enkätresultat, se t.ex. *European Value Studies*: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>

² De tillgängliga siffrorna erhöles före fallet med narkotikapoli-sen i Helsingfors och den rasismdiskussion som förts om polisens diskussionsforum.

En enskild polisman's viktigaste upp-gift är att i sitt vardagliga arbetet be-möta varje klient i enlighet med dessa principer.

Om du vill utvärdera din egen för-måga att agera som polis, föreställ dig att du sitter vid ett bord med en annan männis-ka. Personen framför dig kan vara likgiltig, upprörd, sorgsen, berusad, bakfull, trotsig, ängslig, ångerfull, gråt-färdig eller öppet för-aktfull. Personen kan vara man eller kvinna,

finländare eller utlänning, ung eller gammal, en dement åldring eller ett barn under skolåldern. Personen kan hata poliser av hela sitt hjärta - eller så kan du vara den enda människan han eller hon litar på. Personen kanske inte identifierar sig med någondera könet eller tillhör någon annan köns-minoritet.

Ni har inte nödvändigtvis ett ge-mensamt språk. Personen kan ha en utvecklingsstörning eller mental sjuk-dom. Personen kan vara ett brottsof-fer, ett vittne, en brottsmisstänkt el-ler en närstående till någon som varit med om en olycka. Personen kan ha en helt annan världsuppfattning och tro på helt andra saker än du. Trots detta är du ansvarig för personen. Du kanske får hjälp av en tolk, barnskyd-det eller någon annan social aktör, men du måste kunna samarbeta med den här personen och du ansvarar också för att personen behandlas sak-ligt och jämlikt.

En polis som inledde sin arbetskar-

EN POLIS SOM INLEDDE
SIN ARBETSKARRIÄR
I DET NYLIGEN
SJÄLVSTÄNDIGA
FINLAND, HADE
INTE HELA FOLKETS
FÖRTROENDE.

riär i det nyligen självständiga Finland, hade inte hela folkets förtroende. Inte på långt när. I spåren efter inbördeskrig hade landet en poliskår från den vinnande sidan: vid sidan av oklanderlighet och en god allmän kondition förutsattes det att en person som sökte sig till polisyrket hade ett rekommendationsutlåtande av skyddskåren. På landsbygden var skyddskårerna samtidigt en polisreserv. Man vände sig till organisationen i ordningsfrågor, om de egna männen inte räckte till.

Polisens förtroende naggades också i kanterna av förbudslagen, som var i kraft ända till 1932. Lagen som förbjöd försäljning och tillverkning av alkohol förorsakade mer brottslighet än den hindrade. Folket accepterade inte förbudslagen, och det gjorde inte heller många poliser. Detta rubbade polisens trovärdighet, eftersom inställningen till övervakningen av lagen varierade. Alkoholhandeln övergick snabbt i händerna på smugglarorganisationer ledda från utlandet. En del av tjänstemännen kämpade konsekvent mot smugglingen, men många blundade för den eller assisterade till och med smugglarna.

Polisens svaga stöd syntes till exempel i benägenheten för våld riktat mot polisen. Med undantag av krigsåren var perioden med förbudslagen den allra farligaste för polisen under självständigheten: på tretton år dödades fyrtio polismän. Våldigt många av dem dödades under uppdrag som hade att göra med övervakningen av förbudslagen.

Till och med penningarvoden användes för att försöka motivera poliser att övervaka förbudslagen. Landshövdingen i Vasa län returnerade hela summan till

inrikesministeriet. Han bifogade ett tröstlöst brev där han meddelade att det inte i hela länet finns en enda polis som kunde erhålla arvudet.

Även gränsbevakningen hade utlovats resultatavvoden för beslagtagning av alkohol. Min farfar arbetade som gränsbevakare i Terijoki vid Finska Vikens kust under förbudstiden. När spritlasterna öppnades var det betydligt mer lönsamt för en gränsbevakare med liten lön att gräva ner några dyrbara kanistrar i strandsanden än att lösa in det obetydliga resultatavvoden för kanistrarna. Det är klart att sådan verksamhet inte ökade uppskattningen för tjänstekåren. Till de tjugooåriga gränsbevakarnas försvar kan man säga att det nästan inte fanns några andra alternativ: det var stor brist på allt i regionen, rent av hungersnöd.

Situationen i samhället och polisens ställning förändrades avsevärt under de första åren av 1930-talet. Upphävandet av förbudslagen innebar en märkbar förbättring av relationerna mellan folket och överheten, vilket underlättade polisens ställning mitt emellan dessa. Ett annat avgörande steg i utvecklingen av den finländska polisens ställning var polisens förhållningssätt i fråga om extremhögerens uppsving, i sista hand Mäntsäläupproret.

Mäntsäläupproret kallas en serie händelser som började vid folkets hus i Ohkola, och som ur polisens synvinkel gällde tryggande av medborgarrättigheterna. Den politiska högern ville hindra ett möte med olika talare som

ordnades av den politiska vänstern. Polisen beslutade för sin del att trygga mötet. Representanterna för högern godkände inte polisens verksamhet, utan avbröt mötet och öppnade eld mot folkets hus.

I landet utreddes samtidigt bortföringar utförda av extremhöger och utredningarna tilltalade inte alla: poliserna som undersökte bortföringarna stördes och man försökte avsätta dem från deras tjänster. Vittnena till bortföringarna och målsägandena skrämdes för sin del till tystnad. Felaktig information spreds om polisens verksamhet och man försökte stämpla samvetsgranna poliser som kommunister. De poliser som försvarade lagligheten fick höra att den "Lappolag" som Lapporörelsen hade utlyst 1930 gällde i landet: enligt denna lag hade

handlingarnas formella laglighet ingen betydelse, eftersom folkets vilja stod över lagarna.

Situationen som uppstod i Mäntsälä ledde till ett kaotiskt uppror, som president Svinhufvud lyckades stävja med beslutsamma åtgärder. Utan tvekan var många polisers åsikter trots allt längre till höger än till vänster. De hade ju i hög grad valts på de grunderna. Polisen visade sig ändå vara hela folkets polis: på laglighetens sida och mot despoti.

* * *

Medborgarnas förtroende är också polisens bästa skydd. Inte ens det bästa pansarfordonet eller den bästa

MEDBORGARNAS
FÖRTROENDE ÄR OCKSÅ
POLISENS BÄSTA SKYDD.

skottsäkra västen hindrar våld riktat mot polisen lika effektivt som den uppskattning som den offentliga förvaltningen och polisen åtnjuter i folkets ögon. Polisen kan göra mycket för att skapa förtroende, men den allmänna viljan att följa lagen och förtroendet för den offentliga förvaltningen byggs i hög grad upp på annat sätt än med polisåtgärder. Det sker i familjerna, skolorna, kommunikationsmedlen, hälsovården och det vardagliga livet i alla dess former.

När Sovjetunionen i slutet av 1930-talet anföll Finland, förväntade sig angriparen att påträffa ett folk som var djupt delat efter inbördeskriget. Så var inte fallet. Finland hade på två decennier utvecklats till ett samhälle där alla delar av folket hade något att förlora och således något att försvara. Den förlorande parten i inbördeskriget hade varit med och bildat landets regering redan 1926, endast åtta år efter kriget. Folkets förtroende för myndigheterna, polisen och försvarsväsendet hade ökat i samma proportioner. Angriparen mötte ett folk som höll fast vid sina gemensamma värden och försvarade sig tillsammans.

Andra världskriget var en svår prövning för polisen i Finland. Under krigsåren 1939-1944 dödades cirka 170 finländska polismän. Av dessa dödades cirka femtio i polistjänst på hemmafronten och cirka 120 stupade i försvarsmaktens tjänst. Utöver sedvanliga polisuppdrag dog poliser när de arbetade i skyddsrum under bombningar av bostadscentrum, i samband med gripande av desanter och skogsgardister samt som krigsfångar.

Efter kriget förändrades den politiska verkligheten i Finland på ett avgörande sätt. Hotet mot de lagliga förhållandena

kom inte längre från höger, utan från vänster. Om det efter inbördeskriget hade förutsatts att de som ville bli poliser skulle vara medlemmar i en skyddskårsorganisation, sade man nu upp poliser som hade för nära band till skyddskårerna. Personalen i säkerhetspolisen Valpo, Skyddspolisens föregångare, byttes ut helt och den nya ledningen utsågs från Finlands kommunistiska parti. Det fanns ett uppenbart hot om att extremvänstern skulle genomföra en statskupp och utgångspunkterna för ett uppror hade varit betydligt bättre än för extremhöger i Mäntsälä för tjugo år sedan.

Vänsterns påtryckningar mot polisen visade sig som upplopp i samband med olika strejker. Syftet med strejkerna var att driva det finländska samhället mot en kris och visa upp kommunisternas organisationsmakt som grundade sig på kollektiv styrka. Med tanke på samhället var den allvarligaste strejken med den mest spända stämningen generalstrejken 1956, men den mest kritiska situationen mellan polisen och strejkdeltagarna uppstod under strejken vid Kemihtiöt i Kemi sensommaren 1949. Det här s.k. Kemiupproret var inte så mycket i fackföreningarnas intresse, utan var ett upplopp som agiterades av Finlands Kommunistiska Parti. Av omständigheterna kan man dra slutsatsen att folkmassans direkta avsikt var att hamna i en våldsam sammandrabbning med polisen.

Det ursprungliga målet för strejk-

deltagarnas upploppsfölje var att anfalla sjuttio arbetare som upplöste en timmerbröt i Kemi älv. Upplösningsarbetet måste göras före hösten, eftersom övervintrade stockar längs

Kemi älv i samband med vårflödena hade inneburit att stockarna transporterats med isen mot havet. Då hade dammen vid Kemi älvs mynning

skadats, vilket för sin del skulle ha lett till att en betydande del av staden Kemi översvämmades. Därför och på grund av den underrättelseinformation som tydde på att ett upplopp planerades hade en polisvakt inrättats för att skydda stockarbetsplatsen.

När folkmassan som närmade sig arbetsplatsen möttes av polisen, följde de inte polisens order om att stanna, utan anföll polisen. Polisen försökte till en början stoppa den framryckande folkmassan med batonger, men på grund av strejkdeltagarnas stora antal märkte man snart att detta inte hade någon effekt. Strejkdeltagarna försökte sig sedan på en stormning, som backades upp genom att kasta stenar och avfyra skott. För att skydda sig använde polisen maskinpistoler, med vilka serieeld avfyrades i luften. Detta räckte för att stoppa folkmassan, som flydde i den riktning de kommit.

Två strejkdeltagare dog under massflykten. En av dem hade gömt sig under strejkdeltagarnas lastbil när bilens ägare började köra iväg bilen i säkerhet. Det andra dödsoffret hittades på platsen för sammandrabbningen, skjuten i ryggen. Fallet utreddes

VÄNSTERNS PÅTRYCKNINGAR
MOT POLISEN VISADE SIG
SOM UPPLOPP I SAMBAND MED
OLIKA STREJKER.

grundligt och inget pekade på att strejkdeltagaren hade blivit skjuten av polisen: poliserna hade till exempel inte vapen av samma kaliber som den dödande kulan. Det verkade snarare som att den avlidna hade träffats av en strejkdeltagares kula, som hade varit avsedd för polisen. Trots utredningsresultaten beskyllde extremvänstern länge poliserna för båda demonstranternas död.

Så motstridigt som det låter kan ett kriterium för att polisen har lyckats anses vara en jämn fördelning av den kritik som riktas mot verksamheten. Så länge kritiken från båda sidorna fördelas jämnt, torde arbetet ha varit ganska lyckat. En rakryggad polisman får tyvärr vänja sig vid att man försöker stämpla honom i olika läger vid olika tidpunkter - beroende på vilken ytterlighet man för tillfället har att göra med. Ett bra exempel på detta är kommandören för ridande polisen i Helsingfors, kommissarie Sainio, som blev kallad kommunist av studenterna vid deras demonstrationer 1945 och nazist av arbetarna under Arabiastrejkerna 1948. Jag har också i min egen tjänsteutövning omväxlande fått höra att jag ibland går vänsterns, ibland högerens och ibland någon annan grupps ärenden. Beskyllningar om rasism, att jag gör någon till hackkyckling eller utövar någon annan typ av diskriminering har varit jämförelsevis vanliga.

Man ska såklart reagera på konstruktiv och välgrundad respons och kunna bedöma sin egen verksamhet kritiskt. Den vassaste kritiken härstammar ändå i regel från ytterligheterna, och det lönar sig att förhålla sig med viss reservation till deras ståndpunkter. De mest högljudda ytterlighetsrörelserna får ofta det

största spaltutrymmet i medierna och på internet, men mellan dessa ståndpunkter hamnar majoriteten, som har omdömesförmåga, sinne för proportioner och tålmod. Åren som polis, fredsbevarare och historieforskare har övertygat mig om att just dessa egenskaper ofta utgör den allra största fosterländskheten. De största vännerna av sitt eget folk är i regel inte de som skriker det högst, utan de som är tålmodiga, rimliga och har en sund omdömesförmåga.

Den finländska extremhögern motiverade bortföringarna och det politiska våldet i början av 1930-talet med att de agerade som stöd för polisen, eftersom myndigheterna inte förmodade fullgöra sin uppgift. Samma anda anammades under vägen av asylsökande 2015 i de gatupatruller som presenterade sig som Odins soldater. Både bortförarnas och gatupatrullernas påstående var felaktigt: polisen behövde inte deras hjälp, utan båda fenomenen var snarare till skada med tanke på medborgarnas säkerhet. Lika lögnaktiga är extremvänsterns påståenden om att polisen skulle ha dödat strejkdeltagare i Kemi. Denna lögn förevigades med ett minnesmärke som uppfördes på platsen för upploppet samt genom orden i den politiska sångrörelsen från 1970-talet.

Utvecklingen i vår del av världen går som bäst i en riktning där samhälls-

omvälvningar i framtidens Europa sannolikt blir vanligare än ovanligare. Precis som att den som skriker högst på en kollisionsplats sällan är den som har de allvarligaste skadorna, är det sällan den som skriker högst i samhället som har mest rätt. Detta gäller för såväl nynazister och anarkister som för vem som helst som stöder en ensidig världsåskådning.

En demonstrant som sparkar på ett kravallstaket är en slående syn på kvällstidningarnas löpsedlar, men fenomenets verkliga betydelse kristalliseras snarare i att också sådan verksamhet tilläts i viss utsträckning i ett fritt samhälle. Vilken fråga demonstranten än stöder, gör han eller hon i ett demokratiskt samhälle väldigt dålig reklam för denna fråga, och är åtminstone inte till någon nytta.

Två finländska statsöverhuvuden har i ljuset av sina erfarenheter satt ord på detta på ett bra sätt, som efterkommande generationer i Finland kan lära sig något av:

Våra värsta fiender är de bland oss som av själviska skäl är beredda att offra nationens livsvillkor och de som ständigt och upprepade gånger framställer som sanning, det de vet är en lögn. – Risto Ryti till konstnär Lennart Segerstråle hösten 1944.

Den lärdom jag framför allt skulle vilja göra kommande generationer med-

DE MEST HÖGLJUDDA
YTTERLIGHETSRORELSENA
FÅR OFTA DET STÖRSTA
SPALUTRYMMET I MEDIERNA
OCH PÅ INTERNET,
MEN MELLAN DESSA
STÅNDPUNKTER HAMNAR
MAJORITETEN, SOM HAR
OMDÖMESFÖRMÅGA, SINNE
FÖR PROPORTIONER OCH
TÅLAMOD.

vetna om är följande: Oenighet i de egna leden är mer förödande än fiendens svärd.
– C.G.E. Mannerheim i sina memoarer på 1950-talet.

I polisens arbete är det fråga om lojalitet. Själva ordet låter som ett lätt krav, men i det verkliga arbetslivet är lojalitet en av de mest mångfacetterade frågorna. Den finländska polisen ska vara lojal mot åtminstone staten, medborgarna och arbetsgemenskapen samt överhuvudtaget uppfylla kraven på ärlighet och direkthet.

Verklig lojalitet är inte att blint följa någon, och i synnerhet inte att behaga någon som ett självändamål. Överraskande ofta innebär lojalitet att säga tråkiga saker högt. Polisen ska kunna göra detta. Det förutsätter självständigt tänkande, beslutsamhet och förmåga att framföra sitt ärende på ett sätt som är lämpligt i situationen. Ofta förutsätter det också personligt mod.

Den lindrigaste formen av att säga tråkiga saker högt innebär främst att nöjet förstörs för den som lyssnar - till exempel att man meddelar ett par att den ena går hem och den andra tillbringar resten av natten i finkan. Men meddelandet kan också vara mycket värre, något som förändrar resten av livet för den som tar emot det. Polisen är tvungen att berätta för föräldrar att deras barn har dött. Eller för ett barn att mamma har dött och pappa nu ska följa med polisen. Eller för en som investerat i pyramidspel att han har blivit lurad och att hans livslånga besparingar har omvandlats till miljonskulder.

Det som berättas kan också vara något som de egna inte vill höra. Det kan ha att

I POLISENS ARBETE ÄR DET FRÅGA
OM LOJALITET.

göra med arbetsgemenskapens funktion, ett säkerhetsshot som är svårt att ta till sig och som man vill blunda för eller osakligt beteende hos en kollega, i värsta fall brott. I det finländska samhället finns det åtskilliga exempel på hur svårt det är att säga något tråkigt högt. Under fortsättningskriget överraskades krigsledningen av storanfallet sommaren 1944, eftersom man inte hade vågat underrätta de högsta ledarna om den oroväckande under rättelseinformation. När sex landslagsskidåkare samtidigt åkte fast för doping och chefstränaren erkände att doping använts, ville Skidförbundets ordförande betona ordet ”misstanke”. Många arbetstagares alkoholism har hemlighållits ända till gravens namn, i stället för att personen skulle ha vägletts till behandling.

Att tiga om missförhållanden inom polisorganisationen kallas den blåa muren (*the blue wall of silence*). Oberoende hur viktig den yrkesmässiga sammanhållningen är, uttrycks lojaliteten på fel sätt om man tiger. Det är fråga om den blåa muren när man döljer egna eller kollegornas misslyckanden eller förseelser eller en dålig organisationskultur. Personer som ingriper i osakligt, oetiskt eller olagligt beteende genom att underrätta sina chefer eller publicera information om händelserna kallas visselblåsare (whistleblowers). De flesta och mest betydande missförhållandena som framkommit i världen - vare sig de har att göra med korruption, spionage eller annat osakligt beteende - har uppdagats just tack vare interna visselblåsare och inte i så hög grad som ett resultat av ex-

tern övervakning. Därför berättar det mycket om en organisation hur den förhåller sig till visselblåsare: betraktas de som förrädare eller belönas de för att de lyfter fram missförhållanden?

Våren 2007 var jag inkvarterad vid Polisyrkeshögskolan för en kortkurs, när två för mig och mina kurskamrater okända brottsutredare klättrade upp på studentbostädernas bastulave. Samtalet löpte och gled in på en nyligen utfärdad dom i ett narkotikafall. Då utbrast en av bastubadarna att Finlands värsta narkotikabrottsling är chefen för narkotikapolisen i Helsingfors. Jag skrattade åt kommentaren och avfärdade den i tankarna som dålig humor hos en som håller på blir berusad - men när jag tittade på de andra brottsutredarnas miner upptäckte jag att kommentaren inte var avsedd som ett skämt.

På grund av påståendets exceptionella karaktär blev det kvar någonstans i bakhuvudet och kom upp till ytan igen hösten 2013, när chefen för narkotikapolisen i Helsingfors arresterades. Fallet ledde naturligtvis till en livlig offentlig diskussion, som i inledningsskedet var så förvirrad och splittrad att det inte gick att skapa sig en välgrundad åsikt i någondera riktningen. Jag bestämde mig för att låta bli att följa nyheterna om fallet tills åklagarens stämningsansökan blev offentlig och nyheterna därmed skulle grunda sig på bättre källor.

När dagen för stämningsansökan kom, var jag på tjänsteresa och köpte ett knippe med dagens tidningar. Under den långa tågresan läste jag alla tidningar jag hade fått tag på och

fortsatte att läsa på internet. Beträktat från insidan av yrkeskåren var slutsatsen snabbt klar. Oavsett hurdana avgöranden de olika rättsinstanserna i sinom tid skulle komma fram till, visade nyheterna genast vad som hade skett: en av oss hade svikit laget och bytt sida. Avsiktligt, fullständigt och planmässigt. Det går inte att svika sin arbetsgivare, arbetsgemenskapen samt idealen och målen för polisverksamheten på något värre sätt.

Jag läste artikel efter artikel och hoppades att det ens på någon tidningssida skulle framkomma en förklaring. Att det skulle finnas ett acceptabelt polisiärt perspektiv i bakgrunden till de beskrivna händelserna. Inget sådant framkom emellertid: varken då eller senare.

Jag skriver om det här, eftersom jag hade föreställt mig att den blåa muren huvudsakligen gällde andra samhällen än det finländska. Dock visar det faktum att någon redan våren 2007 kände till brotten som begåtts vid landets centrala narkotikapolis - till och med så väl att han kommenterade det högt inför yngre kollegor - att det även i Finland finns någon form av blå mur, som uppstått avsiktligt eller oavsiktligt. Utan en mur av tystnad torde det inte kunna ta sex och ett halvt år innan sådan information leder till en grundlig utredning.

Trots att den brottshärva som är uppbyggd kring chefen för narkotikapolisen i Helsingfors påverkar polisens rykte under en lång tid, bör organisationen och hela poliskåren också dra nytta av alla möjliga fördelar. För det första är fallet ett bevis på polisens vilja och förmåga att ingripa i korruption - ett bevis på att polisen i Finland också förmår utreda brott inom polisen. För det andra ger fal-

TROTS ATT DEN BROTTSHÄRVA SOM
ÄR UPPBYGGD KRING CHEFEN FÖR
NARKOTIKAPOLISEN I HELSINGFORS
PÅVERKAR POLISENS RYKTE UNDER EN
LÅNG TID, BÖR ORGANISATIONEN OCH
HELA POLISKÅREN OCKSÅ DRA NYTTA
AV ALLA MÖJLIGA FÖRDELAR.

let förvaltningen en möjlighet att se till att visselblåsare noteras och uppmuntras att agera för en god sak. Det vore en bra början om den journalist som avslöjade ärendet om narkotikapolisen i Helsingfors till exempel skulle belönas med polisens förtjänstkors.

Dessutom behöver varken polisen i Finland eller polisinsättningen i Helsingfors skämmas för att detta har kunnat ske. Fallet följer tyvärr den internationella trenden. Motsvarande rättegångar har hållits mot poliser från narkotikaenheter i många olika länder, även i Norden. I Storbritannien publicerade forskaren James Morton en rätt så dystert undersökning i ämnet redan 1993 (*Bent Coppars*), och tio år senare publicerade Graeme McLagan en undersökning med samma namn. Båda böckerna ledde till att åtskilliga polismän bytte karriär. Mortons undersökning, som omfattade hela 1900-talet, hade filosof George Santayanas uttalande som motto på första sidan:

Those who cannot remember the past are condemned to repeat it.

I en historisk och internationell granskning är det inte exceptionellt att det självständiga Finlands första århundrade rymmer några poliser som valt brottslighetens väg: det vore snarare underligt om något sådant aldrig hade uppdragats. Polisen i Finland har inte i någon överdriven utsträckning förlorat sitt rykte eller sin trovärdighet. De går förlorade först om ingen grundlig värdediskussion förs inom polisen som en följd av fallet och inga av de

åtgärder som fallet förutsätter vidtas.

* * *

Jag har tjänstgjort vid polisen i cirka femton år, men varit en del av polisgemenskapen sedan födseln, våren 1980. Trots min familjebakgrund var mitt yrkesval ett resultat av många tillfälligheter: det var inte ett drömyrke som jag eftersträvat sedan barndomen, utan ett intressant alternativ bland andra. På en liten ort uppfattades visserligen polisfamiljerna som en del av det statliga maskineriet. Till exempel använde en av mina lärare sällan mitt namn när han tilltalade mig, utan muttrade när det blev min tur att svara: ”Jaha, och sedan länsmannens son.”

När jag nämnde att jag föddes in i en ”polisgemenskap”, var mitt ordval avsiktligt. Även om sådant som gäller tjänsteutövandet utan undantag ska hållas inom arbetsplatsens sfär, är polisgemenskapen mer omfattande än själva arbetsgemenskapen. Så är det eftersom polisyrket utan tvivel har konsekvenser även för de närstående. Under årens lopp hör de oundvikligen sådant som de inte skulle behöva höra. Den närmaste kretsen tvingas också ha att göra med sin polis de få dagar han eller hon på grund av sina arbetsuppgifter är chockad, besviken eller annars frånvarande i tankarna. De hamnar i många olika situationer på grund av sin partners eller förälders yrke: de blir tvungna att anpassa högtidshelger och snabbt ordna barnens vårdbehov eller utsätts för olika typer av ofog.

Som någon som har vuxit upp i en polisfamilj anser jag att det är motiverat att påminna om att polisyrket är polisens eget val - och inte familjens. De måste däremot leva med det yrkesval familjens polis har gjort. Under skolåren drogs jag med i många slagsmål vars orsak var min fars tjänsteåtgärder. Jag kunde inte göra något åt situationen, utan satt på samma kvarsittningar som dem som hade startat slagsmålen. Under mina egna tjänsteår har många hot gått in genom ena örat och ut genom andra, men de hot som har riktats mot närstående har träffat hårdast. I detta avseende har världen förändrats mycket: om man på 1980-talet hanterade sådant genom slagsmål på lågstadiets bakgård, kan trakasserierna på 2010-talet ta de mest fantasifyllda former. Det lönar sig inte att oroa sig i förväg, men det är bra om tjänstemannen och den närmaste kretsen är medvetna även om denna aspekt.

På grund av min familjebakgrund har jag på nära håll sett en enorm förändring av polisförvaltningen, som inleddes i mitten av 1990-talet. I ett bredare perspektiv är det fråga om att statsförvaltningen inte hade utsatts för något större förändringstryck efter andra världskriget, trots att länsfördelningen var ett arv från den ryska tiden och länsmannasystemet inom den lokala polisen härstammade ända från den svenska tiden. Det fanns inget tvång att förnyas, eftersom de efterkrigstida decennierna av återuppbyggnad och uppbyggandet av välfärdssamhället var en tid av jämn tillväxt i det finländska samhället ända fram till de första åren av 1990-talet. Den ekonomiska recessionen som då bröt ut tvingade den offentliga förvaltningen att inskränka sina tjänster,

vilket innebar en kraftig nedskärning av polisens servicenät under de följande årtiondena.

Förändringen inom polisen började i ett Finland med länsmandistrikter, där de flesta kommuner hade en egen polisstation. Poliserna kände invånarna i sina distrikt och invånarna kände sina poliser. På den tiden fanns det 212 lokala polisenheter i Finland, nu finns det elva. I största delen av landet leds polisverksamheten från ett annat landskap. Samtidigt har förtroenderekordet mellan folket och polismyndigheten, som bygger på lokalkännedom, brustit på många platser.

Utvecklingen har ändå varit mer positiv än negativ. De tekniska applikationerna för kommunikationsverksamheten och ledandet har effektiviserat verksamheten och förbättrat arbets säkerheten.

Dagens polisman, oberoende om det är fråga om en ordningspolis eller en brottsutredare, bär med sig mer elektronik och kommunikationsförbindelser än det fanns på hela polisstationen på 1980-talet. Maktmedelsredskapen har blivit personliga och utbildningen samt sätten att bära och använda dem har standardiserats. Tack vare de årliga nivåtesten följs numera varje polismans förmåga att använda sitt tjänstevapen.

Den största förändringen har varit mental till sin karaktär. Den tidigare linjeorganisationen har allt tydligare blivit en expertorganisation. Allt fler anställda både inom ordningspolisen

och brottsutredningen är specialiserade på något. Allt fler poliser har ett tidigare yrke eller en hög utbildning redan när de söker sig till branschen. Allt fler anställda har en chef som är allt längre bort, vilket innebär att ansvaret ökar. Samtidigt har utvecklingen av transparensen i samhället sporrat polisen att överväga och registrera grunderna för sina beslut allt bättre, för att besluten ska tåla kraven inom laglighetsövervakningen samt kritiken från medborgarna och medierna.

Under min egen karriär har förändringen accelererat ännu snabbare. Centrala växande förändringstrender är internationaliseringen och digitaliseringen. Fenomen, tankar och tillvägagångssätt som sprider sig via nätet känner inga statsgränser, utan finns överallt där internetanvändarna finns.

Ur polisens synvinkel innebär detta snabba och i hög grad oförutsägbara situationsutvecklingar. Datanäten möjliggör helt nya

DEN TIDIGARE
LINJEORGANISATIONEN HAR
ALLT TYDLIGARE BLIVIT EN
EXPERTORGANISATION.

brottsliga handlingar och dessutom en handfull nya sätt att utföra traditionella brott. Å andra sidan erbjuder digitaliseringen också aldrig tidigare skådade metoder för övervakning samt förebyggande och utredning av brott. Lagstiftaren har alltså i allt större utsträckning möjlighet att välja hur mycket brottslighet som ska tillåtas eller hur många brott man vill utreda. Tekniskt sett är det möjligt att i praktiken alla brott som begås på allmän plats kunde utredas. Det är långt fråga om vilken information

myndigheterna ges åtkomst till via övervakningskameror, ansiktsidentifierings-system, teleuppgifter, webbövervakning och överhuvudtaget med tanke på medborgarnas integritetsskydd.

När jag lämnade Polisskolan för mina första arbetsskift 2002 kände Finland inte till skolskjutningar, extrema rörelser som bör tas på allvar eller verkliga terrorhot. Extrema rörelser innebar tonårsflickor som befriar råvar. Namnet på den enda nynazisten i Finland var känt i hela landet. Under min livstid hade religiös terrorism inte krävt ett enda dödsoffer i Norden. I polisstudierna användes som exempel på en exceptionell situation en bilexplosion på torget i St. Michels - den hade inträffat när jag var sex år gammal.

Samhället, idealen och informationsförmedlingen förändras så snabbt att vi sannolikt kommer att se mycket större förändringar under de kommande femton åren än under de senaste femton åren. Nya polismän som utexamineras är länkar i en många generationer lång yrkeskedja, som har ansvarat för den inre säkerheten hundra år i det självständiga Finland och ytterligare hundra år redan före självständigheten. Varje generation har haft egna bekymmer av sin tid, ibland lättare och ibland svårare, men statusen mellan folket och överheten har förblivit oförändrad. Alla har i tur och ordning dragit sitt strå till stacken: de äldre har ett ansvar att inkludera de yngre i sin yrkeskår - och de yngre har ett ansvar att göra sitt bästa för att inte upprepa samma misstag som sina föregångare.

Jag har i min översta skrivbordslåda ett fotografi som jag framkallat från ett familjealbum, där sex polismän poserar vid tiden kring slutet av 1800-talet: tiden

NÄR JAG LÄMNADE POLISSKOLAN
FÖR MINA FÖRSTA ARBETSSKIFT
2002 KÄNDE FINLAND INTE
TILL SKOLSKJUTNINGAR, EXTREMA
RÖRELSE SOM BÖR TAS PÅ ALLVÄR
ELLER VERKLIGA TERRORHOT.

före ofärdsåren och försöken att förryska storfurstendömet Finland. Bilden har blivit kvar i släkten, eftersom tre av männen har efternamnet Porvali. De övriga männen poserar med ganska neutral min, men Aleksanteri Porvali stirrar intensivt in i kameran bakom sin mustasch, med huvudet på sned och en skeptiskt road min.

Kanske denna tsarväldets tjänsteman i Finland skådar in i framtiden. Därför tar jag fram fotot eller söker fram det i datorn när allt går i motvind: när min plan går i kras, advokaterna tittar snett, medierna pressar mig, tingsrätten är slapphänt och åklagarna kräver det omöjliga. Då stirrar alltid den gamla tjänstemannen på mig från den bakre raden med huvudet på sned och säger:

– Upp med hakan nu... Det är ingen som har haft det lätt här. Tänker du verkligen ge upp, din nybörjare?

VERK AV MIKKO PORVALI:

- Vakoojakoulu. Päämajan asiamieskoulutus jatkosodassa. Atena 2010.
- Operaatio Hokki. Päämajan vaiettu kaukopartio. Atena 2011.
- Sinisen kuoleman kuva. Karelia Noir I. Atena 2015.
- Veri ei vaikene. Karelia Noir II. Atena 2016.
- Kadonneen kaupungin varjo. Karelia Noir III. Atena 2018.
- Tiedustelun näkymätön historia. Antiikista maailmansotiin. Atena 2018.

PAULIINA POTILA

FRÅN POLISSTUDERANDE TILL TILLÄMPARE AV LAGEN

PAULIINA POTILA HAR ARBETAT SOM LEKTOR I STRAFF- OCH PRO-
CESSRÄTT VID POLISYRKESHÖG-
SKOLAN SEDAN 2013.

POTILA UTEXAMINERADES SOM
JURIS MAGISTER FRÅN JURIDISKA
FAKULTETEN VID HELGSINFORS
UNIVERSITET 2007. HON AUS-
KULTERADE SOM VICEHÄRADS-
HÖVDING VID TAMMERFORS
TINGSRÄTT 2009. INNAN POTILA
KOM TILL POLISYRKESHÖGSKOLAN
ARBETADE HON SOM HÄRADSÅ-
KLAGARE VID ÅKLAGARÄMBETET
I BIRKALAND OCH SOM OFFENT-
LIGT RÄTTSBITRÄDE VID RÄTTSHJÄLPSBYRÅN I TAMMERFORS.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

”Jag lovar att efter bästa kun-
skap och förmåga alltid och
under alla omständigheter
uppföra mig så att det är
förenligt med polisens anseende. Jag
respekterar allas rättigheter och män-
niskovärde. Jag använder mina polis-
befogenheter på det sätt som lagstifta-
ren har avsett. Jag lyder mina förmäns
order och är beredd att möta de faror
som är förknippade med polisyrket.
Jag är öppen och främjar försonlighet.
Jag är pålitlig och hjälpsam och bidrar
till att stärka sammanhållningen inom
yrkeskåren. Jag är rättvis och beaktar
hela arbetsgemenskapens bästa. Så
här vill jag tjänstgöra som polis.”

Polisens etiska ed avläggs av alla
som utexamineras som poliser. Avsik-
ten med eden är att inom yrkeskåren
skapa en ännu starkare medvetenhet
om och införlivning av de värderingar
och de tillvägagångssätt som förvän-
tas av polisen i Finland. Uppmaning-
arna i den etiska eden är inte juridiskt
bindande normer, utan ”endast” mor-
aliskt förpliktande uttalanden. För-
hoppningen är dock att innehållet i

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

eden i en beslutssituation ska fungera som en påminnelse om de principer som ska följas.

Även om yrkesetiska principer, värderingar och strategier är nödvändiga för att främja korrekta och goda tillvägagångssätt, skulle de tyvärr kunna vara enbart tomma ord för många polismän utan en förpliktande lagstiftningsgrund som skapar rättigheter. Bestämmelserna i lagen utgör grunden för i stort sett all polisverksamhet – lyckligtvis. Enligt 1 kap. 2 § i Finlands grundlag ska utövning av offentlig makt bygga på lag och i all offentlig verksamhet ska lag noggrant iakttas. Enligt 1 kap. 22 § i grundlagen ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. I grund och botten är det fråga om skydd av individen mot staten.

Polisen är den mest betydande utövaren av offentlig makt och ingriper i medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter på olika sätt varje dag. Grepp i de grundläggande fri- och rättigheterna kan göras i bland annat i den personliga friheten genom att ta fast eller gripa en brottsmisstänkt person, i den fysiska integriteten genom att vid behov använda maktmedel till exempel när en person som ska gripas gör motstånd med våld, i egendoms-skyddet genom att beslagta till exempel en kniv som använts som brottsredskap från en misstänkt förövare eller i hemfriden genom att utföra en

husrannsakan i en brottsmisstänkts hem för att hitta narkotika eller stulen egendom. Varje situation regleras av lagen och en separat bestämmelse som skapar behörighet.

Man bör beakta att en polisman inte ens kan genomsöka en medborgares fickor eller ryggsäck utan en

separat behörighetsbestämmelse på lagnivå som uttryckligen ger rätt att utföra en sådan åtgärd. Dessa behörigheter, vilka möjliggör även drastiska ingrepp i människors grundläggande fri- och rättigheter, begränsas av separata lagstadgade principer som samtidigt styr polisens utövning av befogenheterna. Enligt bestämmelserna i 1 kap. i polislagen får polisen utöva sina befogenheter endast i föreskrivna syften (*principen om ändamålsbundenhet*).

Befogenheterna får inte utvidgas på ett konstgjort sätt. Polisen får till exempel inte utöva sina befogenheter att kontrollera ett fordons lämplighet för trafik eller trafiksäkerhet på ett sådant sätt att det verkliga syftet är att utföra en platsgenomsökning av ett fordon som tillhör en medlem av en motorcykelklubb utan att de förutsättningar som fastställs i lagen om tvångsmedel föreligger.

Polisen ska respektera de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. När polisen utövar sina befogenheter ska det motiverbara alternativ som bäst tillgodoser dessa rättigheter väljas (*principen om respekt för de grundläggande rättigheterna och de*

ENLIGT 1 KAP. 2 § I
FINLANDS GRUNDLAG SKA
UTÖVNING AV OFFENTLIG
MAKT BYGGA PÅ LAG
OCH I ALL OFFENTLIG
VERKSAMHET SKA LAG
NOGGRANT IAKTTAS

mänskliga rättigheterna). Polisen ska också i sin verksamhet vara saklig och opartisk (*principen om opartiskhet*) samt främja lika-behandling och försonlighet (*principen om likabehandling*).

Polisen ska i första hand genom råd, uppmaningar och befallningar sträva efter att upprätthålla allmän ordning och säkerhet. De vidtagna åtgärderna och de olägenheter åtgärderna medför ska kunna försvaras i förhållande till det mål som eftersträvas (*proportionalitetsprincipen*). Genom polisens åtgärder får det inte ingripas i någons rättigheter i större utsträckning och ingen får orsakas större skada eller olägenhet än vad som är nödvändigt för att utföra uppdraget (*principen om minsta olägenhet*).

Således ska man i samband med upprätthållande av ordning noggrant överväga det urval av metoder som står till buds. Ofta finns det inte heller förutsättningar för användning av andra maktmedel än ”muntlig judo”. Goda interaktionsfärdigheter och sociala färdigheter är alltså absolut nödvändiga.

En polisman har visserligen i utövan-det av sina befogenheter rätt att i enskilda fall utfärda nödvändiga order och förbud som är förpliktande för alla, men också rätt att avstå från en åtgärd om slutförandet av den kunde leda till ett oskäligt slutresultat i förhållande till det mål som eftersträvas (*åtgärdseftergift*). Till exempel finns det skäl att avstå från att förfölja en misstänkt om man samtidigt i onödan äventyrar säkerheten för andra som rör sig på vägarna.

En polisman ska alltså före varje åtgärd och beslut överväga deras lagenlighet, eftersom en polisman agerar som en tjänsteman med personligt tjänsteansvar, dvs.

POLISEN ÄR DEN MEST BETYDANDE
UTÖVAREN AV OFFENTLIG MAKT
OCH INGRIPER I MEDBORGARNAS
GRUNDLÄGGANDE FRI- OCH
RÄTTIGHETER PÅ OLIKA SÄTT VARJE
DAG.

svarar för att hans eller hennes ämbetsåtgärder är lagliga (10 kap. 118 § i grundlagen). En polisman kan till och med bli straffansvarig enligt 40 kap. 9 eller 10 § i strafflagen om han eller hon av oaktsamhet eller uppsåtligt bryter mot sin tjänsteplikt.

Det räcker emellertid inte att en polisman under utförandet av en åtgärd i viss utsträckning förmår överväga åtgärdens laglighet, utan den egna verksamhetens laglighet måste också kunna motiveras - inte bara för polismannen själv utan också vid behov i efterhand för en aktör som ifrågasätter verksamhetens laglighet. Varje polisman måste efter sitt arbetsskift kunna svara på frågan om vilka befogenhetsnormer som har legat till grund för åtgärder som ingripit i medborgarnas rättigheter.

* * *

Även polisen gör fel. Det gör också åklagare och domare. Det är inte möjligt att helt undvika fel och felbedömningar. Det är dock av största vikt att myndigheternas verksamhet kan utvärderas öppet och kritiskt och att kvaliteten kan övervakas, vid behov av en extern aktör, även av medierna. Ett bästa broder-nätverk inom polisorganisationen kan inte och får inte heller skydda tjänstemän som bryter mot lagen eller har en inställning som leder till att de förhåller sig likgiltigt

till sina tjänsteuppdrag.

VARJE POLISMAN
MÅSTE EFTER
SITT ARBETSSKIFT
KUNNA SVARA PÅ
FRÅGAN OM VILKA
BEFOGENHETSNORMER
SOM HAR LEGAT TILL
GRUND FÖR ÅTGÄRDER
SOM INGRIPIT I
MEDBORGARNAS
RÄTTIGHETER.

Korruption, egenmäktighet och brottslighet förekommer tyvärr även inom polisförvaltningen. Ett exempel på ett sådant fall har vi fått följa på mycket nära håll. Denna historia når sin kulmen den 29 december 2016 med den dom på 983 sidor som utfärdas av Helsingfors tingsrätt, där chefen för narkotikaenheten vid polisinspektionen i Helsingfors, Jari Aarnio, betraktas som den s.k. "Böle mannen", som ledde införseln av 791 kilogram hasch till Finland. Aarnio, som utsågs till årets polis 1987, dömdes till maximistraffet på 13 år för sina brott.

Om någon anser att en polisman eller en annan tjänsteman inom polisförvaltningen har gått till väga på fel sätt i sin tjänsteutövning eller försummat sina tjänsteuppdrag, är det möjligt att inleda en utredning av personens verksamhet genom en brottsanmälan eller alternativt genom en förvaltningsklagan. En förvaltningsklagan är en fritt utformad rättsskydds metod. Den lämnas till antingen en högre polismyndighet eller den högsta laglighetsövervakaren. De högsta laglighetsövervakarna är riksdagens justitieombudsman och statsrådets justitiekansler (9 kap. 108 och 109 § i grundlagen). Till sin juridiska karaktär är en förvaltningsklagan en anmälan till övervakningsmyndigheten om misstanke om felaktigt tjänsteutövande eller försummelse av

tjänsteutövande för en polis. De högsta laglighetsövervakarna övervakar att tjänstemännen följer lagen och fullgör sina skyldigheter. Genomförandet av de grundläggande och mänskliga rättigheterna samt god förvaltning är föremål för särskild uppföljning.

Som en följd av klagan har de högsta laglighetsövervakarna åtskilliga gånger tvingats fästa uppmärksamhet vid lagstridigt förfarande inom polisen. I avgörande dnr 1806/4/12 av riksdagens biträdande justitieombudsman konstaterades det till exempel att det inte fanns någon lagstadgad grund för en polispatrull att förbjuda inspelning med kameratelefon eller avlägsna personerna från platsen. Polispatrullen hade således utan grund ingripit i individens yttrandefrihet, rörelsefrihet och fysiska integritet. I detta fall hade en polispatrull under inspelningarna av tv-programmet *Lainvalvojat* förbjudit två utomstående personer som förblev okända att filma polisens åtgärder samt beordrat dessa personer att lämna platsen. En person hade blivit knuffad och undanskuffad vid avlägsnandet från platsen. Händelseplatsen var en trottoar på en allmän plats.

I situationen utförde patrullen ett tjänsteuppdrag som gällde en taxikund som hade lämnat taxin utan att betala. Enligt den redogörelse som polispatrullen lämnade hade de ingripit i filmandet i syfte att skydda integriteten för den person som var föremål för tjänsteuppdraget. Eftersom dessa två personer enligt polispatrullen hade stört utförandet av tjänsteuppdraget, beordrades de att lämna platsen. Då båda personerna enligt polispatrullen verbalt hade uttryckt att de inte har för avsikt att följa ordern,

ETT BÄSTA BRÖDER-NÄTVERK INOM
POLISORGANISATIONEN KAN INTE
OCH FÅR INTE HELLER SKYDDA
TJÄNSTEMÄN SOM BRYTER MOT
LAGEN ELLER HAR EN INSTÄLLNING
SOM LEDER TILL ATT DE FÖRHÅLLER
SIG LIKGILTIGT TILL SINA
TJÄNSTEUPPDRAG.

och hade blivit kvar på samma plats, flyttades de en liten bit bort genom att poliserna skuffade undan dem. I sin redogörelse hänvisade polispatrullen också till situationens hotfullhet, eftersom man inte med säkerhet kunde veta vad personen som ställde sig nära tv-kameramannen och filmade situationen med kameratelefon hade för avsikter. Enligt polismännen hade det i situationen uppstått en risk för att kameramannen hade kunnat förlora balansen eller ramla när han upptäckte personen bakom sig.

Även fotografering och videoinspelning omfattas av den yttrandefrihet som garanteras i grundlagen. Gränsdragningen mellan tillåten och otillåten inspelning har i regel ansetts fastställas i bestämmelsen om olovlig observation i 24 kap. 6 § i strafflagen. Inspelning av en person som vistas på en plats som omfattas av den offentliga friden uppfyller kriterierna i bestämmelsen om olovlig observation om inspelningen sker obehörigen eller på ett integritetskränkande sätt. Med stöd av 24 kap. 3 § i strafflagen är områden som skyddas av den offentliga friden ett ämbetsverk, en affärslokal, ett kontor, en produktionsinrättning, en möteslokal eller någon annan motsvarande lokal eller byggnad eller på en sådan byggnads omgärdade gårdsområde, eller på ett kasernområde eller ett annat område som är i försvarsmaktens eller gränsbevakningsväsendets användning, där

det enligt beslut av behörig myndighet är förbjudet att röra sig. På basis av tv-programmet i fråga och den erhållna redogörelsen har händelseplatsen varit en trottoar som gränsar till en gata. Således har det enligt biträdande justitieombudsmannen inte

AVSPÄRRANDE AV ETT OMRÅDE
FÖR ATT SKYDDA OBJEKTETS
INTEGRITET PÅ DET SÄTT SOM
AVSES I LAGEN SKULLE ÄVEN HA
FÖRUTSATT AVLÄGSNANDE AV TV-
KAMERAMÄNNEN FRÅN OMRÅDET.

varit fråga om en sådan plats som enligt strafflagen skyddas av den offentliga friden, där inspelning är förbjuden. Det har alltså inte funnits några lag-

enliga grunder för att förbjuda inspelningen på allmän plats.

Enligt 2 kap. 10 §¹ i polislagen, som ger befogenhet att avlägsna en person från platsen, har en polisman för att skydda mot brott och störande beteende rätt att avlägsna en person från en plats, om det utifrån personens hotelser eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta eller utifrån personens tidigare uppträdande är sannolikt att denne kommer att göra sig skyldig till brott mot liv, hälsa, frihet eller hemfrid eller till egendomsbrott eller kommer att orsaka betydande störning eller överhängande fara för allmän ordning och säkerhet. Utifrån det som framgick av programmet eller redogörelserna har det enligt biträdande justitieombudsmannen inte varit fråga om en sådan situation som avses i polislagen, vilket innebär att polisen inte har haft

¹ Bestämmelse enligt polislagen (22.7.2011/872) som trädde i kraft 2014.

befogenhet att avlägsna personerna från platsen.

Enligt biträdande justitieombudsmannens uppfattning var det inte heller fråga om avspärrande av en plats eller ett område enligt 2 kap. 8 § i polislagen², även om det i redogörelsen hänvisades till skyddande av den brottsmisstänkta persons integritet. Enligt regeringens proposition (RP 57/1994 rd) som anknyter till detta utgör integritetsskyddet en grund för bestämmelsen i fråga: ”Arten av polisens åtgärder och den omständigheten att uppgifterna kan gälla ömtåliga frågor förutsätter ofta även i andra fall att integriteten för den som är föremål för åtgärden skyddas mot utomstående. – – Ett av syftena med stadgandet är att se till att diskretionsprincipen och principen om minsta möjliga olägenhet följs.”

Avspärrande av ett område för att skydda objektets integritet på det sätt som avses i lagen skulle även ha förutsatt avlägsnande av tv-kameramannen från området. Då detta inte skedde, verkade det inte heller vara fråga om sådant avspärrande som avses i lagen. Således fanns det enligt biträdande justitieombudsmannen inga lagenliga förutsättningar för att avlägsna de två personerna från platsen i den aktuella situationen. På basis av inspelningen från platsen hade polisen vid händelsetidpunkten inte heller några grunder att vidta fysiska åtgärder för att avlägsna personerna från platsen.

De ovan beskrivna felen i polisens verksamhet ledde inte till någon egentlig brottsutredning. Om en polisman misstänks ha begått ett brott i samband

² *Ibid.*

med utförandet av ett tjänsteuppdrag, till exempel ett misshandelsbrott på grund av användning av överdrivna och onödiga maktmedel, leds utredningen enligt 2 kap. 4 § i förundersökningslagen inte av en undersökningsledare i polisens tjänst, utan av åklagaren. Förundersökningen av ett brott som en polisman misstänks ha begått genomförs också alltid vid en annan enhet än den verksamhetsenhet där den brottsmisstänkta polismannen arbetar.

Dessa särskilda undersökningsarrangemang syftar till att tilliten till förundersökningens opartiskhet inte under några omständigheter äventyras. Polisens verksamhet ska även i sådana specialfall uppfylla de förutsättningar och skyldigheter som ställs på den i lagen. Polisen ska agera sakligt och opartiskt och en jävlig tjänsteman får inte delta i förundersökningen (2 kap. 7 § i förundersökningslagen).

* * *

Mot bakgrund av det som beskrivs ovan är det förstäeligt att en polis måste besitta synnerligen bred juridisk kunskap. *Rättsordningen* består av bestämmelser, begrepp och principer. De juridiska begreppen ingår i polisens yrkesvokabulär och *rättsnormerna* är för sin del centrala verktyg för polisen. Med rättsnormer avses bestämmelser och principer som in-

går i rättsordningen och berättigar eller förpliktar enskilda rättssubjekt och myndigheter att bete sig eller agera på ett visst sätt. Tvingande rättsliga normer behövs för att upprätthålla samhällsordningen, förebygga och lösa konflikter samt åstadkomma förutsägbarhet och förtroende i de rättsliga relationerna mellan alla individer och olika samfund som är verksamma i samhället.

Normbasen och de centrala principerna för polisens verksamhet har definierats på lagnivå i bl.a. polislagen, förundersökningslagen och tvångsmedelslagen. En polisstuderande bekantar sig med dessa och många andra bestämmelser under sin examensinriktade utbildning. Det kan komma som en överraskning för en ny polisstuderande hur mycket juridiska studier examen som helhet verkligen innehåller. Men det är väl ganska självklart att man inte kan låta en person som inte är medveten om sina befogenheter, ansvar och skyldigheter utöva någon betydande offentlig makt under arbetspraktiken och i situationer i verkliga livet.

I Polisyrkeshögskolan finns det fyra egentliga juridiska läroämnen: straffrätt, straffprocessrätt, befogenhetsystemet (polisförvaltningen) och privaträtt. Dessa juridiska läroämnen är centrala med tanke på polisverksamheten. Största delen av de övriga läroämnena innehåller emellertid

FÖRUNDERÖKNINGEN
AV ETT BROTT SOM EN
POLISMAN MISSTÄNKTS
HA BEGÅTT GENOMFÖRS
OCKSÅ ALLTID VID EN
ANNAN ENHET ÄN DEN
VERKSAMHETSENHET DÄR
DEN BROTTSMISSTÄNKTA
POLISMANNEN ARBETAR.

också undervisning i juridik. Till exempel innehåller undervisningen i brottsbekämpning bl.a. instudering av bestämmelserna i förundersökningslagen och tvångsmedelslagen, undervisningen i användning av maktmedel kombineras med undervisning i nödvärnsbestämmelserna i polislagen och strafflagen och körundervisningen förenas för sin del med undervisning i vägtrafiklagstiftningen.

Trots att undervisningen genomförs i form av flera olika läroämnen, är de starkt sammankopplade med varandra. Man kan till exempel inte genomföra en förundersökning om man inte behärskar de straffrättsliga och straffprocessrättsliga bestämmelserna.

* * *

Straffrätt som en del av rättsordningen omfattar regleringen av brott och de påföljder som föreskrivs för brott. Den mest centrala straffrättsliga regleringen ingår i strafflagen. I YH-examen för poliser är undervisningen i straffrätt inriktad på strafflagens allmänna del, dvs. kapitlen 1-10, och på strafflagens särskilda del, dvs. kapitlen 11-51. I den allmänna undervisningen om strafflagen beskrivs de allmänna förutsättningarna för straffrättsligt ansvar, grunderna för ansvarsfrihet och det straffrättsliga påföljdsystemet. De allmänna studierna skapar grunden för all undervisning i straffrätt: studeranden lär sig när ett brott förblir ett försök, vilka skillnaderna är mellan anstiftare och medhjälpare, när man får förlita sig på nödvärn etc. Strafflagens särskilda del innehåller å sin sida brottslagen och brottsbeskrivningarna, dvs. man lär sig om bl.a. brott mot liv och

DET KAN KOMMA SOM EN
ÖVERRASKNING FÖR EN NY
POLISSTUDERANDE HUR MYCKET
JURIDISKA STUDIER EXAMEN SOM
HELHET VERKLIGEN INNEHÅLLER.

STÖRSTA DELEN AV DE ÖVRIGA
LÄROÄMNEÄ INNEHÅLLER
EMELLERTID OCKSÅ UNDERVISNING I
JURIDIK.

hälsa, brott mot egendom, narkotikabrott och trafikbrott.

Under studierna i straffrätt bekantar sig studerandena med verksamheten i samband med juridiska avgöranden och lär sig om tillämpning av lagen samt motivering av avgöranden. Den juridiska avgörandeverksamheten, dvs. avgörandet av juridiska problem eller fall, kan förenklat beskrivas med hjälp av begreppet *subsumtion*. En subsumtionslutledning är uppbyggd på följande sätt:

1. Beskrivning av rättsnormen (översatsen) som till exempel en lag innehåller.

2. Beskrivning av fakta med anknytning till problemsituationen (undersatsen).

3. Rättsnormen tillämpas på det aktuella fallet genom att införa de fakta som undersatsen innehåller i översattens brottsbeskrivning. Då får man slutsatsen.

Om den juridiska bestämmelsen i översatsen till exempel är 21 kap. 1 § i strafflagen, ”Den som dödar någon skall för dråp dömas till fängelse på viss tid, minst åtta år”, och beskrivningen av den faktiska situationen i undersatsen lyder ”Maija Meikäläinen har i hastigt mod huggit sin make två gånger med en kniv i mellangärdet, vilket ledde till att maken följande dag avled av sina skador”, skulle den juridiska slutledningen vara följande: Maija Meikäläinen har avsiktligt förorsakat sin makes död genom att

hugga honom med en kniv, dvs. dödat honom. Således kan man konstatera att fakta i undersatsen kan passas in i översatsen och man kan övergå till slutsatsen, dvs. konstatera att Meikäläinen

har gjort sig skyldig till dråp och ska dömas till fängelsestraff för dråp. Det är inte fråga om mord (21 kap. 2 § i strafflagen), eftersom gärningen inte har varit planerad och tillvägagångssättet inte har varit synnerligen rått eller grymt på det sätt som förutsätts

i brottsbeskrivningen för mord.

En polisstuderande kunde kanske under den första lektionen i straffrätt förvänta sig en uppgift av följande typ som förutsätter användning av en enkel subsumtionsmodell:

Pena M. har tillbringat lördagsnatten i festlig stämning och fortsatt sitt alkoholindränkta firande ännu på söndagen. Återställningsprocessen pågår fortfarande när hans fru ännu en gång påminner honom om gräsklippningen och andra uppgifter som är ojordade. För att undvika ett äktenskapsgräl beslutar Pena sig för att gå ut och klippa gräset med sin splittrerna sittgräsklippare. Det går rätt så bra att köra på det större gräsområdet, men den slacka slutningen bredvid vägen medför denna gång svårigheter och gräsklipparen kör omkull med Pena vid ratten. Båda blir liggande vid vägkanten. Efter en stund lägger en polispatrull som kör förbi fastigheten märke till situationen och polispatrullen

UNDER STUDIERNÄ I
STRAFFRÄTT BEKANTÄR
SIG STUDERÄNDENÄ
MED VERKSÄMHETEN I
SÄMBÄND MED JURIDISKA
AVGÖRÄNDEN OCH LÄR
SIG OM TILLÄMPNING AV
LAGEN SÄMT MOTIVERING
AV AVGÖRÄNDEN.

stannar vid vägkanten. När patrullen gör ett utandningstest på Pena blåser han 1,1 promille i alkometern.

Gör en motiverad straffrättslig bedömning av fallet.

Studeringen bör på ett motiverat sätt kunna svara på vilken brottsbeskrivning Penas gärning eventuellt uppfyller, dvs. vilken brottsbeteckning det är fråga om. Allra först ska studeringen komma på att jämföra det händelseförlopp som beskrivs i uppgiften med brottsbeskrivningarna som framgår av strafflagens särskilda del, dvs. med andra ord kontrollera i strafflagen om Penas gärning eventuellt uppfyller brottsbeskrivningen för rattfylleri. Brottsbeskrivningen i fråga finns i 23 kap. 3 § i strafflagen (20.12.2002/1198):

Den som för ett motordrivet fordon eller en spårvagn efter att ha förtärt alkohol i en sådan mängd att alkoholhalten under eller efter färden är minst 0,5 promille i hans blod eller minst 0,22 milligram per liter i hans utandningsluft, skall för rattfylleri dömas till böter eller till fängelse i högst sex månader.

För att vi ska kunna bedöma Penas förfarande, måste vi veta vad som avses med begreppet ”motordrivet fordon” som nämns i brottsbeskrivningen. Enligt definitionerna i 23 kap. 12 § i strafflagen avses med motordrivet fordon ett fordon som drivs med maskinkraft; motordrivna fordon är bilar, mopeder, motorcyklar, motoriserade trehjulingar, lätta och tunga fyrehjulingar, traktorer, motorredskap och terrängfordon.

Med stöd av dessa två bestämmelser

borde studeranden dra slutsatsen att Pena bör misstänkas för rattfylleri-brott. Pena har blåst över 0,5 promille i alkometern, men under 1,2 promille (promillegränsen för grovt rattfylleri är enligt 23 kap. 4 § i strafflagen 1,2 promille). Han har också fört ett motordrivet fordon under påverkan av alkohol, eftersom ett motorredskap som drivs med maskinkraft är ett motordrivet fordon enligt definitionerna i lagen. Som ett resultat av denna juridiska slutledning (subsumtion) blir brottsbeteckningen i Penas förundersökning rattfylleri.

När förundersökningen i sinom tid blir klar och fallet överförs till åtalsprövning överväger åklagaren ännu om åtal ska väckas mot Pena. Domstolen får för sin del avgöra om Pena på basis av åklagarens åtal ska dömas till straff för sin gärning.

Även om en stor del av till exempel besluten under en förundersökning ska fattas av polismän som tillhör befålet, måste varje polisman ändå fatta många olika beslut under sitt arbetsskift. Det kan till exempel vara fråga om just val av brottsbeteckning i samband med registrering av en brottsanmälan. En polisman behöver inte fatta något separat skriftligt, motiverat beslut till exempel om val av brottsbeteckning, men även ett sådant val måste dock vid behov kunna motiveras till exempel för dem som försvarar den brottsmisstänkta. Studerandena tränar på

juridiska avgöranden av denna typ under polisutbildningen.

* * *

I läroämnena i **straffprocessrätt** beskantar sig studerandena med bestämmelser som gäller förundersökningen, åklagarverksamheten och domstolsförfarandet. Inom straffprocessrätten ligger fokus på dessa bestämmelser med anknytning till förfaranden och studerandena sätter sig in i vilket förfarande som ska tillämpas för att avgöra ett ärende. Själva straffprocessen

ÄVEN OM EN STOR DEL
AV TILL EXEMPEL
RESLUTEN UNDER EN
FÖRUNDERSÖKNING SKA
FATTAS AV POLISMÄN
SOM TILLHÖR BEFÅLET,
MÅSTE VARJE POLISMAN
ÄNDÅ FATTA MÅNGA
OLIKA RESLUT UNDER
SITT ARBETSSKIFT.

kunde beskrivas som en process där man undersöker och avgör om förutsättningarna för straffansvar uppfylls och utfärdar en lagelig påföljd för den som gjort sig skyldig till ett brott. Med andra ord finns straffprocessen till för att genomföra den materiella straffrätten.

Under studierna beskrivs straffprocessens olika faser: förundersökning, åtalsprövning, rättegång, ändringsökande och ikraftsättande av straff. Studerandena får en bild av polisen i egenskap av förundersökningsmyndighet då förundersökningen är ett s.k. beredningsskede av straffprocessen.

Det är viktigt att observera att även om det är möjligt att göra fel under vilken fas som helst av processen och under hela processens gång, är det ytterst svårt att korrigera i synner-

het fel som begåtts under förundersökningsfasen senare i processen. Många av polisens åtgärder – eller på motsvarande sätt om polisen låter bli att agera – har en direkt inverkan på bevisföringen i ett brottmål och på bevisens värde. Som en följd av detta har polisens förundersökningsåtgärder också en direkt inverkan på den dom som utfärdas i ett brottmål.

Processrättsliga bestämmelser kan jämföras med spelregler och straffprocessen med ett spel: det är tråkigt att spela ett spel vars regler man inte kan eller förstår. I synnerhet om motparten kan reglerna och ibland tillämpar dem till och med hänsynslöst. Polisen måste känna till sin spelplan och spelreglerna samt kunna förutse motpartens drag.

En polisman som är insatt i bestämmelserna som gäller straffprocessen kan genomföra en förundersökning lagenligt samt underrätta parterna om deras rättigheter och skyldigheter i straffprocessen, straffprocessens förlopp med sina olika faser och bestämmelserna om förfaranden med anknytning till processen. En insatt polisman kan bedöma bevisen och deras tillräcklighet. Han eller hon förstår principerna för en rättvis rättegång och följer de bestämmelser som verkställer principerna.

Den brottsmisstänkta måste till exempel underrättas om sina processuella rättigheter, bland annat rätten att låta bli att medverka till utredningen av sin skyldighet (skydd mot självinkriminering) och rätten till biträde. Under förundersökningen ska en misstänkt bemötas som oskyldig (*oskyldighetspresumtionen*) och även bevis som stöder oskyldigheten ska utredas.

Om polisen inte följer dessa spelregler,

DET ÄR VIKTIGT ATT OBSERVERA ATT ÄVEN OM DET ÄR MÖJLIGT ATT GÖRA FEL UNDER VILKEN FAS SOM HELST AV PROCESSEN OCH UNDER HELA PROCESSENS GÅNG, ÄR DET YTTERST SVÅRT ATT KORRIGERA I SYNNERHET FEL SOM BEGÅTTS UNDER FÖRUNDERSÖKNINGSFASEN SENARE I PROCESSEN.

POLISEN MÅSTE KÄNNA TILL SIN SPELPLAN OCH SPELREGLERNA SAMT KUNNA FÖRUTSE MOTPARTENS DRAG.

kan motparten ”vinna” spelet genom att polisen gör självmål.

I en tentamen i straffprocessrätt kan det hända att en polisstuderande får fundera på en uppgift av följande typ:

Pena har kallats till polisnärheten för förhör på grund av den tidigare nämnda misstanken om rattfylleri. Eftersom polispatrullen inte lyckades ta Pena på bar gärning vid ratten, utan han påträffades liggande vid vägkanten bredvid sin gräsklippare, fick Pena för sig att vid det första samtalet med polisen berätta att han druckit alkohol först efter att han kört gräsklipparen. Men när patrullen också talade med Penas fru på platsen, berättade hon emellertid att Pena druckit öl ända sedan morgonen. Vid förhöret som brottsmisstänkt på polisnärheten förnekar Pena fortfarande genast från början att han gjort sig skyldig till rattfylleri. Han påstår för den polisman som utreder fallet att han, efter att ha tröttnat på fruns tjat och gräsklipparens funktionsproblem, hällde i sig en halv flaska starkvin på en gång när han hade kört färdigt. Fruen har däremot enligt Pena hittat på sagor för polispatrullen enbart för att hämnas på honom.

Bedöm bevisfrågorna i brottmålet med tanke på bestämmelserna och principerna som gäller bevis.

Studerandena ska utifrån uppgiftsbeskrivningen kunna svara på vilka bevis som bör skaffas i fallet och hur bestämmelserna som gäller bevis i lagen kan påverka bevisen och bedömningen av bevisen även i straffprocessens senare faser, i åtalsprövningen och

under rättegången.

För det första bör polisstuderandena kunna bedöma bevisvärdet hos Penas berättelse och eventuella andra bevis samt bevisens tillräcklighet. Med tanke på det som tidigare berättats och det händelseförlopp vi känner till verkar det som att Pena ljugar för förhørsledaren. Det har han emellertid rätt att göra inom ramarna för skyddet mot självinkriminering, vilket innebär att Penas eventuella lögnar under förhöret inte är kriminaliserade. Eftersom oskyldighetspresumtionen gäller under förundersökningen och polisen är skyldig att även leta efter bevis som stöder oskyldigheten, måste det under förhöret även övervägas om Penas berättelse är trovärdig och stämmer. Bevisbördan i ett brottmål ligger hos åklagaren, vilket innebär att Pena inte har någon skyldighet att bevisa att han är oskyldig under straffprocessen. En skicklig förhørsledare kan dock utnyttja befintliga bevis i förhören med Pena. Ett sådant bevis kunde i Penas fall vara ett laboratorieutlåtande som visar alkoholhalten i Penas blod.

En studerande bör också även kunna överväga ett eventuellt laboratorieutlåtandes betydelse som bevis. Det är nämligen möjligt att med hjälp av blodprov påvisa alkoholhalten i Penas blod vid den påstådda körtidpunkten. Om den som utreder har otur och polispatrullen av någon orsak inte genast efter händelsen har sett till att blodprov tas på Pena för att utesluta möjligheten att alkoholen intagits efter körningen, kan bevisen för att Pena gjort sig skyldig till rattfylleri vara

ganska svaga om Pena nekar till brottet. Om nödvändiga blodprov däremot har tagits och utlåtandet i fråga om tillbakaberäkningen är tydligt, kan man fråga Pena varför alkoholhalten i hans blod enligt laboratorieutlåtandet har överskridit gränsen för straffbarhet vid tidpunkten för körningen.

Om Pena inte i farten kan komma på ett trovärdigt svar på frågan, kan han bli frustrerad, ge upp och erkänna sin gärning för förhørsledaren. Ett erkännande väger tungt som bevis. Visserligen ska man alltid när man bedömer bevisens tillräcklighet under en förundersökning vara förberedd på att erkännandet ännu kan återkallas i en rättegång. Även detta har den åtalade rätt att göra. Möjligheten att utnyttja ett erkännande i en rättegång är dessutom beroende av de omständigheter under vilka erkännandet har getts. För att ett erkännande som getts under förundersökningen ska kunna användas som bevis, bör man se till att den misstänkta rättigheter inte har kränkts under förundersökningen: den misstänkta ska underrättas om sina rättigheter före förhöret och en rättvis rättegång ska tryggas redan under förundersökningen (4 kap. 16 och 17 § i förundersökningslagen, 17 kap. 25 § i rättegångsbalken).

Förutom laboratorieutlåtandet ska studerandena också fundera över andra möjliga bevismetoder. Medlemmarna i polispatrullen som kom till händelseplatsen kunde kallas till förhör som vittnen för att redogöra för vad Pena berättade för patrullen under de preliminära samtalen på plats. Kanske Pena berättade för polismännen att han drack en helt annan mängd alkohol av ett helt annat märke under en annan tidsperiod än i förhören

FÖR ATT ETT ERKÄNNANDE SOM
GETTS UNDER FÖRUNDERSÖKNINGEN
SKA KUNNA ANVÄNDAS SOM BEVIS,
BÖR MAN SE TILL ATT DEN
MISSTÄNKTA RÄTTIGHETER
INTE HAR KRÄNKTS UNDER
FÖRUNDERSÖKNINGEN: DEN
MISSTÄNKTA SKA UNDERRÄTTAS OM
SINA RÄTTIGHETER FÖRE FÖRHÖRET
OCH EN RÄTTVIS RÄTTEGÅNG
SKA TRYGGAS REDAN UNDER
FÖRUNDERSÖKNINGEN (4 KAP. 16 OCH
17 § I FÖRUNDERSÖKNINGSLAGEN, 17
KAP. 25 § I RÄTTEGÅNGSBALKEN).

vid polisinsättningen. Mot bakgrund av detta verkar det som Pena berättat under förhöret inte längre lika trovärdigt om hans berättelse ständigt förändras. En av medlemmarna i polispatrullen kunde också höras som vittne i fråga om de observationer som gjorts. Om polisvittnet till exempel har observerat att gräsklipparens motor fortfarande var glödhet, kan man åtminstone dra slutsatsen att det inte har gått så värst lång tid sedan gräsklipparen körts. Således är till exempel Penas eventuella

påstående om att det gått flera timmar sedan gräsklipparen kördes inte trovärdigt. Om polispatrullen inte har hittat den påstådda spritflaskan i den närmaste omgivningen, torde det inte vara trovärdigt att en sådan druckits genast efter körningen. Om en sådan flaska hittas till exempel i köket, varför i hela världen skulle Pena först ha fört in flaskan och sedan återvänt för att lägga sig bredvid gräsklipparen. Under förhöret är det möjligt att avslöja att Pena ljugar genom att ställa honom frågor som är svåra att besvara.

Det är också möjligt att förhöra Penas fru som vittne. Förhørsledaren bör dock beakta att Penas fru har rätt att vägra vittna med återopande av nära relation till Pena (7 kap. 8 § i förundersökningslagen, 17 kap. 17 § i rättegångsbalken). Förhørsledaren ska

underrätta vittnet om denna rätt före förhöret. När Penas fru har underrättats om denna rätt, är det mycket möjligt att hon inte längre vill berätta något

DET SOM NÄMNS OVAN
OM STRAFFPROCESSRÄTT
VISAR HUR MYCKET VARJE
POLISMÄN I SJÄLVA
VERKET MÅSTE VETA
OM STRAFFPROCESSEN,
BEVISFÖRING, INHÄMTANDE
AV BEVIS OCH BEDÖMNING
AV BEVIS FÖR ATT
KUNNA GENOMFÖRA
FÖRUNDERSÖKNINGEN PÅ ETT
SÅDANT SÄTT ATT BEVISEN
ÄR TILLRÄCKLIGA FÖR ATT
DÖMA PENA.

om händelserna för att skydda sin make från straff. En närstående har rätt att vägra vittna om något sätt kringgå i en rättegång (HFD 1995:96). Om frun i detta fall vägrar att vittna är det således inte heller möjligt att som bevis i en rättegång använda polisvittnets berättelse om hur frun under det preliminära samtalet på plats har berättat att Pena var uppenbart

berusad redan innan han körde gräsklipparen. Med beaktande av bestämmelserna om bevis är det som Penas fru berättar om fallet inte nödvändigtvis ett sådant bevis som det lönar sig att bygga upp hela fallets framgång på.

Det som nämns ovan om straffprocessrätt visar hur mycket varje polisman i själva verket måste veta om straffprocessen, bevisföring, inhämtande av bevis och bedömning av bevis för att kunna genomföra förundersökningen på ett sådant sätt att bevisen är tillräckliga för att döma Pena. För att en misstänkt ska kunna dömas krävs det nämligen att det inte finns några beaktansvärda tvivel på att den brottsmisstänkta är skyldig. Om det finns sådana tvivel och andra oklarheter, ska åtalet mot Pena förkastas i domstolen.

* * *

I läroämnet som gäller befogenhetssystemet ligger fokus på polisens uppgifter och befogenheter. Alla av polisens uppgifter och befogenheter framgår av lagstiftningen och det är inte möjligt att till exempel med förvaltningsinterna föreskrifter och anvisningar utöka eller inskränka polisens uppgifter och befogenheter.

Enligt 1 kap. 1 § 1 mom. i polislagen är polisens uppgift att trygga rätts- och samhällsordningen, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att förebygga, avslöja och utreda brott och föra brott till åtalsprövning. Polisen ska upprätthålla säkerheten i samarbete med andra myndigheter samt med sammanslutningar och invånarna och sköta det internationella samarbete som hör till dess uppgifter. Polisen ska dessutom sköta uppgifter i samband med tillståndsförvaltningen och andra uppgifter som uttryckligen föreskrivs i lag. Sådana uppgifter är bland annat utredning av dödsorsak och utredning av brandorsak. Polisen hjälper också alla inom ramarna för sitt uppgiftsområde, dvs. ger vid behov handräckning till exempel till anställda inom barnskyddet vid hembesök eller i samband med brådskande placering av barn för att trygga den andra myndighetens skötsel av sina lagstadgade uppgifter. I polisens uppgifter ingår dessutom bland annat eftersökning av försvunna personer. Om det finns grundad anledning att anta att en person har försvunnit eller råkat ut för en olycka ska polisen enligt polislagen vidta de åtgärder som behövs för att finna personen.

Det finns skäl att göra skillnad mellan

befogenhetsbestämmelserna eller befogenhetsnormerna, som utgör grunden för polisens befogenhet, och *uppgiftsbestämmelserna*. De mest centrala befogenhetsnormerna har införts i polislagen och tvångsmedelslagen samt åtskilliga speciallagar.

Grunden för all utövning av befogenheter är 1 kap. 2 § i grundlagen, där det konstateras att all utövning av offentlig makt ska bygga på lag. Befogenhetsbestämmelserna ger polisen befogenhet att agera på ett visst sätt för att sköta sina uppgifter - till exempel befogenhet att genomsöka ryggsäckar och jackfickor. Uppgiftsbestämmelserna (till exempel uppgiften att upprätthålla allmän ordning och säkerhet enligt ovan nämnda 1 kap. 1 § i polislagen) ger inte ensamma rätt till sådan genomsökning, utan för att ryggsäckar och jackfickor ska kunna genomsökas måste det finnas en separat befogenhetsbestämmelse som ger rätt att utföra en sådan åtgärd. En sådan bestämmelse är till exempel bestämmelsen om säkerhetsvisitation i 2 kap. 12 § i polislagen.

Syftet med undervisningen som gäller befogenhetssystemet är att göra studerandena förtrogna med tillämpningen i enskilda fall av de befogenhetsnormer som fastställs i polislagen och övriga lagar. Förutom de befogenhetsnormer som framgår av lagen tillämpas även de principer på lagnivå som styr polismännen att beakta de särdrag som påverkar fallet.

I studierna som gäller befogenhetssystemet kunde en polisstuderande stöta på följande fall som behandlar polisens uppgifter och befogenhet:

GRUNDEN FÖR ALL
UTÖVNING AV
BEFOGENHETER ÄR I KAP.
2 § I GRUNDLAGEN,
DÄR DET KONSTATERAS
ATT ALL UTÖVNING AV
OFFENTLIG MAKT SKA
BYGGA PÅ LAG.

Pena har åkt in till staden på sin lediga dag. Vid sidan av andra inköp gick Pena till Alko för att hämta en flaska starksprit och bestämde sig för att gå till en park i centrum för att avnjuta sin införskaffade dryck. Tiden gick när Pena tittar på landskapet och förbipasserande och flaskan tömdes på sidan om. Penas tidigare upplevda motgångar steg upp till ytan i takt med att berusningsgraden ökade och Pena beslutade sig för att göra andra människor i parken medvetna om sin besvikelse. Pena skrek och muckade gräl med förbipasserande och sparkade våldsamt i luften. En försäljare i en glasskiosk som följde situationen på lite längre håll fick nog och ringde nödcentralen. En polispatrull svängde in till parken en kort stund efter samtalet.

Ge din rättsliga bedömning av hur du skulle agera och beskriv grunderna för din verksamhet.

I Penas fall bör studerandena observera att det är fråga om en uppgift med anknytning till upprätthållande av allmän ordning och säkerhet enligt 1 kap. 1 § i polislagen. Eftersom händelsen inträffade på en allmän plats mitt i staden, kan även bestämmelserna i ordningslagen komma att tillämpas på fallet.

Flera av befogenhetsbestämmelserna i polislagen kan tillämpas på fallet. För det första har polisen rätt att kontrollera Penas identitet med stöd av 2 kap. 1 § i polislagen. Därefter måste polispatrullen besluta om Pena ska avlägsnas från platsen eller gripas och föras till polisinspektionen för att tas i förvar. Paragrafen som ska tillämpas är den befogenhetsbestämmelse som också nämndes tidigare i biträdande justitieombudsmannens avgörande, dvs. 2 kap. 10 § i polislagen (Skydd mot brott och störande beteende).

En polisman har rätt att avlägsna en person från en plats, om det utifrån personens hotelser eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta eller utifrån personens tidigare uppträdande är sannolikt att denne kommer att göra sig skyldig till brott mot liv, hälsa, frihet eller hemfrid eller till egendomsbrott eller kommer att orsaka betydande störning eller överhängande fara för allmän ordning och säkerhet.

Personen kan gripas om det sannolikt inte räcker att denne avlägsnas från platsen och ett brott inte annars kan förhindras eller en störning eller fara inte annars kan avvärijas. Den som gripits får hållas i förvar så länge det är sannolikt att han eller hon gör sig skyldig till brott enligt 1 mom. eller orsakar störning eller fara, dock högst 24 timmar efter gripandet.

En polisman kan skydda en person eller bevaka en plats för att förebygga eller avbryta ett sådant brott som avses i 1 mom.

Polispatrullens beslut påverkas av principerna i 1 kap. i polislagen, bland annat proportionalitetsprincipen, principen om minsta olägenhet och principen om än-

SYFTET MED
UNDERVISNINGEN SOM GÄLLER
BEFOGENHETSSYSTEMET ÄR
ATT GÖRA STUDERANDENA
FÖRTROGNA MED TILLÄMPNINGEN
I ENSKILDA FALL AV DE
BEFOGENHETSNORMER SOM
FASTSTÄLLS I POLISLAGEN OCH
ÖVRIGA LAGAR.

damålsbundenhet. Principerna kompletterar befogenhetsparagrafen och inskränker också ofta åtgärdsalternativen, vilket styr den slutgiltiga verksamheten.

Om polispatrullen efter att ha talat med Pena är övertygad om att Pena sannolikt kommer att fortsätta att härja på samma plats eller någon annanstans, är det en otillräcklig åtgärd att avlägsna Pena från platsen och Pena grips. Om Pena får för sig att göra motstånd mot polisen, har polisen rätt att använda maktmedel enligt 2 kap. 17 § i polislagen för att utföra uppgiften. I samband med gripandet görs en säkerhetsvisitation enligt 2 kap. 12 § i polislagen på Pena.

I detta fall är det i grund och botten fråga om tryggande av de grundläggande rättigheterna. Polisen begränsar Penas grundläggande rättigheter genom att gripa honom, eftersom han har betett sig hotfullt på allmän plats och förorsakat en känsla av otrygghet hos andra medborgare. Gripandet tryggar upprätthållandet av allmän ordning och säkerhet, så att andra människor kan utöva sina grundläggande rättigheter, dvs. njuta av stadens tjänster i en trygg och störningsfri miljö.

Privaträtt som läroämne är viktigt för en polisstuderande med tanke på det framtida arbetet, eftersom ett brott

som utreds ofta är förknippat med faktorer som förutsätter kunskap om privat- eller civilrättsliga bestämmelser. Det är svårt att undersöka till exempel ett bedrägeribrott som begåtts med hjälp av ett förfalskat köpebrev för en fastighet, ett

arvskiftesinstrument eller ett gåvobrev utan kunskap om avtals- och obligationsrätt eller föremålsrätt - dvs. rättsområden som ingår i privaträtten.

Gränsdragningen mellan ett brottmål och tvistemål kan också vara svår att urskilja utan kännedom om privaträttsliga bestämmelser. Det är inte i sig ett brott att stå i skuld till någon. Att låta bli att betala en skuld är endast ett avtalsbrott, dvs. ett privaträttsligt tvistemål. Att skuldsätta sig genom att dölja sin betalningsoförmåga och utan avsikt att betala tillbaka skulden till fordringsägaren uppfyller dock beroende på fallet brottsbeskrivningen för bedrägeri. För att urskilja gränserna mellan dessa tviste- och brottmål räcker det inte att polisstuderandena endast studerar straffrätt, utan det behövs också kunskap om bestämmelserna med anknytning till tvistemål.

Inom privaträtten ligger fokus på relationer mellan privatpersoner och vid sidan av avtalsrätt studerar man även bland annat skadeståndsrätt. En polisman ska kunna vägleda ett brottsoffer att ansöka om skadestånd. Det är dessutom möjligt att en polisman själv på grund av sitt arbete hamnar i en situation där han eller hon

GRÄNSDRAGNINGEN MELLAN ETT
BROTTMÅL OCH TVISTEMÅL
KAN OCKSÅ VARA SVÅR ATT
URSKILJA UTAN KÄNNEDOM
OM PRIVATRÄTTSLIGA
BESTÄMMELSER.

antingen blir ersättningskyldig efter att ha förorsakat en skada eller ansöker om ersättning i egenskap av skadelidande, till exempel efter att ha fått skador i en maktmedelssituation. Då är det nödvändigt att ha kunskap om skadeståndsrätt.

De ovan beskrivna inlärningsuppgifterna kan också ha privaträttsliga drag. Om Pena när han körde sin gräsklippare berusad hade krockat med grannens postlåda och skadat den, skulle den polisman som utreder fallet behöva beakta Penas skadeståndsansvar i fallet samt målsägandens, dvs. grannens, ersättningsyrkanden i fråga om egendomsskador. Om Pena däremot vid ett eventuellt gripande hade gjort motstånd mot polisen genom att använda våld, skulle man i utredningen ha behövt beakta eventuella ersättningsyrkanden för sveda och verk och tillfällig olägenhet av den polisman som skadats i situationen.

* * *

Studier i juridik främjar utvecklingen av ett så kallat juridiskt tänkande. Förmåga att dra juridiska slutsatser och komma fram till juridiska lösningar är en tankeprocess med många faser, där ett juridiskt problem löses genom att tillämpa lagstiftningen på det enskilda fallet. Det mest centrala i slutledningen är att kunna tillämpa rättskällor och känna igen när tillämparen dessutom har prövningsrätt, dvs. flera lagenliga lösningsalternativ. Den juridiska slutledningsförmågan kan och bör också tränas upp. Det är en färdighet som tar länge att utveckla och som kräver en juridisk kunskapsbas.

Den juridiska lösningsverksamheten och rättsvetenskapen grundar sig på

DET MEST CENTRALA I
SLUTLEDNINGEN ÄR ATT KUNNA
TILLÄMPA RÄTTSKÄLLOR OCH KÄNNA
IGEN NÄR TILLÄMPAREN DESSUTOM
HAR PRÖVNINGSRÄTT, DVS. FLERA
LAGENLIGA LÖSNINGALTERNATIV.

rättskällor och ändamålsenlig användning av dessa. Rättskällan utgör grunden för det juridiska beslutsfattandet i myndigheternas - såväl polisens som åklagarens - verksamhet, domstolarna samt den rättsvetenskapliga forskningen. Den viktigaste rättskällan är lagen. Andra rättskällor är bland annat lagstiftarens syfte, domstolarnas (framför allt de högre rättsinstansernas) rättspraxis och den juridiska litteraturen.

Utgångspunkten för tillämpningen och tolkningen av lagen är tolkningen enligt den formulering som används i bestämmelsen i lagen. Det önskade slutresultatet i en tillämpningssituation är dock inte alltid klart enbart utifrån formuleringen i bestämmelsen i lagen. Ibland vill man i lagen medvetet ge tillämparen utrymme för övervägande, så att det i en beslutssituation är möjligt att på ett flexibelt sätt beakta de situations-specifika omständigheterna då brottsligheten ständigt ändrar form och brottslingarna hittar på nya sätt att gå till väga.

Vid tolkning av lagens innehåll och formuleringar är det särskilt viktigt att behärska den så kallade rättskälleläran. Rättskälleläran styr användningen av rättskällor. I rättskälleläran definieras det vilka rättskällor som ska användas eller är tillåtna att använda samt rättskällornas vikt och inbördes priorite-

ringsordning. Enligt rättskälleläran får till exempel en bestämmelse på lägre nivå inte stå i konflikt med en bestämmelse på högre nivå. I en konfliktsituation åsidosätter således till exempel grundlagen i egenskap av bestämmelse på högre nivå en bestämmelse i en vanlig lag eller förordning i lagtolkningen. I en situation där man måste välja mellan två lösningsalternativ ska man alltid prioritera ett lösningsalternativ enligt grundlagen som främjar

de grundläggande rättigheterna.

Om formuleringen i lagen är föremål för tolkning, kan andra rättskällor ge lagtillämparen klarhet och tolkningsanvisningar. Lagstiftarens syfte framgår bäst av beredningsdokumentet, dvs. de

så kallade förarbetena till lagen, t.ex. kommittébetänkanden, arbetsgruppsrapporter, regeringspropositioner och betänkanden av riksdagens utskott. I synnerhet den juridiska litteraturen systematiserar däremot juridiken samt skapar begrepp, teorier och rättsprinciper. I den juridiska forskningen tas det också ställning till vad som menas med formuleringen i en viss lag.

Till exempel "för" i formuleringen av brottsbeskrivningen som gäller rattfylleribrott är inte ett så problemfritt begrepp med tanke på tillämpningen av lagen som man skulle kunna tro. Avses med föra även en situation där en personbil körs ge-

LAGSTIFTARENS SYFTE
FRAMGÅR BÄST AV
BEREDNINGSDOKUMENTEN,
DVS. DE SÅ KALLADE
FÖRARBETENA TILL LAGEN,
T.EX. KOMMITTÉBETÄNKANDEN,
ARBETSGRUPPSRAPPORTER,
REGERINGSPROPOSITIONER OCH
BETÄNKANDEN AV RIKSDAGENS
UTSKOTT.

nom att hålla i ratten med gå bredvid bilen? Eller en situation där någon leder en motorcykel? Och måste motorn vara igång? Kan brottsbeskrivningen som gäller rattfylleribrott även tillämpas i fall där fordonet inte alls rör på sig men motorn har startats? Och hur är det med fall där passageraren tar tag i ratten eller drar i handbromsen? Svaren på dessa frågor hittas i förarbetena till lagen, domstolarnas beslutspraxis och de tolkningsställningstaganden som framförs i den juridiska litteraturen.

Att behärska användningen av rättskällor är alltså ett viktigt verktyg i tillämpningen av lagen. Det finns emellertid situationer där man inte ens med hjälp av rättskällor får tillräckligt mycket information för att säkert kunna veta hur lagen ska tillämpas i just den situationen. Man kan hamna i en situation där det enligt lagen finns flera acceptabla och motiverade lösningsalternativ.

I allmänhet tänker man att de viktigaste elementen i yrkeskunskapen för främst en åklagare som fått rättsvetenskaplig utbildning är hantering av rättskällor samt övertygande motivering av juridiska påståenden och synpunkter. Polisen ska dock också känna till den lagstiftning som tillämpas, kunna använda rättskällor på rätt sätt, behärska juridisk slutlednings- och lösningsverksamhet samt kunna motivera sina beslut på ett övertygande sätt i egenskap av myndighet.

Lösningsverksamheten i praktiken omfattar olika faser. I den första fasen ska man åskådliggöra hurdan juridiskt problem det är fråga om. Ofta handlar det om en konkret situation där man ännu inte vet exakt vilken bestämmelse som kan tillämpas på fallet eller om proble-

POLISEN SKA DOCK OCKSÅ KÄNNA
TILL DEN LAGSTIFTNING SOM
TILLÄMPAS, KUNNA ANVÄNDA
RÄTTSKÄLLOR PÅ RÄTT SÄTT,
BEHÄRSKA JURIDISK SLUTLEDNINGS-
OCH LÖSNINGSVERKSAMHET SAMT
KUNNA MOTIVERA SINA BESLUT
PÅ ETT ÖVERTYGANDE SÄTT I
EGENSKAP AV MYNDIGHET.

met ens kan lösas med hjälp av juridik eller lagar. Lösungsverksamheten i inledningsskedet förutsätter åskådliggörande av gränstorna mellan olika rättsområden för att till exempel utreda om det överhuvudtaget är fråga om ett brottmål eller om det är fråga om ett privaträttsligt tvistemål.

Nästa steg, för att komma vidare i Lösungsverksamheten, är att individualisera och hitta tillämpliga bestämmelser. Även detta kräver vissa färdigheter. Man måste veta i vilken författning det lönar sig att leta efter den norm som ska tillämpas. Är det kanske i strafflagen eller i vägtrafiklagen som det föreskrivs om det man söker? Finns befogenhetsbestämmelsen i polislagen eller tvångsmedelslagen? Grundläggande kunskap om olika rättsområden samt innehållet i föreskrifter som har nära anknytning till polisens uppgifter och befogenheter är till hjälp när man ska individualisera och hitta dessa bestämmelser.

Efter att bestämmelserna har hittats ska de tillämpas på det aktuella fallet. Det tydligaste sättet att tillämpa normerna är enligt den ovan beskrivna subsumtionsmodellen. När en norm har en friare formulering och innehåller större möjligheter till övervägande, är subsumtionsmodellen inte nödvändigtvis på egen hand tillräcklig för att beskriva Lösungsverksamheten. Bestämmelser kan påverka varandra. Till exempel kan grundlagen eller Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna vara till-

lämpliga i en situation samtidigt som en vanlig lag, vilket förutsätter en viss lagtolkning som främjar de grundläggande rättigheterna. Även andra rättskällor än de på lagnivå kan behöva utnyttjas i lagtolkningen när en bestämmelse tillämpas till exempel på ett enskilt brottmål som är i förundersökningsfasen.

Slutligen kan man genom att tillämpa bestämmelser komma fram till en lagenlig lösning och motivera den på ett övertygande sätt. Domare och tjänstemän har beslutsmyndighet och

TJÄNSTEMÄN MÅSTE MOTIVERA
ALLA SINA BESLUT OCH
AVGÖRANDEN.

kan inte låta bli att avgöra situationer där lagstiftningen är svår att tolka. De måste alltså välja ett slutresultat. I motiveringarna får man visserligen framföra alternativa lösningar och jämföra dem fritt med det slutgiltiga avgörandet. Tjänstemän måste motivera alla sina beslut och avgöranden. Att utfärda ett beslut utan motiveringar är tjänstefel. Innehållet i motiveringskyldigheten kan granskas mot kraven i lagstiftningen. Enligt 45 § i förvaltningslagen måste myndigheten motivera beslut som gäller någons fördel, rättighet eller skyldighet.

Med rättslig motivering avses såväl argumentation baserad på rättskällor som beskrivning av den rättsliga Lösungsverksamheten och motivering av slutresultatet. En motivering är rättslig när den grundar sig på rättskällor och innehåller motiverade ställningstaganden som gäller rättsliga frågor. Med hjälp av motiveringarna beskrivs beslutsfattandets faser och det sätt på

vilka slutsatserna har dragits samt berättigas slutsatserna. Motiveringarna kan beskriva jämförelsen mellan flera möjliga lösningsalternativ. Motiveringarna möjliggör också utvärderingen av en rättslig lösning.

Ett typiskt beslut som polisen fattar, där en motivering krävs, är ett beslut om att låta bli att göra en förundersökning. Enligt 3 kap. 3 § i förundersökningslagen ska polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet göra förundersökning när det på grund av anmälan till den eller annars finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts. Ett skriftligt beslut i ärendet ska fattas om polisen inte inleder en förundersökning på basis av den brottanmälan som gjorts. Inledandet av en förundersökning förutsätter alltså att tröskeln för "skäl att misstänka brott" överskrids. Polisen ska i sitt beslut motivera varför tröskeln för förundersökning inte har överskridits i det aktuella fallet och varför ingen förundersökning därför inleds.

Följande utdrag ur en undersökningsledares beslut beskriver polisens dagliga lösningsverksamhet och argumentationen baserad på rättskällor:

X meddelade att Y inte har agerat på det sätt som förutsätts i det civilrättsliga avtal om skuldförhållandet som parterna ingått. Y har låtit bli att betala sin skuld. I sin anmälan redogör X för sådant som utgör rent privaträttsliga tvistemål. Meningsskiljaktigheterna som gäller skuldförhållandet är avtalsfrågor och inte brottmål.

Enligt 3 kap. 3 § i förundersökningslagen är en allmän förutsättning för att en förundersökning ska göras att det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts.

ETT TYPISKT BESLUT SOM POLISEN
FATTAR, DÄR EN MOTIVERING KRÄVS,
ÄR ETT BESLUT OM ATT LÅTA BLI
ATT GÖRA EN FÖRUNDERSÖKNING.

Enbart ett påstående om att ett brott har begåtts överskrider dock i regel inte tröskeln för förundersökning, utan en motiverad orsak ska också framföras som stöd för påståendet. För att tröskeln för förundersökning ska överskridas förutsätts det att det också finns någon annan, utomstående utredning i ärendet än den uppfattning om brottsmisstanke som framställts av den som gjort undersökningsbegäran (biträdande justitietskanslerns avgörande 604/1/1999).

Polisen kan inte utöva sin lagstadgade befogenhet för att utreda sådana ärenden som inte ingår i polisens lagstadgade uppgifter. Eftersom det inte utifrån anmälan och den framställda utredningen finns skäl att misstänka att ett brott, till exempel bedrägeri, har begåtts, görs ingen förundersökning i ärendet.

FÖRMÅGAN ATT FRAMFÖRA
RÄTTSLIGA MOTIVERINGAR ÄR
EN VÄSENTLIG DEL AV RÅDE
JURISTENS OCH POLISENS
GRUNDLÄGGANDE FÄRDIGHETER.

med tanke på beslutsfattarens egen självgranskning, eftersom beslutsfattaren när motiveringarna skrivs tvingas fundera på den juridiska hållbarheten hos sitt beslut.

Förmågan att framföra rättsliga motiveringar är en väsentlig del av både juristens och polisens grundläggande färdigheter. När polisexamen avläggs har grundläggande färdigheter med anknnytning till den rättsliga lösningsverksamheten en viktig roll. I tenterna förutsätts det att man behärskar

dessa färdigheter och i synnerhet i de frågor om rättsfall som ingår i tenterna är det nödvändigt att studerandena kan sammanställa ett strukturerat och motiverat svar som fokuserar på aspekter som är väsentliga i rättsligt avseende.

Undervisningen i juridiska ämnen och polisutbildningen i allmänhet siktar sist och slutligen på att polismanen i sina arbetsuppgifter ska kunna komma fram till riktiga och lagenliga val och beslut. Val som tryggar medborgarnas grundläggande rättigheter. Lösningar som tål en extern granskning.

Vad är då en tillräcklig kunskapsnivå? I Finland litar medborgarna på polisen i exceptionellt hög grad i en internationell jämförelse. Enligt polisbarometern 2016 litar 96 procent av de som svarade ganska mycket eller

Också i det avgörande av biträdande justitieombudsmannen som nämnts tidigare beskrivs ett juridiskt tänkande och beslutsfattande där man inte bara fattar beslut, utan också måste motivera dem. Motiveringarna till rättsliga lösningar har i den juridiska litteraturen ansetts tjäna många olika syften. Beslutsmotiveringarna ökar förtroendet för myndighetens verksamhet och möjliggör extern granskning av lösningarna. Ett centralt syfte med motiveringarna till myndighetens beslut är att ge en bild av beslutsfattandets faser och göra det möjligt att yrka på rättelse av beslut och framföra besvär. Motiveringarna har också betydelse

väldigt mycket på polisen. Således är polisens kompetens som helhet uppenbarligen på en tillräcklig nivå ur medborgarnas synvinkel. En stor del av de personer som intervjuades för undersökningen ansåg att polisen agerade professionellt (81 %), behandlade ärendet snabbt (81 %) och var opartisk i fråga om den intervjuade själv och dennes ärende (81 %). De sämsta betygen fick polisen för förmedlingen av information till klienterna. Cirka tre fjärdedelar av de som intervjuades för polisbarometern ansåg ändå i frågorna i denna ämneshelhet att polisen gav dem tillräckligt mycket information (75 %) och att polisen klargjorde situationen och deras möjligheter i ärendet (75 %). Enligt undersökningen kunde polisen i varje fall hålla sina klienter bättre informerade än i nuläget och mer tydligt tillägna sig sin roll som sakkunnig myndighet inom polisiära processer och straffprocessen.

Enligt undersökningen behöver polisen också arbeta med sin interna övervakning och granskning, så att medborgarna ska kunna vara säkra på att ingen intern korruption eller annan oetisk verksamhet förekommer inom polisen. Cirka 41 procent av finländarna ansåg att det är ganska eller mycket sannolikt att det förekommer korruption eller oetisk verksamhet inom polisen. Det är nästan samma resultat som 2014, men skillnaden jämfört med tidigare år är tydlig. Åren 2007-2012 ansåg endast cirka 25-27 procent av de som svarade att korruption inom polisen är ganska eller mycket sannolik. Åren 2014-2016 var motsvarande andel 41-42 procent. De ändrade åsikterna har möjligen påverkats av de negativa polisrelaterade fall med anknytning till bland annat registret över

UNDERVISNINGEN I JURIDISKA
ÄMNE OCH POLISUTBILDNINGEN
I ALLMÄNHET SIKTAR SIST OCH
SLUTLIGEN PÅ ATT POLISMÄNNEN I
SINA ARBETSUPPGIFTER SKA KUNNA
KOMMA FRAM TILL RIKTIGA OCH
LAGENLIGA VAL OCH BESLUT.

misstänkta, Skyddspolisen och mest synligt Jari Aarnio som har behandlats i offentligheten.

Resultaten av polisbarometern som helhet är positiva och polisen kan vara mycket nöjd med resultaten. Men hur tillförlitligt kan de medborgare som deltar i undersökningen sist och slutligen bedöma polisens kompetens och lagenliga verksamhet? Förmår

NÄR EN MEDBORGARE LITAR PÅ
POLISEN KAN DET HÄNDA ATT
HÄN ELLER HON INTE ENS FÖRMÅR
IFRÅGASÄTTA LAGLIGHETEN HOS
DE VIDTAGNA ÅTGÄRDERNA

en vanlig medborgare ifrågasätta polisens befogenhet till exempel när en polis begär tillträde till medborgarens hem?³ Och hur lätt ger en medborgare med sig när polisen ber medborgaren öppna sin ryggsäck eller bilens baklucka? Lyder en lekman utan kunskap om lagen utan att han eller hon ens märker att polisen överskrider sina befogenheter och i själva verket agerar i strid med lagen?

När en medborgare litar på polisen kan det hända att han eller hon inte ens förmår ifrågasätta lagligheten hos de vidtagna åtgärderna. När polisen befäller eller uppmanar, lyder man. I rättslitteraturen har det konstaterats att ett samtycke, när det är fråga om lindrigare tvångsmedel än anhållande, t.ex. husrannsakan, i sig ska anses vara en grund som berättigar till ett lagstridigt tvångsmedel. Så är det i synnerhet när den misstänkta själv vill rentvå sig från misstankar. För att vara giltigt

måste dock samtycket inte bara vara frivilligt, utan också ges under omständigheter där den som samtycker är medveten om att han eller hon inte har någon lagstadgad skyldighet att underställa sig åtgärden.⁴ Även biträdande justitieombudsmannen har i sina avgöranden förhållit sig mycket reserverat till samtycke som en grund som berättigar till tvångsmedel⁵. Poli-

sen får inte missbruka sin tjänstställning och medborgarnas förtroende i en situation där en medborgare inte ens förstår att han eller hon kan vägra i stället för att ge sitt samtycke.

Även om polisbarometern, som ger uttryck för medborgarnas åsikter, kanske inte är den bästa möjliga mätaren för att bedöma polisens kompetens och lagenliga verksamhet, torde medborgarnas starka förtroende för polisen dock vara ett tecken på att inga uppenbara systematiska övertramp har skett ur medborgarnas synvinkel. Å andra sidan är sådana övertramp kanske inte så lätta att upptäcka, om en vanlig medborgares enda kontakt med polisen är polisbilarna på gatorna och ärenden vid tillståndstjänsterna en gång vart femte år. Enligt barometern är förtroendet för polisen svagare hos de medborgare som har haft mer att göra med polisen, till exempel i egenkap av målsägande (dvs. brottsoffer) eller brottsmisstänkt.

³ Enligt Polisstyrelsen gjordes 2017 nästan 200 anmälningar om falska poliser före den 30 maj samma år (<http://yle.fi/uutiset/3-9638621>). Fenomenet kan hänga samman med att finländarnas förtroende för polisen är starkt.

⁴ Helminen et al. 2014, s. 759–762.

⁵ Dnr 591/4/02, 1562/4/03, 114/4/04 och 1763/4/11.

Resultaten av polisbarometern har fått synlighet i medierna och undersökningsresultaten har också kritiserats. Till exempel framför redaktör Maria Pettersson ett synnerligen kritiskt förhållningssätt till resultaten av polisbarometern i sin bloggtext ”Luotin poliisiin mutta en luota enää” (jag litade på polisen, men det gör jag inte längre). Är det så att människor som nästan aldrig möter polisen har en alltför rosenskimrande bild av polisen, som sedan börjar räkna om de på riktigt kommer i kontakt med polisen?

Pettersson förutspådde i sin text att förtroendet för polisen kommer att minska jämfört med resultatet år 2014 (92 %), men i stället ökade förtroendet till 96 procent i den barometer som publicerades 2016, trots de misstänkta polisbroten och missbruken som behandlas i offentligheten. Vanligtvis sägs det att förtroende förtjänas långsamt och förloras snabbt. Detta stämmer inte i polisens fall: förtroendet har hållits på en ytterst hög nivå trots att tillfällena att förlora förtroendet har erbjudits i mer än tillräcklig utsträckning. Kanske man ändå måste se och har sett skogen trots alla träd. Det är inte rimligt att döma alla polismän på grund av enskilda polismäns misstag.

Medborgarnas ytterst starka förtroende för polisen berättar inget om förundersökningens kvalitet. Polisbarometern svarar alltså sist och slutligen inte på hur högklassigt polisen sköter en av sina viktigaste uppgifter, att utreda brott och föra dem till åtalsprövning. Det är i själva verket svårt att bedöma förundersökningskompetensen om man inte har någon erfarenhet av de senare behandlingsfaserna för ett brottmål, åtalspröv-

POLISEN FÅR INTE MISSBRUKA
SIN TJÄNSTESTÄLLNING OCH
MEDBORGARNAS FÖRTROENDE I EN
SITUATION DÄR EN MEDBORGARE
INTE ENS FÖRSTÅR ATT HAN ELLER
HON KAN VÄGRA I STÄLLET FÖR ATT
GE SITT SAMTYCKE.

PETTERSSON FÖRUTSPÅDDE I SIN
TEXT ATT FÖRTROENDET FÖR
POLISEN KOMMER ATT MINSKA
JÄMFÖRT MED RESULTATET ÅR 2014
(92 %), MEN I STÄLLET ÖKADE
FÖRTROENDET TILL 96 PROCENT I
DEN BAROMETER SOM PUBLICERADES
2016, TROTS DE MISSTÄNKTA
POLISBROTEN OCH MISSBRUKEN SOM
BEHANDLATS I OFFENTLIGHETEN.

POLISBAROMETERN SVARAR ALLTSA
SIST OCH SLUTLIGEN INTE PÅ HUR
HÖGKLASSIGT POLISEN SKÖTER EN AV
SINA VIKTIGASTE UPPGIFTER, ATT
UTREDA BROTT OCH FÖRA DEM TILL
ÅTALSPRÖVNING.

ningen och domstolsarbetet. Det är således också svårt för polisen själv att bedöma förundersökningens kvalitet. Kvalitetsbrister i fråga om förundersökningen syns tydligast på åklagarens bord. De väcker intresse hos den brottsmisstänkta advokat. De förstör det spel som man borde vinna.

* * *

Polisen och polisens yrkeskompetens är föremål för enorma förväntningar i takt med att världen förändras och nya säkerhetshot uppstår. Polisens verksamhetsmiljö förändras ständigt, vilket också förutsätter förnyelse och anpassningsförmåga hos polisorganisationen. Det verkar som att oflexibla verksamhetsmodeller och en stel förvaltningskultur inte längre producerar kvalitet i en värld som snabbt förändras och blir allt mer komplicerad.

Den nya framgångsmodellen borde grunda sig på flexibilitet, förmåga att hantera förändringar och innovativt tänkande. Övergången till den nya framgångsmodellen förutsätter av polisförvaltningen själv en öppen samtals- och försökskultur samt ett sunt kritiskt förhållningssätt till sin egen verksamhet och de befintliga synnerligen hierarkiska strukturerna och befälsrättsförhållandena.

Det finns naturligtvis situationer där man bör gå till väga på ett sätt som är karaktäristiskt för den gamla halvmilitäriska organisationen, situationer där man helt enkelt måst lyda förmannens order och stå med sköldar i enad front och vänta på denna order. Så måste man göra för att upprätthålla allmän

ordning och säkerhet vid hantering av folkmassor, till exempel i samband med demonstrationer som blir våldsamma.

Det finns emellertid också i allt större utsträckning situationer där man måste kunna ifrågasätta åsikter fritt eller komma med utvecklingsidéer, även om man inte har något märke på axeln som anger en högre tjänsteställning. Detta måste man kunna göra till exempel i en förundersökning när undersökningsplanen sammanställs, sätten att inhämta bevis planeras, en lämplig brottsbeteckning övervägs och till exempel förhörstaktiken planeras.

Nya polisstuderande förväntas också ha förmåga att tänka kritiskt och föra konstruktiva diskussioner. Det är nämligen värt att eftersträva en ny typ av organisation, där man utan att bry sig om tjänsteställningen värdesätter kunniga, innovativa experter som kan tänka själva. Polismän som i sina arbetsuppgifter förmår göra korrekta, lagenliga val och fatta motiverade beslut i omständigheter som snabbt förändras.

* * *

Polisens uppgifter och befogenheter grundar sig på lagen. Men är ett stort antal lagbestämmelser ändå sist och slutligen något skydd mot att en polisman försummar sin tjänsteplikt eller till och med helt avsiktligt agerar lagstridigt i sin tjänst på samma sätt som Jari Aarnio?

Utbildningen har en viktig roll i detta avseende. Ju bättre utbildad en polis

är för sina uppgifter, desto bättre kompetens och arbetskvalitet kan man förvänta sig. Om det finns brister i utbildningen eller inläringen, syns det oundvikligen i kompetensen på många sätt. Även organisationskulturen och djupt rotade gamla förfaranden och attityder har en inverkan.

Lagstiftningen och straffen har i regel en hindrande effekt på brottslighet och maktmissbruk. De styr människors beteende och val, men det centrala är alltid i sista hand polismannens egen moraluppfattning, en stark yrkesidentitet som lagens väktare och en upplevelse av att arbetet är viktigt och meningsfullt.

Allt sammanfattas egentligen i polisens etiska ed. Det egna valet och viljan att agera i enlighet med polisens etiska ed styr i sista hand polismannen i arbetsuppgifterna och beslutsfattandet. Var och en måste själv välja på vilket sätt de vill betjäna som polis.

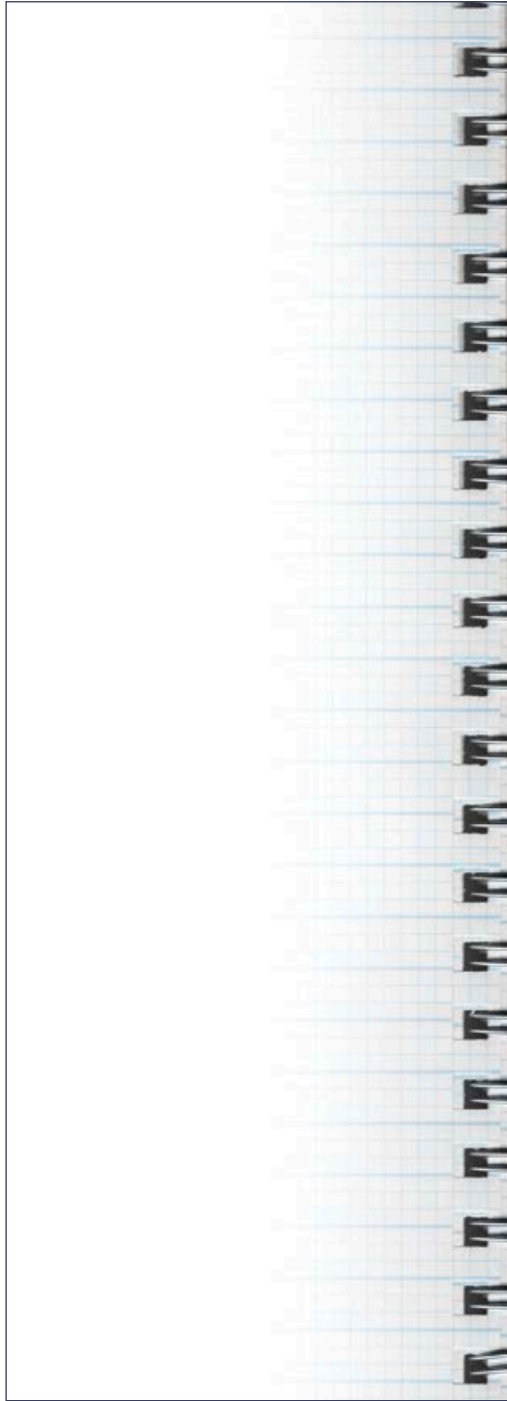
KÄLLOR

- Aarnio, Aulis: *Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja*. WSOY 1989.
- Riksdagens biträdande justitieombudsman Dnr 1806/4/12, 591/4/02, 1562/4/03, 114/4/04 och 1763/4/11.
- Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till polislag och vissa lagar i samband med den (RP 224/2010 rd).
- Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Talentum 2014.

POLISENS VERKSAMHETSMILJÖ
FÖRÄNDRAS STÄNDIGT, VILKET
OCKSÅ FÖRUTSÄTTER FÖRNYELSE
OCH ANPASSNINGSFÖRMÅGA HOS
POLISORGANISATIONEN.

DET EGNA VALET OCH VILJAN ATT
AGERÄ I ENLIGHET MED POLISENS
ETISKA ED STYR I SISTA HAND
POLISMANNEN I ARBETSUPPGIFTERNA
OCH BESLUTSFATTANDET.

- Maisalmi, Joel: ”Uutuuskirja Jari Aarniosta: Valvonta petti – näin poliisijohtajan huumebisneksestä tuli totta.” <https://www.aamulehti.fi/kotimaa/uutuuskirja-jari-aarniosta-valvonta-petti-nain-poliisijohtajan-huumebisneksesta-tuli-totta-24272167/>. Aamulehti 13.2.2017. Läst 27.5.2017.
- Muttilainen, Vesa – Potila, Pauliina (red.): *Poliisin toimintaympäristö*. Poliisiammattikorkeakoulun katsaus 2016. (Polisyrkeshögskolans översikt 2016.)
- Pettersson, Maria: ”Luotin poliisiin mutta en luota enää.” <http://blogit.image.fi/avemaria/luotin-poliisiin-mutta-en-luota-ena/>. Läst 7.7.2017.
- Polis (YH) undervisningsplan 2016–2017. Polisyrkeshögskolan 2016.
- *Polisbarometern 2016. Kansalaisten käsitykset poliisin toiminnasta ja sisäisen turvallisuuden tilasta*. Inrikesministeriets publikation 27/2016.
- Polisens etiska ed. http://www.poliisi.fi/om_polisen/polisens_etiska_ed. Läst 3.5.2017.
- Polisöverdirektör Mikko Paatero: Poliisin tilasta ja tulevaisuudesta. Poliisi 3.6.2015. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/in-termin/embeds/poliisiwww-structure/30726_Poliisin_tilasta_ja_tulevaisuudesta_web.pdf?7808fbeb6c9dd288. Läst 2.5.2017.
- *Puheenvuoroja poliisin ammattietäkasta*. Publikationsserie för polisens högsta ledning. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/in-termin/embeds/poliisiwww-structure/14962_Puheenvuoroja_20poliisin_20ammattietäkasta.pdf?5308195f4d2ad288. Läst 9.7.2017.
- Tuomela, Anni: *Oikeudenalat ja oikeudellisten ongelmien ratkaisuu*. http://blogs.helsinki.fi/avoin-johdatusoik/oikeudenalat-ja-oikeudellisten-ongelmien-ratkaisu/#_ftnref2. Läst 3.6.2017.
- Virolainen, Jyrki: ”Oikeuskirjallisuus oikeuslähteenä ja tuomion perusteluissa.” Lakimies 2012/1, s. 3–32.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: *Pro & contra: Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä*. Talentum 2003.

MIKA RAUTANEN

I FÅNGARNAS VÄRLD

SPECIALISTLÄKAREN I RÄTTSPSYKIATRI MIKA RAUTANEN ARBETAR SOM AVDELNINGSÖVERLÄKARE I VANDAENHETEN VID PSYKIATRISKA SJUKHUSET FÖR FÅNGAR. TIDIGARE HAR HAN ARBETAT BLAND ANNAN PÅ DET STATLIGA SJUKHUSET I GAMLA VASA, I MARIEFORS, VID INSTITUTET FÖR HÄLSA OCH VÄLFÄRD, I ETT MENTALVÅRDSPROJEKT PÅ LANDSBYGDEN I NEPAL OCH SOM AKUTLÄKARE I HELSINGFORS PÅ HEMBESÖK I NÖDSITUATIONER TILLSAMMANS MED POLISEN.

PÅ FRITIDEN ÄGNAR SIG RAUTANEN BLAND ANNAT ÅT LAYOUT AV BÖCKER. HAN HAR DESIGNAT OCH LAYOUTAT BLAND ANNAN DEN HÄR URVALSPROVSBOKEN.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

”Får jag Pharmaca Fennica?”
Det var egentligen ingen fråga utan snarare en befallning att räcka över den tjocka läkemedelskatalogen. Fången som pratade var en man på hundra kilo, och han hade nyss stigit in på mitt mottagningsrum.

”Jag river sönder den”, fortsatte han med ett leende som på något sätt var överflödigt.

”Det går inte, jag behöver den. Jag ska se om det finns någonting annat här”, sade jag, och plockade fram en gammal telefonkatalog från hyllan. Jag hade börjat som fångläkare i Kakola och min första patient hade en konstig begäran. Jag räckte boken till mannen, som tog ett stadigt tag om den armladstjocka boken och rev den mitt itu, vilket var förbluffande.

Det har aldrig blivit helt klart för mig vad det handlade om. Nu, efter många fängelseår, tänker jag att mannen kanske gav mig en omsorgsfullt doserad kortterapeutisk intervention som gavs vid rätt tidpunkt. Han introducerade mig till fångarnas värld. Han

puffade mig i väg på en resa under vilken jag blivit specialistläkare i rättspsykiatri, samarbetat med många våktare, brottspåföljdstjänstemän, poliser och jurister, mött män och kvinnor som kallas antisociala och fenomen som inte riktigt kan förklaras med hjälp av de sedvanliga lagbundenheterna inom hälso- och sjukvården. Det är sällan som man kan lösa dessa problem med något enskilt farmakologiskt läkemedel. Jag har ofta tänkt på telefonkatalogshalvorna som hamnade i papperskorgen.

Visst var det samtidigt ett smakprov på psykopatiskt kryddad manipulering och ett hot om att jag skulle få problem om jag inte höll mig till min täppa. Sådana tricks är en väsentlig del av den så kallade fängelsevärlden, och den som vill orka och klara sig i jobbet är tvungen att acceptera dem i någon mån. Det väsentliga är att kunna skilja på en äkta risk enbart från en känsla av hot, som många är väldigt skickliga på att väcka. Äkta risker är till all lycka mycket sällsynta.

En gång var en fånge i ett slutet fängelse på tumanhand med en skötare. Plötsligt frågade fången om skötaren någonsin funderat på om hon skulle vara en bra gisslan. Frågan upprörde skötaren och situationen kändes mycket svår – vad tänkte den storväxte mannen göra med den korta kvinnliga skötaren? Frågan var ju i sig en kuggfråga som man inte kan besvara utan att ge den som ställde frågan övertaget. Hur ska man svara rätt på frågan om du

redan slutat slå din make?

Den erfarna och skickliga skötaren svarade ”nej” – och skrattade glatt! Svaret visade känsla för situationen. Ett beslutsamt svar i stället för pladder och humor som skapar gemensamt utrymme räddade ansiktet för båda.

I efterhand hittade vi åtminstone fem möjliga motiv till frågan.

Det kunde vara fråga om ett äkta hot.

De var kanske en vänlig, men till fängelsevärlden hörande indirekt hänvisning om att någonting var på gång på någon avdelning. Att tjalla direkt är nämligen absolut förbjudet.

Det kunde vara ett test, psykning, som görs för att rubba objektets balans lite för att se med vem man riktigt har att göra med.

Det kunde vara ett klumpigt raggingsförsök, eftersom det inte är lätt att närma sig en attraktiv sköterska efter flera alexityma år i den undre världen, där man fokuserar på att prata om handlingar, inte om känslor.

Eller kanske det var fråga om sliten svart humor.

”Enmarksbrottningen”, som min patient Jesse¹ blev utmanad till, är ett ganska åskådligt exempel på en mångfasetterad och svårtolkad situation som är vanlig i fängelset.

Jag arbetade med att utreda Jesses beteende, som blivit konstigt. Han

¹ Namnen på de fångar som nämns i texten är fingerade och händelsernas detaljer har kombinerats på ett sådant sätt att det inte är möjligt att direkt eller indirekt identifiera personerna.

hade skickats till vårt sjukhus på grund av förvirring, spänning och rädsla. Han var också hotfull. Jesse pratade inte mycket, han var misstänksam mot oss och vistades inte gärna i de allmänna lokalerna tillsammans med de andra fångarna utan satt på sitt rum.

Han hade kommit från resecellen, som faktiskt är ett eländigt ställe. I resecellen inkvarteras fångar som är på väg någonstans i väntan på följande transport eller på att någon annan omständighet blir avgjord. I cellen ligger flera människor i våningssängar. Fångar som är vana vid att sitta i fängelse ger plats åt nykomlingar, och i gengäld får de vara i fred. I bästa fall kan fången vila ut under den period som hen måste stanna i resecellen. För andra är en nykomling ett intressant fall som man måste ta reda på och eventuellt visa vem det är som bestämmer. De andra fångarna började psyka Jesse.

På kvällen låg Jesse i sin säng. Han vaknade till att någon ställde sig bredvid honom, tog fram en penna och frågade: ”vad om jag sticker den här i ditt öga?”. Jesse reagerade genom att stiga upp i sittande ställning, föra sitt huvud alldeles nära pennan och säga ”kör till då”. Situationen gick förbi, men Jesse fortsatte att tänka på den på natten. Han tyckte inte att han var någon hotande människa och hade inte gett orsak till en sådan här händelse. Samtidigt var han överraskad och skrämmd för sitt eget beteende eftersom han vanligen inte vågade sätta hårt mot hårt på det här sättet. Jesse hade tagits fast på grund av berusningsmedelsbrott och var inte våldsam. Han snarare råkade ut för problem i stället för att skapa dem. Han kunde inte sova på hela natten, och abstinensproblemen blev värre.

DET VÄSENTLIGA ÄR ATT KUNNA
SKILJA PÅ EN ÄKTA RISK ENBART
FRÅN EN KÄNSLA AV HOT, SOM MÅNGA
ÄR VÄLDIGT SKICKLIGA PÅ ATT
VÄCKA.

I RESECELLEN INKVARTERAS
FÅNGAR SOM ÄR PÅ VÄG NÅGONSTANS
I VÄNTAN PÅ FÖLJANDE TRANSPORT
ELLER PÅ ATT NÅGON ANNAN
OMSTÄNDIGHET BLIR AVGJORD.

FÖR ANDRA ÄR EN NYKOMLING ETT
INTRESSANT FALL SOM MÅN MÅSTE
TA REDA PÅ OCH EVENTUELLT VISA
VEM DET ÄR SOM BESTÄMMER.

På morgonen fortsatte psykingen med olika slags blickar och skratt. Någon visade upp knytnäven, en annan en penna. Alla andra verkade vara bekanta med varandra och det verkade som de pratade viskande om honom. Jesse förlorade aptiten, och åter en sömlös natt följde. På natten väckte en fånge Jesse och frågade om de skulle ta en enmarksbrottnig. Jesse hamnade i panik på grund av den konstiga frågan och svarade att han inte kan ta sig ner från övre sängen och att brottnigen i så fall ska tas där uppe. Fångnen svarade dystert att om de tar en enmarksbrottnig hamnar Jesse på sjukhuset.

Jesse visste inte vad han skulle ta sig till. Han tog sig snabbt ner från sängen till golvet och i sin förtvivlan började han banka med huvudet i celldörren. De andra skrattade, och slutligen fördes Jesse till en isoleringscell för att lugna ner sig. Slutligen kom han till mig. Efter att Jesse återhämtat sig ett par dagar sade han att han inte hade kunnat göra någonting annat. Han kunde inte vänta längre och låta situationen utvecklas, utan han måste göra någonting åt saken.

Där det inte finns makt, där finns det våld. När en människa har så få alternativ att hon har ryggen mot väggen och ett övermäktigt maskineri framför sig, blir en del förlamad. För andra, som i många fall på något sätt redan är vana vid våld, är alternativet att bryta sig ut på något explosivt sätt. Dvs. i det skedet när det inte längre känns möjligt att prata. Jesse befann

sig i ett förvirrat sinnestillstånd som inte tillät användning av humor eller rationalisering eller andra rätt avancerade verbala lösningar. Hans personlighetsdrag tillät inte heller honom att använda våld mot den andra, och om han blivit förlamad skulle följden ha blivit en resa till sjukhuset. Det var bättre att skada sig själv och att få ens någon kontroll över situationen genom det.

Enligt min uppfattning får samma princip andra personer att trotsa elchockvapen gång efter annan eller att gå på en grupp som är utrustad med kravallutrustning trots den uppenbara övermakten. Att ha alternativ är att ha makt.

* * *

Jag minns en medlem i en kriminell grupp, låt oss kalla honom Antti. Antti hade börjat fundera på sin plats i livet, och det kan hända att han också fått

en oemotsäglich order från högre håll att gå till en psykiater. Det är ju ingen särskilt ärofull lösning som man gör

frivilligt, inte ens för vanliga män utanför fängelsets murar, utom kanske i dagens läge i liten omfattning. Jag jobbade med Antti en vår, tills allt tog slut lika snabbt som det börjat.

Under vårens lopp fick jag inblickar i Anttis sinneslandskap, som han lät mig studera i små portioner och i urval. Enligt förhandsuppgifterna om honom uppfyllde han varje kriterium i läroböckerna för en antisocial personlighetsstörning: brott i olika

DÄR DET INTE FINNS
MAKT, DÄR FINNS DET
VÅLD.

branscher sedan ungdomen, skrupelfria gärningar utan hänsyn till andra, vågran att ångra sig, känslolöshet, oförmåga till konstruktiv social verksamhet och så vidare. På mottagningen talade däremot en man som var full av känslor. Han visste inte vad han skulle ta sig till när det uppkommit problem i hans långa parrelation och när det liv som han levt och det som han åstadkommit stod i konflikt med hans förväntningar på framtiden. Samtidigt oroade han sig för barnens uppfostran och för hundarna som var utan sin husse. Alla problem fanns där, bakom hans enorma ilska, misstänksamhet och reservation, bakom hans ego, hans självkänsla, som fått svälla upp till ett stort skydd.

Antti bet samman tänderna och bredde ut sina händer för att visa hur långt han kan pressa sina gränser och hur vansinnigt ihärdig han är inför vilken utmaning som helst, och särskilt när han blir utmanad. Jag tvivlade inte ett ögonblick på Anttis förmåga att handla under en lugn och målmedveten vrede, med vapen, trotsande sin egen och andras välbefinnande. Typer av det här slaget stannar inte för någonting när deras heder kommer på spel. Och hedern handlar om deras familj, ställning och principer. Det var några av det ärligaste orden som jag någonsin hört.

I motsats till alla lekmanuppfattningar är antisocialt beteende i motsats till syndromets namn mycket socialt, lojalt, känsloladdat och ömsesidigt. Beteendekoden i den värld som präglas av det antisociala är utan vidare allvarligt skadlig för samhället. För individen själv är koden emellertid en integrerad del av alla principer och alla relationer på livets

ENLIGT MIN UPPFATTNING FÅR
SAMMA PRINCIP ANDRA PERSONER
ATT TROTSÅ ELCHOCKVAPEN GÅNG
EFTER ANNAN ELLER ATT GÅ PÅ
EN GRUPP SOM ÄR UTRUSTAD MED
KRAVALLUTRUSTNING TROTS DEN
UPPENBARA ÖVERMAKTEN.

I MOTSATS TILL ALLA
LEKMANNAUPPFATTNINGAR ÄR
ANTISOCIALT BETEENDE I MOTSATS
TILL SYNDROMETS NAMN MYCKET
SOCIALT, LOJALT, KÄNSLOLADDAT
OCH ÖMSESIDIGT.

olika delområden, och individen kan inte avstå från koden eller tillägna sig den av egen vilja eller eget val. Man växer in i koden, på samma sätt som i skolan, och man växer ifrån den efter samma mönster som när man blir äldre och stegvis måste acceptera att man behöver hjälpmedel. Individen har en personlighet som hen lärt sig under årens lopp och inpräntat i sitt minne. Ingen av oss vill medge att denna personlighet kan vara felaktig på något sätt, och vi vill inte heller tro att vi blir svagare eller beroende av andra.

Antti hade tydligen vuxit in i det antisociala, ända fram till psykopatisk nivå, på samma sätt som andra. Som pojke var han temperamentsfull, impulsiv och modig. Fadern drack, och när han gjorde det blev han elakare än vanligt, våldsam och oberäknelig. Antti minns att fadern inte var särskilt våldsam eftersom han ibland kunde slå sonen med bältets vanliga ända, inte alltid med spännet. Vi vet att när man bankar rädslan ur en pojke av detta slag i pojkens barndom, återstår en enorm personlighet som är beredd på allt, som aldrig bugar sig för någonting och som aldrig är nöjd med någonting, och som fastnat och upprepar destruktiva beteendemodeller.

Hos Antti hade det uppstått en spricka i detta skal, och den friska världen försökte nu ta sig in genom den.

Jag talade om Antti med en fängelsepsykolog som genast kände igen temat. Dessa dystra män lever i ett

starkt kodsysteem där frun och barnen, dvs. familjen, har så stor betydelse att om det uppstår problem i parrelationen är det större än livet för dem. Då kan de söka sig till mottagningen och flyktigt berätta åtminstone någonting om sitt liv.

Under samtalen förändrades Anttis situation på något sätt så att han slöt springan igen, var full av sina tidigare attityder och försvann. Jag kände inte att jag lyckats särskilt bra med tanke på terapin. Jag har i varje fall varit tacksam för att ha fått titta in genom ett fönster som sällan öppnas, och jag har förstått att det kan gå på det här

sättet i fall av det här slaget. De flesta av oss flyr, när vi kommer alltför nära de outhärdliga känslorna. Dessutom håller vi först nu på att förstå att vi också måste

DE FLESTA AV OSS FLYR,
NÄR VI KOMMER ALLTFÖR
NÄRA DE OUTHÄRDLIGA
KÄNSLORNA.

sträcka oss ut mot dem som lever i det antisociala och försöka ge dem möjlighet till någonting annat. För vuxna är det visserligen ytterst svårt att göra en sådan förändring och det är sannolikt endast de starkaste som klarar av det. Däremot finns det mycket som kan och borde göras i barndomen innan barnets mod omvandlas till oräddhet.

Antti tackade i alla fall för allt och var nöjd bland annat med lösningen att tidvis skicka sin gymskjorta till hundarna med posten. På det här sättet skulle de inte riva husse i bitar när han återvände hem efter ett par års frånvaro, sade han. Antti lärde mig hur viktigt det är att vara långsiktig, och att man ska hålla sina löften, och att ärliga, raka och respektfulla ord

uppskattas på båda sidorna av gallren.

Det är i själva verket fråga om en större sak – respekt. Det är någonting som man kan lära sig, om en sådan inställning till en annan människa inte känns naturlig från första början. Jag vet inte om man borde säga detta, men ibland kan man faktiskt också ljuga, om man inte klarar av att visa respekt på annat sätt. Det har konstaterats att om man lägger en penna mellan sina tänder, dvs. tvingar sig själv att le, så uppstår det likadana förändringar i hjärnan som när man ler genuint. Även det är bättre än en tidigare väktares vana att sitta med fötterna på bordet och ropa till fången ”skriv dina frågor på papper om du vill ha svar”. Den som inte är förmögen att visa respekt kan fundera på att byta arbetsplats. Utan respekt blir arbetet alltför tungt för alla parter och – i dessa kretsar – även farligt.

* * *

”Nu börjar jag se vilken inverkan fängelset har på mitt beteende. De här stängda lokalerna är hotande och skrämmande. Att möta en främmande människa i den här förhållandena lyfter fram risken för konkret våld, ångesten och rädslan så starkt att reaktionen kan bli allt från förlamande skräck till en fysisk attack. I varje fall regleras beteendet i sociala situationer av samma rädsla, både inomhus och ute. Ute finns dessutom iakttagelseaspekten, dvs. observationer från fönstren och dem som rör sig utanför buren, eller möjligheten till observation. I varje fall gör fängelset att jag iakttar mig själv på ett överdrivet sätt och detta ökar mitt paranoida beteende och gör det svårt för mig att existera både psykiskt och fysiskt. På grund av förföljelseidéerna är det omöjligt för mig att idrotta, och när jag inte heller kan gå utombus har min

UTAN RESPEKT BLIR ARBETET
ALLTFÖR TUNGT FÖR ALLA PARTER
OCH - I DESSA KRETSAR - ÄVEN
FARLIGT.

fysiska kondition försämrats i alarmerande omfattning, min muskeltillstånd har blivit sjukligt dåligt och jag känner mig sjuk hela tiden.” (Brev som jag fått av en fånge.)

Jag mötte Jari tillsammans med en skötare i fängelsets psykiatriska enhet, dit han skickats utan eget samtycke från det vanliga fängelse. Jari ville, helt berättigat, veta vad det var fråga om, vem alla närvarande var och varför vi pinade honom. Jari hade drabbats av allvarlig misstänksamhet, som i fängelseförhållandena utvecklats till ett helt system av förföljelseidéer. Han var så stressad att han tolkade helt vanliga ljud som hotande. Steg i korridoren lät som en mördares steg, ljudet av ett oklart samtal i fjärran verkade handla om honom och allas verkade bete sig på ett misstänkt sätt. Jag antog att han hamnat i psykos. Saken var besvärlig på grund av att Jari var beredd att använda våld.

Jari frågade vem jag var och med stöd av vilken titel jag ansvarade för hans situation. Jag berättade att jag är avdelningsöverläkare. Jari kontrollerade snabbt saken i min namnskylt, där det stod ”läkare”, och ifrågasatte mitt svar. Och det var ju så – jag var i själva verket avdelningsöverläkarens sommarvikarie och egentligen var jag en vanlig läkare. Jag försökte förklara motstridigheten för Jari, som började bli irriterad och krävde att fängelsedirektören skulle komma till platsen.

Eftersom läget började hetta till

och överläkaren fanns i rummet intill, kom steg överläkaren in och presenterade sig som överläkare. Jari kontrollerade namnskylten, där det stod ”avdelningsöverläkare”. Min kollega hade sin egen namnskylt på bröstet, när hen vikarierade för den egentliga överläkaren som var på semester. Jari tittade på oss med brinnande blick och skrek att han var överläkare också själv, vi är ju alla överläkare, och gör vad ni tänker göra, för han förstod ingenting.

Min arbetshandledare har senare berättat för mig om begreppet motparanoia. Jag har haft nytta av den här upplysningen i svåra situationer. I förhållanden, där man definitionsmässigt måste misstänka allting, är det svårt att göra skillnad på äkta oro och en känsla av hot. En fånge måste hela tiden spela ett slags pokerspel med polisens undersökare,

som försöker ta reda på detaljer som gäller fångens brott, med andra som blandat sig i brottet och med eventuella fiender. Vem som helst kan vara en infiltrerad tjänsteinnehavare som i högre eller mindre grad representerar makten. Våld eller förlust av hedern lurar i varje ord som uttalas eller förtigs och i varje gest. Det gäller att syna korten eller dölja dem. Det här skapar paranoia, dvs. förföljelseidéer som svämmar över bräddarna. Då kan man inte längre lita ens på människor som vanligen är mycket pålitliga, till exempel på sjukskötare eller läkare.

MIN ARBETSHÄNDLEDARE
HÄR SENARE BERÄTTAT
FÖR MIG OM BEGREPPE
MOTPARANOIA. JAG HAR
HAFT NYTTA AV DEN HÄR
UPPLYSNINGEN I SVÅRA
SITUATIONER.

Så här stora känslor är märkliga för att de smittar. Hela organisationen kan bli smittad. När klienten, patienten, hela tiden avvaktar, låter förstå eller lämnar någonting att gissa, sviker förväntningarna eller framför direkta hot, börjar också motparten förhålla sig på samma sätt. Motmisstänksamheten mot allt möjligt börjar öka, rädslan sprider sig, och allt detta gör verksamheten mer försiktig, distanserad och ovänlig. Med tiden blir förfarandena etablerade och låsta. Plötsligt kan man upptäcka att man inte vågar sätta sitt eget namn på namnskyltarna, endast ställningen och titeln, så att den andre inte får reda på någonting som kan vara skadligt.

Efter några år i fängelset arbetade jag en kort tid i en vanlig hälsocentral. När jag började jobba där uppstod en förbryllande situation. Jag skötte helt vanliga medborgare och mätte deras blodsocker för att följa upp deras diabetes. Kvinnor och män berättade vilka värden de mätt hemma hos sig och visade upp siffror i sina häften. Det här tyckte jag var misstänkt. De skulle ju ha kunnat anteckna vilka siffror som helst i sina häften. Hur kunde jag vara säker på att uppgifterna om blodtryck och blodsocker var alldeles riktiga?

Jag frågade mina kolleger om detta i kafferummet, och de blev förbryllade, de med. Vad trodde jag att patienterna riktigt gjorde om inte riktigt mätningar? Varför borde man tvivla på dem? Snart var jag inte säker på saken ens själv, trots att den känts mycket viktig när jag upptäckt den. Jag försökte motivera mina misstankar genom att säga att patienterna skulle kunna försöka lura sig till någon förmån hos FPA på det här sättet. Samti-

EN FÅNGE MÅSTE HELA TIDEN
SPELA ETT SLAGS POKERSPEL
MED POLISENS UNDERSÖKARE, SOM
FÖRSÖKER TA REDA PÅ DETALJER
SOM GÄLLER FÅNGENS BROTT, MED
ANDRA SOM BLANDAT SIG I BROTTET
OCH MED EVENTUELLA FIENDER.

DET HÄR SKAPAR PARANOIA, DVS.
FÖRFÖLJELSEIDLER SOM SVÄMMAR
ÖVER BRÄDDARNA.

dig började jag inse hur allvarligt för-
vridna mina tankar var. Till all lycka
tog mina kolleger den nya paranoidea
läkaren i sin vård, och jag fick möjlig-
het att kalibrera om mina tankar om
helt vanliga händelser.

När man träffar en fånge första
gången är den allra bästa metoden att
skaka hand, säga sitt namn, upprepa
sitt namn vid behov, vara sig själv och
börja öppet behandla problemet. Det
gäller att kalibrera om sig varje gång
man träffar en ny människa. Ett är-
ligt och öppet sätt hjälper också med
psykotiska människor. När en män-
niskas verklighetsuppfattning vacklar
är det ännu viktigare att vara ge henne
ett lugnt, klart och konsekvent stöd.
Ju mindre man blandar bort en para-
noid fånge med alltför
knapp information,
delvisa sanningar eller
hemlighållande, desto
säkrare kan situationen
lösas med bästa möjli-
ga utgång för alla. Och
även en förvirrad män-
niska inpräntar saker
i sitt minne. Efter att
patienten återhämtat
sig är hen tacksam för
att ha fått saklig behandling och klara
instruktioner även under stark förvir-
ring.

Alkohol har mycket besvärliga föl-
der. Delirium är en följd av hjärnans
försök att anpassa sig till kontinuerligt
användning av alkohol, och detta till-
stånd utvecklas egentligen först när
alkoholen tar slut. Psykiatriska fäng-
sjuhusets enhet i Åbo får hela tiden
ta emot patienter med delirium som

skickas från olika håll i Finland till
sjukhuset för att återhämta sig. Poli-
sen har tagit fast dem, hållit dem i för-
var några dagar och förpassat dem till
fängelset på tredje dagen. Morgonen
därpå brukar deliriefallet börja.

Det är klart att alkohol har en för-
lamande inverkan på hjärnan, även
om den först verkar ha en stimule-
rande effekt. Alkoholmolekylen ökar
de förlamande neurotransmittorernas
verksamhet och minskar verksamhe-
ten hos de neurotransmittorer som
förbättrar förbindelserna. Först kän-
ner sig människan piggare och mer
frisläppt, när gasen och bromsen för
verksamheten är i obalans. När mer
alkohol slås i glaset, börjar den för-
lamande effekten få övertaget, och
det gillar inte hjärnan.

Hjärnan vill fungera
klart och snabbt, och
därför börjar den öka
mängden transmittorer
och impulser som får
nerverna att fungera
snabbare. Den vill inte
att användaren slocknar
eller börjar stappla eller
tala sluddrande.

Hjärnan accelererar
således sin verksamhet och når en
ny balans som ligger rätt nära det
ursprungliga, nyktra tillståndet, trots
berusningen. Personer som är vana
vid alkohol kan ha en ofattbar balans:
”Paketbilsförare blåste 4,76 promille”,
”Man körde traktor i tre promilles be-
rusning”. En alkoholists hjärna an-
passar sig till situationen med en en-
ergi som en vanlig människas hjärna
inte kan åstadkomma. En alkoholist

DELIRIUM ÄR EN FÖLJD
AV HJÄRNANS FÖRSÖK
ATT ANPASSA SIG
TILL KONTINUERLIGT
ANVÄNDNING AV ALKOHOL,
OCH DETTA TILLSTÅND
UTVECKLAS EGENTLIGEN
FÖRST NÄR ALKOHOLEN
TAR SLUT.

kan ha en svår baksmälla när alkometern pekar på en promille, eftersom alkoholens balanspunkt kan ha ställts in på två eller tre promille.

När alkoholens effekt slutar, dvs. när användningen av alkohol slutar till exempel på grund av att personen hamnat i finkan, är hjärnan fortfarande mycket överstimulerad. Snart börjar symtom framträda: upprördhet, darrningar, riklig svettning, försämring av uppfattningen om tid och rum, hallucinationer, sömnlöshet och förvirring är redan tecken på att situationen är allvarlig. Fullt delirium utbryter i allmänhet på den fjärde dagen. Utan vård kan tillståndet vara dödligt, och några människor dör varje år trots att de fått vård.

Vården är i princip enkel: användningen av alkohol fortsätter, men dosen minskar småningom. På sjukhuset behandlas tillståndet med bensodiazepinpreparat, som har samma effekt. När alkoholisten har sovit ett par nätter börjar hen i allmänhet vara i skick igen, och ett nytt balansstillstånd har uppnåtts. En del minns mycket från den tid som de var förvirrade, andra mindre. Många kan beskriva sina livliga hallucinationer, som var skrämmande eller harmlösa. Ingen gillar upplevelsen, men många hamnar i samma tillstånd på nytt. Vid det laget har alkoholismen avancerat så långt att människans i praktiken förlorat sin förmåga att själv hålla hjärnans balanssituationer under kontroll.

De psykiatriska kunskaperna om drog- och alkoholberoende har ökat betydligt. Vi har allt bättre kunskaper om beroendets biologiskt grundade mekanismer och om beroendets starka inverkan på regleringen av beteendet. Uppfattningen

VÅRDEN ÄR I PRINCIP ENKEL:
ANVÄNDNINGEN AV ALKOHOL
FORTSÄTTER, MEN DOSEN MINSKAR
SMÅNINGOM.

UPPFATTNINGEN OM ATT
ANVÄNDNINGEN AV BERUSNINGSMEDEL
ÄVEN EFTER EN VISS PUNKT ÄR
VILJESTYRD OCH RATIONELL
VERKSAMHET SOM BYGGER PÅ
MÄNNISKANS EGNA VAL BÖRJAR HÖRA
TILL DET FÖRFLUTNA.

om att användningen av berusningsmedel även efter en viss punkt är viljestyrd och rationell verksamhet som bygger på människans egna val börjar höra till det förflutna.

Till exempel återfall, som tidigare betraktats som ofog och som likgiltighet för behandlingen, börjar i allt högre grad betraktas som ett symptom på beroende, och därför är återfall snarare en grund för bättre behandling av sjukdomen än en orsak att avsluta vården. På denna punkt kan vi jämföra den alkohol- eller drogberoende personen med en deprimerad person. Om den deprimerade är självdestruktiv och i sin förtvivlan skär upp sina handleder, betraktar vi inte detta som ett återfall till depressionen som ger oss möjlighet att säga att okej, om du inte är intresserad av vården så kan du komma tillbaka när du är det. Tvärtom: vi intensifierar vården och vill hjälpa med alla medel, så att situationen inte blir värre.

Ett missbruksproblem formar barnorna i hjärnan på så sätt att det fria valet blir svårare, och patientens uppfattning om de olägenheter som missbruket medför för hen blir diffus, när missbruket fortsätter.

* * *

"Jag har läst att jag är en ytlig, känslolös psykopat som saknar förmåga till empati

och att jag handlar under styrning av olika omedvetna motiv. Bland annat det här stod det i ett rättspsykiatriskt utlåtande om mig. Men jämlikhet och rättvisa är nu en gång en fast del av min tankevärld, och även psykiater kan begå misstag. Vad gäller sinnesundersökningsutlåtanden konstaterade jag att människor kan stämpla en annan enbart på den grund att man vid undersökningen blir tvungen att säga saker som man borde tåga om." (Brev som jag fått från en fånge.)

Rättspsykiatri handlar om arbete i gränssytan mellan lagen och människan, arbete mellan samhället och individen. På något sätt borde man kunna ta hänsyn till det allmänna intresset och varje människas individuella egenskaper och problem. Till denna del skiljer sig arbetet inte från polisens. Visserligen utsträcker sig jobbet djupare in i varje enskilt fall, och efter utredningen gäller det att försöka förbättra hälsan hos den undersökta, som omvandlats till patient.

Tingsrätten förpassade Jokke till sinnesundersökning eftersom han begått dråp, som är en allvarlig gärning, för att han uppträtt på ett konstigt sätt vid domstolsförhandlingen och för att han berättat att han ibland hört röster. Med röster avsåg han en upplevelse av samtal som kändes äkta och som han kunde höra, medan andra inte gjorde det. Uppgifter om beteende av detta slag hade erhållits genom rättsbiträdet

och förundersökningsprotokollen i vilka poliser antecknat sina observationer när Jokke togs fast.

Institutet för hälsa och välfärd hjälper domare vid utredningen av tillräknelighetsärenden. På domstolens begäran låter institutet utföra en rättspsykiatrisk undersökning på något av följande sju ställen: vid statssjukhuset i Niuvanniemi i Kuopio eller i Gamla Vasa, vid klinikerna vid Helsingfors, Tammerfors eller Uleåborgs universitetssjukhus eller vid Psykiatriska sjukhuset för fångar antingen i Åbo fängelse eller Vanda fängelse.

Årligen görs cirka hundra sinnesundersökningar. Antalet har sjunkit till det nuvarande på 2000-talet. Mest undersökningar gjordes i slutet av 1980-talet, då antalet var 300 per år. Antalet påverkas åtminstone av brottsituationen – antalet brott mot liv har minskat stadigt – och de psykiatriska problem som domstolarna möter överlag, samt i viss mån de följder som ett avgörande om tillräknelighet har. Före år 2004 ledde nedsatt tillräknelighet till att domen sänktes med en fjärdedel. Därför får man ännu idag ibland höra den gamla termen ”kvartsgalen” (fi: varttihullu). I dag är det inte obligatoriskt att använda nedsättningen, och det kan hända att den åtalade döms enligt den strängaste ändan av straffskalan.

Den undersökte väntar på undersökningen på fri fot hemma hos sig eller fasttagen i fängelset. Många är rädda för undersökningen. Det finns många rykten om undersökningen som gör gällande att alla som undersöks måste undergå ett lavemang, personens psyke blir krossat, och avslutningsvis görs enkla intelligens-test för att se vad som återstår. Enbart att hamna bland patienterna på en psyki-

RÄTTSPSYKIATRI HÄNDLAR OM
ARBETE I GRÄNSYTAN MELLAN LAGEN
OCH MÄNNISKAN, ARBETE MELLAN
SÄMHÄLLET OCH INDIVIDEN.

FÖRE ÅR 2004 LEDDE NEDSATT
TILLRÄKNELIGHET TILL ATT DOMEN
SÄNKTES MED EN FJÄRDEDEL.

DÄRFÖR FÅR MAN ÄNNU IDAG
IBLAND HÖRA DEN GAMLA TERMEN
”KVARTSGALEN” (FI: VÄRTTIHULLU).

atrisk avdelning oroar många. I praktiken har ändå nästan alla som återvänt från undersökningen till fängelset konstaterat att rykten är rykten och att undersökningen i själva verket var en grundlig kartläggning av personens livssituation, som även kan vara till nytta för personen själv då hen planerar sin framtid. En del tar undersökningen som ett nödvändigt ont, nästan som en rutin. Då finns det ganska små möjligheter till förändring.

Jokke skickades till min enhet för undersökning, och han var enormt spänd. Spänningen tog sig uttryck genom att han var rädd för att komma ut i de allmänna lokalerna från sin cell. En fånge undviker nämligen andra fångar på samma sätt som vi klassificerar människor som skrämmande och farliga och som personer som ska undvikas. Många dråpare betraktar andra typer av brottslingar som begått brott mot liv som helt omoraliska, eller är på sin vakt mot andra brottslingar. Användningen av våld förenar inte människor i sig.

Undersökningen tar i allmänhet ett par månader i anspråk, vilket innebär att vi hade tid att försöka skapa en förtroendefull relation med Jokke. Han hade visserligen en god orsak att frukta i fängelset på grund av hans gärning: en man som knivhuggit en kvinna får knappast någon större uppskattning i fängelsehierarkin. Jokke nekade visserligen till det som

hänt, men på ett sådant vekt och avlägset sätt som är frikopplat från hans egna känslor som ofta väcker oro för en mer allvarlig störning: ”Det var inte ens försök till dråp, för jag ville inte döda henne. Jag skulle ha slagit henne i halsen eller tryckt kniven ända genom, om jag velat döda. Så mycket förstod jag ännu.”

En gång kom en ung man som till avslutning av en knarkförvirrad kväll knivhuggit sin vän till döds till min mottagning. Han pratade om helt vanliga saker, som om han besökt skolhälsovårdaren för att få en vaccination. Det verkade som om han inte på något sätt insåg hur allvarlig situationen verkligen var. Kroppen reagerade ändå starkare än sinnet, och när

pojken steg upp för att gå, kräcktes han plötsligt i papperskorgen, bad om ursäkt och bad om att få gå och lägga sig, fast det var mitt på dagen. Den psykiska behandlingen av den traumatiska händelsen som ägt rum hade ännu inte börjat.

Jokke undergick ett stort antal undersökningar: vi gjorde blodprov för att kontrollera att ingen fysisk, dvs. somatisk, faktor orsakade avvikande reaktioner eller handlings-sätt hos honom. Ibland kan till exempel störningar i sköldkörteln orsaka förändringar i sinnestillståndet eller genetiska fel leda till fördröjd utveckling. Även hjärnan ska undersökas för att ta reda på om det finns till exempel en tumör eller ett gammalt infarktspår

EN FÅNGE UNDVIKER
NÄMLIGEN ANDRA FÅNGAR
PÅ SAMMA SÄTT SOM
VI KLASSIFICERAR
MÄNNISKOR SOM
SKRÄMMANDE OCH
FARLIGA OCH SOM
PERSONER SOM SKA
UNDVIKAS.

som orsakar förändringar i psyket.

Vi känner nämligen till fallet med en 40-årig man som efter magnetfotografering av huvudet kom i ett nytt rättsligt ljus. Michael var en familjefar och lärare utan brottslig bakgrund. Plötsligt blev han intresserad av pornografi med minderåriga till den grad att han började utnyttja en familjemedlem och blev dömd för gärningen. Han kom med i ett vårdprogram för sexualbrottslingar, men hans deltagande måste avbrytas på grund av hans sexuellt otyglade beteende.

Michael fick svår huvudvärk och därför undergick han en magnetundersökning av huvudet. Vid undersökningen upptäcktes en klar tumör i prefrontala hjärnbarken. Efter att tumören opererats bort återställdes Michaels beteende och föremålen för hans intressen till det normala, och han återvände till sin familj. Brottspåföljden hävdades eftersom avlägsnandet av tumören gjorde att gärningen inte kunde betraktas som klandervärd, eftersom den inte hade varit uppsåtlig.

Efter en normal period på några månader hittade Michaels fru åter barnpornografi på Michaels dator. Hans huvud undersöktes på nytt och man konstaterade att en del av tumören fortfarande satt kvar. Den avlägsnades med en ny operation, och Michael återställdes helt.

I undersökningarna på Jokke hittades inga konkreta biologiska fel som skulle ha varit synliga i resultaten. Den psykologiska undersökningen avslöjade däremot avsevärda brister i hans färdigheter. Han behandlade verbal information med en annan hastighet och skicklighet än visuell information. Han hade i många avseenden en konkret uppfattningsförmåga. Han uppfattade sociala relationer

ÖVEN HJÄRNAN SKA UNDERSÖKAS FÖR
ATT TA REDA PÅ OM DET FINNS
TILL EXEMPEL EN TUMÖR ELLER ETT
GAMMALT INFARKTSPÅR SOM ORSAKAR
FÖRÄNDRINGAR I PSYKET.

I UNDERSÖKNINGARNA PÅ JOKKE
HITTADES INGA KONKRETA
BIOLOGISKA FEL SOM SKULLE HA
VÄRIT SYNliga I RESULTATEN.
DEN PSYKOLOGISKA UNDERSÖKNINGEN
AVSLÖJADE DÄREMOT AVSEVÄRDA
BRISTER I HANS FÄRDIGHETER.

långsamt och stereotyp och hans allmänna kognitiva förmåga var svag. När det uppstått förtroende mellan oss började Jokke prata vid våra samtal om mycket konstiga saker som helt klart inte hade någon grund i verkligheten.

Jokke berättade att han kunde höra andra människors tankar. Han kunde tolka en gest, till exempel en nickning som ett tecken på detta, och han blev hela tiden mer övertygad. Ibland var de kommentarer som han hörde i sitt sinne roliga och de fick honom att skratta mitt i allt, men ibland väckte de oro och skräck. Han måste också vara på sin vakt så att andra inte fick höra hans tankar. Jokke satt långa stunder helt orörlig för att inte med minsta gest avslöja vad som rörde sig i hans tankar. Ofta var hans tankar anklagande, tråkiga, smädande. Tidvis flydde Jokke bakom ritualer och manér, vilket fick honom kortvarigt att må lite bättre. Han kunde skriva sidvis med rörlig text och förklara sammanhang som hade betydelse för honom.

Som helhet började det se ut som om Jokke hade en allvarlig mental störning. Enligt upplysningarna hade Jokke lidit av ett likadant tillstånd när han begick den gärning som han var åtalad för. Enligt förhörsprotokollet hade han talat osammanhängande och varit gråtlig och frånvarande genast efter att han blivit fasttagen. Före händelsen hade han besökt hälsocentralen för att få läkemedel mot sömn-

löshet och ångest. Det fanns inget riktigt rationellt motiv för gärningen.

Helheten pekade på schizofreni, som är ett syndrom av återkommande psykotiska störningar.

Därför var Jokke inte förmögen att förstå vad han gjorde, och han hade inte full kontroll över sitt eget beteende. Enligt

en rättspsykiatrisk bedömning skulle Jokke inte ha kunnat handla på något annat sätt eftersom sjukdomen försvagade hans psykiska förmåga. Misstänksamheten, rädslorna och den beordrande världen av hallucinationer fick honom att göra en gärning som han inte hade gjort om han var frisk. Det avvikande sinnestillståndet verkade ha ett orsakssamband med gärningen, och sambandet var avgörande. Då är en person inte tillräknelig.

Jokke tog emot bedömningen misstänksamt. Han förstod inte helt vilka följder beslutet skulle få, vad beslutet byggde på och varför jag medverkat till att han fått en påföljd av det här slaget. Efter att ha behandlat målet ansåg domstolen att Jokke var skyldig till händelsen, men att han inte skulle straffas på grund av avsaknad av tillräknelighet. Institutet för hälsa och välfärd ansåg att sjukdomen var så allvarlig att Jokke måste få behandling. Därför flyttade Jokke inte från oss till fängelset, utan till statssjukhuset för en vårdperiod. Han blev en rättspsykiatrisk patient för obestämd tid. Det är lätt att förstå att det här inte kändes

ENLIGT
FÖRHÖRSPROTOKOLLET
HÅDE HAN TALAT
OSAMMANHÄNGANDE OCH
VARIT GRÅTIG OCH
FRÅNVARANDE GENAST
EFTER ATT HAN BLIVIT
FASTTAGEN.

trevligt för honom.

Jag mötte Jokke ett par år efter detta när jag besökte sjukhuset i fråga. Vi hade ett riktigt bra möte, trots att jag var spänd före det. Jag var inte säker på om Jokke ville träffa mig och vad han tänkte om mig. Representerade jag grunden till alla besvär som han råkat ut för? Men Jokke ville skaka min hand och berätta om sin situation. Han pratade om framsteg som han gjort och om sin delvisa återhämtning med gott humör och även med stolthet. Efter rädslan i början hade sjukhuset omvandlats till ett tryggt ställe, det var mycket trevligare än fängelset, och han tog sin vård på allvar.

Jag blev lättad och kände att den lösning som gjorts hade varit den rätta. Det rättspsykiatriska maskineriet hade nått en människa som fick nytta av det, och detta förbättrade rättsskyddet för alla. Till den rätta lösningen bidrog den detaljerade beskrivning av Jokkes beteende och ord som poliserna antecknat i polisanmälningen genast efter gärningen.

* * *

"Ärade Herr Doktor. Mina damer och herrar. Tacka mycket. Jag ha två tablett. Önska er mycket hälsa, lycka, frid, framsteg och framgångsrika uppgift." (Brev från en fånge.)

Det kan vara svårt att möta en utländsk person, och inte bara på grund av bristande språkkunskaper hos sig själv eller hos den andra. Ofta hör man kommentarer som gör gällande att arbete med utlänningar kräver att man går kurser och studerar olika kulturer, besöker moskéer och anlitar kulturtolkare som undervisar i gester och miner och språk. Allt detta

DET AVVIKANDE
SINNESTILLSTÅNDET VERKADE
HA ETT ORSÄKSSÄMBAND MED
GÄRNINGEN, OCH SÄMBANDET VAR
AVGÖRANDE.

EFTER ATT HA BEHANDLAT MÅLET
ANSÅG DOMSTOLEN ATT JOKKE VAR
SKYLDIG TILL HÄNDELSEN, MEN
ATT HAN INTE SKULLE STRÄFFAS
PÅ GRUND AV AVSÄKNAD AV
TILLRÄKNELIGHET.

är alldeles trevligt och nyttigt, men i verkligheten helt otillräckligt och omöjligt. Det finns oändligt många kulturer, det har skrivits avhandlingar om dem och många människor har ägnat sina liv för att tolka små kulturella detaljer. Vi kan aldrig känna andra kulturer i grund och botten.

Och vad skulle det ens betyda, att känna en kultur. Om en anställd från Österbotten möter en fånge från Savolax, är fången i varje fall en så annorlunda människa med alla sina uppfattningar att det lätt uppstår förvirring och missförstånd. När vi intresserar oss för varandra kan vi hitta ett gemensamt språk och en gemensam förståelse trots all världens kulturskillnader och olika seder. Ett möte ska bygga på äkta intresse och på vilja att möta den andra trots allt, eller uttryckligen på grund av allt. Det är lönlöst att tänka att man först ska lära sig arabiska för att kunna vårda eller möta människor som kommer från länder där man pratar arabiska.

Dessutom är en subkultur en kultur bland andra, och till exempel en antisocial människa representerar en värld som är främmande för mig och seder som jag måste bli intresserad av för att jag ska kunna förstå dem. Tankevärlden hos en pedofil ligger mycket fjärran från min, men jag måste våga studera också den. Det kan ju handla om ett fall som Michaels, där en viktig iakttagelse eller ett viktigt fynd kommer att styra tankarna i en helt ny riktning. Slutligen handlar allt

om växelverkan och om ett oändligt intresse för den andra människan.

I arbetet med fångar har jag varit tvungen att fundera på mina egna värderingar många gånger om. Att svartvitt dela in människor i goda och onda fungerar nog endast i sagornas värld. I den riktiga världen finns mycket fler nyanser. Med tiden har det långsamt skett två förändringar i mig.

Vid den första anblicken verkar de vara motsatta, men båda är positiva. Jag har blivit van vid fångar av olika slag, vilket egentligen innebär att jag har färre starka känslor. Å andra sidan upptäcker jag fler nyanser just i dessa känslor.

Då gör en enskild gärning, som till och med kan vara ganska hemsk, inte att jag automatiskt placerar människan i en viss kategori. Den känslomässiga reaktionen är numera lindrigare, mer van, och saker får mig inte längre att rycka till på samma sätt som i början av min karriär. Samtidigt är jag förmögen att se fler sidor i den enskilda människan och detaljer som hjälper mig att komma det mysterium som döljer sig i människan på spåret.

Det vore bra att vi såg fängelsetiden som en möjlighet att stoppa en utveckling som skenat i väg. Då kan vi försöka grundligt utreda vad det är fråga om och vad vi kan tillsammans med hälso- och sjukvården, socialvården, FPA och arbetsförmedlingen göra när fången äntligen tillbringar en tillräckligt lång tid nykter och på en och samma adress. Vi kan spara en hel

I ARBETET MED FÅNGAR
HAR JAG VARIT TVUNGEN
ATT FUNDERA PÅ MINA
EGNA VÄRDERINGAR
MÅNGA GÅNGER OM.

del av samhället tid och pengar genom att använda fängelsetiden nyttigt. Och när polisen i värsta fall kommer med ett bekant ansikte till fängelseporten för trettionde gången, gäller det att på något sätt orka tro på nya möjligheter åter en gång.

Företvarande Fångsinnessjukhusets överläkare Matti Tuovinen gned sina händer samman av förtjusning när fångvagnen kom. Han var glad över alla intressanta personligheter som han därigenom fick möjlighet att studera. Ofta hjälper det att inta ett helt nytt perspektiv: med transporten kommer ju flerfaldiga erfarenhetsexperter och nyckelkunder – även om de inte kommer att ges några nycklar på ett tag.

*”På onskans kant,
jag är på vägen,
men inte på den smala,
myntets andra sida binder mig,
men andra oroar sig,
det ger mig ett grepp
de har goda sidor,
men båda flödar av stora bekymmer
och deras goda sidor,
ser du förs när du dör”
(Brev av en fånge.)*

MER OM ÄMNET

- Andrea L. Glenn and Adrian Raine. Neurocriminology: implications for the punishment, prediction and prevention of criminal behaviour. Nat Rev Neuroscience and the Law – Science and Society 2014. 15: 54–63. doi:10.1038/nrn3640

DET VORE BRA ATT VI SÅG
FÄNGELSETIDEN SOM EN MÖJLIGHET
ATT STOPPA EN UTVECKLING SOM
SKENAT I VÄG.

- Aristoteleen kantapää. Radio-programmet Ääniä pään sisältä: <https://areena.yle.fi/1-2344621>
- Boyd, Mike: This Week I Learned to Rip a Phonebook in Half. YouTube-video: <https://www.youtube.com/watch?v=holkOJx-TOU>
- Projektet KEIJO: ”Kokemusasiantuntija puhuu samaa kieltä”: <https://www.laurea.fi/ajankohtaista/uutiset/keijo-hanke-kokemusasiantuntija-puhuu-samaa-kieltakeijo-hanke-kokemusasiantuntija-puhuu-samaa-kielta/>
- Hur det känns att sitta i isoleeringscell: <https://www.theguardian.com/world/ng-interactives/2016/apr/27/6x9-a-virtual-experience-of-solitary-confinement>
- Niemi, Hannu: Syyntakeisuusarviointien muutokset – syyt ja seuraukset. Artikkel i tidningen Haaste: <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12013/syyntakeisuusarviointienmuutokset-syytjaseuraukset.html>
- Officiell webbplats för rättspsykiatriska området: <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyspalvelut/oikeuspsykiatria>
- Rautanen, Mika: Ihminen – alentuneesti syyntakeinen suuri apina. Föreläsning vid symposiet Biosynteesi 12.5.2017: <https://www.youtube.com/watch?v=sydJ1GcSlcI>
- Rautanen, Mika: Mielentila, hoidontarve ja syyntakeisuus. Artikkel i tidningen Haaste 2/2018: <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22018/mielentilahoidontarvejasyyntakeisuus.html>
- Rautanen, Mika: Mielentilatutkimus. Artikkel i tidningen Kaltio 2/2016: <http://kaltio.fi/paperilehdesta/mielentilatutkimus/>
- Tiihonen, Eila: Syyntakeisuusarviointi: oikeuspsykiatrian näkökulma – tutkivan lääkärin haasteet tänään. Föreläsning på rättspsykiatriska dagarna 15.11.2018: <https://www.slideshare.net/THLfi/syyntakeisuusarviointi-oikeuspsykiatrian-nkkulma-tutkivan-lkrin-haasteet-tnn>
- Projektet Fängelsetiden som en möjlighet, Brottspåföljdsmyndighetens webbplats: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankeet/vankeusaikamahdollisuutena.html>

Till höger korridoren i Vandaenheten vid Psykiatriska sjukhuset för fångar. På följande uppslag skötarna Emma Riikonen, Tarja Nurmi-Karjalainen och Lasse Metsävirta tillsammans med skribenten i enhetens terapirum.

SARI RAUTARINTA

MELLAN TVÅ VÄRLDAR

KRIMINALÖVERKONSTAPEL SARI RAUTARINTA UTEXAMINERADES SOM POLIS ÅR 1993. HON LÄMNADE SIN HEMSTAD ÅBO FÖR ATT ÅKA TILL SAVOLAX PÅ EN 6 MÅNADER LÅNG PRAKTIKPERIOD, SOM UTVECKLADES TILL EN 20 ÅR LÅNG VISTELSE I ETT SPRÅK, EN KULTUR OCH EN KULINARISK MILJÖ SOM URSPRUNGLIGEN VAR FRÄMMANDE FÖR HENNE. ARBETET HAR FÖRT HENNE FRÅN FÄLT PATRULLEN TILL DROGGRUPPEN OCH EFTER FORTBILDNING TILL CENTRALKRIMINALPOLISEN.

VID SIDAN AV SITT BASARBETE HAR RAUTARINTA HAFT OLIKA UPPGIFTER INOM INTERNATIONELL CIVIL KRISHANTERING SÄRSKILT SOM UTBILDARE OCH RÅDGIVARE SEDAN 2007.

RAUTARINTA VERKAR SOM UTBILDARE FÖR OLIKA INTERNATIONELLA AKTÖRER ÄVEN PÅ FRITIDEN.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Jag besöker mitt kontor i Kiev knappast någonsin. Även den här morgonen stiger jag in i utbildningslokalen för dagen någonstans tusen kilometer från EUAM Ukrainas högkvarter. EUAM Ukraina, European Union Advisory Mission Ukraine, är Europeiska unionens rådgivningsoperation i Ukraina. Alla statliga byggnader i landet är likadana: tryckande heta på sommaren, isande kalla på vintern.

När jag blir presenterad i klassrummet som rådgivare i frågor som gäller jämlikhet och mänskliga rättigheter och som dagens utbildare, ser jag på deltagarnas miner vad de tänker på: ”Åter en världsförbättrartant från väst som kommer för att berätta för oss hur vi ska sköta vårt jobb.”

Jag hör en djup suck samtidigt när mannen gräver fram sina mobiler för att få någonting annat att göra under de följande timmarna, i väntan på lunchen som EU betalar. Jag försöker låta bli att le.

Tio minuter senare har jag berättat

varifrån jag kommer och vad min arbetsgivare EUAM gör och varför den gör det. Jag har också berättat att jag själv varit polis i över 25 år och att jag varit på två långa missioner innan jag kom hit, i Sudan och Afghanistan. Mobilerna har åkt ner i fickorna och varje par öron lyssnar på mig. Nu kan vi börja prata om de mänskliga rättigheterna och om skyldigheten hos varje människa som sitter i rummet att som ukrainska poliser försvara de mänskliga rättigheterna.

* * *

Hur är det att vara finländsk polis i internationella krishanteringsuppgifter? Jag befinner mig i Sarajevo när jag gör anteckningar för den här artikeln. Jag sitter på ett kafé och blickar mot en husvägg där spåren efter kulor och granater sitter kvar. De påminner om belägringen av Sarajevo under bosniska kriget¹ åren 1992–1996. Jag minns bekanta finländska polis- och militärkollegor som arbetat i den här staden för att bevara freden och bygga upp samhället på nytt.

Sarajevo är ett av de ställen som mitt beslut att söka mig till internationella krishanteringsuppgifter har lett mig. Beslutet har också fört mig till rebell- och flyktingläger i Darfur,

HUR ÄR DET ATT VARA
FINLÄNSK POLIS I
INTERNATIONELLA
KRISHANTERINGSUPPGIFTER?

gett mig möjlighet att beundra utsikten från skytteluckan på en stridshelikopter som flög över talibanområdet i bergen i Afghanistan, hålla utbildningar vid gorillabergen i Rwanda, besöka en straffanstalt för livstidsfångar i Ukraina, få en kyss av George Clooney i en öken i Afrika... Men låt oss gå till början, när jag år 2005 råkade sitta

i auditoriet på ett seminarium som hölls på Polisskolan. Jag minns inte vad seminariet handlade om, men jag hörde hur en person som satt bredvid mig – en sådan där lite irriterande och allvetande typ – med hög röst sade till en bekant: ”de söker typer som är exakt som mig till de där internationella civilpolisjobben. De väljer de bästa, och jag blir säkert antagen”.

Jag hade aldrig ens hört om sådana jobb, men jag tog reda på saken. Våren därpå sökte jag till UN Civilian Police-utbildningen och efter testerna var jag en av de femton finländare som valts till utbildningen. Ett halvt år senare var jag på väg till Darfur i Sudan. I mitt liv började en period som jag inte hade kunnat drömma om på förhand. Finland har deltagit i fredsbevarande operationer och krishanteringsoperationer runt om i världen sedan år 1956. Traditionellt har operationerna genomförts av FN eller Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa OSSE, men senare har också till exempel EU, NATO eller en stat

¹ T.ex. https://fi.wikipedia.org/wiki/Sarajevon_piritys; https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Protection_Force

lett operationer.² Den traditionella fredsbevarande verksamheten har under det senaste årtiondet kompletterats med civil krishantering³. Finland har som mål att satsa på den här verksamheten genom att skicka cirka 150 experter till olika uppgifter varje år⁴. Över hälften av dessa experter kommer från polisen, men i gruppen finns också yrkesutbildade personer från många olika branscher, representerade olika yrken från projektexperter till jurister och från säkerhetsexperter till IT-specialister.

Finlands experter till internationella civila krishanteringsuppgifter utses, utbildas och utrustas av Krishanteringscentralen, CMC Finland⁵, som har det operativa ansvaret. CMC Finland fungerar i nära samarbete med inrikesministeriet, utrikesministeriet och Polisstyrelsen. Utrikesministeriet ger de politiska riktlinjerna för de operationer som Finland deltar i och bestämmer hur mycket resurser Finland satsar. Inrikesministeriet ansvarar i sin tur för de inhemska resurserna, dvs. för personalen och ekonomin. Eftersom största delen av experterna är poliser har Polisstyrelsen en framträdande roll i samarbetet.

För att kunna bli vald till grundutbildningen för civila krishanteringsuppgifter

² T.ex. <https://puolustusvoimat.fi/sv/international-verksamhet/international-krishantering>

³ T.ex. https://eeas.europa.eu/topics/military-and-civilian-missions-and-operations/64429/civilian-csdp-missions-europeans-ground-provide-security-our-neighborhood_en

⁴ <https://intermin.fi/sv/civil-krishantering/pagaende-operationer>

⁵ Krishanteringscentralen CMC, www.cmcfinland.fi. CMC:s årsberättelser, <https://www.cmcfinland.fi/en/vuosikertomukset/>

FINLAND HAR DELTAGIT I
FREDSBEVARANDE OPERATIONER OCH
KRISHANTERINGSOOPERATIONER RUNT
OM I VÄRLDEN SEDAN ÅR 1956.

och senare till civila krishanteringsuppgifter ska en polis ha minst åtta års yrkeserfarenhet efter examen och ”förmåga att anpassa sig till en internationell arbetsmiljö”⁶.

Många unga poliser som drömmer om uppgifter inom internationell civil krishantering ställer sig kritiska till kravet på åtta års erfarenhet. I befattningsbeskrivningarna för många uppgifter i FN och EU krävs emellertid minst 10 eller till och med 15 år av relevant erfarenhet för uppgiften. Eftersom vi polisexperter har till uppgift att ge handledning, råd och utbildning till yrkesutbildade personer som ofta har en mycket hög ställning vid polisen eller inom rättsförvaltningen, är det helt enkelt så att ålder och erfarenhet ger budskapet trovärdighet.⁷

Själv slutade jag färga mitt grånande hår i Sudan. Enligt den lokala uppfattningen är en människa som är så gammal att hon har grått hår alltid vis. Ålderdom är vishet, inte svaghet. Och när jag utöver mitt ”visa” hår var en kvinna som gick på egna ben, rökte cigaretter utan att hosta och använde

byxor, så var jag rentav ett mirakel. Ett uppskattat mirakel. Du tycker kanske att det här låter dumt, men vi måste hålla i minnet vilka uppgifter vi jobbar med.

Finland vill skicka ut experter och sköta om att dessa experter bevarar den höga uppskattning de har. Den dyra satsningen förutsätter hög kvalitet. Det handlar inte enbart om kompetens utan om kunnandet som helhet. Själv hade jag

jobbat i olika polisuppgifter i 13 år innan jag sökte till grundutbildningen i civil krishantering. Redan på det första uppdraget insåg jag att varje dag hade behövts.

Ett grundläggande krav till utbildningen är muntliga och skriftliga kunskaper i engelska språket minst på kunskapsnivå 4 i Utbildningsstyrelsens allmänna språkexamen. Om du dessutom har kunskaper i något av FN:s övriga officiella språk (franska, spanska, ryska, arabiska, kinesiska), har du nytta av dem både i ansökningsprocessen och senare när du jobbar ute i världen.

För närvarande arbetar största delen av de finländska poliserna i police adviser- eller adviser/trainer-uppgifter. Vilket område man arbetar i beror i hög grad på de uppgifter man haft i Finland. Området kan vara till exempel brottsutredning, kontroll av folkmassor, närpolisverksamhet eller

ETT GRUNDLÄGGANDE
KRÄV TILL UTBILDNINGEN
ÄR MUNTliga OCH
SKRIFTLIGA KUNSKAPER I
ENGELSKA SPRÅKET MINST
PÅ KUNSKAPSNIVÅ 4 I
UTBILDNINGSTYRELSENS
ALLMÄNNA SPRÅKEAMEN

⁶ *Asiantuntijan opas (på finska)*, <https://www.cmcfinland.fi/asiantuntijaopas/#Yleisetkelpoisuusvaatimukset>

⁷ *Behoven i operationerna varierar efter operationens mandat, men i nästan alla missioner finns avdelningar för Criminal Investigation eller Organized Crime, Public Order, Community Policing, Human Rights and Gender, Project, Procurement, Finance och IT/CIS.*

analys- och IT-kunnande.

CMC Finland publicerar uppgifterna i olika operationer på sin webbplats och väljer sedan en finländsk kandidat som bäst motsvarar befattningsbeskrivningen (job description, JD⁸). Därefter övergår ansvaret för valet till operationen i fråga. Operationens urvalspaneler gör en lista över kandidaterna från olika medlemsländer och intervjuar (vanligen på Skype) tre till fem av de bästa kandidaterna före det slutliga valet.

Den som utses till uppgiften deltar i en land- och operationsspecifik avgångsutbildning vid CMC och får den utrustning som behöver. Utrustningen, till exempel polisens vapen, varierar efter mållandet. Och sen är det bara att resa till Europa, Kaukasien, Asien eller Afrika!

I dag arbetar största delen av de finländska experterna i EU:s krishanteringsoperationer⁹. EU:s krishanteringsarbete betonar återuppbyggnaden av samhällsstrukturerna och stöd till utvecklingen. Målet är att värdlandet (host country) i framtiden kan verka självständigt i enlighet med principen om rättsstaten, trygga medborgarnas mänskliga rättigheter på ett hållbart sätt och sträva efter demokrati, jämlikhet och framför allt en bestående fred.

* * *

Från och med min första FN-kommen-

⁸ T.ex. JD Iraq, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/euam_iraq_cfc_2-2019_annex_1_jd_2.pdf

⁹ On going EU missions, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_nl

FÖR NÄRVARANDE ARBETAR STÖRSTA
DELEN AV DE FINLÄNDSKA
POLISERNA I POLICE ADVISER-
ELLER ADVISER/TRÄNER-
UPPGIFTER.

dering (UNAMID, United Nation and African Union hybrid mission in Darfur¹⁰) hamnade jag i utbildarupp-gifter. Utbildare blev jag endast för att när jag kommit till operationsom-rådet, konstaterade intervjuaren vid personalavdelningen efter ett samtal på 10 minuter att: ”Mhm... You’ll be a trainer – just because everyone can understand your English...”. Att kunna uttrycka sig så att alla förstår är nämligen ingen självklarhet i FN-operationerna, där personalen består av ett blandat urval medborgare från samtliga av FN:s 193 medlemslän-der¹¹.

Jag placerades i utbildningsenheten för personal som kommer till opera-tionen. Uppdraget var att komplettera kunnandet hos nya kolleger från olika länder innan de började sitt arbete som FN-representanter på fältet. Min första föreläsning handlade om ”Sharia Law”, sharialagen. Det var en liten utmaning för en kristen som nyligen kommit till området på sin första mis-sion. Där fick sedan en äldre konstapel från Finland stå inför cirka 200 muslimska kollegor och föreläsa för dem i en och en halv timme om det parallella lagsystemet som var en del av deras egen religion, och ett system som var mycket utbrett och som till-

lämpades rätt kreativt i Sudan.

Och utbildning – om olika ämnen, i olika länder och i olika operationer – är vad mitt liv i långa stycken handlat om under de senaste tolv åren. Först tillbringade jag ett och ett halvt år i Sudan, där jag utbildade lokalpolisler och medborgarsammanslutningar (till exempel personer som bodde i de s.k. IDP-lägren, dvs. läger för in-terna flyktingar i landet¹²), sedan två år i Afghanistan, där åhörarna var polisler och åklagare, och nu senast tre år i Ukraina, där jag höll utbildningar för representanter för nästan hela det rättsliga området – från olika polisstyrkor till personal vid justitieministeriet.

Både inom FN:s fredsbevarande mandat och i EU:s civila krishanteringsupp-gifter pratar man i dag om MMA-mandat: monitoring, mentoring and advising. De här arbetsmetoderna ges stöd med utbildningar som varierar beroende på området, åhörarna och behoven¹³. Vid planeringen av utbildningar gäller det alltid att ta reda på målorga-nisationens eller deltagarnas verkliga

BÅDE INOM FN:S
FREDSBEVARANDE MÅNDAT
OCH I EU:S CIVILA
KRISHANTERINGSUPPGIFTER
PRÄTAR MAN I DAG OM
MMA-MÅNDAT: MONITORING,
MENTORING AND ADVISING.

¹⁰ UNAMID, <https://unamid.unmissions.org/>

¹¹ Bl.a. UN peacekeeping statistics, <https://peacekeeping.un.org/en/data>

¹² IDP-lägren/Sudan i.ex. <https://reliefweb.int/report/sudan/sudan-humanitarian-bulletin-issue-01-24-december-2018-27-january-2019-enar> (21.10.2019) och <http://sudanreeves.org/2017/05/22/displacement-in-sudan-and-darfur-un-figures-continue-to-be-careless-or-inadequate/>

¹³ EUAM, mm. <http://www.euam-ukraine.eu/news/euam-ukraine-council-extends-mission-and-approves-budget-increase/>

utbildningsbehov. I annat fall går det lätt så att den internationella organisationen ordnar utbildningar som bygger på organisationens egna utgångspunkter och intressen, utgående från dess egen personal och andra resurser, i stället för utbildning som de lokala aktörerna behöver. I en mission, som vi låter gå onämnd, utvecklades en säkerhetsutbildning för medborgare, där det huvudsakliga ämnet var hur medborgarna kunde gardera sig för och bekämpa rån. När man efteråt undrade varför publiken inte var särskilt entusiastisk eller intresserad av att delta, framgick det att rån inte var det största hotet mot medborgarnas säkerhet, utan herrelösa hundar som kontinuerligt attackerade människor och vållade dem allvarliga skador.

Eftersom de som utbildas är vuxna människor och företrädare för sina egna stater eller medborgarsamhällen har jag fått studera och lära mig åtskilligt om tekniker för vuxenutbildning. Utbildningarnas ämnen har varierat från FN:s utbildningspaket till mänskliga rättigheter och jämlikhet, från familjevåld till brottsutredning och kontroll av folkmassor och från paragrafer i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna till förändringar i den nationella lagstiftningen.

Särskilt i Ukraina, där jag arbetade som rådgivare och utbildare i frågor som gäller de mänskliga rättigheterna och jämlikhet, fick jag ofta frågan: "Vad säger du till dem när dina huvudsakliga ämnen – human rights och gender – inte är särskilt populära i den här machokulturen? De är sådana där kvinnofrågor..." Mitt svar är

att jag berättar sanningen för deltagarna i utbildningen. Det kan ibland vara svårt att svälja sanningen, men jag använder min erfarenhet som polis och mina insikter om de realiteter som de lokala kollegorna lever i som hjälp när jag portionerar ut den. Jag berättar det faktum att var och en måste fatta ett personligt beslut om hur de vill vara som poliser, beskyddare av rättssystemet och folkets tjänare.

Jag säger också att det faktum att det enda stället där vi kan inleda förändringen är vi själva och vår näraste krets. Om de bara skyller på andra eller skenheligt handlar på ett formellt riktigt sätt, så skapar de inte äkta säkerhet för dem själva som statliga aktörer, för deras egna familjer eller för medborgarna. Jag berättar att framgång i arbetet kräver att man jobbar långsiktigt, bär sitt ansvar och ibland tar risker. Allt detta är svårt i ett land där man av tradition väntar på befallningar från ledningen, där eget initiativ ofta bestraffas och en polisman får frukta att hans lön blir sänkt eller att han blir uppsagd om chefen inte gillar honom. I Ukraina har inte ens polisen en fungerande fackorganisation som skulle stödja dem när det behövs.

Jag säger också högt att den "Ukrainian mentality" som poliser ofta hänvisade till som ett hinder för

förändringen inte är en fast del av hjärnan, utan tankar, handlingar och beslut hos en individ. Den som personligen väljer att ändra på dem, kan ändra på dem.

Det viktigaste för mig som utbildare är inte att deltagarna i utbildningen kan Europeiska konventionen¹⁴ för skyddet av de mänskliga rättigheterna utantill. Det viktigaste är att de minns den

känsla som utbildningen väcker, när den är som bäst. Den känsla man har när man upplever att man vill vara en bättre polis, göra det goda inte bara för pliktens skull eller för att inte få sparken, utan för att man vill göra sitt samhälle till en bättre plats. Till ett land som deras egna barn inte behöver vilja fly ifrån.

Den bästa responsen som jag fått på en utbildning när en afghansk general med guldtänder kom till mig efter en två veckor lång utbildning och utbrast med en tår i ögonvrån: "You make me want to be better police and I will do that." Det räcker. Kanske de kommer ihåg den känslan, när de nästa gång eller kanske efter många år åter en gång hamnar i en situation där de måste fatta beslut om att antingen skada eller skydda en medborgares mänskliga

NÄR VI SOM UTBILDARE
DELAR MED OSS AV VÅRT
KUNNANDE, VÅRA KUNSKAPER
OCH VÅR ERFARENHET
EFTER BÄSTA FÖRMÅGA,
GENOM ATT BJUDA PÅ OSS
OCH VARA TILL OCH MED
SÅRBART ÖPPNA OCH ÄRLIGA
MED DEM SOM DELTAR I
UTBILDNINGEN, KAN VI
PÅVERKA HUR VÄRLDEN
UTVECKLAS.

¹⁴ Europeiska konventionen för skyddet av de mänskliga rättigheterna, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_FIN.pdf

och grundläggande rättigheter.

När vi som utbildare delar med oss av vårt kunnande, våra kunskaper och vår erfarenhet efter bästa förmåga, genom att bjuda på oss och vara till och med sårbart öppna och ärliga med dem som deltar i utbildningen, kan vi påverka hur världen utvecklas. Genom att åstadkomma förändringar i individernas tankar och därigenom i deras beslut och handlingar förändrar vi världen.

Om människor som har en ensidigare världsbild och erfarenhetsbakgrund och mer begränsade möjligheter att handla får något att tänka på, och om de får en gnista att börja arbeta för något bättre och redskap att göra det, har jag lyckats. Om de dessutom i något skede börjar förverkliga dessa tankar i sitt arbete som poliser, åklagare eller domare för att bättre skydda och stödja medborgarna, är mitt jobb fullbordat...

Jag måste tro på att mitt arbete spelar en roll, även om jag aldrig får se förändringen före den sista dagen av min egen mission. Om idéerna lever kvar efter mig och resulterar i något gott är jag ”odödlig”. Det är nog.

På samma sätt måste mindre prestationer vara nog för dem som arbetar som poliser i Finland. Vi kan inte alltid råda bot på orsakerna till människornas problem, och ofta får vi möta samma klienter om och om igen. Vi ska inte låta detta slå oss ner eller göra oss cyniska. Vi gör vårt bästa – det är nog.

* * *

När jag skriver den här artikeln hös-

ten 2019 finns det finländska poliser som polisexperter i sjutton olika länder från Ukraina till Afghanistan och från Mali till FN:s huvudkontor i New York¹⁵. Allas uppgifter definieras av deras befattningsbeskrivning och deras kunnande och bakgrund, men framför allt av den aktuella operationens mandat, dvs. befullmäktigande till verksamhet¹⁶. Beslut om mandatet fattar t.ex. FN:s säkerhetsråd, eller i fråga om EU-operationer, alla medlemsstater med sitt gemensamma godkännande. Mandatet och den s.k. OPLAN, dvs. den operativa planen, är de dokument som slår fast vad experterna får och inte får göra. I dem står också med vilka lokala aktörer de ska arbeta i operationen.

Rätt ofta går det så att människor hellre vill handla enligt sina egna käpphästar eller intressen, inte enligt mandatet eller behoven och möjligheterna i mållandet. Det gäller alltså att lära sig mandatet och att tillägna sig sin egen uppgift i operationen.

Syftet med civil krishantering är att stödja eller utveckla de statliga strukturerna och organisationerna i säkerhetssektorn i mållandet. Effekterna av stödet och hjälpen framträder först många år senare, ofta långt

efter att vi lämnat landet. Mandatet definierar också gränserna för operationens möjligheter att använda maktmedel, vilka i allmänhet begränsas till självförsvar. Det är således inte fråga om militära uppdrag av den typ som

YFTET MED CIVIL
KRISHANTERING ÄR ATT
STÖDJA ELLER UTVECKLA DE
STATLIGA STRUKTURERNA
OCH ORGANISATIONERNA
I SÄKERHETSSEKTORN I
MÅLLANDET.

presenteras i ”Mission Impossible”-filmerna. Avvikande från fredsbevarande uppdrag är civila krishanteringsoperationer i huvudsak obehäpnade, utom i Irak och Afgha-

nistan, men även i dem begränsas användningen av maktmedel till självförsvar. I dessa så kallade non-executive-operationer var det svårt för mig att ändra på mina reaktionssätt som formats under mitt mångåriga polisarbete. I dessa operationer fanns det inga möjligheter att använda maktmedel och därigenom inga möjligheter ens i yttersta nödläge att skydda människor på annat sätt än genom självförsvar¹⁷. Det gällde att hålla i minnet att det bästa och kanske enda sättet att skydda människor var rapportering, i all dess frustrerande byråkrati och långsamhet.

Om du är en polisexpert som utbildats och skickats ut av Krishanteringscentralen är det finska staten¹⁸ som

¹⁵ <https://intermin.fi/sv/civil-krishantering/pa-gaende-operationer>

¹⁶ FN-mandat t.ex. <https://peacekeeping.un.org/en/mandates-and-legal-basis-peacekeeping>, 21.10.2019

¹⁷ *Failure to protect civilians in the context of UN peacekeeping, esim.* <https://www.ejiltalk.org/failure-to-protect-civilians-in-the-context-of-un-peace-operations-a-question-of-accountability/>

¹⁸ Inrikesministeriets förordning om anställningsvillkoren för civilpersoner som deltar i krishantering, <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2018/20181388>, 29.9.2019

betalar din lön. Ditt dagtraktamente (ersättning för boende- och levnadskostnaderna¹⁹) betalas däremot av den operation eller organisation till vilken finska staten gett din arbetsinsats för en tidsbestämd period. Din arbetsgivare är alltså finska staten, men operativt är du underställd operationen. Du får tjänstledighet från polisen till dessa uppgifter i enlighet med krishanteringslagen, och du får återvända till samma eller motsvarande uppgift hos din bakgrundsarbetsgivare när operationen slutat.

Genom att delta i fredsbevarande operationer och operationer för civil krishantering har Finland politiskt och humanitärt förbundit sig att bidra till upprätthållandet av freden i världen, men vi har också våra egna intressen. Det förebyggande arbetet i kris- och konfliktländer i världen minskar strömmen av okontrollerad immigration och gör det svårare för organiserad brottslighet att etablera sig i vårt land. Finland har dessutom intresse av att få en plats i FN:s säkerhetsråd²⁰. Vårt lilla land har inte möjlighet att bli permanent medlem i rådet tillsammans med Kina, Frankrike, Förenade kungariket, USA och Ryssland, men vi hoppas på att med tiden bli en av de invalda medlemsstaterna som byts ut med regelbundna intervaller. Det kräver att Finland deltar med en stark insats i FN:s verksamhet, inte bara genom att finansiera och delta i utvecklingsarbete

¹⁹ Lag om civilpersoners deltagande i krishantering, <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2004/20041287>, 6.10.2019.

²⁰ Sammansättningen av FN:s säkerhetsråd, t.ex. <https://www.dw.com/en/will-the-un-security-council-ever-be-reformed/a-41045697>, 21.10.2019

utan även genom att satsa på personal i fredsbevarande operationer och kris-
hanteringsoperationer. Även av denna
orsak strävar Finland efter att garan-
tera att cirka tjugo experter (de flesta
av dem poliser) kontinuerligt deltar i
FN:s operationer i Afrika.

* * *

Jag hade alltså varit polis i långt över
10 år, i huvudsak på fältet och i drog-
gruppen, innan jag sökte till utbild-
ningarna för civil krishantering. Ef-
tersom jag ville förstå
bättre de möjligheter
som vårt samhälle har
att hjälpa marginalise-
rade medborgare, dvs.
dem som polisen möter
varje dag i sitt arbete,
och de faktorer som
begränsar dessa möjlig-
heter att hjälpa, avlade
jag delvis vid sidan av mitt ordinarie
arbete en magisterexamen med social-
politik som huvudämne och sociologi
som biämne. När jag återvänt från
Afghanistan ville jag förstå bättre var-
för det internationella samfundet ofta
är en så kraftlös och långsam aktör i
krigssituationer och vid humanitära
katastrofer, inledde jag magisterstu-
dier i internationell lagstiftning om de
mänskliga rättigheterna.

Det är bra att vara förtrogen med
den internationella lagstiftningen och
med andra aktörer, eftersom den som
deltar i operationer i varje fall möter
ett stort antal internationella aktörer.

Det är viktigt att ha grundläggande
kunskaper om deras ansvarsområ-
den. Det räcker inte enbart med po-
liskompetens och kunskaper om Fin-
lands lag. Det gäller att också kunna
projekthantering med budgetar och
Gantt-scheman, så att det blir möj-
ligt att genomföra projekt och utbild-
ningar. Det gäller också att kunna lösa
problem. Och dessutom gäller det att
ha ett rätt starkt självförtroende till-
sammans med människokännedom
och självkännedom.

Såsom jag berättade ovan fick jag ett
snabbdop till utbildare
på min första kommen-
dering i Darfur i Sudan.
Där fick jag dessutom
lära mig väldigt mycket
om ledarskap. Jag fick
nämligen rätt snabbt lov
att ta över jobbet som
chef för utbildningsen-
heten vid UNAMID-

DET GÄLLER ATT
OCKSÅ KUNNA
PROJEKTHANTERING MED
BUDGETAR OCH GANTT-
SCHEMAN, SÅ ATT DET
BLIR MÖJLIGT ATT
GENOMFÖRA PROJEKT OCH
UTBILDNINGAR.

missionens högkvarter. Jag omvandla-
des på några månader från ”flinga”²¹
till Head of Training. Plötsligt hade
jag ansvaret för ett område av Frank-
rikes storlek och cirka 120 medarbete-
re som i huvudsak kom från länderna
i Afrika och Asien och representerade
världens fem största religioner. Med
denna grupp tog vi hand om utbild-
ningen i anslutning till rotationen av
cirka 4 000 FN-civilpoliser och den
utbildning som skulle produceras för
lokala partner i enlighet med operatio-
nens mandat. Plötsligt skulle jag lära

²¹ Slanguttryck för en person som är på sin första operation
eller som senast kommit till operationen.

mig FN:s personal- och upphandlingsprocesser och få allt att fungera mot alla odds. Och detta i ett land där regeringen stoppade alla varuleveranser i hamnen och där stråtrövare försökte roffa åt sig återstoden av våra förnödenheter på vägen från Khartoum till Darfur.

Ibland när jag inte kunnat sova på ett par dagar och rätt bokstavligen bankade huvudet mot väggen av frustration, fick jag följande påminnelse av min goda vän och högra hand mig: ”Tänk bara på 3 C: Communicate, Command and Control och var dig själv. De här tror och litar på dig nog”. Jag gjorde mitt bästa för att vara en direkt, ärlig, närvarande och rättvis chef som ledde med sitt exempel. I all sin enkelhet fungerade den här metoden i denna villervalla av språk och kulturer²².

Inte heller fysiskt var det lätt att arbeta och leva i Darfur. På grund av de begränsade resurserna hölls utbildningarna i plasttält, i ler- eller stråhyddor eller i skuggan av ett träd. Jag måste lära mig att prata på ett nytt sätt så att även den som satt längst bak i plasttältet för 300 personer hörde vad jag sade framme i tältet, samtidigt som 10 ventilationsanläggningar dundrade i tältet för att underlätta den tryckande middagshettan. Jag lärde mig snabbt att uppskatta de dagar då kopieringsapparaten som vi använde för att producera läromaterial inte kört fast på grund av den fina sanden som trängde in

²² Meyer culture scale, <https://www.businessinsider.com/the-culture-map-8-scales-for-work-2015-1?r=US&IR=T>,

13.10.2019. Jämför dina attityder med medeltalen för Finland och sedan med sådana sätt att uppfatta och uppleva som är typiska i andra länder. Meyerskalan visar åskådligt varför vi finländare ofta råkar i konflikt med andra kulturer även i helt enkla frågor, till exempel när det gäller tidsuppfattningar och sätt att arbeta...

överallt, eller de festdagar då kantine hade färsk mat, i stället för det eviga kokta riset med getköttstuvning fullt av benbitar eller med mager höna.

Jag bodde tillsammans med tre finländska kollegor utanför FN-lägre i ett hus som vi hyrt själva. Eftersom vi bodde utanför lägre, bland de lokala invånarna, utsattes vi för samma prövningar som de. När det blev elavbrott var också vi utan elektricitet. Vi köpte ett elaggregat, men det skar ihop efter två dagar och kunde inte repareras. Det betydde att luftkonditioneringen och kylskåpet inte fungerade. Endast mitt under vintermånaderna sjönk temperaturen under 40 grader på natten. I en sådan värme var det omöjligt att sova inomhus utan luftkonditionering. En del av oss bar moskittälten ut för natten, så att det fanns chans att åtminstone få en liten känning av svalkande vindkårar. Nackdelen med att sova utomhus var att moskittältet inte bara släppte in den svaga svalkande vindkåren, utan också regnet. Jag minns att jag vaknade ganska många gånger till att det började regna, och jag funderade om det var värre att bli blöt i regnet eller att bli lika blöt av svett inne i huset.

Vi hade samma vattenförsörjning som de lokala invånarna, med den skillnaden att vi hade pengar. Med pengarna fick vi en förbipasserande vattenkarl att komma med vatten till oss i ett gammalt oljefat som drogs av en åsna. Vattnet hälldes i en brunn som fanns på gården. Vattnet skulle

pumpas upp i en vattenbehållare som fanns på hustaket. Där skulle den värmas upp i solen under dagen. Pumpen gick sönder ganska snart och därför fick vi rätt ofta gymnastisera när vi med ämbar och kedjor lyfte vatten från brunnen till behållaren på taket. Eftersom det inte var lätt att få vatten lärde vi oss att uppskatta vattnet på ett helt nytt sätt. Alltid när jag åkte på semester stod jag länge i duschen. Njutningsfullt tvättade jag mitt hår, som slutat växa på grund av vitaminbrist. Jag njöt också av att jag inte behövde hålla munnen hårt slutet för att undvika inälvsmaskar och -parasiter.

Men människan vänjer sig vid allting. I enlighet med fredsbevararnas gamla ordspråk ”Lyckan är en torr fis” lär man sig att sätta värde på små saker i sådana förhållanden²³. En gång, när vi varit några månader i Darfur, satt vi ute på gården i kvällsmörkret för att titta på en polisfilm på en bärbar dator. Samtidigt utbröt skottlossning utanför stängslet som omgav vårt hus. Det var antingen brottslingar som gjorde upp med varandra eller polisen och brottslingar som sköt på varandra. Skottlossningen var ett återkommande fenomen om kvällarna. Min enda reaktion var ”du – skruva upp volymen lite, jag kan inte höra...”. Man skulle vänta sig att en finländsk polis som hör skottlossning på några meters håll

LYCKAN ÄR EN TORR FIS.

²³ <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/suomalaiset-yk-tarkkailijat-syyriassa-vihaa-luoteja-ja-lasten-ruumiita/>

skulle ha reagerat på ett helt annat sätt.

Trots de svåra förhållandena lyckades vi få jobbet i gång riktigt bra. När den lokala polisen vägrade att samarbeta med oss, kontaktade vi ledare för lägren för interna flyktingar i landet och gav dem och deras stamfränder utbildningar om medborgarrättigheter. Vi måste föra rätt långvariga förhandlingar för att få inträde till detta rätt fientligt inställda läger. Under förhandlingarna lovade min utbildarkollega bland annat att själv samla ihop de stenar som skulle användas för att stena ihjäl mig om vi inte höll våra löften och inte genomförde utbildningarna på det utlovade sättet (en procedur som kanske inte helt motsvarade det som vi lärt oss i förhandlingsutbildningen vid CMC). Att de lokala invånarna var misstänksamma är lätt att förstå. Vi och vår organisation var inte de första internationella aktörerna som de mötte. De hade under årens lopp mött större och mindre grupper som alla haft sina egna intressen och som gett löften som ganska ofta, tråkigt nog, brutits antingen delvis eller helt. Till all lycka kunde vi genomföra utbildningen och samtidigt utverka att också andra aktörer i vår operation fick inträde till lägret.

När vi slutligen fick foten i dörrspringan hos den lokala polisen började en krävande men belönande serie av utbildningar. De här utbildningarna förhandlade vi fram med hjälp av te och kex. Och det krävde faktiskt en väldig massa kex. När kexen i FN:s upphandlingslager tog slut, köpte vi mer för egna pengar. Tillsammans med de lokala poliserna, som inte var läskunniga, behandlade vi

insamling av bevis, förhör utan tortyr och utan hot om tortyr, trygga tekniker för att ta fast människor och även upptagning av fingeravtryck (även om det inte fanns något datasystem som möjliggjorde jämförelse av fingeravtryck i Sudan). Dessutom pratade vi med dem om allt möjligt och försökte uppmuntra de lokala poliserna i deras arbete och stärka deras tro på landets framtid.

Alltid gick saker inte som de skulle. En gång överraskade jag mig själv genom att stå framför 300 kolleger i det där plasttältet som jag redan berättat om och skrika till dem: "You are all fucking assholes! I make personally sure that you are kicked the hell out of mission, if you don't break the code of silence and start the respecting code of conduct!" Jag måste väl förklara att jag strax innan lektionen om Code of Conduct²⁴ fått höra av en kvinnlig kollega från en afrikansk kontingent att hennes egen truppenhet systematiskt utnyttjade henne sexuellt, "så att manna inte skulle få könssjukdomar av de lokala tekvinnorna". FN:s fredsbevarande missioner har tyvärr också mörka sidor och det uppstår också negativa fenomen kring trupper som deltar i dem. I de grövsta fallen har fredsbevararna själva drivit bordeller i vilka lokala invånare utnyttjats grovt

både ekonomiskt och sexuellt²⁵. Missbruk av makt är brottsligt, det förstör hela berättigandet av vår närvaro och utgör ett hot för alla medverkande parter säkerhet när vi förlorar den lokala befolkningens stöd. Men... ni skulle ha sett minen hos min utbildarkollega som ett par veckor tidigare lovat klanledarna att jag skulle stenas. Jag tror att han den här gången fruktade för sin egen säkerhet...

Precis som i polisarbetet i Finland, skapade uniformen vissa stereotypa förväntningar även i Sudan. Där stämplade FN:s ökenuniform oss bland annat som vandrande plånböcker i den lokala befolkningens ögon. Utanför portarna till UNAMID-missionens högkvarter satt en grupp av cirka trettio små tiggarbarn. Genast när någon från den internationella styrkan steg genom från porten, rusade de fram, grep personen i fötter och händer och skrek i kör: "Give me a pound, give me a pound, give me a pound...!" Enklast var det att röra sig i grupp, hålla hårt i sin plånbok och gå rakt framåt utan att se någon i ögonen.

En het (55 grader) och stressig dag måste jag få någonting att äta och dricka. Jag gick ensam ut genom porten för att gå till "kiosken" som låg 300 meter därifrån. Barnen rusade till

PRECIS SOM I POLISARBETET I
FINLAND, SKAPADE UNIFORMEN VISSA
STEREOTYPÅ FÖRVÄNTNINGAR ÄVEN I
SUDAN.

²⁴ *Standards of Conduct*, <https://peacekeeping.un.org/en/standards-of-conduct>, 13.10.2019.

²⁵ UN news, <https://news.un.org/en/story/2018/11/1024972>

mig med stor entusiasm. Som sagt så var det en dålig dag. Ingenting hade lyckats på jobbet. Efter att ha släpat mig framåt några meter med extra vikter i händerna och fötterna stannade jag och skrek: "NO! YOU GIVE ME A POUND!". Det blev fullkomligt tyst omkring mig. Barnen stirrade på mig med stora ögon och slank sedan i väg på en sekund som små möss tillbaka i sina hål, under sina papplådor... Jag skämdes enormt. Här stod jag med den ljusblå FN-baretten på huvudet, Finlands flagga på ärmen, mitt i Afrika och skrek åt de här svagaste av alla svaga som jag kommit hit för att hjälpa...

Jag skulle inte ha kunnat känna mig eländigare. Jag kände att jag var helt och hållet misslyckad. Jag var tvungen att fortsätta mot kiosken i varje fall.

Några meter innan jag var framme kände jag någon rycka mig i byxbenet. Det var som f... Jag snodde runt och såg att en av barngruppens minsta flickor stod bakom mig. Hon räckte handen mot mig. Hon hade en sudansk enpundssedel i handen.

Vi tittade på varandra ett ögonblick. Sedan tog jag sedeln och stoppade den i fickan, samtidigt som jag beslutade att när jag åkte hem skulle flickan få så många pund att hon kunde leva på dem och kanske till och med gå i skola några år. Innan jag åkte skulle jag i min tur göra allt som jag kunde för att staten där flickan växer upp skulle vara trygg. Det som jag kunde göra var att satsa all min kunskap, förmåga och entusiasm på att utbilda de lokala poliserna, så att de skulle vara så bra som möjligt i sitt jobb som beskyddare av alla medborgares rättig-

HÄR STOD JAG MED DEN LJUSBLÅ
FN-BARETTEN PÅ HUVUDET,
FINLANDS FLAGGA PÅ ÄRMEN, MITT
I AFRIKA OCH SKREK ÅT DE HÄR
SVAGASTE AV ALLA SVAGA SOM JAG
KOMMIT HIT FÖR ATT HJÄLPA...

heter. Självt skulle jag inte få se dessa eventuella effekter. Mitt arbete i detta land och denna operation skulle sluta länge innan förändringarna började bli synliga på samhällsnivå.

Mötet mellan mig och flickan medförde också en direkt förändring. Sedan den dagen fick jag gå aldeles i fred från högkvarteret till kiosken, medan andra kollegor släpade med sig en grupp barn som skrek ”give me a pound, give me a pound...”. Det uppstod ett ordlöst band mellan mig och flickan: under det år som följde gick hon alltid nära mig, utan att röra mig. Vi bytte några ord på arabiska eller blinkade med ögat när hennes kompisar pressade mina arbetskamrater.

Jag glömde inte löftet till mig själv att ge flickan en bunt pund innan jag åkte hem. Men bara ett par veckor innan jag lämnade missionen förstod jag plötsligt att flickan inte mera syntes till bland de övriga barnen. Jag såg henne aldrig sedan dess. Realisten i mig vet att flickan dött i malaria eller av hunger, eller att hon kidnappats, våldtagits och dödats antingen av brottslingar, rebelltrupper eller polisen. Jag valde dock att hoppas och tro att hon blivit upphittad av en anställd hos någon internationell hjälporganisation, att hon blivit räddad från gatan och fick bo på barnhem och gå i skola. Kanske flickan någon gång skriver sina memoarer, där

hon berättar om sin flykt från Darfur till ett bättre liv på något annat ställe i världen.

* * *

I Afghanistan lärde jag mig mer om tålmod, diplomati och armékultur. Du minns säkert att jag berättade ovan att våra arbetsuppgifter fastställdes utifrån mandatet och befattningsbeskrivningen. Så var det inte alltid. Jag blev mentor till chefen för National Directorate of Security²⁶,

NDS, dvs. underrättelsetjänsten i Afghanistan, på ett ganska märkligt sätt. Eftersom man aldrig visste i trafiken i Kabul om en resa skulle ta en kvart eller en timme, åkte jag och min tolk alltid till NDS högkvarter i god tid.

Där fick vi ofta vänta ett tag på de åklagare som vi skulle utbildade. När utbildningslokalen var färdig för dagen steg jag ut på ämbetsverkets gård för att fördriva tiden genom att röka en cigarett.

Nästan varje morgon fanns på gården en ung man som tvättade general S:s bil. Generalen var chef för underrättelsetjänsten vid den här tidpunkten. Den unge mannen förstod lite engelska men var mycket blyg att prata engelska själv. Under veckornas gång pratade vi om ditt och datt på

MITT ARBETE I
DETTA LAND OCH
DENNA OPERATION
SKULLE SLUTA LÄNGE
INNAN FÖRÄNDRINGARNA
BÖRJADE BLI SYNliga PÅ
SAMHÄLLSNIVÅ.

²⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/National_Directorate_of_Security, 21.10.2019

engelska, med gester och med hjälp av några ord på dari som jag kunde.

En dag kallades jag mitt under utbildningsdagen till general S kansli. Jag hade inte träffat honom tidigare eftersom det var min företrädare som fört de uttrötande och väldigt utdragna förhandlingarna om hur utbildningarna vid NDS skulle genomföras. Överenskommelsen om utbildningarna hade gjorts på NDS-enhetschefsnivå, inte med NDS generaldirektör. Jag tänkte att kallelsen inte kunde förebåda någonting gott. Jag undrade om jag sagt någonting kontroversiellt i klassen igen och väntade att få a) skällor och b) sparken. Om jag var orolig, så var tolken i sin tur förskräckt, eftersom underrättelsetjänsten NDS hade ett rätt ruskigt rykte.

När jag inställde mig i främre rummet på generalens kansli såg jag till min överraskning min biltvättarkompis som satt vid en dator. Han hälsade mig brett leende och öppnade genast dörren till generalens arbetsrum. Vi satt en kvart med generalen, drack te och åt pistaschmandlar tills jag inte längre kunde ge mig till tåls utan frågade hur de kom sig att jag fått glädjen och äran att dricka te med honom. Generalen: ”Det är ingenting märkligt. Jag ville bara tacka er för att ni lärt min äldsta son engelska”.

Min förvånade min visade att jag inte hade en aning om vem han talade om. ”Visst, min son, som tog emot er, berömde era lektioner i engelska. Det är en viktig färdighet i dagens värld. Jag skulle också gärna lära mig lite, och därför frågar jag om vi skulle kunna dricka te tillsammans varje dag? Och om ni nå-

gonsin behöver någonting av oss eller vill ordna extra utbildningar här, så ska ni bara berätta för min son när ni behöver en utbildningslokal och hur många personer ni behöver till utbildningen, så ordnar vi det.”

Vi kom överens om att jag kommer en gång i veckan för att dricka te med honom på lunchpausen under utbildningsdagarna. Jag pratar till honom på engelska och han svarar så bra han kan, och sedan fortsätter vi med tolkens hjälp. När förtroendet småningom ökade började generalen fråga mig om råd i olika vardagliga och professionella frågor. Ibland frågade han om Finlands historia och om hur vårt lilla land försvarade sin självständighet mot Sovjetunionen och utvecklades till en välfärdsstat. Vi pratade om allt möjligt, och ibland kunde jag baka in några tankar om de mänskliga rättigheterna och om grunderna för laglighetsprincipen och polisetikern i samtalet.

Jag måste medge att arrangemanget hade sina underhållande sidor. I generalens väntrum satt ofta västerländska män klädda i kostym och slips och med portföljerna i knät i väntan på att få träffa generalen. Jag visades förbi dem till generalens rum, där vi drack te i en timme medan slipherrarna fick svettas i väntrummet. Jag och EUPOL (dvs. EU:s polisoperation i

Afghanistan)²⁷ hade inga portföljer fulla av kontanter att ge till generalen, men jag kunde dricka te, röka cigaretter och prata med biltvättaren.

Trots den här mycket ovanliga vänskapen skrämde general S mig upp en gång. Jag berättade att jag skulle resa på permission för de följande två veckorna och att jag hade möjlighet att träffa honom först om tre veckor. Generalen stirrade på mig ett ögonblick och sade: ”I don’t let you out of country”. Jag studerade hans min för att hitta ett tecken på att han skojade, men hittade inga. Jag visste att han skulle kunna få mig att försvinna på flygplatsen i Kabul om han ville... Jag avbröt den pinsamma tystnaden. ”Minns ni när vi pratade om Mumin-trollen? När jag kommer tillbaka, kan jag ta med mig en engelskspråkig Muminbok från Finland, så kan ni lära er mer engelska från den. Hur låter det? Nice?” Jag fick stiga ombord på planet på flygplatsen och åka på per-

mission. Ett sådant Police Adviser-jobb den gången.

* * *

Ukraina lärde mig att den europeiska bildningen är rätt ytlig. Var och en känner till

de mänskliga och grundläggande rät-

FÖRST I UKRAINA FÖRSTOD
JAG HUR SVAGA KUNSKAPER
TILL OCH MED VI EUROPÄER
VERKLIGEN HAR OM
DEN INTERNATIONELLA
LAGSTIFTNINGEN OM DE
MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA.

²⁷ EUPOL, http://eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/missions-and-operations/eupol-afghanistan/pdf/eupol-afghanistan-factsheet-january-2016_en.pdf, 21.10.2019

tigheterna, det gör ju alla! Rätt till liv, frihet och jämlikhet... och... och... ja, vad? Först i Ukraina förstod jag hur svaga kunskaper till och med vi européer verkligen har om den internationella lagstiftningen om de mänskliga rättigheterna. I Sudan och Afghanistan var vi tvungna att ha en rätt anspråkslös utgångsnivå vid utbildningarna eftersom en stor del av våra samarbetspartner som vi skulle utbildade kunde knappt läsa och skriva, och även för de läskunniga var det svårt att förstå de komplicerade texterna. I Ukraina kan alla i varje fall läsa, och poliser har ofta åtminstone lägre högskoleexamen.

I Ukraina tog jag den europeiska konventionen för skyddet av de mänskliga rättigheterna som utgångspunkt för utbildningen, eftersom även Ukraina har undertecknat och ratificerat avtalet. Många blir överraskade av människorättskonventionens stora omfattning. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har beskrivit konventionen som ett ”levande dokument” som förändras, utvecklas och preciseras i takt med samhället. Utvecklingen syns genom att rätten till liv och rätten till frihet numera är så kallade grundläggande självklarheter, och diskussionen har gott vidare till tolkningen av omfattningen av individens rättigheter och rättigheternas gränssytor. Ofta får vi experter och rådgivare agera som ett slags tolkar för konventionen. I Ukraina förklarade vi med begripliga ord vad de högtflygande och komplicerade internationella lagarna och avtalen betyder till exempel för en polis-kollega som jobbar i en stad med två miljoner invånare i Ukrainas östra del. Det

här tolkningsarbetet kräver att utbildarna är förtrogna med lagstiftningen och att de också vet hur den lokala lagstiftningen stödjer eller står i strid med de internationella avtal som mållandet förbundit sig att följa.

Ett av mina största utbildningsprojekt i Ukraina var en utbildning i förebyggande av familjevåld för polismyndigheterna. Impulsen till utbildningen kom från en rapport²⁸ enligt vilken cirka 60 procent av poliserna, åklagarna och domarna i Ukraina betraktade polisanmälningar som offer gjorde om familjevåld som lögnaktiga och ansåg att upprepat våld egentligen var offrens eget fel och en privat angelägenhet. För att lösa denna situation, som alldeles klart bryter mot människans grundläggande rättigheter på det praktiska planet, utvecklade vi ett utbildningspaket som samtidigt förberedde poliserna på de ändringar som skulle göras i Ukrainas egen strafflag i syfte att kriminalisera familjevåld. Vi gav flera hundra poliser runt om i Ukraina utbildning om deras egen nya strafflag och om de nya skyldigheter som den medförde.

Utbildningen behandlade metoderna för undersökning av familjevåld som brott och de möjligheter som poliserna kunde använda vid si-

dan av strafflagen. Vi utbildare måste veta vilka instanser kunde hjälpa den lokala polisen när polisens begränsade möjligheter tog slut. Därför skötte vi om att även områdets social-, skol- och hälsovårdsmyndigheter var fysiskt på plats vid

KORRUPTION ÄR EN
VÄRBÖLD SOM FÖRSVAGAR
SAMHÄLLET I ALLA
LÄNDER SOM ÅTERHÄMTAR
SIG FRÅN KRIG OCH
KONFLIKTER.

utbildningarna om bekämpning av familjevåld. De var samarbetspartner som poliserna aldrig ens träffat tidigare... Vi presenterade också de övriga internationella aktörerna som kunde hjälpa och stödja efter att mandatet för vår egen operation gick ut.

Det var mycket upplysande för deltagarna i utbildningen att förstå hur direkt deras eget arbete anknyter till europeiska konventionen för skyddet av de mänskliga rättigheterna. Som exempel tog jag domslutet av Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i fallet *Opuz v. Turkiet*²⁹. I det här fallet som ledde till en fällande dom, ledde polisens systematiska underlåtenhet att vidta åtgärder till att offret för familjevåld dog till följd av våld och fruktan för våld som fortsatt i flera års tid. Turkiska staten dömdes för brott mot artikel 2 (right to life) och artikel 3 (freedom for torture) eftersom domstolen ansåg att den fruktan och det våld som fick fortsätta i flera års tid var jämförbara med tortyr. Eftersom statistiken visar att familje-

²⁸ DCAF, *Domestic violence in Ukraine*, https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Criminal%20justice%20practice%20and%20violence%20against%20women_engl.pdf, 21.10.2019

²⁹ *Opuz v. Turkey*, 33401/02, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-92945%22%5D%7D>, 13.10.2019.

våld i huvudsak riktas mot en bestämd befolkningsgrupp, dvs. kvinnor, dömdes turkiska staten också för diskriminering (artikel 14). När denna fråga behandlades i utbildningen, såg de ukrainska poliserna sitt arbete i ett helt nytt ljus – som viktigare och som en del av en större helhet.

Jag är lite stolt över att utbildningarna i bekämpning av familjevåld inte slutade när vårt ett och ett halvt år långa projekt tog slut. Den lokala polisen, dvs. de som var med på våra utbildningar, fortsätter nu utbildningarna självständigt. Det är vad vi kallar för lokalt ägarskap.

Korruption är en varböld som försvagar samhället i alla länder som återhämtar sig från krig och konflikter. Trots det var det först i Ukraina som mina ögon riktigt öppnades för korruptionen i samhället, inom polisväsendet och rättssystemet. På något sätt hade jag haft mindre förväntningar i Sudan och Afghanistan. I Ukraina var läget allmänt taget bättre, men korruption och nepotism hade djupa rötter som genomträngde hela samhället.

Fundera för din egen del: hur lojal skulle du vara mot arbetsgivaren och hur mycket skulle du bry dig om medborgarnas rättigheter om dina egna rättigheter trampades ner systematiskt och om du inte på 4–6 månader fick din månadslön på 100 dollar som du behöver för att hålla familjen mätt, torr och varm. Skulle du kunna tänka dig att skaffa lite tilläggsinkomster i form av mutor, så att din far kan gå till läkaren eller ditt barn får en skolbok?

Till en del härstammar korruptionen i Ukraina från Sovjetunionens tid, trots att

FUNDERA FÖR DIN EGEN DEL:
HUR LOJAL SKULLE DU VARA
MOT ARBETSGIVAREN OCH HUR
MYCKET SKULLE DU BRY DIG OM
MEDBORGARNAS RÄTTIGHETER
OM DINA EGNA RÄTTIGHETER
TRAMPADES NER SYSTEMATISKT
OCH OM DU INTE PÅ 4-6 MÅNADER
FICK DIN MÅNADSLÖN PÅ 100 DOLLAR
SOM DU BEHÖVER FÖR ATT HÅLLA
FAMILJEN MÄTT, TORR OCH VARM.

det gått mer än ett kvartssekel sedan Ukraina blev självständigt. Ukrainas historia, precis som Sudans och Afghanistanens, präglas av att länderna exploaterats av alla erövrarstater som marscherat genom dem. De är nationer som i flera århundraden fått buga sig för makthavare som kan ersätta med någon annan i morgon. I dessa länder råder lagen om den starkares makt, inte demokrati. Individer och gemenskaper litar inte längre på någon som står under eller ovanför dem, inte på statens representanter och inte på privata instanser. Det enda stödet är familjen och släkten. I många länder har nepotismen genom byråkratin omvandlats till en form av organiserad korruption som har sina tentakler överallt. Därför är det så svårt att motarbeta korruptionen.

Det är ändå glädjande att se hur deltagarna på utbildningarna fick lite vidare attityder, när vi pratade om pålitlighetens positiva spiral och om de möjligheter som detta öppnade i polisväsendet, och om hur genomskinlighet och pålitlighet skulle underlätta och förbättra deras liv, bara man lyckades åstadkomma att genomskinligheten och pålitligheten verkade i hela samhället ett steg, en enhet och en organisation i taget. Själv lärde jag mig att uppskatta på ett helt nytt sätt

det att jag i Finland kan lita på en poliskollega som en ärlig fackman.

* * *

Det är skrämmande att lämna den bekanta och trygga arbetsmiljön och sina kära bakom sig, att lämna vännerna och hemmet.

Men ibland måste man göra så. Man måste välja en väg som känns omöjlig. Och den som blir tvungen att lämna så mycket bakom sig känner sig ensam.

Det är ett faktum att den som reser ut i världen på krishanteringsuppdrag aldrig vet om hen någonsin kommer hem igen. Jag skrev

mitt första testamente när jag reste till Sudan. Jag väntade mig kanske inte att bli nedskjuten i en FN-helikopter – som lokalbefolkningen sköt på för att de trodde att helikoptern tillhörde Sudans regering och att trupper åter var på väg för att bränna ned deras by – men jag visste att parasiter, malaria och andra dödliga sjukdomar hörde till vardagen i Sudan. Jag också fått uppdatera testamentet då och då. Jag har dessutom fått som vana att städa mitt hem alltid när jag åker tillbaka till jobbet i en operation efter en permission, bara för den eventualiteten att det blir någon annan som får tömma mitt hem. Städrutinen har nästan blivit en ”good luck charm”.

I VÅRT ARBETE SOM
POLISER FÖRSVARAR VI
ANDRA MÄNNISKOR, I
VÄRSTA FALL MED VÅR
EGEN HÄLSA OCH VÅRT
EGET LIV SOM PRIS, OCH
SÄNNOLIKHETEN FÖR ATT
EN POLIS MÖTER VÅLD I
SITT ARBETE ÄR MYCKET
STÖRRE ÄN I MÅNGA ANDRA
YRKEN.

I vårt arbete som poliser försvarar vi andra människor, i värsta fall med vår egen hälsa och vårt eget liv som pris, och sannolikheten för att en polis möter våld i sitt arbete är mycket större än i många andra yrken. Det är ett faktum som vi bara måste acceptera när vi väljer att bli poliser. Å andra sidan blir vi utbildade och förberedda till att möta våld och till att behandla de känslor som dessa möten väcker.

Risktagningen både i polisens arbete och i operationerna, risken för att jag kanske inte återvänder hem, har också gett mig dåligt samvete. Har jag rätt att vålla mina närmaste, föräldrarna, släkt och vänner den kontinuerliga oron som de har för min säkerhet? Det har säkert varit hjärtslitande att se TV-nyheter från Sudan och Afghanistan utan att få veta om jag är i skick och i säkerhet.

Och man behöver inte ens tänka på avfärden till operationen på ett så här dramatiskt sätt. Du lämnar också dina närstående ensamma i vardagen. Din make och eventuella barn måste klara sig på egen hand.

Att få en ny roll kan till och med få komiska drag. I Darfur år 2007 hade vi små svårigheter bland annat med telefonförbindelserna. Jag lyckades ringa hem till min man med min egen telefon först på nyårsafton, nästan två månader efter att jag åkt iväg. Jag stod på kanten till Saharaöknen, under månskäran, samma måne som syntes lutad åt andra hållet hemma i Savolax. Äntligen kopplades samtalet. I stället för det romantiska samtal som jag väntat mig var min mans första fråga: ”varför spelar den här digitalboxen inte

in"? Jag var familjens dator- och teknikexpert som alltid tog hand om alla it-problem, och nu var min man förtyvlad på grund av en ishockeymatch som närmade sig... Då skrattade jag inte, utan var på vippen att slå luren i örat på honom. Till all lycka förstod jag att eftersom jag var bortrest, var han tvungen att ensam ta hand om ärenden och problem som jag inte skulle kunna dela med honom åtminstone på ett par tre månader.

Samma saker upprepas i olika familjer på olika sätt. För att du ska få resa ut i världen på krishanteringsuppdrag, måste maken som stannar hemma axla sådana roller och ansvar som hen inte har valt. Den som är i Helmand i Afghanistan kan inte ordna reparationen av ett läckande tak eller smeka ett febrigt barn på pannan. Och hjärtat nästan brister när du mitt i utbildningen får ett textmeddelande om att din mamma fått en hjärtattack och du vet att det med god tur tar åtminstone tre dagar innan du kan komma hem till henne. De är ögonblick då man undrar om allt det här är värt mödan.

Utlandskommenderingarna är i varje fall endast tillfälliga uppdrag. Vårt basarbete och vår arbetsgivare finns inom polisväsendet i Finland. Bakgrundsarbetsgivaren har den primära rätten till vår arbetsinsats och vårt kunnande. Uppgifterna i utlandet

stödjer arbetsgivaren, och förhoppningsvis är de en naturlig och positiv del av vår karriär i hemlandet.

För många är det tufft att komma hem igen och återvända till det "riktiga jobbet" efter en operation. Man reser ju ut för att hitta nya utmaningar och då är man motiverad att möta alla möjliga motgångar och hinder. När man återvänder hem har man samma motivation som när man åkte, men ibland kan mottagandet i Finland vara ganska ovänligt. En kollega kan fråga "hur känns det att börja jobba igen efter semestern?" – när du arbetar klockan runt, gett allt du har, och ofta använt också kvällarna för att förbereda arbetet nästa dag. Avvikande från Finland känner operationen inte till overtidsledigheter eller -ersättningar. Det känns också ovänligt om den enda frågan om arbetet utomlands

är: "Nå, du förtjänade väl en hel del?". Hellre skulle man prata om hur man blev tvungen att tänja på sin personlighet, sitt förstånd, sina krafter och sitt kunnande till de yttersta gränserna. Naturligtvis ska också de som kommer hem från en mission titta i spegeln. Kanske någon

återvändande gett en sådan bild av vårt arbete som inte bygger på fakta eller som inte stämmer överens med verkligheten för allas del.

De som åter ut på operationer ska

EN KOLLEGA KAN FRÅGA
"HUR KÄNNS DET ATT
BÖRJA JOBBA IGEN EFTER
SEMESTERN?" – NÄR DU
ARBETAR KLOCKAN RUNT,
GETT ALLT DU HAR, OCH
OFTA ANVÄNT OCKSÅ
KVÄLLARNA FÖR ATT
FÖRBEREDA ARBETET
NÄSTA DAG.

också acceptera att principen ”borta från ögonen – borta från tankarna” också gäller på arbetsplatsen. Man kan jämföra det med känslan man får när man i vuxen ålder återvänder till sitt barndomshem. Själv upplever man att man vuxit som människa och proffs, att man gått både uppåt och framåt, men föräldrarna behandlar en fortfarande som tonåring.

Varje gång jag återvänder från en mission vet jag i alla fall att jag inte bara hjälpt mällandet och dess medborgare genom att stödja förbättringen av deras rättsskydd, utan att jag också gjort min andel för uppfyllandet av Finlands internationella åtaganden. Det gäller också att hålla i minnet att ju bättre och längre utbildade poliser och myndigheter det finns i de länder som drabbats av konflikter och ju bättre fungerande lagar vi hjälper dem att införa, desto effektivare förhindrar de för sin egen del att lokala kriminella organisationer breder ut sig i Europa. Det gäller även Finland. Även om det i Finland ser ut som om den som återvänder till hemlandet endast varit ”borta från styrkan”, har personen burit ett rätt stort ansvar genom att representera Europa, sitt hemland och sin organisation.

Dessutom har var och en som arbetat utomlands ett täckande internationellt nätverk med sig när de återvänder i Finland. Tack vare missionerna finns det inte många länder i Europa, Afrika eller Kaukasien i vilkas polisorganisationer finländska poliser inte har personliga kontakter. Var och en som återvänder har också med sig kunskaper om tjänstgöringslandets kultur och seder som

ÄVEN OM DET I FINLAND SER UT SOM OM DEN SOM ÅTERVÄNDER TILL HEMLANDET ENDAST VÄRIT "BORTA FRÅN STYRKAN", HAR PERSONEN BURIT ETT RÄTT STORT ANSVAR GENOM ATT REPRESENTERA EUROPA, SITT HEMLAND OCH SIN ORGANISATION.

kan användas på många olika sätt vid klientmöten och undersökning här i hemlandet.

* * *

När jag återvänt från min första kommandering i Darfur till Finland skrev jag i CMC:s specialpublikation år 2009 att det bästa med livet på missionen var vännerna. Jag visste redan då att jag aldrig kommer att återse en del av dem. Samtidigt visste jag att jag skulle hålla kontakt med andra under återstoden av mitt liv. Jag berättade att mina närmaste människor på missionen blev min lokala Finlandsfamilj, dvs. de tre finländska manliga kollegor som jag delade huset med i El Fasher.

Utöver dem lärde jag känna ett brokigt urval människor från olika håll i världen. I min artikel berättade jag om de fysiskt små filippinarna, som var min högra hand i arbetet. Jag skulle ha lämnat mitt liv i deras händer. De här männen, som vuxit upp under brinnande gerillakrig, lyckades alltid genomföra de uppdrag som jag gav dem. De hittade alltid en utväg, även om uppdragen på förhand kunde verka helt omöjliga. Jag skrev att jag lärde mig av min bästa vän Will under den stekheta solen i Darfur ett ordstäv, som jag i de svåraste ögonblicken använde nästan som ett mantra: ”Rest if you must, but don’t you quit”.

Jag sammanfattade i min artikel att jag upplevde missionen ”som en möjlighet att omdefiniera och förverkliga mig själv efter mina verkliga kunska-

per och färdigheter, utan ett förflutet och utan gradbeteckningar eller titlar”.

Den där texten som jag skrev för 10 år sedan håller fortfarande streck. Du borde se fotografierna på de vänner som jag fått ute på missionerna. Varje resa har gett mig vänner som jag kommer att bära i mitt hjärta så länge jag finns till. På missionerna får du en ny extended family, utvidgad familj. En del av dem ser du aldrig igen, och andra träffar du om och om igen på de mest oväntade ställen. Dessa människor är också de enda som verkligen förstår vad du pratar om när du berättar om ditt arbete och liv i operationerna. Detsamma kommer du att upptäcka i fråga om ditt polisarbete: endast de som delar upplevelsen med dig förstår verkligen både utmaningarna och belöningarna i arbetet.

Rubriken för denna artikel, ”Mellan två världar”, fanns i mina tankar som arbetsnamn redan när jag började skrivarbetet. När jag skrev texten förstod jag klarare än tidigare vilken koppling de här två världarna har. Utan arbetet i Finland och den kompetens som den gett skulle jag inte vara en särskilt nyttig expert eller utbildare ute i världen. Utan den erfarenhet som jag fått ute i världen skulle jag vara mycket annorlunda som människa och polis.

Nu, när jag håller på att slutföra skrivarbetet, känns det som om jag endast skrapat den civila krishanteringen på ytan, och endast gett en summarisk bild utgående från mitt

eget praktiska perspektiv som polis-aktör. Någon annan skulle presentera en helt annorlunda berättelse på grund av att hen haft andra uppgifter i andra operationer. Många experters huvudsakliga uppgifter handlar om att stödja själva operationens verksamhet från högkvarteret, utan att de ens träffar lokala invånare särskilt ofta. Om du har blivit intresserad av uppgifter inom civil krishantering, läs mer om ämnet med hjälp av de länkar som presenteras i noterna och de böcker som finns i listan över lästips³⁰. Kanske vi ses i grundutbildningen i civil krishantering³¹ eller som kollegor i en operation någonstans i världen.

Jag måste faktiskt skicka ett handskrivet tackbrev nån dag till den där lite irriterande personen i auditoriet på Polisskolan. Det är ju hans förtjänst att jag hittade mitt andliga hem i de internationella uppgifterna.

LÄSTIPS

- Boken Punainen nälkä – Stalinin sota Ukrainassa (Siltala 2018) av Anne Applebaum hjälper läsaren att förstå bakgrundsfakta om den forna Sovjetunionens

³⁰ Testa dina nuvarande uppfattningar om frågor som gäller civil krishantering med de tester som finns bl.a. på webbplatsen för Entri (Europe's new training initiative for Civilian Crises management): <https://entriforcmm.eu/resources/e-learning.html>. Ta också del av den senaste grundläggande handboken: <https://www.entriforcmm.eu/resources/handbook.html>.

³¹ CMC Finland Utbildning, <https://www.cmcfinland.fi/siviilikriisinhallinta/koulutus/>, 21.10.2019

lydländer. (På ursprungsspråket heter boken Red Famine – Stalins war in Ukraine, i svensk översättning Röd hungersnöd – Stalins krig mot Ukraina, 2019.)

- Shake Hands with the Devil – The Failure of Humanity in Rwanda (2003) av Roméo Dallaire berättar om folkmordet i Ruanda. Han var befälhavare för FN:s UNAMIR-trupper i Rwanda.
- Khaled Hosseinis romaner Leijapoika (2003) (sv. översättning Flyga drake, 2004), Tuhat loistavaa aurinkoa (2008) (sv. översättning Tusen strålände solar, 2007) och Ja Vuoret kaikuvat (2013) (sv. översättning Och bergen svarade, 2013) skildrar Afghanistan och det vardagliga muslimska kulturella ramverket på ett realistiskt sätt.

ROOSA RENTOLA

SPÅR I SPRÅKET LEDER TILL SYLTFABRIKEN

ROOSA RENTOLA ARBETAR SOM LEKTOR I POLISKOMMUNIKATION. RENTOLA UTEXAMINERADES SOM POLIS 2017. FÖRE DET STUDERADE HON TILL MODERSMÅLSLÄRARE MED FINSKA SOM HUVUDÄMNE. I SITT LÄRDOMSPROV FÖR POLI-SEXAMEN (YH) SATTE HON SIG IN I FORENSISK LINGVISTIK, DVS. EN INRIKTNING INOM SPRÅKFORSKNING VARS SYFTE ÄR ATT PRODUCERA INFORMATION FÖR FÖRUNDER-SÖKNINGS- OCH DOMSTOLSPRO-CESSEN.

RENTOLA HAR ARBETAT SOM MODERSMÅLSLÄRARE OCH LÄRARE I FINSKA SOM ANDRASPRÅK SAMT MED UTREDNINGSUPPDRAG VID POLISEN.

ARTIKELN HAR SKRIVITS I 2017.

I förundersökningen använder sig polisen av flera olika vetenskaper och undersökningsmetoder som grundar sig på dem. Varje polis-studerande lär sig under studietiden till exempel att dokumentera finger-avtryck, DNA-prov och fotsår på brottsplatsen. Proven analyseras vid Centralkriminalpolisens kriminaltek-niska laboratorium, och utlåtandet skickas till brottsutredaren för att bi-fogas till förundersökningsmaterialet. De resultat som erhålls styr naturligt-vis utredningen: till exempel om det ämne som hittats i samband med ett misstänkt narkotikabrott i laborato-rieundersökningen visar sig vara endast potatismjöl, finns det åtminstone utifrån det ämnet inte orsak att miss-tänka ett brott. Å andra sidan, om nar-kotika har samband med ett dödsfall och narkotiska ämnen hittas i den av-lidnas kropp vid den rättsmedicinska obduktionen, kan man genom denna få information om till exempel före-komsten och utbredningen av någon designerdrog.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Ibland är den yrkeskunskap som krävs sådan att den inte hör till "repertoaren" för brottsutredaren eller de människor som arbetar inom polisorganisationen. Då kan det vara nödvändigt att vända sig till externa experter. Till exempel experter inom medicin deltar i polisens utredningar på många olika sätt. När polisen utreder dödsorsaken begär den en rättsmedicinsk obduktion av den avlidna. Den här åtgärden utförs av en rättsläkare till vilken den ifrågasvarande uppgiften

Ibland är den yrkeskunskap
som krävs sådan att den
inte hör till "repertoaren"
för brottsutredaren eller de
människor som arbetar inom
polisorganisationen.

hör. Med hjälp av rättsodontologiska metoder kan man till exempel identifiera okända avlidna personer.

Många forensiska vetenskaper och undersökningsmetoder, såsom rättsmedicin, har befast sin ställning. Vissa områden är ännu relativt okända men används i allt större utsträckning. Ett av dem är lingvistik, dvs. språkforskning. Ute i världen finns det många exempel på hur man genom att undersöka texter som anknyter till brottet och språket i texterna har hittat bevis på olika brott, såsom i fallet med seriemördaren Unabomber i USA. Han är för Federala utredningsbyrån i USA, FBI, en verklig storoperation, där undersökningarna, gripandet och domstolsbehandlingen tog sammanlagt två årtionden. Det visade sig att Unabombaren inte var någon vanlig genomsnittsmänniska och gripandet

av honom grundade sig inte heller på de undersökningsmetoder som polisen vanligen använder. Den husrannsakan som utfördes säkerställdes med ett tillstånd av förbundsdomstolen, vars motiv veterligen var det första i sitt slag i USA:s historia.

Den person som kallades Unabomber började skicka bomber 1978. De två första bomberna skickades till campus vid Northwestern University i Chicago och den tredje var avsedd för att störta American Airlines flyg 444

från Chicago till Washington. Men den bomben exploderade inte ordentligt. Eftersom bombernas mål hade varit universitet (university) och flygbolag (airline), började man först kalla avsändaren UNABOMB, vilket småningom omvandlades till Unabomber. Bomberna skördade tre liv och sammanlagt 24 människor skadades.

Över 150 utredare, analytiker och andra experter arbetade med fallet Unabomber. Delar av bomberna undersöktes noggrant med olika forensiska metoder, men resultaten var inte till någon stor nytta när det gällde att hitta avsändaren. Bomberna hade framställts av material som det är möjligt att skaffa nästan var som helst. Undersökningar av offrens bakgrund gav inte heller några resultat, och senare framkom det att gärningsmannen hade valt ut dem slumpmässigt.

Under årens lopp hade FBI många olika teorier om förövaren. Man undersökte både misstänkta män och kvinnor och gissade bland annat att det var frågan om en flygmekaniker eller en vetenskapsman. Emellanåt trodde man att det låg en revolutionär gruppering och inte en enskild person bakom gärningarna, eftersom brev som skickats till tidningar var undertecknade med anarkistgruppen FC, Freedom Club. Men 1995 kom Unabombaren med ett nytt drag, som ledde till slutet på hans karriär.

Ett stort antal amerikanska tidningar mottog ett manifest på 35 000 ord, ”Industrial Society and its Future” (fritt översatt till svenska: Det industriella samhället och dess framtid). I texten kritiserade avsändaren det nutida samhället och dryftade de faror som teknologin medför på individ- och samhällsnivå:

The industrial-technological system may survive or it may break down. If it survives, it MAY eventually achieve a low level of physical and psychological suffering, but only after passing through a long and very painful period of adjustment and only at the cost of permanently reducing human beings and many other living organisms to engineered products and mere cogs in the social machine.

Textens avsändare meddelade att han var Unabombaren och kom med ett erbjudande om att utskicket av bomber skulle upphöra om texten publicerades. Chefen för FBI och justitieministern gav slutligen tillstånd för publicering av texten. Motivet var att någon av läsarna möjligtvis

ÖVER 150 UTREDARE, ANALYTIKER
OCH ANDRA EXPERTER ARBETADE MED
FALLET UNABOMBER.

kunde känna igen författaren. FBI:s profilerare James Fitzgerald, som på begäran hade anslutit sig till undersökningsteamet, påverkade beslutet. Han antog att manifestets språk, som inte tidigare hade undersökts, skulle ge svar på frågor om gärningsmannens identitet.

Washington Post och New York Times publicerade manifestet och FBI fick tips av tusentals människor om vem författaren kunde vara. Ett av tipsen väckte särskild upp-

märksamhet: David Kaczynski meddelade att det språk och de ordval som användes i texten kom honom att tänka på sin bror, Theodor. Särskilt det speciella uttrycket cool-headed logician hade väckt hans uppmärksamhet. David Kaczynski erbjöd FBI brev och dokument som hans bror hade skrivit för undersökning, och vid jämförelser av texterna drog Fitzgerald slutsatsen att författaren av manifestet med stor sannolikhet var samma person.

Theodore ”Ted” Kaczynskis bakgrund utreddes och det framkom att han var född 1942 och att han som barn hade varit ovanligt intelligent och framgångsrik i skolan. Han inledde sina studier vid Harvard University när han var endast 16 år och fortsatte sedan med studier vid University of Michigan där han doktorerade i matematik. Som 25-åring tillträdde han

som biträdande professor vid University of California, Berkeley. Två av Unabombarens bomber hade skickats dit. Kaczynski hade dock lämnat sitt arbete och flyttat via Salt Lake City och slutligen 1971 till delstaten

Montana, i närheten av byn Lincoln. Bröderna hade tillsammans byggt en primitiv stuga som saknade el, och i denna hade Ted bosatt sig. Han älskade den orörda naturen och trodde att teknikens utveck-

ling skulle äventyra hela mänsklighetens framtid. Han bedrev ett krig mot teknikens utveckling och att bomboffren var berättigade.

Motiv till husrannsakan i Kaczynskis stuga var förutom de bakgrundsuppgifter som David hade erbjudit, även resultaten av de språkundersökningar som Fitzgerald hade utfört. För första gången i USA:s historia presenterades resultat av textanalyser som bevis i förbundsdomstolen. Rätten bedömde bevisen och gav tillstånd till husrannsakan.

Våren 1996 arresterade utredarna Ted Kaczynski och utförde en genomsökning av hans bostad. Vid husrannsakan hittade man delar till bomber, tiotusentals sidor med handskrivna anvisningar om tillverkning av bomber och beskrivningar av Unabombarens gärningar, samt en färdig-

DAVID KACZYNSKI ERBJÖD
FBI BREV OCH DOKUMENT
SOM HANS BROR HÅDE SKRIVIT
FÖR UNDERSÖKNING, OCH VID
JÄMFÖRELSE AV TEXTERNA DROG
FITZGERALD SLUTSATSEN ATT
FÖRFATTAREN AV MANIFESTET
MED STOR SÄNNOLIKHET VAR SAMMA
PERSON.

byggd bomb som väntade på avsändning. Bland texterna fanns det en tidningsartikel som skrivits ett årtionde tidigare och som handlade om samma saker som manifestet. Dess språk jämfördes med manifestet och undersökningarna visade att det fanns betydande likheter i ordvalet, de grammatikaliska dragen och ordfogningen. Enligt FBI var texterna skrivna av samma person.

I rätten försökte Kaczynskis försvar minska betydelsen av de bevis som erhöles genom språkundersökningen. Enligt försvaret var den undersökning som språkforskaren gjort där han observerade användningen av enskilda ord i en människas språkbruk inte relevant, eftersom alla de ord som finns i ett språks ordförråd kan användas av vem som helst. Ur manifestet plockade en språkforskare sammanlagt tolv ord och ordfogningar, som enligt honom kan förekomma i vilken text som helst och ville därmed bevisa att en identifiering av författaren utifrån språket inte är tillförlitlig. Bland dessa uttryck fanns clearly, gotten, in practice och moreover. FBI utförde sökningar på orden på internet, och vid sökning av enskilda ord eller några av de nämnda orden resulterade sökningarna faktiskt i flera miljoner träffar. Men när sökningarna begränsades till att gälla alla de exempel som försvaret hade lyft fram i sin kritik var resultatet endast 69 träffar, som alla visade sig höra till den version av manifestet som publicerats på internet. Det här urvattnade försvarets påstående om att ordvalet är slumpmässigt i individens språk.

Rättegången i flera etapper avslutades

JAMES FITZGERALD BLEV SENARE
FBI:S HITTILLS ENDA FORENSISKA
LINGVIST, DVS. SPRÅKFORSKARE,
MED FAST TJÄNST, OCH FALLET MED
UNARBOMBÄREN VAR HANS FÖRSTA
FALL.

RUNTOM I VÄRLDEN HAR DEN
FORENSISKA LINGVISTIKEN
REFÄST SIN STÄLLNING SOM EN
BETYDELSEFULL INRIKTNING INOM
SPRÅKFORSKNINGEN.

slutligen med att Kaczynski medgav alla de brott som han åtalades för, och 1998 dömdes han till livstids fängelse som han sitter i ett fängelse med hög säkerhetsklass. James Fitzgerald blev senare FBI:s hittills enda forensiska lingvist, dvs. språkforskare, med fast tjänst, och fallet med Unabombaren var hans första fall.

* * *

Runtom i världen har den forensiska lingvistikens befestelse sin ställning som en betydelsefull inriktning inom språkforskningen. Mångsidig vetenskaplig litteratur har publicerats i ämnet och ämnet undervisas även på universitetsnivå. Mitt eget intresse för forensisk lingvistik grundar sig i mitt tidigare liv före polisstudierna. Ända sedan barndomen har jag drömt om att bli polis, men när jag skrev studenten 2007 uppfyllde jag inte ännu de dåvarande behörighetskraven och kunde inte söka till utbildningen. Jag saknade arbetserfarenheten på ett år och körrätt i kategori B. Efter gymnasiet arbetade jag en vinter i min hemstad inom församlingens ungdomsverksamhet, som var en viktig gemenskap för mig åren efter konfirmationen. Och jag planerade fortfarande att bli polis. Men medan jag samlade arbetserfarenhet började jag känna mig stressad över att tillbringa mellanåret utan någon som helst vetenskap studieplats. Trots att jag var mest intresserad av främmande språk under gymnasietiden, skickade jag

till följd av ett infall in ansökningspappren till universitetet i Jyväskylä för studier i finska språket. Sist och slutligen beslutade jag hösten 2008 att inleda mina studier i finska på inriktningen för modersmållärare. Som biämne studerade jag litteratur, talkommunikation och pedagogiska studier för lärare.

Sex och ett halvt år vid universitetet var en betydelsefull tid för formandet av min identitet och utvecklingen av analytiskt tänkande. Ju längre den studerande kommer i studierna, desto mer ansvar måste han eller hon ta för sina studier och kunna fatta självständiga beslut gällande innehållet i studierna: Ska jag ta fler kurser i inhemsk eller utländsk litteratur? Är jag intresserad av att undervisa invandrare och vill jag hålla övningsundervisning i finska som andra språk? Vilket ämne är jag så intresserad av att jag är beredd att ägna mig åt det i ett års tid och skriva en vetenskaplig text för en magisteravhandling om ämnet?

Lyckligtvis upplevde jag redan under det första läsåret att universitetslivet passade mig. Jag gick med i de finska språkstuderandenas verksamhet och fick vänner som jag fortfarande umgås med trots att våra vägar har skiljts åt. En del av mina studiekamrater har redan fasta lärartjänster, men jag avstod inte från min dröm om att bli polis. När magisterstudierna var på slutrakan fyllde jag i ansökningsblanketten till Polisyrkeshögskolan och började förbereda mig inför inträdesprovet. Jag

läste systematiskt igenom materialet för inträdesprovet, löptränade och gick på gym samt skaffade ett intyg på min simkunnighet. Samtidigt slutförde jag min pro gradu-avhandling och arbetade heltid som lärare i finska för invandrare. Det året var fyllt av arbete, men sist och slutligen framskred allt som planerat och jag fick en studieplats vid första försöket, gradun blev färdig och på mitt konto samlades pengar för studielivet. Jag slutförde min sista kurs i finska språket samtidigt som jag inledde mina studier i Tammerfors.

Jag kommer inte längre ihåg var jag som barn fick idén om att bli polis när jag blir stor. Innan jag inledde mina polisstudier kände jag inga människor som arbetade som poliser, och i slakten har jag inte heller något polispåbrå. Första gången jag stiftade lite mer bekantskap med organisationens verksamhet var när jag på nionde klassen i skolan gjorde min två veckors praktiska arbetslivsorientering (prao) på den dåvarande polisinstrutningen i Nyslott. Men det tog ännu tio år till innan jag slutligen sökte till utbildningen för polis. Mitt intresse för området har väl åtminstone delvis upprätthållits på grund av att polisyrket är synligt och ryktbart. I årtal har polisens arbete ofta förevisats i medier och särskilt i olika tv-program, men under utbildningen märkte jag snabbt att det fältarbete som allmänheten ser endast är en liten del av alla de olika uppgifter som ingår i jobbet.

Studierna omfattar många olika teorikurser och praktiska övningar. Under den första kursen fick vi sätta oss in i polislagen och polisens befogenheter, för

att vi ska förstå vilka uppgifter polisen förordnats enligt lagen och på vilka grunder polisen får vidta åtgärder. Först när vi har dessa grundläggande kunskaper kan vi övergå till att utföra de uppdrag som stereotypiskt hör till polisen: göra utryckningskörningar, använda sina styrkor och gripa människor. Under studietiden var mina egna styrkor naturligtvis färdigheter som jag hade övat på universitetet, informationssökning och skriftlig förmåga, samt att i egenskap av lärare tro på min egen förmåga: var och en kan lära sig vad som helst, bara man övar tillräckligt och satsar på att klara studierna. Utanför lektionstid använde jag många timmar för självständiga studier till övningskörning med majjan (polisbilen) på körträningsbanan, på skjutbanan och på brottningsmattan, eftersom jag måste lära mig nya saker i snabb takt. På fritiden behövde jag endast lite motion, eftersom studierna innefattade alldeles tillräckligt med nya aktiviteter.

När det i mina polisstudier blev aktuellt att göra lärdomsprovet ville jag på något sätt förena språkforskning och polisarbete. Min lärare i polis-kommunikation uppmanade mig att koncentrera mig på forensisk lingvistik, ett ämne som jag aldrig hade stött på under universitetstiden. Jag började med att göra en forskningsplan och satte mig in i ämnet, och medan

NÄR DET I MINA POLISSTUDIER
BLEV AKTUELLT ATT GÖRA
LÄRDOMSPROVET VILLE JAG
PÅ NÅGOT SÄTT FÖRENA
SPRÅKFORSKNING OCH
POLISARBETE.

processen fortskred blev jag allt mer intresserad. Det var inte alls lika tungt att genomföra det här arbetet som det var att skriva pro gradu-avhandlingen. Att planera undersökningen, söka källor och skriva vetenskapligt hade redan blivit en naturlig del av mitt arbets-sätt.

Vetenskapligt skrivande och lärdomsprovet ligger enligt min uppfattning inte så långt från polisarbete, utan snarare ger det viktiga färdigheter: att tänka kritiskt, undersöka olika källors tillförlitlighet, hantera stora informationsmängder, att använda ett gott allmänspråk i skrivandet. Dessa färdigheter behöver polisen i sitt dagliga arbete. Poliserna skriver brottsanmälningar, förhørsberättelser, förberedande samtal, utredningsrapporter och andra delar av förundersökningsprotokoll. Vart och ett av dessa har sin textform. Den studerande ska under studierna lära sig förstå vilken betydelse de olika textdelarna har i helheten. Vi bör naturligtvis komma ihåg att polisens viktigaste uppgift här är att producera texter för åklagaren och domstolsbehandling, men i detta döljer sig ett stort polisansvar. Om polisen producerar ett dåligt och bristfälligt protokoll kan hela ärendet omkullkastas redan i åklagarens händer, innan ärendet över huvudtaget når domstolen. Å andra sidan går brottsanmälningar efter registreringen vanligen via åtmins-

tone en utredare innan de ens framskri-
der till åtalsprövning. Varje polis måste
alltså vara medveten om att han eller hon
genom att sköta sin andel av jobbet bra
kan underlätta även kollegornas arbete.

* * *

I Finland är forensisk lingvistik ännu ett
rätt okänt område inom språkforskning-
en, och inga lingvister är anställda inom
polisen. Däremot köps undersökningar i
form av underleveranser via Helsingfors
universitet. Docent Ulla Tiililä, speci-
alexpert vid Institutet för de inhemska
språken, är en språkforskare som har
utfört forensiska språkundersökningar i
Finland. År 2014 vittnade Tiililä i rätten
i ett fall där de bevis som hon hade tagit
fram genom språkundersökningar visade
sig ha en nyckelställning med tanke på
domslutet.

År 2014 behandlades ett misstänkt
grovt bedrägeribrott i Birkalands tings-
rätt. Den åtalade var affärsmannen Carl
J. Danhammer, tidigare namn Jouko
Juvonen, vars händelserika livshistoria
innehöll varierande affärsverksamheter,
umgängeskretsar och politik, bland an-
nat var han under en kort tid gift med
Anu Sagim. Den här gången hade Dan-
hammers affärer lett till att han stod
misstänkt för att ha lurat hundratusentals
euro av en man i Rovaniemi, som hade
förlitat sig på Danhammers hjälp i sin
affärsverksamhet och som hade förlorat
hela sin förmögenhet.

Mannen från Rovaniemi och Dan-
hammer hade träffats och blivit vänner
antingen i Rovaniemi, som Danhammer

VETENSKAPLIGT SKRIVANDE OCH
LÄRDOMSPROVET LIGGER ENLIGT
MIN UPPFATTNING INTE SÅ LÅNGT
FRÅN POLISÄRBEDET, UTAN SNÄRARE
GER DET VIKTIGA FÄRDIGHETER:
ATT TÄNKA KRITISKT,
UNDERSÖKA OLIKA KÄLLORS
TILLFÖRLITLIGHET, HANTERA
STORA INFORMATIONSMÄNGDER, ATT
ANVÄNDA ETT GOTT ALLMÄNSPRÅK I
SKRIVANDET.

påstod, eller i Spanien, som den person som vittnade i förundersökningen påstod, men i varje fall hade de börjat umgås intensivt i Rovaniemi. Danhammer lovade att hjälpa mannen i hans affärer. Mannen hade låtit bygga radhus i Lappland och sålde bostäderna i form av semesterandelar. Han hade ansökt om bygglov för att utvidga semesterbyn, men tillstånd hade inte beviljats. Danhammer började sköta mannens ärenden och ordna med affärerna. All kommunikation gick via Danhammer.

Mannen mottog hundratal faxmeddelanden, vars avsändare var bland annat tjänstemän från Arbets- och näringsministeriet. Bland undertecknarna fanns bland annat Topi, Maire, regeringsrådet KG Peltola, Vännen från Savolax, fastighets och byggnadsarkitekt Eija K. Jorppo och Väyrynen. Faxmeddelandena var försedda med hemligstämpel, där det stod ”mycket mycket hemlig”, och mannen visade inte dem för någon. Till sina vänner och bekanta berättade han dock att han skulle få mycket EU-pengar när bygglovet var ordnat.

I breven begärdes sammanlagt flera hundratusen euro till reklamkostnader, bygglov och lantmåterikostnader. Han utlovades bidrag från EU, Rovaniemi stad och ett Kemijoki-bolag. Danhammer fakturerade också flera tusen euro för ärendeskötseln, men påstod att fakturorna innehöll endast rese- och representationskostnader. Pengarna behövdes till löner och murtor. Mannen överförde pengarna till

ett konto i Danhammers fru Paulas namn. Ibland lyfte mannen de begärda beloppen kontant och gav dem till Danhammer i ett kuvert. Danhammer sa att han skulle föra dem direkt till tjänstemännen. Utöver pengarna behövde tjänstemännen renkött, som gamlingen köpte flera gånger per år. Räkningarna för köttet uppgick slutligen till sammanlagt tiotusen euro.

När mannens pengar började vara på upphållningen år 2010, försökte Danhammer anhålla om ett snabblån på 25 000 euro i mannens namn. Det lyckades inte och tonen i breven blev hotfull. När brottsutredningen redan hade kommit igång 2011 försökte Danhammer få mannen att underteckna ett paper, enligt vilket mannen skulle avstå från brottsanklagelserna och ge Danhammer ett lån på 60 000 euro. I mannens namn skickades brevet till åklagarmyndigheten, där Danhammer bestred att han hade gjort något som helst brott mot mannen.

Polisen utförde en omfattande förundersökning och hittade bevis som tydde på att Danhammer själv skulle ha skickat alla faxmeddelanden som hade anlänt till mannen. Utifrån faxmeddelandenas numrering drog man slutsatsen att alla hade skickats från samma faxapparat. När Danhammer befann sig utomlands fick mannen inga faxmeddelanden. På Danhammers minnessticka som hade beslagtagits hittade polisen ett meddelande som skickats av Maire. För undersökningen av meddelandena och deras

språk krävdes dock experthjälp och polisen vände sig till Ulla Tiirilä. Det material som Tiirilä undersökte omfattade sammanlagt 101 texter.

Språkforskaren kan fästa uppmärksamhet vid vilka drag som helst i texten eller språket, och därför måste hon eller han ha omfattande kunskap om olika språkformer, såsom dialekter eller slang och även om rättskrivning i allmänspråket. Dessutom kan specialistkunskaper i till exempel språkets ordförråd, struktur och grammatik komma till nytta. Utgångspunkten i analysen är att det alltid finns spår av skribenten eller skrivsituationen i texten. Trots att människan i princip har möjlighet att använda språket på många olika sätt, har individen för vana att göra vissa val som är typiska för honom eller henne. Dessa val påverkas bland annat av personens kön, ålder och utbildningsbakgrund. I Danhammers fall koncentrerade Tiirilä sig på tre aspekter i materialet: språket och ordvalen, textens innehåll och växelverkan som förekommer i texten. Ett ord eller fenomen som upprepas en gång är inte ännu relevant för analysen, men fenomen som upprepas kan vara det. Det är viktigt att förstå att en språkundersökning inte ger exakta slutsatser på samma sätt som till exempel en analys av DNA-prov. Språkforskaren ger sitt resultat på en sannolikhetskala och domstolen kan genom fri bevisprövning avgöra vilken vikt som ska läggas vid resultaten. Men det är också viktigt att förstå att en ”DNA-träff” dvs. identifiering av personens DNA i princip inte ännu ger någon information om huruvida personen är skyldig eller inte. Alla bevis som

framkommer i polisens förundersökning ska kopplas till helheten, och ett enskilt bevis som erhållits genom vetenskapliga metoder räcker inte nödvändigtvis för ett domstolsbeslut, oberoende av hur säkert resultatet är.

Tiililä använde de e-postbrev som Danhammer hade skickat till polisen som jämförelsematerial. Grammatikfelen och retoriken var av samma typ i dessa som i de meddelanden som mannen i Rovaniemi hade fått. I texterna förekom meningar som inleddes med orden ”no” och ”kuitenkin” (nä och ändå) upprepade gånger. I texten fanns det många fel gällande sammansatta ord, stycken som innehöll endast en mening och ett speciellt sätt att markera mellanslag efter parentes-tecken. Om mannen i Rovaniemi användes olika färgstarka namn, såsom ”paroni” (baronen) eller så tilltalades han med ”Sir”. Trots att myndigheter vanligtvis inte skriver i jag-form, hänvisades det ofta i texterna till avsändaren i första person. Det fanns många svärord i texterna och det är inte heller typiskt för myndighetstexter.

Enligt Tiililä bildade texterna en helhet där den enda människan som presenterade sig med namn och kontaktuppgifter var Danhammer. De övriga presenterade sig med för- eller

smeknamn, och i deras texter fanns inga kontaktuppgifter. Växelverkan var manipulativ, och i texterna omnämndes smörjpengar, gåvor och hemliga kuvert. Tiililäs slutsats utifrån undersökningen var att texterna sannolikt hade skrivits

av en och samma person. Det var osannolikt att inte en enda av de personer som arbetade med myndighetsuppgifter och som skickade meddelanden till mannen inte skulle ha känt till allmänspråkliga normer eller stilen i förvaltningstexter. Poli-

sen hade redan tidigare konstaterat att identiteten och arbetsplatserna för de personer som omnämndes i texterna inte kunde fastställas. Vid Arbets- och näringsministeriet arbetade varken regeringsrådet KG Peltola eller Eija K. Jorppo. Maires arbetsplatser ERP rahoitus (ERP finansiering), EU rahastot toiminnat yrityksille ja toiminimille (EU fondverksamhet för företag och firmor), EU:n laki- ja talousosasto (EU:s lag- och ekonomiavdelning) eller ERAK-osasto (ERAK-avdelningen) existerade inte heller.

Birkaland tingsrätt behandlade fallet 2014. Tiililä vittnade i rätten om sitt utlåtande, och enligt åklagaren hade den textanalys om hon utförde en avgörande betydelse för domslutet. Danhammer dömdes till villkor-

I FALLEN MED UNABOMBER OCH DANHAMMER DROG MÅN NYTTA AV SPRÅKFORSKNING FÖR ATT IDENTIFIERA OCH KOPPLA DE SKYLDIGA TILL SINA BROTT, MEN IRLAND ÄR DET CENTRALA I UNDERSÖKNINGAR AV SPRÅK OCH TEXTER ATT UTREDA OM REKVISITET FÖR ETT BROTT SOM ÄR UNDER UTREDNING UPPFYLLS.

ligt fängelse i ett år och åtta månader, till samhällstjänst och till att betala ersättningar på nästan 300 000 euro. Han förnekade sin skuld och överklagade till hovrätten, som gav sitt avgörande sommaren 2015. Hovrätten lindrade domen genom att avlägsna samhällstjänsten på grund av att Danhammer hade erkänt sitt brott.

* * *

I fallen med Unabomber och Danhammer drog man nytta av språkforskning för att identifiera och koppla de skyldiga till sina brott, men ibland är det centrala i undersökningar av språk och texter att utreda om rekvisitet för ett brott som är under utredning uppfylls. Bland annat ärekränkning, spridande av information som kränker privatlivet och kommunikationsbrott är brott som kan vara förknippade med att någon skickar meddelanden, skriver texter eller att en text skrivs och publiceras offentligt. Under de senaste åren har sociala medier och det hatprat som förekommer där fått stor medieuppmärksamhet. Verktyg i olika sociala medier ger vem som helst möjlighet att få sin röst mer eller mindre hörd, men samtidigt måste individen komma ihåg ansvaret för de egna orden.

År 2010 prövade den dåvarande kommunfullmäktige i Asikkala kommun, riksdagsvals kandidaten James Hirvisaari, straffgränserna med sin bloggtext som publicerades på Uusi Suomis webbplats. Textens rubrik var ”Kikkarapälle kuonoon” (På käften åt krullhuvudet), och i den påstod Hirvisaari att invandringen av

muslimer medförde rasism i Finland och ”på köpet” till exempel diskriminering, arrogans och dåligt uppförande, hat, nedvärdering av kvinnor, stympning av barn, våld samt olika seder och fenomen som Hirvisalo beskrev som avskyvärda och inskränkta. Dessutom påstod Hirvisaari att hat- och våldskultur är inbyggd i islam och att den fortlever i form av heliga krig.

Hirvisaari stod misstänkt för hets mot folkgrupp¹. Lagen hann ändras beträffande ifrågavarande paragraf 2011, men vid behandlingen av Hirvisaaris gärning tillämpade man under hela rättegångsförhandlingarna den paragraf som infördes i strafflagen 2008. Enligt denna var det straffbart att bland allmänheten sprida information eller andra meddelanden ”där en grupp hotas, förtalas eller smädas på grund av ras, hudfärg, härstamning, nationellt eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse”...”eller på grunder som är jämförbara med de nämnda grunderna”. Straffskalan för brottet gick och går fortfarande från böter till två års fängelse.

Åklagaren anförde att Hirvisaari i sin skrivelse yttrade ett diskriminerande och generaliserande påstående om att muslimer har benägenhet för våld, annan brottslighet och till och med terrorism. Därför ansåg åklagaren att den ifrågavarande folkgruppen utsattes för smädelse, förtal och kränkning av människovärdet i texten. Dessutom var texten på grund av rubriken hot-

full, eftersom kraftåtgärder mot muslimer framställdes som godtagbara.

Hirvisaari bestred den brottsbeskrivning som åklagaren lade fram och sin skyldighet till en straffbar gärning. Han åberopade att det var frågan om en politisk åsikt som framförts inom gränserna för yttrandefriheten. Tingsrätten ansåg att den centrala frågan var just gränsdragningen mellan yttrandefriheten och dess begränsningar enligt grundlagen. Rätten dryftade om texten uppfyllde rekvisitet för brott i det nämnda lagrummet gällande hot, förtal eller smädelse gentemot folkgrupp.

Yttrandefriheten tryggas i Finlands grundlag, europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna samt FN:s människorättskonvention. Den är dock inte obegränsad, trots att det centrala är politisk yttrandefrihet, som endast i undantagsfall kan begränsas. Tingsrätten ansåg att Hirvisaaris text var ett politiskt inlägg utgående från hans bakgrund. Enligt rätten omfattade texten vid sidan av den ursprungliga bloggtexten även Hirvisaari kommentarer på de svar han hade fått om bloggtexten. Enligt rätten hade Hirvisaari inte för avsikt att smäda eller förtala alla muslimer. Det här utgick från iakttagelsen om att det i texten inte påstods att alla muslimer orsakar följdverkningar och att det i texten inte framställs några krav på att muslimernas ställning i Finland ska ändras. Det påstods inte heller att följdverkningarna redan hade uppkommit i Finland. På grund

¹ 11 kap. 10 § i strafflagen.

av att rubriken var förknippad med ett misshandelsfall som förekommit i offentligheten, kunde den inte anses som hotande utan som godtagbar med tanke på stilen i bloggtexter och motiverad i syfte att väcka uppmärksamhet. Enligt rättens utlåtande kunde Hirvisaari ha valt att formulera sig på ett annat sätt och att någon till och med kan uppfatta texten som motbjudande. Hirvisaari höll sig dock inom den tillåtna gränsen för överdrift och gjorde sig därmed inte skyldig till en straffbar gärning.

Åklagaren lämnade in en överklagan till Kouvola hovrätt med fortsatt krav på att gärningen skulle bestraffas. I sitt bemötande förnekade Hirvisaari sin skyldighet till brott och att han i texten hade räknat upp fenomen som är verkliga i den islamiska världen. Han bestred att texten skulle ha varit vulgär eller hatisk. Hans mål hade varit att väcka diskussion och lägga fram eventuella hotbilder. Han kritiserade fenomen i människornas situation och enligt honom avvek texten inte från de skrivelser som hade förekommit i den offentliga debatten.

I hovrätten dryftades samma gränsdragning mellan yttrandefrihet och rekvisitet för brott som i tingsrätten. Det centrala i tolkningen är hur förtal och smädelse definieras. Vid förtal är det frågan om ogrundade påståenden, medan det vid smädelse kan vara frågan om framförande av sanningsenliga påståenden i kränkande syfte. Om en bedömning av en folkgrupp inte framförs sakligt och om den inte motiveras med saksål kan det vara frågan om straffbar hetsning. I domstolens slutsatser definierades om

Hirvisaaris gärning uppfyller rekvisitet och om gärningen var avsiktlig.

Hovrätten var av samma åsikt som tingsrätten i fråga om att Hirvisaaris text var ett politiskt inlägg och att yttrandefriheten innefattar rätt till överdrift och provokation. Partierna får framföra sina åsikter om invandringsproblem trots att dessa kan kränka, chockera eller väcka oro. Enligt Europadomstolen är det dock viktigt att undvika uttryck som underbygger intolerans. Hovrätten ansåg att Hirvisaaris text var generaliserande och diskriminerande. I texten stämplades en hel folkgrupp, istället för att den skulle ha handlat om endast extrema element. Hirvisaari motiverade sin text med att han ville ta ställning i en diskussion, och att de negativa följderna inte framfördes med ifrågasvarande nyans. Enligt hovrätten var textens innehåll ägnad att orsaka intolerans, förakt och till och med hat gentemot muslimer, och Hirvisaari hade förtalat och smädat dem på det sätt som föreskrivs i brottsrekvisiten. Domstolen konstaterade att Hirvisaari borde ha insett att det var sannolikt, och därmed förstå, att texten uppfyllde de ovan nämnda brottsrekvisiten. Därmed var gärningen avsiktlig. Hirvisaari dömdes till 25 dagsböter och när högsta domstolen inte beviljade honom besvärstillstånd vann domen laga kraft. Hirvisaaris dom är inte den enda i sitt slag: under de senaste åren har man i olika rättsinstanser ett flertal gånger dryftat var gränsen för yttrandefrihet går inom politiken.

* * *

I polisutbildningen ingår en tio månader lång arbetspraktik, som jag genomförde vid Polisinrättningen i Östra Finland på Joensuu polisstation. Under praktiktiden har man en tidsbunden anställning som yngre konstapel och utför ”riktigt polisarbete” på fältet, inom brottsutredningen, trafiksektorn och i kundservice och tillståndsförvaltningen. Varje praktikant får en egen handledare under praktikperioden. Handledarna är erfarna poliser som har genomgått handledarutbildning, och de bedömer också den studerandes prestationer i olika uppgifter. Trots att handledaren vägleder och ger stöd under praktiken, har den yngre konstapeln ändå ett eget tjänsteansvar och lär sig att fatta självständiga beslut och att sköta olika uppgifter. Under min praktiktid registrerade jag brottanmälningar, tog fast rattfyllerister, förhörde tiotal människor, grep efterlysta personer, förde hundar som rymt till hudgården och lugnade ner festande ungdomar i höghuslägenheter. Liksom många andra poliser i början av sina karriärer tyckte jag särskilt mycket om fältarbetet, där jag fick se olika människor och brottsplatser. Arbetet var mycket konkret. Vid sidan av de erfarenheter som arbetet ute på fältet gav delade min handledare också med sig av sina polis- och livserfarenheter under de många timmarna vi tillbringade på fältet. Trots att vi inte var av samma kön och inte hörde till samma generation

och våra bakgrunder skiljde sig på många punkter, förenade arbetet oss och emellanåt gav vi inspiration åt varandra under uppdragen. Det bästa var att arbetspraktiken exakt motsvarade de drömmar om polisarbetet som jag har haft sedan barn-domen.

Polisen har ofta att göra med så kallade "vanliga människor" och många av de brott som inträffar ryms med i medierna endast i form av små notiser. Men nu och då är brotten och de inblandade så exceptionella att de kan bli föremål för ett riksomfattande intresse i årtal eller till och med ett helt årtionde. En stor mediehändelse i Joensuu under min praktikperiod var rättegången för den så kallade seriedränkaren Pekka Seppänen i tingsrätten och dess domslut. Norra Karelen tingsrätt dömde Seppänen till 14,5 års fängelse för två dråp, tre dråpförsök, grovt dödsvållande, alkoholbrott, koppleri och misshandel. Gärningarna hade utförts under åren 2007–2014 och när information om händelserna och brotts-offren i och med rättegångsförhandlingarna och domen offentliggjordes, skrevs det omfattande artiklar om dem varvid de händelser som var förknippade med Seppänen utreddes grundligt. Seppänens fall behandlades flera veckor i nyhetsmedierna och på internet cirkulerade till och med mem av Seppänen. När Seppänen överklagade domen överfördes fallet för behandling i hovrätten och fick ny uppmärksamhet i medierna. Östra Finlands hovrätt gav i oktober 2017 en mellandom i ärendet, enligt vilken Seppänen dömdes till sinnesundersökning och bedömning av farlighet.

CENTRALKRIMINALPOLISENS
RÖSTUNDERSÖKARE TUIJA NIEMI
UNDERSÖKTE NÖDSAMTALET
UPPREPADE GÅNGER UNDER ÅREN,
UTFÖRDE MÅNGA ANALYSER AV DET
OCH VITTNADE I RÄTTEN OM SINA
UTLÅTANDEN.

Det brott mot liv som kallas Ulvsbymordet är ett fall som har följts i medierna ända sedan 2006. I december det året dräptes ulvsbybon Jukka S. Lahti i sitt hem genom knivhuggning. Hans fru Anneli Auer var hemma när dådet utfördes. Auer ringde om gärningen till nödcentralen och berättade att en storväxt och stadig man klädd i mörka kläder hade kommit in i huset och gett Lahti dödliga knivhugg. När polisen och akutvården kom fram var Lahti redan död. Polisen hade nu ett lik, den skadade maken Auer samt familjens fyra barn, som var oskadda, att ta hand om.

Utgångspunkten i polisens utredning var att en för familjen okänd man hade trängt sig in i huset. Lahti hade arbetat som personalpsykolog i ett företag i Björneborg, där hans uppgift var att stöda personalen i ärenden i samband med uppsägningar. Lahti hade blivit hotad och man antog att motivet var hämnd. Men det fanns endast få bevis på inkräktaren, endast några fotspår, lite konstfiber och ett DNA-spår, som slutligen efter några år visade sig vara en blandning av DNA från en arbetstagare på Kriminaltekniska laboratoriet och Lahti. Ett centralt bevis och föremål för flera års undersökningar blev nödsamtalet, under vilket Lahtis rop hördes i bakgrunden, men knappt några tecken på en utomstående gärningsman.

År 2009 anhölls Anneli Auer som misstänkt för dådet och 2010 dömdes hon för mord i Satakunta tingsrätt. Auer överklagade domen till Vasa

hovrätt och sommaren 2011 konstaterade hovrätten att hon var oskyldig. Åklagaren ansökte om besvärstillstånd i högsta domstolen, men i oktober 2012 återförvisade högsta domstolen dråpet till Satakunta tingsrätt. Motivet var behov av en omfattande behandling av nya bevis, som grundade sig på Auers beskrivning av Auer och intervjuer av barnen. I december 2013 konstaterade Satakunta tingsrätt att Auer var skyldig till mord. Auer överklagade på nytt till hovrätten och i januari 2015 frigav hovrätten henne genom omröstningsbeslut. När högsta domstolen i slutet av samma år meddelade att den skulle avslå alla besväransökningar vann hovrättens dom därmed laga kraft. Ulvsbymordet är alltså fortfarande ett skumt, ouppklarat mordfall.

Centralkriminalpolisens röstundersökare Tuija Niemi undersökte nödsamtalet upprepade gånger under åren, utförde många analyser av det och vittnade i rätten om sina utlåtanden. Hon analyserade både innehållet och förloppet i telefonsamtalet och andra ljud, såsom steg, som hördes på bandupptagningen. En sådan här undersökning kallas forensisk fonetik. Medan man vid en lingvistisk undersökning fokuserar på språket och dess innehåll, undersöker man inom fonetiken talets akustik och ljud överhuvudtaget, även andra ljud utöver de som produceras av människan. Vid behov kan man också förena de fonetiska och lingvistiska undersökningsmetoderna, och utöver personens röst

även undersöka till exempel innehållet i språket för att identifiera personen.

Vid undersökningarna av nödcentralens bandupptagningar framkom många olika faktorer, som genomgick omfattande behandlingar i förundersökningen och rättsinstanserna. År 2010 hördes det enligt Niemi på bandupptagningen ett tvåstavigt ord, vars slutdel sannolikt var ”uole”, men hon kunde inte ge några säkra tolkningar av ordets början. Samtidigt hördes Lahtis ångestfyllda skrik. Auers försvar anmärkte på att det fanns rum för tolkningar av bandupptagningen och att det även kunde vara orden ”älä kuole” som hördes. År 2011 lät Auers försvar göra en ny analys av samtalet, och inspelningsstudion Finvox vd Risto Hemmi intygade att det enligt honom på bandet hördes en främmande röst, som kunde tillhöra den utomstående gärningsmannen. År 2012 vid tilläggsundersökningar av materialet lyfte man fram den möjlighet som ursprungligen hade tagits upp i förhör av Auer, nämligen att hon själv skulle ha bandat in ljud vid dråpet och sedan spelat upp dem från bandet i samband med nödsamtalet.

År 2013 ansåg Niemi i domstolen att det var sannolikt att Lahti hade dött när nödsamtalet inleddes. Enligt henne hördes det på bandet inte något tal av utomstående och inga ljud av kamp eller någon som avlägsnade sig genom fönstret. Dessutom påpekade Niemi hon tyckte att det var exceptionellt att mördaren inte skadade några andra och att inte Auer var orolig över barnen. Barnen, förutom ett som också talade med nödcentraljouren under samtalet, var tysta i sina rum, vilket

enligt Niemi var avvikande. Dessutom varierade volymen för de ljud som hördes på bandupptagningen betydligt under samtalet. I helhetsbedömningen av domen konstaterade Vasa hovrätt 2015, att resultaten från analysen av nödsamtalet både stödde åtalet och bevisade motsatsen, eftersom många av de faktorer som undersökts i analysen av samtalet slutligen förblev oklara och utan entydig tolkning.

Nödsamtal är ett undersökningsmaterial av en speciell karaktär, eftersom de ofta gäller personer som plötsligt har hamnat i en nödsituation. Samtalet i samband med Ulvsbymordet var ett särskilt avvikande nödsamtal, på grund av att Lahti utifrån de ljud som hördes dog under samtalet. Utöver de tekniska bevis och de undersökningar av talets akustik som kan man kan få av bandupptagningen är det också möjligt att utföra en språkundersökning av innehållet i nödsamtalet. Undersökning av äktheten i nödsamtal är en inriktning inom forensisk lingvistik, och den innefattar analys av innehållet i uppringarens tal. Den världsberömda forensiske språkforskaren John Olsson erbjuder i sin bok "Forensic linguistics. An Introduction to Language, Crime and the Law" (2004) en grov modell för vilka drag som vanligen finns med i

ett äkta nödsamtal. Enligt honom är de tre centrala undersökningsobjekten samtalets delfaktorer, uppringarens attityd och drag i den fonetiska produktionen.

De första delfaktorerna som forskaren kan fästa uppmärksamhet vid är vilken information uppringaren ger om situationen. Särskilt centrala är svaren på frågorna var och vad. Viktig är också informationen om vem, varför, när och hur. Syftet är inte att nödcentraljournen ska ställa frågorna

DE FALL SOM JAG PRESENTERAR
I MITT LÄRDOMSPROV VISAR
ATT FORENSISK LINGVISTIK
GER OMFATTANDE MÖJLIGHETER
FÖR BROTTsutredningar, BARA
MÅN ÄR MEDVETEN OM DEM, OCH
I FRAMTIDEN KAN OMRÅDET
FORTSÄTTA ATT UTVECKLAS
PÅ SAMMA SÄTT SOM ANDRA
FORENSISKA VETENSKAPER.

som sådana till uppringaren, utan de är frågor som hjälper språkforskaren i analysen. Gav uppringaren svar på dessa frågor under samtalet? Det har inte heller någon betydelse i vilken ordning uppringaren beskriver händelsen, bara han eller hon ger exakta svar. Till dragen i ett äkta samtal hör att uppringaren i samband med informationen berättar om sitt förhållande till samtalsämnet. Uppringaren kan till exempel berätta att han eller hon själv är offret eller ett potentiellt offer, ägare till den egendom som är föremål för brottet eller eventuellt en förbipasserande som har råkat komma till platsen. Det väsentliga är att det i ett äkta samtal klargörs för nödcentraljournen vilket slags förhållande det är.

För det andra kan forskaren granska uppringarens attityd. I ett äkta samtal

förbinder sig uppringaren till att ge mer information om fallet och är villig till samarbete med nödcentralsjouren. Uppringaren svarar noggrant och omsorgsfullt på frågor. Han eller hon orsakar inte konflikter eller motsättningar med nödcentraljouren, inte ens om jouren ifrågasätter samtalets äkthet under diskussionen. Uppringaren och jouren för samtalet mot ett gemensamt mål, för att få hjälp, men jouren har ändå en auktoritetsroll. Det är till fördel för uppringaren att jouren är samarbetsvillig.

För det tredje kan forskaren granska fonetiska drag i uttalandena dvs. talets akustik under samtalet. I ett äkta samtal är det typiskt att jourens och uppringarens uttalanden, talturer, delvis överlappar varandra, dvs. uppringaren svarar på jourens frågor innan denne ens har hunnit ställa dem färdigt. Det här visar uppringarens villighet att svara på de frågor som ställs. Det är också typiskt att uppringaren betonar det som är viktigt i informationen och det här hörs i talet. Om svaren på frågorna kommer långsamt eller uppringaren helt låter bli att svara på frågor kan det vara tecken på att uppringaren ger lögnaktig information. Samtidigt bör man observera att samtalets hörbarhet ibland kan vara dålig och att reaktionen på frågorna därför kan vara långsam. Men om det helhetsmässigt sett förekommer få överlappningar i uttalandena kan detta skvallra om att uppringaren är ovillig till samarbete. I ett äkta samtal är det också typiskt att uppringarens tonhöjd stiger i slutet av meningarna utom när jouren ber uppringaren att upprepa eller precisera det

NÄR JAG I EFTERHAND SER
PÅ MIN NÄSTAN TIO ÅR LÅNGA
STUDIETID KAN JAG KONSTATERA
ATT STUDIERNÄ FÖR TVÅ YRKEN
HAR KRÄVT MYCKET TID, PENGAR,
ENGAGEMANG OCH EN NÅGOT NAIV
TRO PÅ ATT DET LÖNAR SIG ATT
FÖRVERKLIGA SINA DRÖMMAR.

han eller hon säger eller om det finns någon annan omedelbar orsak till oro.

Den undersökningsmodell som Olsson presenterar utgör en bas för en grundläggande analys av hur äkta nödsamtal vanligen är. Ibland kan språkundersökningar utföras på så sätt att enstaka bevis jämförs med ett omfattande material som redan har analyserats och är känt. Då måste forskaren känna det jämförelsematerial som används och dess typiska drag.

De fall som jag presenterar i mitt lärdomsprov visar att forensisk lingvistik ger omfattande möjligheter för brottsutredningar, bara man är medveten om dem, och i framtiden kan området fortsätta att utvecklas på samma sätt som andra forensiska vetenskaper. Därför är det bra om brottsutredaren åtminstone på en allmän nivå känner till vad språkundersökning innebär och när det kan finnas behov av den sakkunskap som en språkvetare besitter.

* * *

När jag i efterhand ser på min nästan tio år långa studietid kan jag konstatera att studierna för två yrken har krävt mycket tid, pengar, engagemang och en något naiv tro på att det lönar sig att förverkliga sina drömmar.

Den multivetenskapliga universitetsgemenskapen och Polamk som utbildar tjänstemän är två mycket olika studiemiljöer, men jag upplever att jag har haft nytta av min personliga bakgrund och att den har varit en styrka

under polisstudierna. Helhetsmässigt sett var skrivandet av lärdomsprovet en särskilt arbetsdryg men intressant process, där jag fick kombinera mina yrkeskunskaper från två områden och bidra med ett nytt forskningsfält som anknyter till polisens arbete.

Jag hoppas och vill tro att min kommande yrkeskarriär på samma sätt ger möjligheter för mig att utvecklas som både språkvetare och polis.

KÄLLOR

- Coulthard, Malcolm: "Author identification, idiolect and linguistic uniqueness." *Applied Linguistics* 25, 2004:4, 431–447.
- FBI: "The Unabomber." 24.4.2008. På webben: https://www.fbi.gov/news/stories/2008/april/unabomber_042408. Läst 27.6.2016.
- FC [Theodore Kaczynski]: "Industrial Society and Its Future." *Washington Post* 1995. På webben: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/unabomber/manifesto.text.htm>. Läst 19.7.2017. (På finska Teollinen yhteiskunta ja sen tulevaisuus. Savukeidas 2005.)
- Hitt, Jack: "Words on trial." *The New Yorker* 23.7.2012. På webben: <https://www.newyorker.com/magazine/2012/07/23/words-on-trial>. Läst 28.10.2016.
- Järvinen, Elina & Rämö, Aurora: "Isäntä." *Suomen Kuvalehti* 11/2017. På webben: <https://>

- suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/ensin-kuoli-nainen-kohta-toinen-kolmas-nain-sarjahukuttaja-kylvipelkoa-ymparilleen/. Läst 23.6.2017.
- Kouvola hovrätt: ”Kiihottaminen kansanryhmää vastaan.” Datum 12.12.2011. På webben: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/ho/2012/kouho20121146?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kiihottaminen%20kansanryhm%C3%A4%C3%A4>. Läst 22.5.2017.
 - Mäkinen, Rami: ”Ulvilan surma: ’U-O-L-E’ kuunneltiin neljästi.” Ilta-Sanomat 2010. På webben: <http://www.is.fi/kotimaa/art-2000000099271.html>. Läst 19.6.2017.
 - Olsson, John: Forensic linguistics: An Introduction to Language, Crime and the Law. Continuum, 2004.
 - Pernu, Ilkka: ”Levoton prinsssi.” Long Play 22. E-kirja. Long Play Media Oy 2014.
 - Rentola, Roosa: Forensinen lingvistiikka. Kielentutkimuksen hyödyntäminen esitutkinnassa ja tuomioistuimessa. Polis (YH)-examen Lärdomsprov. Polisyrkeshögskolan 2017.
 - Salmi-Tolonen Tarja: ”Forensista lingvistiikkaa – kielentutkimuksen juridisia sovelluksia.” I verket: Kielen ja oikeuden kohtaamisia. Foley, Richard (red.). Talentum 2008. S. 375–393.
 - Silfverberg, Anu: ”Kirosanat kiinnittivät huomion – kielentutkija auttoi poliisia ratkaisemaan

- petoksen.” Helsingin Sanomat 19.7.2015. Pää webben: <http://www.hs.fi/sunnuntai/a1437102362230>. Läst 16.1.2016.
- Tiilikainen, Ulla: ”Verbaaliset sormenjäljet – kielentutkimus huijausten ja rikosten tutkinnassa.” Kielikello 2014:4. Pää webben: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2753>. Läst 16.1.2016.
 - Tuuri, Johanna: ”Uuden hätäpuheluversion tehnyt: Yksi ihmisen ääni kuulostaa vieraalta.” MTV 2011. Pää webben: <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/uuden-hatapuheluversion-tehnyt-yksi-ihmisen-aaeni-kuulostaa-vieraalta/2058496>. Läst 19.6.2017.
 - Tuuri, Johanna: ”Syyttäjät: Anneli Auer kiinnostunut äänistä – hätäpuhelun taustalla nauhoite?” MTV 2012. Pää webben: <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/syyttaja-anneli-auer-kiinnostunut-aaenista-hatapuhelun-taustalla-nauhoite/2048218>. Läst 19.6.2017.
 - Vasa hovrätt: ”Ulvilan surma: Datum 19.2.2015. Pää webben: <https://oikeus.fi/hovioikeudet/vaasanhovioikeus/fi/index/hovioikeusratkaisut/hovioikeusratkaisut/1424270535081.html>. Läst 18.6.2017.
 - Vahvanen, Pekka: ”Sinun, Ted.’ – näin Pekka Jyväskylästä päätyi kirjeenvaihtoon sarjamurhaajan kanssa.” Månadsbilaga 7.3.2015. Pää webben: <http://www.hs.fi/kuu-kausiliite/a1425532429048>. Läst 10.6.2016.
 - Yle: ”Seitsemän kuollut sarjahukkuttajan kiinteistöillä – Tällainen on miehen 15-vuotinen rikoshistoria.” Yle Uutiset 19.1.2017. Pää webben: <https://yle.fi/uutiset/3-9409717>. Läst 23.6.2017.

POLIISI
POLIS

PANU RISSANEN

FRÅN SYRTUT TILL FÄLTÖVERALL

PANU RISSANEN ÄR EN FORSKARE SOM SVARAR FÖR POLISMUSEETS SAMLINGAR OCH HAN HAR ARBETAT PÅ POLISMUSEET SEDAN 2005. TILL SIN UTBILDNING ÄR HAN FILOSOFIE MAGISTER. INNAN RISSANEN GICK ÖVER TILL POLISMUSEET ARBETADE HAN SOM CHEF FÖR SAMLINGARNA PÅ TYÖVÄEN KESKUSMUSEO.

RISSANEN HAR SKRIVIT MANUSKRIPET TILL POLISMUSEETS WEBBUTSTÄLLNING "PUSSIHOUSSUISTA HAALAREIHIN – POLIISIN VIRKAPUKU SUOMESSA".

“**D**et är bara en polis som får använda polisens uniform eller tjänstedräkt. Ingen annan har rätt att använda kläder eller plagg som på ett vilseledande sätt liknar polisens tjänsteuniform eller tjänstedräkt.” (Polisens webbplats)

Användning av uniform är en väsentlig del av polisens arbete. Polismyndigheterna i Finland har omfattats av regler om tjänstedräkt ända sedan 1800-talet, och delvis redan tidigare.

Ända sedan den moderna polisverksamheten uppstod har användning av en uniform ingått i ordningspolisens arbete medan däremot poliser som utfört utredningsuppdrag inte har använt uniform. Detta betyder inte att poliserna som sysslat med utredningsarbete skulle ha fått klä sig fritt eller enligt eget val: många organisationer som såväl använder som inte använder uniform har ofta egna inofficiella regler gällande klädseln och iakttagandet av dem blir en norm, som i någon mån förpliktar de enskilda personerna.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Typiskt för uniformen är att den omfattas av regler som är oberoende av dem som använder uniformen, den ändras inte, den används av en begränsad skara användare och de enskilda personerna som bär uniformen ser enhetliga ut. Det finns skillnader i plaggen som bärs av olika personer till följd av personernas fysiska storlek eller kön, men skillnaderna ska inte avvika från uniformens allmänna utseende utan i stället anpassas till det på ett naturligt och omärkligt sätt. Material, färger, modeller och beteckningar upprepas i oförändrad form trots de ovannämnda skillnaderna.

Ett tecken på uniformens karaktär som enhetlig dräkt är ordet "univormu", som har ett internationellt ursprung och ofta används på finska. Ordet har sina rötter i latinet och betyder en form. Den finskspråkiga motsvarigheten till "univormu" är "virikapuku" (uniform), och ordet "univormu" kan även betraktas som en slags allmän benämning på enhetlig klädsel som inte egentligen kan beskrivas som en uniform. Enhetliga arbetskläder för olika yrkesgrupper, idrottslagens dräkter, organisationsuniformer i likhet med scoutdräkten och skoluniformerna, som fortfarande används i vissa länder, kan också ses som ett slags uniformer. Begreppet uniform förknippar kläderna tydligt med tjänstearbete, vilket i fråga om polisens uniform är en utgångspunkt för användning av

den.

Om polisens uniform har föreskrivits på högsta administrativa nivå i samhället och den kan till och med ses som ett samhällspolitiskt medel för makthavarna vid olika tider. I många andra organisationer har användningen av en uniform en avsevärt mer praktisk orsak: dräkten kan ha ett samband med arbetssäkerheten eller med behovet att skilja individerna från varandra och identifiera dem vid behov utifrån vilka kunskaper de besitter eller vilka parter de representerar.

Typiskt för alla uniformer är att användning av dräkten är noggrant begränsad. Det viktigaste är vem som får använda dräkten, i vilka situationer eller sammanhang är det tillåtet att använda den och när upphör rätten för en enskild person att använda uniformen. Även om den som bär

en uniform som inte är bekväm kan tycka att den snarare känns som en förpliktelse än en rättighet, ser uniformen utifrån betraktad kanske inte ut som ett

privilegium men nog som en särskild rättighet. Den som bär en uniform har uppnått något som de flesta människor inte har uppnått, hen har särskilda färdigheter, specialkunskaper eller åtminstone en särskild ställning, som för många i praktiken är ouppnåelig.

En uniform är i alla sina former ett medel för en inre grupp att skilja sig

TYPISKT FÖR ALLA
UNIFORMER ÄR ATT
ANVÄNDNING AV DRÄKTEN
ÄR NOGGRANT BEGRÄNSAD.

ur mängden. Användning av en uniform betjänar såväl personen som bär den som de människor som inte hör till gruppen och som den som bär uniformen har att göra med. Uniformen är även ett identifieringsmedel som gör kommunikationen människor emellan smidigare och ger den både förutsägbarhet och trygghet. Det väsentliga med användningen av en uniform är att bli sedd, och det väsentliga är uttryckligen att bli sedd av människor som inte hör till den egna gruppen. Samtidigt är uniformen ett uttryck för organisationens eller gruppens inre hierarki och differentiering mellan olika uppgifter. I arbetslivet känns användning av en uniform redan på tankenivå onödig exempelvis i en renodlad sakkunnigorganisation, som inte har några separat stadgade rättigheter och skyldigheter eller särskild makt i förhållande till människor utanför organisationen.

Användning av en uniform anses ofta vara ett uttryck för och skapare av en social hierarki. Denna synvinkel passar väldigt väl in på polisen, eftersom polisen är en central representant för statens våldsmonopol i samhället. Allmänt betraktat kan uniformen dock även ge uttryck för social kohesion och framför allt producera den. I ett serviceyrke, vilket även polisen är, förväntas en person som bär uniform ha bestämda färdigheter och handla på ett bestämt sätt, man kan vända sig till hen i situationer där hen i enlighet med det budskap som uniformen förmedlar kan förväntas ge hjälp, råd eller göra tjänster. Samtidigt ger användning av uniformen dess bärare en skyldighet att agera i enlighet med dessa

ANVÄNDNING AV EN UNIFORM ANSES
OFTA VARA ETT UTTRYCK FÖR OCH
SKAPARE AV EN SOCIAL HIERARKI.

förväntningar och regler som är oberoende av hen. I många organisationer som använder uniform, betraktas avvikelser från dessa förväntningar och regler eller handlingar i strid med dem som en allvarlig förseelse, som i mycket hög grad tår på organisationens alla medlemmars sociala status och auktoritet.

Skillnaderna i organisationer som omfattas av uniformskultur ligger i hur omfattande den reglerade klädseln är. I vissa organisationer, till exempel polisen, gäller användningen av uniform endast en del av personalen, till och med så att en person som till sin utbildning eller kompetens är berättigad att bära uniform, kan förlora sin rätt att bära den när hen flyttar till ett annat uppdrag. Ett motsatt exempel är exempelvis en vårdavdelning på sjukhuset, där personalen är enhetligt klädd i enlighet med sina arbetsuppgifter och även patienterna får mer eller mindre enhetliga sjukhuskläder. De enda som inte omfattas av den reglerade klädseln är anhöriga som kommer på besök, men så är de ju också bara på ett kort besök på avdelningen.

Från och med 1900 publicerades fö-

reskrifterna om polisens uniform i Storfurstendömet Finlands Författnings-Samling. Namnet ändrades på svenska till Finlands författningssamling år 1917. Till en början föreskrevs om uniformerna genom förordningar och från 1950-talet genom inrikesministeriets beslut, som kompletterades i efterskott med ministeriets bestämmelser och anvisningar. Inom ramen för dessa högre föreskrifter har polischeferna på lokalnivå ytterligare kunnat utfärda egna anvisningar utgående från hur mycket spelrum som ordalydelsen i föreskrifterna har gett.

De historiska rötterna bakom uniformerna som använts i de västerländska länderna brukar delas upp i två: kyrkliga uniformer och militäruniformer. Kyrkliga dräkters inverkan på uniformer som används i det övriga samhället har varit större i de katolska länderna i Europa än i de protestantiska. Civiluniformerna, till vilka även polisens uniform hör, är ett arv från militäruniformerna, som i sin tur började ta form i Europa på 1600-talet till följd av att krigföringen småningom började moderniseras och av det så kallade 30-åriga kriget. Efter detta har utvecklingen av uniformerna haft en anknytning inte bara till utvecklingen av krigföringen utan även till utvecklingen av samhällets förvaltnings-

CIVILUNIFORMERNA, TILL
VILKA ÄVEN POLISENS UNIFORM
HÖR, ÄR ETT ARV FRÅN
MILITÄRUNIFORMERNA, SOM I
SIN TUR BÖRJADE TA FORM I
EUROPA PÅ 1600-TALET TILL
FÖLJD AV ATT KRIGFÖRINGEN
SMÅNINGOM BÖRJADE
MODERNISERAS OCH AV DET SÅ
KALLADE 30-ÅRIGA KRIGET.

struktur och differentieringen av arbetsfördelningen.

När Finland utgjorde en del av det svenska riket från medeltiden ända till 1809, utfärdades föreskrifterna om tjänstemännens klädsel i Sverige och därifrån kom även de mellaneuropeiska influenserna. På 1600-talet blev befolkningens ståndsensliga klädsel föremål för reglering och under 1700-talet gjordes försök att med hjälp av författningar förenhetliga statstjänstemännens klädsel. I slutet av decenniet togs enhetliga dräktstandarder i bruk och alldeles i början av 1800-talet blev färgen på tjänstemännens dräkt mörkblå. Klädesplaggen återspeglade den tidens mode med knäbyxor och redingot-långrock. Redingoten var en lång rock, som ofta var svängt skuren framtill och påminde något om en överrock.

Ordningsmaktens förvaltningsstruktur i det svenska riket avvek avsevärt från den nutida förvaltningsstrukturen. På landsbygden var det kronofogdemän, som utnämndes av landshövdingarna som svarade för polisverksamheten. De var tjänstemän, men skötte många olika uppdrag av vilka polisarbetet endast utgjorde en del. Städernas invånare ansvarade mer eller mindre frivilligt för upprätthållandet av ordning och för den allmänna säkerheten i städerna tills man på 1700-talet började anställa stadsbetjänter, vars uppgift var att vid sidan av brandbevakning och renhållning även sköta övervakning av ordningen. Stadsbetjänternas tjänsteklädsel var ett lokalt ärende som varje stad själv bestämde, medan däremot landsfiskalerna på landsbygden iakttog de allmänna statliga bestämmelserna gäl-

lande länstjänstemännens klädsel.

Tudelnigen mellan ordningsmakten på landsbygden och i städerna förblev länge i kraft, ända fram till början av 1900-talet och förstatligandet av polisväsendet. Finland övergick till ryskt styre och blev ett autonomt storfurstendöme i början av 1800-talet. Rysslands kejsare lovade till en början hålla kvar länstjänstemännens – också länsmännens – mörkblå uniform, men redan efter några år fattades beslut om att ersätta den med en mörkgrön dräkt enligt den ryska uniformstraditionen, i vilken ingick en jackett, knäbyxor och en bicorne.

De första stegen i förstatligandet av städernas ordningsmakt togs 1816, när i Åbo grundades en poliskammare, som var ansluten till stadsförvaltningen men stod under direkt övervakning av landshövdingen. Snart följde polisrättningarna i Helsingfors (1826) och Viborg (1836) efter. Städerna fattade egna beslut om användningen av uniform i dessa inrättningar. Det förekom skillnader mellan dräkterna, även om Helsingfors polisrättnings uniform blev i slutet av 1800-talet en förebild för poliserna i andra städer, även de städer i vilka ordningsväsendet fortfarande var en del av stadsförvaltningen.

På 1800-talet präglades uniformskulturen i Finland av ett starkt inflytande från Ryssland. Hierarkin i det ryska samhället, tjänstemännens nog-

grant reglerade rangordning och den ryska uniformskulturens ståtliga och överflödande estetik satte sin stämpel även på tjänstemännens klädsel i storfurstendömet. Den typiska färgen på uniformer i Finland var vid den tidpunkten mörkgrön och klädesplagen reflekterade framför allt den tidens allmänna mode. Redingoten och jacketten fick på 1820-talet ge plats åt fracken och knäbyxorna i sin tur byttes småningom ut mot långbyxor, även om de sist nämnda till en början sannolikt kändes mycket vulgära.

År 1850 var bro- och jaktfogdarna, som fungerade som länsmännens biträden, de första tjänstemännen i Finland som fick börja använda en ny typ av uniform: en lång rock som sträckte sig halvvägs ner på lå-

ret eller lägre och som kunde ha en eller två knapprader. Namnet på den nya rockmodellen var syrtut, och den var på modet överallt. Syrtuten dominerade tjänstemannakårens klädsel under slutet av 1800-talet och de första tio åren på 1900-talet. Vid sidan av syrtuten användes vid polisrättningarna en kort vapenrock, som var mer praktisk i fältarbetet. Den kortare rocken blev särskilt nödvändig i slutet av 1800-talet när ridande polisen gjorde entré vid några polisrättningar. Efter syrtutens segertåg användes den äldre fracken fortsättningsvis för festbruk – den är en föregångare till våra dagars frack.

PÅ 1800-TALET
PRÄGLADES
UNIFORMSKULTUREN I
FINLAND AV ETT STARKT
INFLYTANDE FRÅN
RYSSLAND.

I slutet av 1800-talet hade polisens arbete inte längre karaktären av ett temporärt förtroendeuppdrag och en ny yrkesidentitet började växa fram. Samtidigt som polisens uppgift blev yrkesmässig, blev det nödvändigt för poliserna att skilja sig från civilbefolkningen som inte utövade polisyrket. Tjänsteuniformen tog ett steg bort från civilmodet och närmade sig istället den tidens militäruniformer, eftersom de etablerade soldattyckena erbjöd en förebild. Den parallella användningen av syrtut och vapenrock är beskrivande för förändringen. På landsbygden började en motsvarande uppbyggnad av polisens yrkesidentitet 1891, när bro- och jaktfogdarna som arbetat som länsmannens biträden ersattes med tjänster för landsbygdskonstaplar.

Finland hade fått sin autonoma ställning och egna statliga institutioner i början av 1800-talet med de ryska kejsarnas samtycke, men vid sekelskiftet mellan 1800- och 1900-talet ändrades Rysslands inställning till Finlands politiska ställning. Åtgärder vidtogs för att begränsa Finlands autonomi och ändra på praxis och verksamhetssätt i Finland i riktning mot rådande praxis i Ryssland. Ur tsarens synvinkel betraktat eftersträvades en harmonisering av det ryska riket och man ville häva de privilegier som områdena vid rikets gränser, exempelvis Finland och Polen, hade. I Finland betraktades dessa åtgärder som illegitima och direkt olagliga attacker mot storfurstendömet autonomi, även om storfurstendömet hade förblivit lojalt mot Ryssland. Detta fick finländarna att tala om förtryckspolitik. Till uppfattningen bidrog även den

ÅR 1850 VAR BRO- OCH
JAKTFOGDARNA, SOM FUNGERADE
SOM LÄNSMÄNNENS BITRÄDEN, DE
FÖRSTA TJÄNSTEMÄNNEN I FINLAND
SOM FICK BÖRJA ANVÄNDA EN NY
TYP AV UNIFORM: EN LÅNG ROCK SOM
STRÄCKTE SIG HALVVÄGS NER PÅ
LÅRET ELLER LÄGRE OCH SOM KUNDE
HA EN ELLER TVÅ KNÄPPRÄDER.

samtidiga intensifieringen av de ryska polismyndigheternas (gendarmerna och den statliga polisen, dvs. Ohrana) verksamhet i landet.

Harmoniseringen av tjänstemannakåren, även polisen, tog sig uttryck bland annat i att sådana beteckningar och symboler, som framhävde Finlands separata ställning och den från Ryssland avvikande västerländska

särskilda karaktären, slopades och ersattes med ryska eller ryskinspirerade emblem. Polisens tjänsteuniform var en av de första som fick ett nytt utseende. De finländska stadspolisernas uniformer hade ända sedan slutet av 1800-talet hämtat inspiration särskilt från den mellaneuropeiska tjänsteuniformskulturen, det talades i hela Europa om den österrikiska järnvägstjänstemannastilen som den rådande trenden inom tjänstedräkter. Polis-konstaplarna på landsbygden, som vid den tiden inte varit länge i tjänst, hade inte ännu någon föreskriven tjänsteuniform.

Alldeles i början av 1900-talet fick först landsbygdskonstaplarna och några år senare stadspolisen en tjänsteuniform, som representerade en så kallad gammalrysk stil. Uniformen var enligt rysk tradition grön och typiskt för den var en lång uniformsrock med brett framstycke och smygnäppning. Gradbeteckningarna visades med orangefärgade snörmakerier på epå-

letterna. Ibruktagandet av uniformen i Finland utgjorde i själva verket en förlängning på den politik som verk-

ställdes i Ryssland redan tidigare: på 1880-talet hade man gallrat bort västerländska drag från polismyndigheternas tjänsteuniformer och utvecklat dem i riktning mot en så kallad gammalrysk stil.

Rysslands harmoniseringspolitik var

ibland strängare och däremellan lite lindrigare under de första åren på 1900-talet. När förtrycksperioden var över utvecklades de finländska polisernas tjänsteuniformer i en västerländsk stil, till städerna och landsbygden föreskrevs olika tjänsteuniformer genom separata författningar. Sedan började förtryckspolitiken på nytt och allt blev mer invecklat även till följd av första världskriget som bröt ut 1914. Inledningen av kriget är förenad med en detalj, som visar att även konjunkturerna inom den internationella politiken har influerat den finländska polisuniformen. Stadskonstaplarna hade 1906 börjat använda en hjälm som kallades för kask och som hade tyg- eller läderöverdrag och en metallknopp upptill på huvudet. Hjälmens var av tyskt ursprung, och även om den hade använts också i Ryssland ersattes den med en tjänstemössa med skärm år 1915. Det passade sig inte att polisen bar ett klädesplagg som kunde associeras med ett fiendeland.

ALLDELES I BÖRJAN AV
1900-TALET FICK FÖRST
LANDSBYGDSKONSTAPLARN
OCH NÅGRA ÅR SENARE
STADSPOLISEN EN
TJÄNSTEUNIFORM, SOM
REPRESENTERADE EN SÅ
KALLAD GAMMALRYSK STIL.

* * *

Revolutionen i mars 1917 innebar slutet på kejsarmakten i Ryssland. Efter detta drabbades tjänstemaskineriet av ineffektivitet och kaos när de olika politiska grupperna stred om makten. I Finland hamnade ordningsmakten genast i kris särskilt i städerna. Polisen betraktades allmänt som en symbol för harmoniseringspolitiken och utövare av förtrycksåtgärder, på många ställen upphörde polisinsatsernas verksamhet i praktiken helt och hållet. Försök gjordes att skapa bland annat en kommunal ordningsmakt, men i de politiska tvisterna lyckades man inte uppnå enighet om vem som legitimt skulle inneha ordningsmakten i den nya situationen. Oroligheterna och kaoset ökade och medborgarna började grunda egna ordningsmanskaper i syfte att skydda sig.

När det politiska läget tillspetsades började en väpnad konflikt inom landet te sig oundviklig, och inte heller självständighetsförklaringen den 6 december 1917 kunde förhindra att inbördeskriget bröt ut i januari 1918.

När inrikeskriget var över inledde polisinsatserna sin verksamhet på nytt. Polisen fortsatte som en statlig myndighet såväl i städerna som på landsbygden. Polisen i den självständiga staten behövde snabbt en ny tjänsteuniform som inte såg ut som den gamla, och en sådan togs i bruk redan på hösten 1918. Konstnären Axel Gallen-Kallela och hans son Jorma hade deltagit i skissandet av tjänsteuniformen sommaren 1918, men den slutliga uniformen hade inte

OLISEN I DEN SJÄLVSTÄNDIGA
STATEN BEHÖVDE SNABBT EN NY
TJÄNSTEUNIFORM SOM INTE SÅG
UT SOM DEN GAMLA, OCH EN SÅDAN
TOGS I BRUK REDAN PÅ HÖSTEN 1918.

många likheter med deras ritningar. Stadspolisens tjänsteuniform m1918, dvs. modell 1918, avvek i viss grad från de senare versionerna. Den var gråblå till färgen, och dess knappar och kokarder var försedda med respektive stads vapen. Polisbefällets tjänsteställning var utmärkt med stjärnor på uniformsrockens krag-spegel och epåletter.

Tjänsteuniformen m1918 blev snabbt föremål för hård kritik. Man kritiserade klädesplaggens passform och utseende och uniformen ansågs inte motsvara den nationella anda som allmänt rådde i den unga staten. Uniformen hade tagits i bruk mycket snabbt och således hade inte mycket tid ödslats på planeringen. Kläderna tillverkades ofta av dåliga material, det rådde ju brist på allt när världskriget fortsatte att rasa i Europa. Det är möjligt att tjänsteuniformen från första början var avsedd som en temporär lösning i väntan på en mer övergripande och bättre planerad uniform.

Användningen av tjänsteuniformen m1918 hade begränsats till städerna. Eftersom planeringen hade gjorts i ilfart, hade man alldeles tydligt varit ovillig att ta beslut om hur frågan med tjänsteuniformer för poliserna på landsbygden skulle lösas. I polisuppdrag på landsbygden hade man redan tidigare ofta burit en tjänstehatt och ett tjänstemärke tillsammans med

civilkläder. Alla ville inte ens ha en uniform till landsbygden där det ofta rådde primitiva förhållanden och avstånden var långa. I Finland uppskattades eller respekterades uniformen kanske inte lika mycket som i en del andra länder, exempelvis Ryssland. En vanlig konstapel på landsbygden som rekryterats från folkets led kanske till och med

kände sig lite främmande för dylikt "paraderande i fina kläder".

Stads- och landsbygdspoliserna fick i alla fall en likadan uniform genom förordningen om tjänsteuniformer 1923. I förordningstexten behandlades tjänstedräkten på landsbygden som en egen separat helhet, men skillnaderna i själva plaggen var små. Polisbefällets gradbeteckningar avvek något från varandra, landsbygdens länsmän jämfördes med polismästarna i små städer. Efter detta försvann betoningarna på landsbygdspoliser så gott som totalt från besluten om uniformer, även om det ännu på 1950-talet omtalas små skillnader mellan enskilda plagg.

Uniformen m1923 förde med sig många egenskaper som förblivit i användning under en lång tid, även grundmodellen av själva uniformen var i användning ända fram till tiden efter andra världskriget. För det första var den mörkblå och samma färg har förblivit huvudfärgen i tjänsteklä-

MILITÄRA DETALJER,
EXEMPELVIS
BRÖSTFICKOR, LÅDES
TILL PÅ UNIFORMEN
PÅ 1930-TALET OCH
ETT FRÅN MILITÄREN
BEKÄNT KOPPEL, ELLER
RÄHINÄREMMI PÅ
FINSKA, TOGS I BRUK.

terna för polisen i Finland ända sedan dess. Uniformsrockarna hade försilvrade knappar som pryddes av vapenlejonet och på uniformsmössorna fästes en försilvrad granriskrans. Kransen omgav länets vapen. Uniformsrocken – som officiellt kallas vapenrock – var åtsittande och befälets gradbeteckningar fästes på dess klarblå kragspelar med heraldiska rosor. År 1929 utökades kragspelarnas grundfärger med rödblå för höga tjänstemän vid inrikesministeriets polisavdelning och grå för lärare vid Statens polisskola. Den senare färgen byttes ut till grönt några år senare.

Militära detaljer, exempelvis bröstfickor, lades till på uniformen på 1930-talet och ett från militären bekant koppel, eller rähinäremmi på finska, togs i bruk. Det var inte längre många som hade kritiska kommentarer om polisuniformens utseende, bristen på komfort och praktisk inriktning fick däremot mycket kritik. Det är ett typiskt drag i polisens uniformskultur över en lång period att det fanns noggranna föreskrifter och instruktioner om klädseln för representations- och festtillfällen, trots att det inte, med undantag av paradbälten och vita handskar, inte ingick separata paradkläder i uniformen.

År 1936 lanserades en egen beteckning, ett svärdlejon, för polisen. Den planerades av konstnären Antti Salmenlinna utifrån resultatet av en idéävling som hållits tidigare. Det hade inte tidigare funnits en enhetlig beteckning som alla poliser skulle ha använt. År 1938 tog man i bruk för konstaplarna vid ordningspolisen ett tjänstemärke av metall, som var försett med ett svärdlejon och fästes på bröstet.

Svärdlejonet blev en ännu mer integrerad del av uniformen år 1941, när det fästes i form av metallbeteckningar på uniformsjackans axlar.

Krigsåren 1939–1945 fick polisens uniform en allt mer militär prägel. Detta berodde knappast på att man skulle ha idealiserat det militära, det var snarare framtvingat av omständigheterna. Krigstiden präglades av depressionstid, brist på material och regleringsekonomi. Statens resurser riktades till största delen till försvarsmakten, vars material också polisen hade möjlighet att använda. Arméns uniformsrockar färgades mörkblå, knapparna målades med silverfärg och vissa av försvarsmaktens klädesplagg togs i bruk utan ändringar. Det långvarigaste "klädlånet" från krigsåren var arméns mössa, som i mörkblå version blev vid sidan av skinnmössan polisens vinterhudbonad kort efter fortsättningskriget slut. Mössan som i armén även gick under namnet blodslev användes länge inom polisen, som sommarhudbonad ända till början av 1990-talet.

Under krigstiden försökte man för första gången koncentrera tillverkningen av uniformer till en enda aktör istället för till lokala skraddare. Den bakomliggande orsaken var inte bara den rådande bristen på råvaror utan även en önskan att sänka anskaffningskostnaderna och garantera

enhetliga tjänstekläder – det förekom ju oundvikligen små skillnader i kläderna som tillverkats av lokala skraddare. Dessutom var det i första hand de enskilda polismännen som stod för anskaffningskostnaderna och därför tillverkades uniformerna inte alltid av de högklassigaste materialen. Nu valdes Statens beklädnadsfabrik till tillverkare och Polisens centraldepå grundades för att svara för anskaffning och distribution av uniformerna.

* * *

När 1950-talet grydde började depressionstiden vara över och man ville ta avstånd från krig och soldatmässighet. I det här skedet föddes ett samnordiskt projekt för utveckling av polisuniformerna i en mer modern och civilinriktad riktning. Finland var först med att ta i bruk den nya uniformen, då man på grund av de olympiska spelen i Helsingfors 1952 ville påskynda ibruktagandet.

Det nya var framför allt uniformsrocken med en mer civil betoning, istället för den slutna ståndkragen i de gamla uniformsrockarna hade den en öppen krage, som påminde mer om en herrkostymjacka. Beteckningarna som betecknade tjänsteställningen fästes nu på uniformens ärmlinningar med olika slags galoner, på kragarna fästes femkantiga beteckningar av svart tyg på vilka hade broderats den

UNIFORMSROCKEN
M1951 HAR VÄRIT EN
VERKLIG KLASSIKER
INOM POLISENS
UNIFORMSKULTUR.

från tidigare bekanta grankransfiguren som omgav ett svärdelejon.

Uniformsrocken m1951 har varit en verklig klassiker inom polisens uniformskultur. Modellen genomgick nästan inga ändringar alls fram till 1990-talet och ännu inför 2020-talet utgör den förebilden för besöksrocken. Systemet med gradbeteckningar som följt med uniformsrocken har varit lika långvarigt. Ekbladen på ärmlinningarna och de grå galonerna lever vidare på ärmlinningarna i polisens besöks- och paradrockar och på epåletterna i plaggen i de övriga dräktformerna.

I uniformsbeslutet 1951 var en uniformsrock med öppen krage endast ett alternativt plagg, den primära uniformsrocken var fortfarande den gamla modellens rock med ståndkrage som slutade användas först i början av 1970-talet. På foton som bevarats från 1950-talet ser man dock att användningen av rocken med öppen krage spreds snabbt och trängde undan rocken med ståndkrage. Det förekom otvivelaktigt skillnader i processen, en av de kanske största bromsande faktorerna var att tjänstemännen som hade små inkomster ville använda den gamla rocken som de en gång skaffat tills den inte längre dög att användas.

Det är intressant att fråga, varför polisens uniform i Finland hade militära drag så länge, det är ju ändå i princip fråga om en civiluniform. (Som jämförelse kan konstateras att försvarsmaktens officerare använde en lätt uniformsrock med öppen krage redan i slutet av 1920-talet.) Svaren är sannolikt både mentalhistoriska och praktiska. Inom

DET ÄR INTRESSANT ATT FRÅGA,
VARFÖR POLISENS UNIFORM I
FINLAND HADE MILITÄRA DRAG SÅ
LÄNGE, DET ÄR JU ÄNDÅ I PRINCIP
FRÅGA OM EN CIVILUNIFORM.

polisväsendet hade man på tanke- och föreställningsnivå förenat soldatmässighet med yrkesmässighet redan på 1800-talet. En bakomliggande orsak kunde även vara händelserna åren 1917–1918, det vill säga ordningsmaktens kollaps och inbördeskriget. Efter dem ville man betona en stark ordningsmakt och soldatmässighet som ett uttryck för den. En annan orsak till att uniformen ändrades så långsamt på 1920- och 1930-talet var att man ville lämna en möjlighet att fortsätta användningen av tidigare uppsydda kläder efter små ändringar. Detta var av ekonomisk betydelse under en tid då dräkterna syddes upp av lokala skräddare. En ändring av hela modellen på uniformen skulle knappast ha fått ett varmt mottagande redan av kostnadsskäl.

Före början av 1950-talet var tiden överhuvudtaget inte rätt för att ändra polisens uniform i en mer civil riktning. Hösten 1918 var i praktiken ännu en kristid, inrikeskriget hade upphört för en kort tid sedan och första världskriget rasade fortfarande i Europa. 1920- och 1930-talet var en tid av politisk oro och växande militarism, under krigstiden var myndighetsverksamhetens soldatmässiga karaktär däremot en självklarhet. Det fanns helt enkelt inte en beställning på en mer civilinriktad klädsel innan början av 1950-talet. Då ville man redan lämna krigstiden bakom sig, den

stränga regleringsekonomi började sakteligen monteras ner och det spirande konsumtions-samhället började sakteligen stiga fram.

Uniformsbeslutet 1951 var viktigt även i det hänseendet att kvinnliga polisers uniform fastställdes för första gången. Kri-

minalpolisen hade anställt kvinnor redan i början av 1900-talet främst för att sköta övervakning av prostitution, men deras introduktion inom ordningspolisen hade varit långsam. Kvinnliga polisers användning av uniform nämns på en allmän nivå redan i förordningen från 1923, men det var först beslutet 1951 som gav en konkret definition på den. I kvinnornas uniform ingick en uniformsrock med öppen krage, en kjol, svarta lågklackade skor och den nya huvudbonaden 1951: en ovalformad båtmössa utan skärm. Båtmössan var inte avsedd endast för kvinnor utan även för män till häst eller som rörde sig med fordon. Mössan fick sitt namn av dess ovala form. Före 1990-talet hade kvinnliga konstaplar inte några särskilt för kvinnor avsedda plagg, med undantag av kjolen, till tjänsteskjortan använde de en likadan kravatt som männen. I uniformsbesluten omnämndes att de kvinnliga polisernas användning av uniformen var frivillig och att de hade rätt att avvika från de allmänna bestämmelserna "vid behov". Detta gav kvinnorna lite mer frihet att klä

UNIFORMSBESLUTET 1951
VAR VIKTIGT ÄVEN I
DET HÄNSEENDET ATT
KVINNLIGA POLISERS
UNIFORM FASTSTÄLLDES
FÖR FÖRSTA GÅNGEN.

sig som de ville.

1950-talet var en ny kreativ tid även i det hänseendet att man första gången erkände behovet av en separat omgång kläder för bestämda specialuppdrag. Uniformsförordningarna innehöll uppgifts-specifika definitioner för ridande polisen redan i början av 1900-talet, som möjliggjorde olika detaljer på deras byxor och skodon som avvek från de övriga tjänstekläderna. På 1920-talet kom med i bilden polismän som körde motorfordon. Detaljerna i deras klädsel var ofta de samma som för ridande polisen. På 1950-talet hade motoriseringen av polisen framskridit redan så långt att i slutet av årtiondet fastställdes redan för motorcykelpoliserna – på en mycket allmän nivå utan detaljer – en mörk kördräkt och en vit skyddshjälm. Tjänstekläderna började genomgå en särutveckling beroende på uppdraget, på officiell nivå visserligen mycket långsamt och utan tvivel framför allt som svar på feedback från fältet.

På 1960-talet började det vara väldigt tydligt att det fanns behov att utveckla uttryckligen polisens fältkläder i ett Finland där bilismen ökade, människor flyttade till städerna och seder och bruk utvecklades i en mer informell riktning. År 1968 lanserades en ny fältjacka, som blev ett alternativt tjänstgöringsplagg vid sidan av uniformsrocken m1951 med öppen krage. Samtidigt fick uniformernas mörkblå färg en något ljusare nyans. Fältdräkten m1968 består av en midjelång fältjacka av ett tyg av blandmaterial, som hade dolda knappar och en nedåtvänd krage, samt raka byxor med pressveck. Fältjackan var den första av polisens klä-

1950-TALET VAR EN NY KREATIV
TID ÄVEN I DET HÄNSEENDET
ATT MAN FÖRSTA GÅNGEN
ERKÄNDE BEHOVET AV EN SEPARAT
OMGÅNG KLÄDER FÖR BESTÄMDA
SPECIALUPPDRAG.

der på vilken ett svärdlejonemblem av tyg fästes på överarmen. Jackan såg modern ut, den var lätt och praktisk och blev snabbt mycket populär. Användningen av jackan tillsammans med fältmössan eller båtmössan satte en stark prägel på den offentliga bilden av polisen under 1970- och 1980-talet.

Utvecklingen av fältkläderna fortsatte på 1970-talet på ett revolutionerande sätt när den första hel-dräkten, som påminde om en overall togs i bruk. Det officiella namnet var skyddsdräkt och den var avsedd för motorcykelpoliserna och för annat inte mer exakt specificerat specialbruk i fältarbetet. Dräkten var uttryckligen avsedd för specialbruk, det finns knappast många som i dag vill ha den som en daglig allrounddräkt.

I början av 1970-talet ändras systemet för ersättning av uniformer och blev fördelaktigare för den enskilde polismannen, vilket ledde till att kläderna förnyades och moderniserades snabbare. Förändringen illustreras väl av att stövelbyxor, dvs. påsbyxor inte längre användes. Påsbyxorna hade varit i bruk ända sedan 1920-talet och de hade nästan blivit en synonym för ordningspolisens fältmanskap:

PÅSBYXORNA INGICK
ÄNNU PÅ 1970-TALET
SOM VINTERPLAGG I
TJÄNSTEKLÄDERNA, MEN
MODET HADE FÖRÄNDRATS
SÅ MYCKET ATT DET
VAR KNAPPAST NÅGON
SOM ANVÄNDE DEM PÅ
OFFENTLIGA STÄLLEN.

de kallades själva för påsbyxor ofta i syfte att håna dem. Påsbyxorna ingick ännu på 1970-talet som vinterplagg i tjänstekläderna, men modet hade förändrats så mycket att det var knappast någon som använde dem på offentliga ställen. På 1980-talet var det endast ridande polisen som ännu använde stövelbyxor.

De beslutande organen ville satsa på att göra uniformen bekväm och praktisk att använda, man letade efter nya tygtyper och polisens uniformsarbetsgrupp inledde sitt arbete. Dess verksamhet blev stadigvarande på 1980-talet och en professionell kläddesigner anställdes för att bistå arbetsgruppen. Under samma årtionde byttes bottenfärgen på kragbeteckningarna på polisens uniformsrockar från svart till klarblå, och polisen fick sin första rock med blyxtlås framtill när fältrocken m1983 togs i bruk.

Polisens uniformsarbetsgrupps arbete resulterade i ett nytt uniformsbeslut, som utfärdades 1993 och som ledde till ganska stora ändringar i tjänstekläderna. Skyddsdräkten ersattes med en overall som var mer löst sittande än den tidigare modellen och var definierad i mer detalj och även ett utrustningsbälte, som bärs ovanpå overallen. Overallen var en så kallad skaldräkt, som kläs ovanpå de övriga tjänstekläderna. Det var tillåtet att an-

vända den i vanligt fältarbete, men det berättas att det på många ställen ännu fanns en negativ inställning till användning av overallen. Overallen var känd som en skyddsdräkt som används av dem som utför fysiskt arbete och därför ansågs den inte vara ett passligt plagg för en tjänsteman.

Andra uniformsnyheter på 1990-talet var den blågula reflexvästen vars syfte var att förbättra arbetssäkerheten, men vars mörka helhetsintryck snabbt började kritiserars av användarna. Till tjänstekläderna för kvinnliga poliser lades till en uniformsväst och en byxkjol vid sidan av uniformskjolen, visserligen hade kvinnliga poliser officiellt fått börja använda långbyxor på 1980-talet och i det praktiska arbetet redan tidigare.

Uniformen var stadd i förändring, men ändringarna som gjorts ansågs inte vara tillräckliga. I mitten av 1990-talet inleddes ett projekt vars mål var en övergripande uniformsreform. Projektet slutförde sitt arbete 1998 som togs officiellt i bruk följande år. Reformen var verkligen övergripande och ändrade på många sätt tänkesättet kring uniformen. På 1970- och 1980-talet hade tjänstekläderna ännu delats upp i fem olika dräktformer, av vilka fyra gällde representations- och paradtillfällen och en de dagliga tjänstekläderna, men nu vändes detta tanksätt upp och ner. Den nya uniformen fördelades i sju klädskep, av vilka två bestod av fält- och tjänstgöringskläder som är gemensamma för alla, en av uppdrags-specifik specialklädsel, en av skydds- och reflexvästar och västar som anger polisstatus och två av representations- och

TILL TJÄNSTEKLÄDERNA FÖR
KVINNliga POLISER LADES TILL
EN UNIFORMSVÄST OCH EN BYXKJOL
VID SIDAN AV UNIFORMSKJOLEN,
VISSERLIGEN HADE KVINNliga
POLISER OFFICIELLT FÅTT BÖRJA
ANVÄNDA LÅNGBYXOR PÅ 1980-TALET
OCH I DET PRAKTISKA ARBETET
REDAN TIDIGARE.

paradkläder. Det fanns ytterligare ett klädsåk för kompletterande beklädnadsartiklar och utrustning som också hade designats så att de passar in i den helhet som polisens klädkollektion bildar.

Nu var den bärande tanken i polisens tjänstekläder ändamålsenlighet i det praktiska arbetet. Utöver motorcykelpoliserna fick även snöskoterpoliserna, ERTI-grupperna, JOUHA-grupperna och TEPO-grupperna egna specialkläder och båt- och cykelpoliserna fick egna uppdragsspecifika plagg. Betydelsen av arbetssäkerheten betonades genom att skyddsvästen blev en del av uniformen och dess användning och komfort togs i beaktande i planeringen av själva västen och även i kläderna som den används tillsammans med. Beskrivande för uniformsreformen vid millennieskiftet var att

Finlands polis för första gången fick i bruk en separat paraddräkt för högtidliga festtillfällen – samtidigt som betoningen på parad- och representationskläder minskade betydligt i de officiella föreskrifterna och anvisningarna.

Den nya kollektionen var omfattande, men den saknade ett plagg: en fältoverall för dagligt bruk. Fältdräkten var tudelad och påminde till utseendet

om en overall, men den hade dock inte de praktiska fördelarna med en overall. Den negativa inställningen till en "arbetardräkt" spelade sannolikt fortfarande en viss roll, men trycket från fältet var hårt. År 2002 utökades uniformskollektionen med en overall för dagligt fältbruk och fem år senare en lättare sommarversion av overallen. Den tudelade fältdräkten blev kvar som ett alternativ till overallen.

Produktutvecklingen fortsatte på 2000-talet. Fältoverallen fick en ny

modell och nya material 2010, samtidigt blev färgerna mörkare. Samma ändringar genomfördes i sommarfältoverallen två år senare. Nya skyddsvästar togs i bruk och ergonomin betonades bl.a. i utrustningsbältet. I varselkläderna som täckte hela kroppen kombinerades i sin tur ett fuktavstötande material med

bättre synlighet i mörkret. TEPO-overallen förnyades och kläderna för de specialutbildade aktionsgrupperna utökades med VATI-kläder, terräng- och snödräkt.

* * *

När man betraktar utvecklingen av den finländska polisuniformen under de senaste 150 åren, kan man urskilja

NÄR MAN BETRÄKTAR
UTVECKLINGEN AV DEN
FINLÄNSKA POLISUNIFORMEN
UNDER DE SENASTE 150 ÅREN,
KAN MAN URSKILJA TVÅ
UTVECKLINGSRIKTNINGAR:
FRÅN REPRESENTATIVITET
TILL PRAKTISK
INRIKTNING OCH FRÅN
ALLMÄN ANVÄNDNING TILL
SPECIALISERING ENLIGT
UPPDRAG.

två utvecklingsriktningar: från representativitet till praktisk inriktning och från allmän användning till specialisering enligt uppdrag.

Utvecklingen har dock inte varit heltäckande eller fullständig. Trots särutvecklingen enligt uppdrag, finns det fortfarande även gemensamma tjänstekläder som är obligatoriska för alla, och även specialkläderna är designade att passa in med den gemensamma klädseln och att vara delar av samma kollektion som är lätta att känna igen. Trots att den praktiska inriktningen prioriteras har man dock inte varit redo att ge alltför mycket avkall på att uniformen ska vara representativ. Detta gäller även de mest praktiska plaggen eller plagg som inte syns utåt och beklädnadsartiklar, exempelvis hängslen, underkläder och underskjortor, som till sina färger, mönster och material hör till den enhetliga uniformskollektionen.

Uniformen har utvecklats med tiden inte bara utifrån polisens egna behov utan även enligt rådande klädmode. Olika plagg och sätt att klä sig har kommit på modet, blivit allmänna och blivit gammaldags, ibland har de upplevt en renässans efter att ha tagits ur bruk. Såsom i allmänhet med seder och bruk, har utvecklingen även gällande klädseln redan länge gått i en mer informell och avslappnad riktning och samtidigt har gränsen mellan vardagligt och festligt flyttat på sig och suddats ut. Ibland har kläder och beklädnadsartiklar, som tidigare betraktats som vulgära eller banala, med tiden blivit salongsfäliga och allmänt accepterade. Bland polisens tjänstekläder är dylika exempel överallt som

länge ansågs vara ofin, men även kepsen och mössan som godkändes som huvudbonader för polisen i början av 2000-talet.

Ännu på 1980-talet ansåg många att en keps såg skrattretande ut på en vuxen människa och den associerades med reklamkepsar och småpojkers sommarklädsel. Kepsen kom på modet i början av 1990-talet och modet visade sig vara så starkt att kepsen togs med i polisens tjänstekläder vid millennieskiftet som en lättare och modernare ersättare till fältmössan, som polisen använt i flera decennier. På samma sätt skulle tanken på en polisman som dragit en mössa på huvudet i tiderna ha känts löjlig – skulle han bege sig ut på en skidfärd? Trots allt är denna huvudbonad, som för tankarna till vardaglig fritid och privat hobbyverksamhet nu en del av polisens uniform. Inte heller tanken på en tjänsteman som rör sig utomhus utan mössa på huvudet känns längre lika omöjlig som den gjorde en gång i tiden.

Trots alla förändringar kan man än i dag se många uttryck för ett långt kontinuum i polisens uniform. Den mörkblå färgen som förknippas med Finlands polis har en enhetlig historia som går tillbaka till 1920-talet och som med små avbrott kan spåras ända till början av 1800-talet. Även om finländarna i tankarna förknippar den mörkblå färgen oskiljaktigt med polisen, har färgen sina historiska rötter och inte heller i alla de närmaste grannländerna har polisen en likadan

färgvärld. Den mörkblå nyansen valdes sannolikt som färg för det självständiga Finlands poliskår av den orsaken att den redan på 1920-talet upplevdes som traditionell, västerländsk och annorlunda än den gröna färgen på de ryska uniformerna. I andra länder kan polisens färger vara exempelvis grön, svart, brun eller grå. Polisens mörkblå habitus är alltså inte en självklarhet.

Det kommer inte som en överraskning att kontinuiteten i uniformen kan ses utöver i färgen även i de beteckningar, emblem och övriga detaljer som används på den. De silverfärgade knapparna som pryds av vapenlejonet och även granriskransarna av silver som omger riksvapnet på beteckningarna på mössan har sina rötter på 1920-talet, svärdlejonemblemets på 1930- och 1940-talet och de femkantiga kragbeteckningarna på uniformsrockarna och eklövsgalonnerna på ärmlinningarna går tillbaka till 1950-talet. Färgen och emblemen signalerar traditioner och kontinuitet samtidigt som plaggen i övrigt kan ha förändrats med tiden och verksamhetssätten. Ibland går man tillbaka till ett kontinuum som en gång redan har avbrutits. Ett bra exempel är den gröna grundfärgen på kragbeteckningarna på de polisernas rockar som arbetar inom polisutbildningen. Färgen användes på 1930- och 1940-talet, lämnades bort för flera decennier och togs i bruk på nytt i början av 2000-talet.

Syrtuten, som var tjänstemännens

Syrtut på en konstapel i Åbo 1916.

moderiktiga rock i slutet av 1800-talet fick sitt namn från de franskspråkiga orden *sur tout*, som direkt översatt betyder “ovanpå allt”. På engelska heter fältoverallen coverall eller overall. När en ny poliskonstapel klär på sig uniformen tar hen samtidigt på sig sin egen yrkeskärs historia, eller åtminstone minnen och fragment av den. Samma återkommande dynamik av förändring och kontinuitet, som har präglat de gångna årtiondena, kommer att fungera även i fortsättningen, såväl i fråga om polisuniformen som i övrigt.

KÄLLORNA

- Aarniaho, Pekka: Kaluunat ja rähinäremmit. Itsenäisen Suomen virkapuvut ja arvomerkkit 1918-1945. Ase-lehti Oy 1996.
- Craik, Jennifer: Uniforms Exposed. From Conformity to Transgression. Oxford 2005.
- Gripenberg, Ole: Civiluniformer i Finland. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 70. Helsingfors 1969.
- Kivilaakso, Tuula: ”Vallan vaatteet”. Suomalaisen poliisin virkapuku muutosten peilinä 1900–1951. Progradu-studie av finsk-ugrisk etnologi. Helsingfors universitet 2003.
- Pussihousuista haalareihin. Poliisin virkapuku Suomessa. Polismuseets webbplats: <http://poliisimuseo.virkapukuhistoria.fi/>
- Tervamäki, Kirsi: Varusteita, välineitä ja kulkuneuvoja poliisille. Gummerus Kirjapaino Oy 2005.
- Tiihonen, Seppo – Ylikangas, Heikki: Virka, valta, kulttuuri. Suomalaisen hallintokulttuurin kehitys. Statens utvecklingscentral 1992.

SIUKU TUOHI

SKULLE DU KLARA DIG INOM GRUNDUTREDNINGEN?

ÄLDRE KRIMINALKONSTAPEL SIUKU TUOHI UTEXAMINERADES SOM POLIS 2005. TUOHI BÖRJADE ARBETA MED UTREDNINGSUPPDRAG 2007 OCH ARBETAR FÖR NÄRVARANDE VID GRUNDUTREDNINGSGRUPPEN I TAMMERFORS VID POLISINRÄTTNINGEN I INRE FINLAND. HON HAR ÄVEN ARBETAT VID UTLÄNNINGSUTREDNINGEN.

TUOHI ARBETADE SOM VÄKTARE OCH PÅ EN REVISIONSBYRÅ INNAN HON INLEDDE SIN POLISKARRIÄR.

“**H**ördu grabben, det viktiga är inte vad du berättar utan hur du gör det.” Med de här orden ger konstapel Reinikainen anvisningar till sin yngre kollega i en TV-serie på 80-talet. Jag såg inte serien när den visades första gången, men har tittat på den flera gånger senare när den har sänts i repris. Och det var Reinikainen jag ville bli som stor.

Min dröm om polisyrket tog sig till en början uttryck i att jag som barn hellre var polis än bov när vi lekte på gården. Jag kunde springa fort och fick lätt fast bovarna. I skolåldern tittade jag sedan på serien om Reinikainen. Jag var i den åldern när vuxna börjar fråga av ett barn “nä, vad ska du bli när du blir stor?”. Jag gav olika svar till dem som frågade. I högstadiet fanns det dock bara ett svar: polis.

Min far, som nu är redan pensionerad från polisyrket, uppmanade mig att fundera på saken en gång till. Det var inte för att han inte skulle ha uppskattat yrket eller tyckt att jag passar in

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

i det. Han har berättat att han vid tidpunkten tyckte att min begåvning inte skulle komma till sin rätt i polisyrket.

Därför beslöt jag gick mig för att gå gymnasiet för att hinna fundera. Jag tog dock reda på inträdeskraven till dåvarande Polisskolan och gjorde planer med dem i beaktande. Efter gymnasiet gick jag i armén och sedan jag fått nödvändig arbetserfarenhet deltog jag äntligen i Polisskolans inträdesförhör 2002 och inledde äntligen mina studier för polisyrket 2003. I det skedet ansåg jag att mitt yrkesval var en mellanfas, en ekonomiskt klok lösning. Jag skulle studera utan att behöva ta studielån och få ett yrke, i vilket jag kan arbeta tills jag kommer underfund med vad jag på riktigt vill göra när jag blir stor.

* * *

Jag läste för en tid sedan en blogg som min gamla skolkompis skrivit, i den diskuterar hen vad skillnaden är mellan en bra försäljare och den bästa försäljaren. Enligt hen kan den bästa försäljaren läsa människor, situationer och sig själv. Den bästa försäljaren är dessutom sin egen motivator, utbildare, kritiker och lärare. Jag kände igen dessa egenskaper i mig själv och även att de är sådana, som jag själv strävar efter.

Vad har detta då att göra med arbetet som polis?

Jag studerade till polis under en tid när skolan inte ännu var en yrkeshögskola. Även om mångt och mycket har förändrats såväl inom utbildningen som lagstiftningen, finns det dock mycket som är oförändrat. Jag kommer ihåg att vi undervisades i hur vi ska skriva ut böter och framför allt hur vi ska delge dem. Någon av

NÅGON AV
TRAFIKLÄRARNAS SADE
ATT DET ÄR POLISENS
UPPGIFT AT "SÄLJA"
BÖTERNA TILL KUNDEN.

trafiklärarna sade att det är polisens uppgift at "sälja" böterna till kunden. Jag tycker att det här med att "sälja" kan hänföras även till övrig polisverksamhet.

Här passar också Reinikainens ord om att det viktigaste är hur man berättar om något, inte vad man berättar. Exempelvis avbrytandet av en undersökning väcker ibland starka känslor hos målsägandena eftersom polisen inte undersöker tillräckligt just deras ärende. I själva verket är en stor del av fallen som avbryts sådana som från första början inte innehåller något sådant som skulle hjälpa till att lösa fallet. Sedan finns det fall som man till en början utreder, men som man trots allt inte kommer vidare med. Om man i det här skedet informerar klienten på ett summariskt sätt att utredningen avbryts, kan besvikelsen vara stor och klienten kanske letar efter kanaler för att klaga över verksamheten. Om avbrytandet av utredningen motiveras på ett ändamålsenligt sätt, förstår klienten det i allmänhet även om hen kanske blir besviken.

När en polis möter en klient för första gången, oberoende av i vilken roll klienten är, skapar hen för klienten en bild av sig själv och sitt sätt att arbeta. Om det första intrycket är dåligt, är det möjligt att det blir mycket besvärligt att sköta ärendet. Om det första intrycket är bra, är det möjligt att ärendet löper smidigare. Det svåra för en enskild polis är förstas det faktum att hen kan göra ett första intryck bara en gång. Egen trötthet, brådska och till exempel förutfattade tankar om klienten inverkar på hur vi presenterar oss själva och hur närvarande vi är. Om man är medveten om detta på förhand, är det också möjligt att inverka på dem. Sen finns det också fall då man förlorar spelet direkt.

* * *

Jag arbetar själv på huvudpolisstationen i Tammerfors och jag har jobbat med olika slags utredningsuppdrag sedan 2007. I Tammerfors utgör förbehandlingsenheten en egen grupp inom grundutredning. Enheten har hand om de enklare ärendena, exempelvis snatterier och rattfyllerier och även om största delen av fallen som avbryts. Det här systemet har nu tillämpats i några år. De övriga grupperna inom grundutredning utreder allt det övriga: egendomsbrott, våldsbrott, bedrägeribrott, trafikbrott, miljöbrott, narkotikabrott... Brottens allvarlighetsgrad varierar från lindriga till grova gärningsformer, det vill säga vad som helst när situationen kräver det.

Varje vecka kommer det nya fall som ska utredas och fallen som redan är fö-

NÄR EN POLIS MÖTER EN KLIENT FÖR
FÖRSTA GÅNGEN, OBEROENDE AV I
VILKEN ROLL KLIENTEN ÄR, SKAPAR
HEN FÖR KLIENTEN EN BILD AV SIG
SJÄLV OCH SITT SÄTT ATT ARBETA.

remål för utredning ska fås vidare till åklagaren, så att antalet fall hålls under kontroll. Detta kräver naturligtvis bred kompetens av en enskild utredare och förmåga att arbeta såväl självständigt som i ett team. Man kan inte sitta och grunna på saker, i stället måste tankarna flöda smidigt och det gäller att lära sig att lita på sina egna tankar och intryck. Självförtroendet växer ju bättre man känner till exempelvis lagparagraferna och polisens förfaringssätt.

Jag deltog ganska nyligen på en kurs i förhörslära där flera föreläsare poängterade vikten av att förbereda sig som en del av förhöret. Jag anser också att det är viktigt. Det är dock ett faktum att det inte alltid finns tid för omsorgsfulla förberedelser. En brottsutredare kan specialisera sig eller välja en inriktning eller bara råka börja utreda exempelvis brott som riktat sig mot barn, narkotikabrott eller exempelvis ekobrott. Sedan finns det också av oss, som utreder mer eller mindre allt som vi får framför oss. Ibland besöker vi ställen där någon har avlidit. Då utför vi de nödvändiga förberedande åtgärderna, meddelar en anhörig om dödsfallet och gör nödvändigt pappersarbete. Ibland utreder vi gräl mellan grannar, ibland konflikter inom familjen. En dag transporterar vi ett våldtäktsoffer till sjukhuset för att undersökas och

följande dag kan det hända att vi är i en misstänkt persons lägenhet och plockar ner tält som är avsedda för odling av cannabis. Det gäller att snabbt flytta tankarna från ett ärende till ett annat, från en klient till en annan och däremellan åtminstone mentalt förbereda sig på nya uppdrag och olika slags förhör. Vi möter klienter dagligen och det kan bli flera förhör under en dag. En del upplever att den hektiska arbetsrytmen skapar ångest, men mig passar den. Det är antagligen orsaken till att jag fortfarande njuter av mitt arbete.

I sitt arbete måste en polis vara insatt i en väldig mängd lagar. Inom de gränser som dessa lagar fastställer både kan man och lönar det sig också att använda sin fantasi. Alla svaren kan inte hittas direkt i en lagbok. Som hjälp vid lösandet av brott har vi nu förtiden en mängd olika slags tekniska medel och en avancerad teknisk undersökning. Med hjälp av dem kan vi få bra bevisning för att utreda brott. Förhören är dock fortfarande en viktig del av utredningen av brott. Ibland är förhör det enda vi har att tillgå. Nu förtiden kan rättegångar hållas genom skriftligt förfarande, varvid förhörets betydelse är enorm. Det räcker inte med att den misstänkte erkänner gärningen, det är nödvändigt att få hen att berätta en tillräckligt exakt berättelse kring erkännandet.

EN BROTTsutredare kan
SPECIALISERA sig eller
VÄLJA EN INRIKTNING
ELLER BARA RÅKA BÖRJA
UTREDA EXEMPELVIS BROTT
SOM RIKTAT sig MOT
BARN, NARKOTIKABROTT
ELLER EXEMPELVIS
EKOBROTT.

Om den misstänkte erkänner till exempel en misshandel, ska det i bekännelsen preciseras vilken typ av verksamhet som den misstänkte avser med ordet. Förövaren behöver inte egentligen erkänna brottsrubriceringen, utan uttryckligen den gärning som hen har gjort. Vid utredning av misshandel bör den misstänkte till exempel erkänna att hen har slagit offret eller använt annat våld som hen beskriver exakt, och inte bara konstatera att hen "har misshandlat" den andra.

Med tanke på skriftligt förfarande är det viktigt att förhörstexten inte ger utrymme för tolkningar. Därför är det viktigt att fästa särskild uppmärksamhet vid utformningen av texten och dess kvalitet. Någon får eventuellt en dom på basis av just den texten. Om bekännelsen antecknas mycket kortfattat eller generellt i förhöret, kommer skriftligt förfarande i de flesta fall inte i fråga. Det är en bra idé att påpeka detta också för personen som förhörs, eftersom den misstänkte ibland uttryckligen vill ha ett skriftligt förfarande och därför är villig att berätta om ärendet.

Också i de fall när ärendet går vidare till en muntlig rättegång, kan man komma tillbaka till förhöret som gjordes under förundersökningen, om den förhörde antingen inte längre kommer ihåg saker eller berättar något helt annat än under förhöret. Den förhörde kan också vägra att säga något i rätten. I detta fall kan åklagaren ta fram förhørsberättelsen och åberopa den i rätten. Om förhöret då är mycket begränsat, finns det inte mycket att åberopa och förhöret kan helt förlora sin betydelse. Å andra sidan är det inte

VID UTREDNING AV MISSHÄNDEL
BÖR DEN MISSTÄNKTE TILL EXEMPEL
ERKÄNNA ATT HEN HAR SLAGIT
OFFRET ELLER ANVÄNT ANNAT VÅLD
SOM HEN BESKRIVER EXAKT, OCH
INTE BARA KONSTATERA ATT HEN
"HAR MISSHÄNDLAT" DEN ANDRA.

alltid tillräckligt med att förhørsledaren gör sitt bästa - klienten kan ändå besluta att vara tyst. Eller helt enkelt inte komma ihåg något om händelserna.

Förundersökningslagen fastställer vem som får förhöras och när samt vem som bör eller får vara närvarande vid ett förhör utöver den förhörde och förhørsledaren. Lager erbjuder även möjlighet att förhöra exempelvis per telefon eller e-post. Varje förhörd har egna rättigheter och skyldigheter som hen ska informeras om före förhöret och som hen även ska förstå. Man måste berätta om saker på lite olika sätt för olika typer av människor. För en del räcker det att man förklarar termerna i de färdiga meningarna som står exempelvis på förhørsprotokollsblanketten. Andra behöver en mer ingående förklaring.

Jag har ibland även konstaterat att det är nödvändigt att skjuta upp förhörstidpunkten så att klienten hinner sätta sig in i sina rättigheter. Detta förtydligas ofta till exempel i sådana situationer när målsäganden personligen kommer för att anmäla ett brott och det skulle vara bra att förhöra hen så fort som möjligt om ärendet. Klienten kanske är i ett sådant sinness tillstånd att det skulle vara förenligt med hens bästa att ha med sig en stödperson eller ett biträde. Klienten kan även vara minderårig eller tala finska dåligt.

Polisen använder färdiga förhørsblankettmallar på vilka rättigheterna och skyldigheterna för var och en som förhörs i olika roller nämns i korthet. Det är naturligtvis nödvändigt att känna till dem och kunna förklara dem på ett sådant sätt att man kan utgå från att kunden förstår dem. Enligt förundersökningslagen har målsäganden rätt att anlita ett biträde och ett förhörsvittne i förhöret och även en tolk, om hen inte talar samma språk som förhørsledaren.

Målsäganden är skyldig att svara ärligt på de frågor som framförs och överlag tala sanning om de saker som hen berättar i förhöret. I kapitel 17 av rättegångsbalken tas upp de vittnesförbud som även målsäganden berörs av. Vittnesförbud avser att ingen är tvungen att tala i en rättegång i ett ärende där hens närstående är delaktig (dvs. som målsägande eller misstänkt). Med närstående hänvisas bland annat till make/maka, syskon eller släkting i upp- eller nedstigande led. Även sambo har lagts till som närstående person i lagen. Person som har rätt att vägra tala i rätten får även vägra att tala i förundersökningen.

I förhören tas dessutom alltid upp självkriminalitetsskyddet som gäller alla som förhörs oberoende av deras ställning. Enligt 17 kap.18 § i rättegångsbalken betyder självkriminalitetsskydd att ingen behöver vittna

till den del detta skulle medföra risk för åtal för personen själv eller en närstående till honom eller henne eller medverka till utredningen av hans eller hennes skuld.

Eftersom antalet förhör under en dag kan vara fyra eller till och med fem och alla mötena har sin egen karaktär, ställer det höga krav på förhørsledaren. Vi har fått lära oss att man ska förbereda sig, men i mitt arbete kan förberedelser ibland innebära endast genomläsning av rapportdelen i brottsanmälan - den må sedan vara hur omfattande eller begränsad som helst. Därefter gäller det att läsa klienten och situationen gå vidare på det sätt som man själv anser vara det bästa möjliga. Det gäller att vara övertygande i sin egen roll och lita på sig själv och sitt kunnande. Ibland har man hjälp av humor, vid andra tillfällen passar det inte alls. När man förhör misstänkta har man som stöd möjligheten att använda tvångsmedel: ibland har den misstänkte redan tagits fast och ibland är fasttagning möjlig i den situationen. Å andra sidan är det möjligt att vid behov kontakta målsägande och vittnen, som vill sköta ärendet på nytt för förhör och på sätt och vis lappa det som man tidigare låtit bli att fråga.

Det finns saker som man kan lära andra och lära sig själv, men å andra sidan har den egna personligheten en väldig betydelse i polisarbetet. Sättet på vilket du kommer överens med olika slags människor inverkar på hur du får ärenden skötta. Vi människor har även olika slags dagar, såväl jag själv som mina klienter. Även händelserna och upplevelserna under dagen har en inverkan.

I kundmöten handlar det delvis om

DET FINNS SAKER SOM MÅN KAN
LÄRA ANDRA OCH LÄRA SIG SJÄLV,
MEN Å ANDRA SIDAN HAR DEN
EGNA PERSONLIGHETEN EN VÄLDIG
BETYDELSE I POLISARBETET.

hur man överhuvudtaget bemöter andra människor och hur man handlar i sällskap av dem. Människor har dock en tendens att skapa egna uppfattningar om polisen i allmänhet redan utifrån TV-program eller uppgifter i medierna, och särskilt de sociala medierna har en allt större inverkan. Klienterna har alltså redan någon slags uppfattning om polisen, även om de inte mött just mig tidigare. Denna förhandsuppfattning påverkar sedan sättet på vilket mitt eget kundmöte börjar. Om klienten har mindre lyckade möten med polisen från tidigare, återspeglas även de på det första mötet med mig. Det kan ibland vara svårt att vända denna negativa föreställning i en mer positiv riktning, särskilt när vi talar om misstänkta personer. Ibland kan man ha hjälp av en så enkel sak som att man behandlar den misstänkte med stor mänsklighet, exempelvis lyssnar till hen lite mer än vad som är nödvändigt med tanke på ärendet.

En av orsakerna till problem med genomförandet av förhör är i våra dagar människors ovilja eller oförmögenhet att sköta sina ärenden. Alla kommer till exempel inte till förhör trots flera kallelser. Detta gäller tyvärr inte bara misstänkta utan även målsägande och vittnen. Enligt lagen kan polisen vid behov hämta en person

till förhör eller efterlysa den. Det är enkelt att gissa att om ett vittne eller en målsägande kommer till ett förhör till följd av en dylik åtgärd, är hen inte alltför intresserad av att säga något om ärendet.

* * *

Förra hösten undersökte jag tillsammans med en kollega en serie egendomsbrott i vilka det under en kort period i Tammerforsregionen hade stulits båtar och egendom från båtarna. Båtagarna och fiskarna i regionen var aktivt i kontakt med varandra, vilket bidrog till att föra utredningen vidare. Budskapet om att egendom saknades spreds på traditionellt vis från mun till mun samt på modernt sätt via sociala medier. När observationer gjordes om gärningsmännen rapporterades dessa vidare. Slutligen fick vi bilder på gärningsmännen utifrån vilka de även identifierades.

Till en början ansåg båtägarna att eftersom polispatruller inte visar sig ofta i området, så är polisen inte heller intresserad av att utreda fallet. En del av båtägarna gjorde brottsanmälningar gällande sin egen egendom medan andra lät bli. I de fall som det handlade om värdefull egendom, var det nödvändigt att göra en anmälan för försäkringsbolaget. Trots det be-

IRLAND KAN MAN
HA HJÄLP AV EN SÅ
ENKEL SAK SOM ATT
MÅN BEHANDLAR DEN
MISSTÄNKTE MED
STOR MÄNSKLIGHET,
EXEMPELVIS LYSSNAR
TILL HEN LITE MER ÄN
VAD SOM ÄR NÖDVÄNDIGT
MED TANKE PÅ ÄRENDET.

rättade invånarna att de hade trott att de själva måste vidta åtgärder för att återfå sin egendom. Invånarna berättade till varandra om sina observationer och gick runt i området för att leta efter stulen egendom och meddelade polisen om fyndplatserna. Tack vare denna aktivitet gjorde polisen beslag och fick i sin besittning egendom som misstänktes stulen och kunde koppla denna egendom till bestämda misstänkta.

De misstänkta greps i ett tidigt skede av utredningen. De hann vara gripna i nästan ett dygn innan vi utredare hade tillräckligt med information för att kunna utföra de första förhören. Stora mängder egendom hade beslagtogs såväl från de misstänkta bostad som från olika teränggömmor.

Till en början hade vi mycket begränsad information om vems egendom det handlade om. Vi förberedde oss för förhören utifrån den information som vi hade vid tidpunkten, och det var inte alltför mycket. Händelseområdet var som helhet obekant för båda av oss utredare och därtill innebar föremålen som behandlades nya termer för oss. Vi visste att det fanns en viss mängd övervakningsinspelningar, men det tog lång tid att få dem ända fram till polisen. De misstänkta anhölls, vilket gav extra tid att utreda bland annat huruvida all den egendom som beslagtogs var stulen eller om en del av den tillhörde de misstänkta. Efter anhållningstiden var vi tvungna att frige de misstänkta. Vi fick ytterligare information om fallet så småningom.

* * *

Jag utredde något tidigare en serie bedrägeribrott. Till en början såg det ut att vara ett traditionellt försäljningsbedrägeri som skett på nätet, där en person meddelar på en försäljningswebbplats att hen säljer en produkt, som hen i verkligheten inte har. Försäljaren är i allmänhet mycket övertygande och får betalning för produkten på förhand, men produkten kommer förstas aldrig fram till köparen och pengarna används direkt på ett eller annat sätt.

Det klarnade dock mycket snabbt att det inte handlade om en enskild gärning och inte heller om en traditionell serie som genomförs av en person. Köparna hade betalat för produkten på ett konto och från det kontot hade pengarna omedelbart tagits ut antingen från en automat eller så hade de förts över till andra konton. I och med de här överföringarna blev flera människor misstänkta och utöver bedrägerier utreddes även penningtvätt. Vi var tvungna att spåra pengarna som förvärvats genom bedrägeri från konto till konto. Med de oärligt förtjänta pengarna hade förövarna även gjort inköp och betalat hotellnätter.

I motsats till "båtserien" hade jag i den här "bedrägeriserien" tillfälle att grundligt förbereda mig för förhören.

Enligt 4 kap. 3 § i polislagen har polisen rätt att av privata sammanslutningar och personer få information som behövs för förhindrande eller utredning av brott. Informationen kan vara bland annat kontotransaktioner, information om kontoinnehavare, pengar som tagits ut från ett konto och hotellreservationer. Listan är lång. Vi är tvungna att göra förfrågningar av denna typ ofta under utredningen. I detta fall gjordes flera tiotals förfrågningar och vi hade all nödvändig information i god tid före förhören.

IRLAND NÄR VI HAR
DISKUTERAT MED
KOLLEGERNA HAR DET
KOMMIT FRÅM ATT EN
DEL UPPLIVER DET SOM
MYCKET BETUNGANDE,
ATT DE INTE KÄN
KONCENTRERA SIG ENDAST
PÅ ETT BROTT I SÄNDER.
UTREDNINGSBETET
PASSAR INTE FÖR ALLA.

En del av de misstänkta hade före förhören hamnat i fängelse av andra orsaker och en del greps till följd av den här serien. Jag besökte två olika fängelser för att utföra förhör och jag fick även handräckning från andra polisdistrikt med genomförandet av ytterligare förhör. För förhören som genomfördes i

form av handräckning utarbetade jag en färdig frågemall på förhörsprotokollet, eftersom vi hade mycket information om händelserna. Den färdiga frågemallen underlättade kollegans arbete som gjorde förhören som handräckning.

Det gemensamma för de två serierna var att samtidigt som jag undersökte dessa helheter, skulle jag parallellt utreda även andra brott dagligen. Jag

anser att det hör till en utredares nödvändiga egenskaper att klara av detta. Ibland när vi har diskuterat med kollegerna har det kommit fram att en del upplever det som mycket betungande, att de inte kan koncentrera sig endast på ett brott i sänder. Utredningsarbetet passar inte för alla.

* * *

Även efter det att de misstänkta i "båtserien" hade släppts fria, gjordes fler beslag och stulen egendom kunde återbördas till målsägandena.

I syfte att kunna förstå helheten besökte vi tillsammans med min kollega händelseområdet under en halv dag och fotograferade alla de mål från vilka egendom hade stulits, och målen från vilka egendom hade påträffats. Samtidigt träffade vi människor som bodde i området och som blivit föremål för brottet, de gav oss ett entusiastiskt mottagande. Vi körde och promenerade omkring i området en solig höstdag i ett finländskt insjölandskap och besökte bryggor och strandbyggnader. Det var inte ett dåligt sätt att fira sin arbetsdag.

Det första målet var en restaurang i området och de övriga byggnaderna i anslutning till den. Det var uppenbart att båtsäsongen var över eftersom det var mycket tyst på området. Ställets värd tog emot oss och blev väldigt glad över att ha poliser på plats. Hen gissade naturligtvis redan orsaken till varför vi hade kommit, men var överraskad över att vi kommit till fots. Samtidigt som vi frågade värden vad hen visste om det inträffade, presen-

terade hen en strandbastu för oss som hyrts ut för kvällsfester. Han sade att han skulle ha haft bastun varm för oss om vi hade meddelat i förväg om att vi kommer.

Vi följde först gärningsmannens spår till fots och till sist tackade vi hjärtligt och fortsatte vidare till nästa mål. Vi gick runt längs stränderna, båt-bryggorna och bilvägarna i området. Vi var i närheten

av den misstänktes hem och redde ut avstånd. Det gick lättare att få en uppfattning om avstånden mellan de olika platserna genom att promenera än att titta på kartan. Avståndet, som vi ursprungligen tänkte att var för långt för att den misstänkte skulle kunna gå det på en bestämd tid, var plötsligt kortare när vi upptäckte att den misstänkte har kunnat färdas avstånden med båt.

Av bilderna som vi tog gjorde vi en bilaga till förundersökningsprotokollet. I bilagan hade vi fogat bilderna till ett kartunderlag. Det här gav åklagaren ett bra verktyg med hjälp av vilket hen fick en överblick över avstånden och överhuvudtaget helheten.

Den huvudmisstänkte var vad vi kallar en gammal bekant till polisen. Hen hade alltid uppfört sig mycket sakligt gentemot polisen. Hen hade en glimt i ögat som fick mig att tänka på Emil i Lönneberga. Hen var innerst inne inte en dålig människa,

men hamnade alltid i situationer efter vilka det fanns skäl att sitta en tid och fundera över sina gärningar. Jag hade även själv haft att göra med hen tidigare och vår relation var saklig, i viss mån till och med vänskaplig. Hen

kom alltid till förhören med ett leende på läpparna, även om hen aldrig följde några kallelser och i princip hade sovit föregående natt antingen i polishäktet eller polisfängelset.

Jag visste att hen i princip inte kommer att medge något. Å andra sidan förhöll hen sig till anhållandet som att det hör till saken. Det skulle inte vara problematiskt för hen att sitta en tid i våra lokaliteter och längden på den tiden skulle inte heller spela någon roll för hur mycket hen skulle vara villig att berätta. Vid förhören skulle även den misstänktes biträde vara närvarande, såsom hen hade rätt till. Den misstänkte hade använt samma advokat som biträde även tidigare och även jag kände till hen.

Kapitel 4 i förundersökningslagen går igenom förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning. Enligt 10 § har en part rätt att vid förundersökningen anlita ett biträde som parten själv väljer och i 16 § uppräknas mer exakt de rättigheter som den misstänkte ska underrättas om innan hen hörs.

När förhöret inleddes hade den

KAPITEL 4 I
FÖRUNDERSÖKNINGSLAGEN
GÅR IGENOM
FÖRUNDERSÖKNINGSPRINCIPERNA
OCH RÄTTIGHETERNA FÖR DEM
SOM DELTAR I FÖRUNDERSÖKNING.

misstänkte enligt egen utsago ingen aning om varför hen hade gripits och varför hen förhörs. Detta ledde till att det öppna berättandet som proffsen som undervisade i förhörsteknik efterlyste, nu helt och hållet föll bort. Jag var tvungen att utreda ärendet en fråga i sänder genom att visa bilder på egendom som hade påträffats i den misstänktes bostad samt bilder på den misstänkte i en stulen båt. Hen hade naturligtvis en bra förklaring till varje fråga, båten hade hen lånat och någon annan hade hämtat egendom till bostaden för förvaring. Den misstänkte talade som om hen trodde på sina ord vilket hen antagligen sist och slutligen även gjorde.

Det är dock frustrerande när fall inte kan lösas på en gång och förhöret inte leder till en detaljerad bekännelse. I det skedet kan man endast lita på att det övriga förundersökningsmaterialet är tillräckligt. Det är dock trevligt att delta i ett förhör när de praktiska frågorna sköts på ett ändamålsenligt sätt med personerna som är närvarande.

* * *

Jag har undersökt många bedrägerifall under de senaste åren och noterat att de misstänkta i fallen är ofta mycket snabba i repliken. De medger lätt sina gärningar när de vet att de inte längre har något att förlora, pengarna har redan använts och det går inte att få dem tillbaka. De är inte rädda för en eventuell dom och ersättningar som

åläggs dem. De medger sina gärningar åtminstone till den del som polisen har bevisning. Andra är i sin tur så rappa i käften att de på ett övertygande sätt kan förklara händelserna med en alternativ berättelse. Dylika pratglada typer vill överhuvudtaget snacka något. Sedan finns det också de som endast är tysta.

I samband med en serie bedrägerier som jag undersökte, kände jag att det åter en gång handlar om ett liknande fall som så ofta tidigare. En enskild person får oärligt förtjänta pengar på sitt konto och använder dem omedelbart antingen genom att ta ut dem i kontanter eller betala räkningen eller föra över pengar exempelvis till spelkonton. I vilket fall som helst så att pengarna flyttas vidare från kontot. Fallet skulle egentligen vara enkelt även om det hade flera målsägande.

Kontoförfrågningar visade dock snabbt att det hade förts över så pass stora summor på andra konton att det fanns skäl att utöver bedrägerier även misstänka penningtvätt. Sedan framkom det saker vid förhören som bidrog till att röra om i fallet ytterligare. Var och en av de misstänkta berättade en egen version om vems idé det var att göra bedrägerier och vem som egentligen hade nytta av dem. Var och en av dem som förhördades uppgav i sin

egen berättelse att de haft en intetsägende roll som mellanhand. Eller nå ja, de misstänkta som berättade något om saken.

Två av de misstänkta i serien var sådana som i princip bestrider allt och som vid sitt eget förhör inte bidrar till utredningen på något sätt. I det skedet när den misstänktes svar på varje fråga är "inga kommentarer", är man

verkligen tvungen att fundera om man ännu kan komma på en fråga som den misstänkte slutligen är tvungen att svara på. När man hittar en sådan fråga, känner man helt säkert en liten känsla av lycka. Man har i förväg funderat på olika

JAG FÖRSÖKER HJÄLPA
KLIENTEN ATT LITA
PÅ MIG GENOM ATT
ÖPPET BERÄTTA OM HUR
FÖRUNDERSÖKNINGSPROCESSEN
FRAMSKRIDER OCH GENOM ATT
PRESENTERA STÖDÅTGÄRDER
I FALL SOM HANDLÄR OM
FAMILJERELATERAT VÅLD.

alternativ vad den misstänkte kan svara på vissa frågor och hur man själv kan reagera på dem. Samtidigt funderar man över tystnadens betydelse och på hur länge man själv förmår att vara tyst utan att tystnaden vänder sig mot en själv. Upplever den misstänkte tystnaden som pinande och har den någon betydelse på vad hen svarar på de frågor som ställs efter tystnaden? Eller börjar hen tala utan ytterligare frågor för att fylla upp tystnaden?

Utredningsarrangemangen i de här brottserierna som jag berättat om var i och för sig exceptionella, eftersom i dem hade förordnats ett utredarpar. I grundundersökningsfall utgår man från att man sköter dem ensam. I de

här två serierna har jag önskat föra fram hur svårt det är ibland när den misstänkte inte talar vid förhöret. Om det finns gott om bevisning, talar bevisningen naturligtvis för sig. Med tanke på helheten är det naturligtvis önskvärt att personerna som förhörs talar – och uttryckligen om ärendet som är föremål för utredning.

Det förekommer även situationer i vilka en part inte är villig att tala, även om hens berättelse skulle ha en betydande inverkan med tanke på utredning av fallet. Det är sällan en självklarhet att en målsägande vill berätta om händelserna. Jag själv upplever det som ganska krävande att förhöra målsägande av den här typen eftersom deras tystnad ibland kan vara mycket överraskande och jag är inte förberedd på den. Jag har någon gång fått lära mig att det gäller att komma på orsaken till att en människa inte talar och genom det försöka komma på sätt som slutligen får människan att tala om saken. Detta passar in på både misstänkta och målsägande. Målsäganden kan vara med om ett förhör för första gången, vilket var fallet även här. Det är en spännande situation och polisen kan till och med kännas skrämmande.

Jag försöker hjälpa klienten att lita på mig genom att öppet berätta om hur förundersökningsprocessen framskrider och genom att presentera stödåtgärder i fall som handlar om familjerelaterat våld. När den misstänkte och offret känner varandra, ibland nära, kan båda parterna känna att det är svårt att behandla ärendet och att tala om det och de känner skam över det. På olika människor fungerar olika sätt att få dem att tala. Man

lyckas inte alltid hitta dem och det måste man också lära sig att acceptera.

* * *

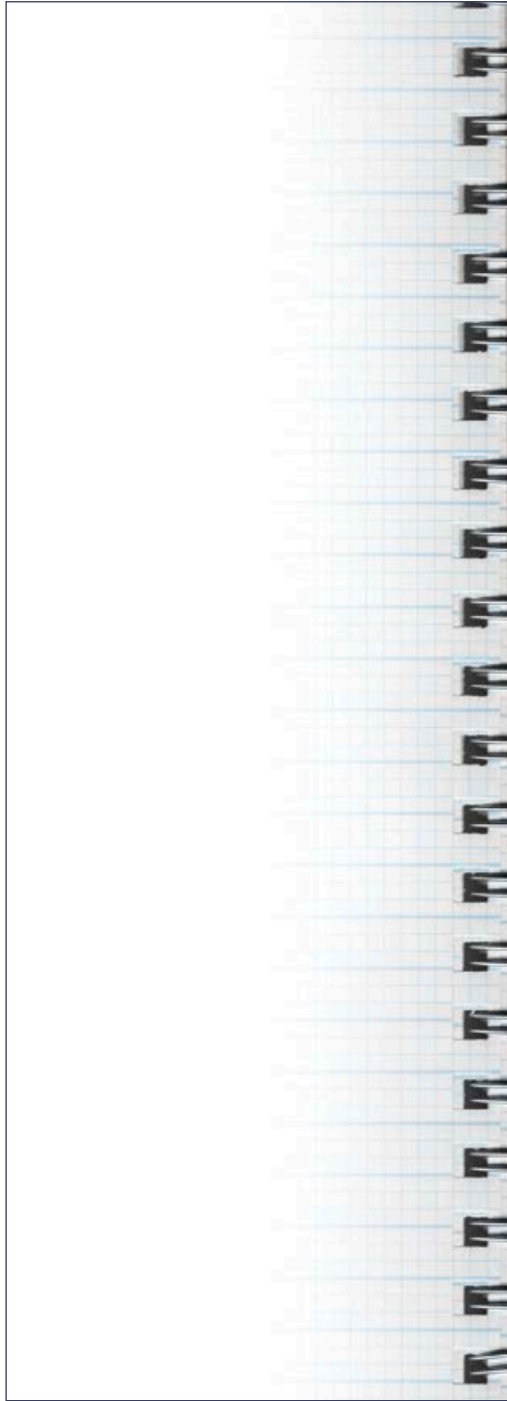
Jag har under de några senaste åren slutligen insett att polisyrket är en helt bra önskedröm och även tillräcklig. Jag har i mitt yrke ofta känt stolthet över det arbete som jag utför och över det som jag representerar. I princip är jag nöjd när jag går till jobbet och även nöjd när jag går hem från jobbet.

Det finns dock stunder när jag inte orkar eller inte är intresserad. Och jag behöver inte heller alltid orka. Men de ögonblicken när jag njuter av att ha lyckats, av arbetskompisarnas bra och också mindre bra vitsar, känslan av samhörighet, klienternas feedback, små saker och stora saker, är betydligt fler till antalet. Detta passar inte för alla och alla klarar inte av det. Jag klarar av det och nu vågar jag även medge det.

När jag skrev detta, funderade jag över att jag kanske inte blev helt som Reinikainen, även om också jag patrullerade en tid i overall. En nära kollega konstaterade dock att Reinikainen handlar snarare om en viss sinnesstämning än om Tenho Sauréns rollfigur. Så kanske jag sist och slutligen ändå blev Reinikainen!

LÄSTIPS

- Häkkinen, Perttu: Hukkuminen. Kertomus Kumpulans surmayöstä. Tammi 2017.
- Kestilä, Antti och Junttila, Joel: Kuulustelijan ohjekirja. Poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Polisyrkeshögskolan 2019. Kan läsas på: <https://www.theseus.fi/handle/10024/173677>.
- Passi, Minna och Reinboth, Susanna: Keisari Aarnio. Huume-
poliisi Jari Aarnion uskomaton tarina. HS Kirjat 2017.

LAYOUT OCH OMBRYTNING:

Mika Rautanen / Taitotyö Fenen

PORTRÄTT AV FÖRFATTARNA:

Anna Byckling: s. 18, 56, 126, 172, 314, 370, 392

Mika Hakkarainen: s. 148

Sami Hätönen: s. 200, 220

Mikko Joona: s. 344

Jutta Karihtala: s. 104

Auno Lahti: s. 34, 256

Annika Sjöblom: s. 8

Timi Tikkanen: s. 78, 236, 290, 311, 312–313

EN BILD PÅ 1800-TALETS POLISMÄN, s. 254: Porvali familjealbum

BILD PÅ POLISMAN FRÅN 1916, s. 391: Polismuseet

PÄRMBILD:

Jutta Karihtala

ANDRA FOTOGRAFIER:

Sami Hätönen

ÖVERSÄTTNING TILL SVENSKA:

Heidi Nyberg-Aho, Gun-Viol Strom, Kajsa Wickström, Maria Colliander,

Leif Pietilä, Anna Nylund, Saara Asmundela

4:e reviderade upplagan

Polisyreshögskolan 2020

PunaMusta Oy 2020

ISBN 978-951-815-371-2 (nid.)

ISBN 978-951-815-372-9 (pdf)

ISBN 978-951-815-373-6 (epub)

